DOĞU ASYA ÇALIŞMALARI

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Gonca VAROĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Ecem CEYLAN

EAST ASIAN STUDIES

DOĞU ASYA ÇALIŞMALARI

EAST ASIAN STUDIES

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Gonca VAROĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Ecem CEYLAN

Nevşehir, 2023

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları No: 41

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesine aittir. Bütün hakları saklıdır.

Kitabın tümü ya da bölümü/bölümleri Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesinin yazılı izni olmadan elektronik, optik, mekanik ya da diğer yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright 2023 by Nevşehir Hacı Bektaş Veli University. All rights reserved.

No part of this book may be printed, Reproduced or distributed by any electronical, optical, mechanical or other means without the written permission of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University.

Kapak Tasarımı ve Düzeni: Dr. Öğr. Üyesi F. Ecem CEYLAN

Dizgi ve Mizanpaj: Dr. Öğr. Üyesi Gonca VAROĞLU**,** Dr. Öğr. Üyesi F. Ecem CEYLAN

ISBN: 978-605-4163-63-2

1. Baskı

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir, 2023

Sema GÖKENÇ GÜLEZ

ÇİNCE İM SÖZLÜKLERİNİN ATASI: SHUOWEN JIEZI (说文解字)

(ANCESTOR OF CHINESE CHARACTER DICTIONARIES: SHUOWEN JIEZI)...156-168

Semine İmge AZERTÜRK

ÇAĞDAŞ ÇİNCEDEKİ EKLEŞME EĞİLİMİ DOĞRULTUSUNDA YARI EKİN TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

(DEFINITION AND CHARACTERISTICS OF THE QUASI-AFFIX IN ACCORDANCE WITH AFFIXATION TENDENCY IN MODERN CHINESE)…….169-181

Şükrü AKTAŞ

BATIYA YOLCULUK ROMANI VE SUN WUKONG

(JOURNEY TO THE WEST AND SUN WUKONG (孙悟空))……182-197

ÖNSÖZ

Son yıllarda Uzak Doğu'ya olan ilginin artmasıyla Doğu Asya üzerine yapılan araştırmalar ivme kazanmış ve yalnızca alan çalışmalarının değil disiplinler arası çalışmaların da odak noktası haline gelmiştir. Alan uzmanları araştırmalarını dil, kültür, tarih, edebiyat, felsefe konuları çerçevesinde sürdürürken, disiplinler arası alan uzmanları ise Doğu Asya ile ilgili daha güncel çalışmalar yapmaktadır. Bu araştırmaların varlığı geleceğin araştırmacılarına ışık tutmaktadır.

Günümüzde özellikle Uzak Doğu kültürünün farklı karakteristik özellikleri bugün gençler arasında büyük merak uyandırmaktadır. Bu merak sayesinde ülkemizde birçok genç Uzak Doğu dillerinden olan Çince, Japonca ve Korece gibi dilleri öğrenmek istemektedir. Dolayısıyla bu dillere duyulan ilgi ile Uzak Doğu dillerinin öğretimi, üniversiteler haricinde bazı ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında da gerçekleşmektedir. Hatta ortaöğretim kurumlarında bu dilleri öğrenen öğrenciler, üniversite eğitimlerine o ülkede devam etme fırsatı da elde etmektedir.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü tarafından Doğu Asya Çalışmaları kapsamında hazırlanan bu kitabın amacı, farklı disiplinlerde çalışan araştırmacıların çalışmalarını tek bir çatı altında toplamak ve bunu bu konulara ilgi duyan insanlara sunmaktır. Bu eser, Üniversitemizde yapılan Çin, Japon ve Kore çalışmalarını içeren disiplinler arası akademik çalışmalardan ilkidir. İçerisinde alanında uzman dokuz Türk ve üç Japon akademisyenin değerli çalışmaları bulunmaktadır.

Eserde yer alan makaleler yazar isimlerine göre alfabetik sıraya göre dizilmiştir. Yayın kurulu tarafından gözden geçirilen makalelere yazım kurallarının standartlaştırılması dışında herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Özet uzunlukları, makale içindeki başlıkların veriliş düzeni gibi konular yazarlara bırakılmıştır. Dolayısıyla yayınlanan makalelerin tüm bilimsel, içeriğe dair, dilsel, yasal sorumluluğu bizzat yazarların kendisine aittir.

Bu çalışmanın alana katkı sağlamasını ve Doğu Asya araştırmaları üzerine daha nice güzel çalışmalara vesile olmasını dileriz…

Editörlerden

ÇİN EĞİTİM SİSTEMİ VE HUKOU SİSTEMİ'NİN EĞİTİME ETKİLERİ

CHINA'S EDUCATION SYSTEM AND HUKOU'S EFFECTS ON EDUCATION

Cansu KÖRKEM AKÇAY*

Özet

Köklü geleneklerine bağlı kalmaya çalışan ve dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip Çin'de eğitim ve toplum birbirinden ayrı düşünülemeyecek iki kavramdır. Eğitim ve kültürüne sıkı sıkıya bağlı olarak bilinen Çin'de "eğitim ve toplum" incelemesi yapılırken düşünce sistemlerinin oluşmaya başladığı hanedanlıklar döneminden bahsedilmesi zarurettir. Zira Yeni Çin'i[1] anlamak, eski Çin'i anlamaktan geçmektedir. Çin'de 19. yüzyılın başlarından itibaren müreffeh bir toplum yaratma amacıyla yapılan girişimler nüfus hareketliliğini kontrol altına alma zorunluluğunu doğurmuştur. Özellikle sosyal istikrarın sağlanabilmesi, ülke içi göçlerin kontrol altına alınabilmesi ve ekonomik reformların başarıya ulaşması için Hukou (户口)Hane Halkı Kayıt Sistemi, Çin'in uzun yıllardır yararlandığı bir sistem olmuştur. Bu çalışma, Çin'de gelenek ve modernitenin bir arada var olma savaşında eğitimin yerini ve Hukou sisteminin eğitime yansımalarını ve yapılan yeni reform ve düzenlemelerin eğitim sistemlerinde başarıya ulaşıp ulaşılamadığını cevaplamaya çalışacaktır. Sürecin daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmanın başında eğitim sisteminin temellerinin atıldığı antik döneme kısaca değinilecektir. Bu çalışma kapsamlı bir eğitim incelemesiyle Çin'in gelişim sürecindeki bir alanına ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Çin Eğitim Sistemi, Hukou, Pekin-Şanghay, Göçmen Çocukların Eğitim İmkânı

Abstract

Education and society are two indissociable notions in China which is the most populated country in the world and tries to adhere to its deeply rooted traditions. When it comes to education and society in China, which is known to be closely linked to its education and culture, it is compulsory to mention the dynasty period in which philosophies began to form. Because understanding the new China requires understanding the old China. Attempts to create a prosperous society in China since the early 19th century has led to the need to control people's

*Dr., T.C. Pekin Büyükelçiliği Eğitim Müşaviri, cansu.korkem@meb.gov.tr ORCID: 0000-0002-6138-8059

[1]Çinliler, 1949 Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi için 'Yeni Çin' (新中国) olarak bahseder.

mobility. The Hukou (户口) Household Registration System is a system that China has been using for a long time, in particular, to ensure social stability, monitor internal migration and successfully implement economic reforms. This study will attempt to respond to the role of education in the fight for the coexistence of tradition and modernity in China, the reflections of the Hukou system on education and the successful implementation of new reforms and regulations in education systems. To gain a better understanding of the process, at the beginning of the study, the old period at which the foundations of the education system were laid will be briefly mentioned. This research also aims to shed light on a field of development in China through a comprehensive educational appraisal.

Keywords: China, Chinese Education System, Hukou, Beijing-Shanghai, Education Opportunity for Migrant Children

Giriş

Dünya tarihine baktığımızda toplumu etkileyen olaylar her ne kadar siyasi sebeplerden kaynaklı olarak görünse de arka planda yatan asıl şeyin politikalara şekil veren düşünce sistemleri olduğunu görebiliriz. Ünlü düşünürlerin fikir akımları, hem uluslararası arenada hem de ülkelerin kendi halklarını şekillendirmekte temel unsurlardan biri olmuştur. Düşünce sistemleri halklara çeşitli eğitim faaliyetleriyle öğretilmiştir.

Çin'de toplumu derinden etkileyen düşünürlerin ve fikir akımlarının birçoğu İlkbahar-Sonbahar Dönemi ve Savaşan Beylikler Döneminde ortaya çıkmıştır. Öyle ki bu fikirler günümüz Çin toplumu, anayasası ve eğitiminde de hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Fikir akımlarının halka öğretilmesi ile günümüz okullarının ilk şekilleri de ortaya çıkmıştır. Bu dönem öncesinde eğitim-öğretim yalnızca aristokratlara yönelik olarak yapılan bir faaliyetti. Kǒng Zǐ (孔子), Sūn Zi (孙子), Mèngzǐ (孟子), Guǐ Gǔ Zi (鬼谷子), Mò Zi(墨子) gibi düşünürler eğitimin halka indirgenmesi gerektiğini savunmuş ve düşünceleri ile Çin'in ilk özel okullarını açmışlardır. Bu yüzden bu gibi düşünürler ilk öğretmen olarak kabul edildi. Kendilerinin konuşmaları kitaplaştırılarak okullarda ders kitabı olarak öğretilirdi. Böylece ilk öğretmen ve ilk eğitim kurumları bu şekilde ortaya çıkmıştır. Hanedanlıklar dönemi boyunca eğitim kurumları çeşitli düzenlemelerden geçerek devam etmiştir. Qing Hanedanlığı'nın son dönemlerinde ve Afyon savaşlarıyla birlikte batı tarzı düşünce sistemleri ve okulları Çin

toplumunu derinden etkileyerek yeni bir dönem başlatmıştır. Yeni fikir akımları ile birlikte Çin'de hanedanlık dönemi tamamen bitmiş ve Çin Cumhuriyeti kurulmuştur.

1911-1949 yılları, Çin Cumhuriyeti milliyetçiler ve komünistler arasında yapılan iç savaşlar ve Çin-Japon Savaşları ile devam etmiştir. Bu dönemde eğitim sekteye uğrasa da 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra 1951 yılında ilk Hukou Hane Halkı Kayıt Sistemi uygulamaya konulmuştur. Zira 1949'da Çin'de okuma yazma oranı kadınlarda %1 idi. Hukou ile kırsal ve kentsel eğitim sistemlerini de derinden etkileyen bu sistem her ne kadar çeşitli konularda başarıya ulaşmışsa da eğitimde büyük bir eşitsizliğe ve hak kaybına sebep olmuştur. Düzenli aralıklarla Hukou sistemine her ne kadar iyileştirici düzenlemeler getirilse de Çin'de müreffeh toplum yaratma süreci tam olarak başarıya ulaştırılamamıştır.

Bu çalışma, Çin eğitim sisteminin tarihi arka planına ışık tutarak fikir akımlarının toplumu ve eğitimi şekillendirmesini ele alınmaya çalışmış, eğitimde ve ekonomide yapılan köklü reformlarla günümüz Çin'indeki eğitim kurumları dünya sıralamasında yer almasına rağmen ülke içindeki eğitim eşitsizliğine değinmeye çalışmıştır. Nüfusu kontrol altında tutabilmenin en önemli yollarından biri sayılan Hukou sisteminin eğitime olan yansımaları da önemli bir yol gösterici olmuştur. Tüm bu süreçleri incelerken hanedanlıklar döneminden başlayarak modern Çin'in tamamı ele alınarak mevcut durum ve bu durumun sürdürülebilirliği sorularına cevap aranmıştır.

Beylikler/Hanedanlıklar Döneminde Çin Eğitim Sistemi

5000 yıllık tarihi geçmişi, geleneksel kültürü ve son yıllarda ekonomisiyle sık sık adından söz ettiğimiz Çin'i tanıyabilmenin en temel koşulu sosyal yapısını ve kalabalık nüfusunun nasıl yönetildiğini anlayabilmekten geçmektedir. Sosyal yapısını şekillendiren en önemli katmanlardan biri olan eğitimi ve nüfus yönetimini ise birbirinden ayırmak çatısız bir eve benzemektedir. Eğitim ve nüfus yönetiminin temelleri hanedanlıklar döneminde ortaya çıkmıştır. Beylikler/Hanedanlıklar dönemi boyunca birçok bölünme ve birleşmeye şahit olan Çin'in en büyük siyasi ve toprak bütünlüğü 13 yaşında tahta geçen ve tarihlerinde "ilk imparator" olarak adlandırılan ilk hükümdar Qín Shǐ Huáng Yíng Zhèng (秦始皇嬴政) döneminde gerçekleşmiştir.[2] İmparator Yíng Zhèng, beylikler döneminde merkeziyetçi, birleşik, çok

[2]Asıl ismi Zheng, soyadı Ying'dir. Tarih kayıtlarında, Qin Shi Huang Di (秦始皇帝) olarak da geçmektedir. Kendisine verdiği ünvanı isim olarak kullanmıştır. "Qin", hanedanlığının adıdır. "Shi", ilk anlamına, 'Huang Di' ise İmparator anlamına gelmektedir.

etnikli bir devletin temelini atarak günümüz Çin'inin toprak bütünlüğünü büyük ölçüde belirlemiş oldu. Sadece toprak bütünlüğü ile değil Çin'in temellerini oluşturan reformları da hayata geçirdi. En önemli reformlarının başında Hukou sisteminin de temelini oluşturan vergilendirme ile hane halkları kayıt altına alındı. Kayıt altına alınan halkların hakları ve yönetim şekli doğrudan sancaklar tarafından yönetilecek şekilde yeniden teşkilatlandırıldı (Lu, 2004: 75-76). Böylelikle iç güvenlik sağlanmaya çalışılmıştır. Yazıda standartlaştırmayı sağlayarak bölgesel ayrımları ortadan kaldırmıştır. Zira standartlaşma olmasaydı bugün Çin tarihi hakkında bu kadar kesin ve kesintisiz bilgiler elde edilemeyecekti. Bunun yanında ağırlık ve uzunluk ölçülerini standartlaştırmış, halkın refahını arttırmak amacıyla tarımı güçlendirecek reformları hayata geçirmiş, Çin seddinin duvarlarını birleştirerek sınırlarını belirlemiş, imparatorluk sınırları içerisinde kalan bölgeler arasında gerek ticari gerekse merkezi otoriteyi sağlamlaştırmak amacıyla geniş çaplı yollar ve su kanalları inşa ettirmiştir. Kısaca bahsedilen tüm bu reformlar günümüz Çin toplum yapısının temellerini oluşturmuştur.

Çin halkının eğitim temelleri ise daha da eskiye dayanmaktadır. Öncelikle bilinmelidir ki Çin eğitim sisteminin gelişimi, sosyal ve siyasal sistemin gelişim ve değişimlerinden etkilenmiştir. Batı Zhou Hanedanlığı döneminde (M.Ö. 1046-771) eğitim faaliyetleri temel olarak devlet görevlilerinin yetiştirilmesini amaçlarken, bu dönemde devlet görevlileri ile öğretmenler arasında sıkı bir ilişki kurulmaktaydı. Öğretmenler aynı zamanda devlet içerisinde önemli görevlere sahip kişilerden oluşmaktaydı. Siyaset ve eğitimin bütünleştiği bu dönemler okulların sadece öğretim yapıldığı yerler olmaktan ziyade aynı zamanda siyasi faaliyetlerin de aktif bir şekilde yürütüldüğü yerler olarak ön plana çıkmıştır. O dönemde eğitim halktan ziyade siyasi elitlere sağlanan bir ayrıcalık olmuştur (Devlette Eğitim, 2019).

İlkbahar-Sonbahar Dönemi'ne (春秋时代 M.Ö. 770 - M.Ö 476) geldiğimizde, Çin'de feodal toprak ağaları sınıfının ortaya çıktığını görüyoruz. Bu yeni toplumsal sınıfın ortaya çıkmasıyla birlikte eğitim alanında da yeni bir süreç başlamıştır. Önceleri sadece siyasi elitlerin ihtiyaçlarını karşılayan eğitim faaliyetleri bu dönemde halkı da kapsamıştır. Günümüz Çin toplumunun siyasi faaliyetlerinde temel oluşturan düşünce akımları bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Kǒng Zǐ 孔子, Sūn Zi 孙子, Guǐ Gǔ Zi 鬼谷子, Mò Zi 墨子 gibi ünlü düşünürler düşünce akımlarıyla Çin toplumunun düşünce yapısını derinden etkilemiştir. Kongzi iki bin yıldan daha uzun bir süre önce, sıradan insanların eğitim almasını mümkün kılan özel okullar kurdu. Bu özel okullar ile halk ilk defa eğitim almaya başlamıştır ve bu okullar Çin tarihinde ilk eğitim-öğretim yerleri olarak anılmaktadır. Konfüçyüs'ün temsil ettiği Konfüçyüsçülük ve klasikler, Çin eğitiminin ana içeriğini oluşturuyordu.

Konfüçyüs, eğitimin sosyal kalkınmada önemli bir rol oynadığına, devlet ve yönetimin üç ana unsurundan biri olduğuna inanıyordu. Bu üç unsur emek, ekonomi ve eğitimden oluşmaktaydı. Konfüçyüs, eğitimin temelini ahlak ve kültürel bilginin aşılanması yoluyla olması gerektiğini savunmuştur. Kişiye özel öğretimi ve "Altı Klasik"[3] temelli bir öğretim yaklaşımını benimsemiştir. Ülkesinin klasiklerini derleyerek Konfüçyüsçü öğretim içeriğini oluşturmuştur. Konfüçyüs'ün öğretim materyallerinin tümü, tarih, politika, kültür ve etik bilgisine aittir, dini içerikler öğretim konularına dâhil etmezdi.

Kurduğu özel okul, İlkbahar ve Sonbahar Dönemi'nin en büyük, en uzun ve en geniş kapsamlı okuludur. İlkbahar-Sonbahar Dönemi'nde beylerin yetiştirilmesi amacıyla ana öğretim içeriği olan Kongzi'nın "Dört Öğreti ve Altı Sanat"ı ile Mozi'nin "Evrensel sevgi, ideolojik birlik ve saldırgansızlık" temelinde çeşitli özel okullar ortaya çıkmaya başlamıştır (Fu, 2021:51).

Kongzi'ya göre bir devletin kurulabilmesi ve devletin devamlılığının esas olması 3 temel şarta dayanmaktadır. Bunlardan ilki en temel gereksinim olarak gördüğü "庶 shù", ikincisi zenginlik anlamına gelen "富 fù"dur. Halkı müreffeh bir topluma dönüştürmek için ekonomik reformları ölçüt alır. Üçüncüsü ise "教 jiào" öğretimdir. Eğitimi geliştirerek ve halkı siyasi etik konusunda eğiterek ülke gerçekten iyi yönetilebilir düşüncesini benimsemiştir. Konfüçyüs, eğitim ve insan doğası sorununu ele alan ilk kişiydi. Eğitimin insanın gelişme sürecinde kilit bir rol oynadığını savunuyordu. Konfüçyüs'ün savunduğu bir diğer önemli sav ise eğitimin zengin fakir ayrımı gözetmeksizin herkese eşit sunulması gerektiğidir. Beylikler döneminde eğitimin sadece beylere ve elitlere sunulan bir hizmet olması gerektiğine tamamen karşı çıkmıştır. Hangi bölgenin insanı olduğuna veya ırkına bakılmaksızın eğitimi halka eşit olarak sunmanın gerekliliğini savunmuştur.

Qin Hanedanlığı öncesinde eğitim kurumlarının iki kategoriye ayrıldığını söyleyebiliriz. Bunlar ilki Hanedan mensuplarına özel olarak açılan ve ortaokul ve yükseköğretim seviyesinde dersler veren yerler olan Guóxué 国学, ikincisi ise 6 kırsal bölgeyi işaret eden yerel halkın eğitim aldığı Xiāng xué 乡学'dir. Böylelikle özel ve devlet okullarının ilk örneklemi ortaya çıkmıştır.

[3] Altı Klasik "六经": "Şiirler Kitabı 诗", "Tarih Kitabı 书", "Törenler Kitabı 礼", "Şarkılar Kitabı 乐", "Değişiklikler Kitabı 易", "İlkbahar-Sonbahar Vakayinameleri 春秋".

Qin Hanedanlığı'nda ise bir "Boshi 博士"[4], "Doktora Sistemi" kurulmuştur. Eğitimciler, imparatorun hem siyasi hem de akademik danışmanlarıydı ve bilgiyi prenslere ve soylulara öğretirlerdi. Eğitimcilere "Boshi" denilirdi. Qin Hanedanlığı, Kongzi önceliğinde açılan özel eğitimi yasaklamaya çalışmışlarsa da özel eğitim kurumları bu dönemde canlılığını korumayı başarabilmiştir. Bu sayede, kehanet, tıp gibi kitaplar ve düşünce ekollerinin teorileri belli bir oranda yayılmayı başarabilmiştir. Bu dönemde "resmi eğitim" ve "özel eğitim" eş zamanlı olarak yürütülmüştür (Zhang, 2013:88-89). Han İmparatoru Wu döneminde, yalnızca Konfüçyüsçülüğe saygı gösteren bir anlayış benimsenmiştir. Han Hanedanlığı'nda, resmi ve özel okullardan oluşan nispeten güçlü ve kapsamlı bir eğitim sistemi kurulmuştur. Han Hanedanlığı'nın resmi eğitim merkezleri hükümet okulları ve yerel hükümet okulları olarak ayrılmıştır. Resmi ve özel okulların birbirini destekleyen yapısı sayesinde eğitim sistemi daha kapsamlı hâle gelmiştir (Zhang, 2013:89).

Han Hanedanlığı'ndan sonra Konfüçyüs kültürü hâkim oldu. Wei, Jin, Güney ve Kuzey Hanedanları döneminde, ilk kez yerel hükümet devlet memurluğu seçiminde 9 seviyeye ayrılan "jiǔ pǐn zhōngzhèng 九品中正" sistemini uygulamışlardır. Bu sınav, Çin tarihinde Devlet Memurluğu olarak sayılabilecek ilk, sistemli bir sınav uygulamasıydı. Bu sistem 400 yıl boyunca uygulanmaya devam etmiştir.

Sui Hanedanlığı'ndan İmparator Yang Guang ise Jinshi sınavını uygulayarak ilk kez imparatorluğa ait resmi bir sınav sistemi geliştirmiştir (Liu, 2012:140-141). Sui ve Tang hanedanlıkları döneminde, okul eğitim sisteminin gelişimini büyük ölçüde destekleyen imparatorluk sınav sistemi de böylelikle ortaya çıkmıştır. Tang Hanedanlığı, Çin eğitimi için önemli bir dönem olarak kabul edilebilir. Bu dönemde, Guozi Okulu, Tai Okulu, Guangwen Okulu, Simen Okulu, hukuk, kaligrafi, aritmetik okulu dâhil olmak üzere nispeten eksiksiz Çin çalışmaları ve uzmanlaşmış okullar bulunuyordu (Zhao, 2019:80).

Hanedanlıklar dönemi boyunca eğitimin altın çağını yaşadığı dönem olarak kabul edilen Song Hanedanlığı döneminde, okullar 1044-1071-1102 tarihlerinde üç kez denenen Xingxue Hareketi'nden (兴学运动) sonra sonunda şekil alabilmişti. Song Hanedanlığı döneminde, Konfüçyüsçülüğün statüsü yükseltilip imparatorluk sınav sistemi daha da iyileştirilirken, Neo-Konfüçyüsçülük teorisi öğretimin yol gösterici ideolojisi olarak kullanılmıştır. Ayrıca öğrencilerin okullara girebilme koşulları gevşetilmiş ve resmi okul sistemine dövüş sanatları ve resim müfredatları da eklenmiştir. Song Hanedanlığı'nda kurulan "Xuetian Sistemi" sayesinde

[4] Bir kişinin alanında uzman olduğunu vurgulamak amacıyla kullanılan, üstad, hoca, profesör, doktor gibi anlamlara da gelen bir kelimedir.

yerel devlet okullarının mali sorunları etkin bir şekilde çözülmüş ve eğitimin kapsamı da genişletilmiştir.

Yuan Hanedanlığı dönemine gelindiğinde ülkede çok etnikli kültürlerin gelişimini ve değişimini teşvik eden normal Guozixue'ye ek olarak Moğol Guozixue ve Hui Guozixue de kurulmuştur. Ayrıca Yuan Hanedanlığı döneminde "Xuetian Sistemi" daha da mükemmelleştirilmiştir.

Ming ve Qing hanedanlıkları döneminde sosyal bilimlerin öğretimine ağırlık verilmiş, okulların daha geniş bir coğrafyaya yayılması sağlanmış ve yerel okulların merkezi hükümetle daha yakından idari bağları olan bir eğitim sistemi kurulmuştur (Liu, 2012:141). Ming Hanedanlığı'nın kuruluşundan sonra eğitime büyük önem veren "Zhū Yuánzhāng 朱元璋", "Liú Jī 刘基" ve "Sòng Lián 宋濂" gibi kişilerin katılımıyla ulusal eğitimi geliştirmek için bir dizi yönerge ve politika oluşturuldu. Dört Kitap "Sìshū dàquán 四书大全"[5], Beş Klasik "Wǔjīng Daquán 五经大全"[6] temelinde eğitime yön verildi. Bu dört kitap ve beş klasik Çin Konfüçyüsçülüğünün klasik kitaplarıdır. Ming Hanedanlığı okullarında merkezde Guozijian (aristokrat okulları), yerel bölgelerde valilik okulları, devlet okulları, ilçe okulları, sınır ve özel yerlerde sağlık okulları (askeri okullar) vardı. Eğitimden kültüre, tarihten uluslararası politikaya yön veren bu toplam 9 Klasik Çin'i Çin yapan temel değerler olarak kabul edilir. Modern dönem eğitim sisteminde dahi öğretilmeye devam edilmektedir. Qing Hanedanlığı'nın sonunda ise Batı modern eğitimi Çin'e girmiştir.

Görüldüğü üzere, antik Çin eğitim düşüncesi genel olarak beş aşamadan geçmiştir: Bu aşamalar Doğu Zhou Hanedanlığı'ndan önce tomurcuklanma dönemi, İlkbahar ve Sonbahar Dönemi ve Savaşan Beylikler Dönemi müreffeh dönem, Qin ve Han Hanedanlarından Beş Hanedanlığa kadar olan duraklama dönemi, Song ve Ming Hanedanları yenilik dönemi ve Qing Hanedanlığı'nda batı eğitiminin girmesiyle dönüşüm dönemi olarak kategorilere ayrılabilir. Hanedanlıkların değişmesiyle birlikte antik Çin'in eğitim sürecinde de farklı değişiklikler yaşandığı rahatlıkla fark edilebilmektedir. Özel okulların ortaya çıkması ve daha geniş halk kesimlerinin eğitim olanaklarına ulaşabilmesi eğitim ve öğretim tekelinin kırılmasını sağlamış ve akademik bilginin çok bileşenli gelişimini teşvik etmiştir. Bu süreçte devlet ve özel okul türlerinin ve içeriklerinin zenginleşmesi ile beraber antik Çin'de eğitim kalitesinin gelişiminin de hızlandığı görülmüştür.

[5] Dört Kitap : 《论语》,《孟子》,《大学》,《中庸》.
[6] Beş Klasik:《詩經》,《尚書》,《礼记》,《周易》,《春秋》.

Çin Cumhuriyeti (1912-1949) kurulmadan önceki dönemde Çin toplumunun okuma yazma oranı erkeklerde %30-%40, kadınlarda ise %2-%10'dur. Toplam ortalaması olarak %20'lere tekabül etmektedir (Dışa Açılmadaki, 2022).

Modern Dönem'de Çin Eğitim Sisteminin Şekillenmesi

1862'den 1911'e kadar olan dönem, Çin'de geleneksel eğitimden modern eğitime geçiş dönemi olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde modern Çin okullarının başlangıcı olan Pekin Tongwen Akademisi kurulmuş, 1902'de ise Qing hükümeti modern okul sistemini yapılandırarak "Renyin Okul Sistemi"ni ilan etmiştir. 1904'te duyurulan "Guimao Okul Sistemi" ile birlikte ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim ve Konfüçyüs okulları da dâhil farklı seviyelerden oluşan bir eğitim sistemi inşa edilmiştir. Ayrıca genel eğitim, öğretmen eğitimi ve endüstriyel eğitim sisteminin temelleri de bu dönemde atılmıştır. Geleneksel Çin eğitiminin "Memur olarak görev yapmak için okuma" yönelimi de bu dönemde çarpıcı biçimde değişmiştir. Çin Cumhuriyeti döneminde yeni akademik sistemin ortaya çıkması, Batı ideolojisinin, kültürünün, bilim ve teknolojisinin Çin'de geniş çapta yayılmasını da sağlamıştır. (Li, 1997:126).

1912'de Çin Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Eğitim Bakanlığı kurulmuş ve "Cài Yuánpéi 蔡元培" Çin Cumhuriyeti'nin ilk Eğitim Bakanı olmuştur. Cài Yuánpéi, Çin modern eğitim tarihinde etkili bir figür olan Çinli bir filozof ve politikacıydı. Cai döneminde "ahlak eğitimi, pratik eğitim, askeri ve milli eğitim ile estetik eğitim" eğitim politikasının odak noktası olmuştur (Qin, 2014:22). "Rén Zi Guǐ Chǒu Akademi Sistemi 壬子癸丑学制", Çin Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra 1912'de duyurulan ve ertesi yıl revize edilen yeni bir akademik sistemdir. Bu sistem on yıl boyunca uygulandı. Yeni sistem, her düzey ve türdeki okul için eğitim hedefleri, ders standartları, okul yönetimi ve mali destek konusunda belli şart ve standartlar belirlemiştir. Aynı zamanda, erkek ve kadınlar için eşit eğitim hakkını savunmuş, feodal rütbe ve ayrıcalıkları da ortadan kaldırarak eşitlik ve demokrasi ruhunu somutlaştırmıştır. Yeni Kültür Hareketi sırasında (1922) ilan edilen "Rén Xū Akademi Sistemi 壬戌学制", Rén Zi Guǐ Chǒu Akademi Sistemi'nin yerini almıştır. "Okul Sistemi Reform Planı" olarak da bilinen yeni okul sistemi, ilk ve orta dereceli okullar için öğrenim süresi ve ders türleri konusunda düzenlemeler yapmaktaydı. Rén Xū ile birlikte gelen "altı-üç-üç" sistemi bugüne kadar kullanılan sistemdir. (Qin, 2014:32).

Eylül 1931'de yayınlanan "Üç İlkenin Uygulanmasına İlişkin Prensipler" ile Çin'de bulunan ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim ve öğretmen eğitim merkezleri dâhil olmak üzere her düzeyde eğitim kurumunun hedef ve içerikleri belirlenmiştir (Li, 1997: 129). 1932'de

zorunlu eğitimin süresi, uygulama usulleri, dersler, öğretmenler ve diğer yönleri hakkında ayrıntılı düzenlemeler ortaya koyan ve eğitimin kalkınması için sağlam bir temel oluşturan "Zorunlu Eğitimin Uygulanmasına İlişkin Geçici Tedbirlerin Ana Hatları" yayınlanmıştır (Qin, 2014: 47).

Bu dönemde Çin'deki toplumsal eğitimin gelişimine baktığımızda ise karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır. 1932'de telafi eğitim alan kişi sayısı 1.109.857 kişiyken, bu sayı 1937'de 3.937.271'e çıkmış; halk okulu sayısı ise 1932'de 11.214'den, 1937'de 54.515'e ulaşmıştır. Ulusal Hükümet döneminde Yetişkin Telafi Eğitim Politikası'nın uygulanması sayesinde ülke genelindeki okuma yazma bilmeyenlerin sayısı azalmıştır. 1939 yılında, zorunlu eğitim ve okul dışında kalanlara telafi edici eğitimin uygulanmasını sağlamak için "Milli Eğitim Uygulama Ana Hattı" oluşturulmuştur. 1944 ve 1946'da ise telafi eğitim ve telafi eğitim okulların yönetimi ve düzenlenmesi ile ilgili mevzuat çıkarılmıştır. Bunlar, halkın okuma yazma oranını arttırmış ve mesleki bilgi ve becerilerinin gelişmesinde olumlu bir rol oynamıştır.

Öte yandan istatistiklere göre, ülke çapındaki kolej ve üniversite sayısı 1912'de 115 iken, bu sayı 1947'de 1,8 kat artarak 207'ye; ortaokul sayısı 1912'de 832 iken 7,1 kat artarak 1946'da 5892'ye yükselmiştir. Ülke genelindeki öğrenci sayılarına baktığımızda ise 1912'de 86.318, ilkokulda toplamda 2.795.475 öğrenci olduğu görülmektedir. 1945 yılında Japonlara karşı savaşın sona ermesiyle, ülke genelinde ilköğretim okullarının sayısı azalsa da okuldaki öğrenci sayısı 21.831.898'e yükselmiştir (Tian, 2016:105-108).

Yeni Çin'in Kuruluşundan Sonra Eğitimin Gelişimi (1949'dan Günümüze)

Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, ülkedeki eğitim hem nicelik hem de nitelik olarak ileriye doğru bir gelişme yaşamıştır. 1949'da Çin nüfusunun %80'i okuma yazma bilmiyordu, ilkokullara kayıt oranı %20, ortaokullarda ise %3'dü. Yükseköğretimdeki öğrenci sayısı ise sadece 117.000 idi. 1965 yılına gelindiğinde, ülke çapındaki ilkokulların kayıt oranı %84,7'ye yükselmiş ve okuryazar kişi sayısı 100 milyonu geçmiştir. 1965'in sonunda Çin okullarındaki öğrenci sayıları 1946'daki en yüksek seviyeye kıyasla önemli oranda artış göstermiştir. Ortaokullardaki öğrenci sayıları 6,9 kat artarak 14,32 milyona, ilkokullardaki öğrenci sayıları ise 3,9 kat artarak 116.269 milyona ulaşmıştır. Okul yaşındaki çocukların kayıt oranı ise %85'i bulmuştur (Yang ve Wang, 2019).

1982'de yürürlüğe giren Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası ile zorunlu eğitimin yaygınlaştırılmasına dair kanun önerilmiştir. 1986'da ise dokuz yıllık zorunlu eğitim, yeni çıkarılan Zorunlu Eğitim Yasası'na eklenmiştir. 2000 yılı sonunda ülkenin dokuz yıllık zorunlu

eğitiminin kapsadığı bölge ve nüfus oranı %85'e ulaşmış, genç ve orta yaşlılardaki okuma yazma bilmeme oranı ise %5'in altına düşmüştür. Bu sayede Çin, dokuz yıllık zorunlu eğitimi yaygınlaştırarak genç ve orta yaşlılar arasındaki okuma yazma bilmeme sorununu ortadan kaldırma hedeflerine ulaşmıştır.

Çin, 2000 yılından sonra eğitim alanında fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla bazı önemli adımlar atmıştır. 2002 yılında ülke genelinde var olan "kilit okullar ve kilit sınıflar" uygulamasını kaldırarak, herkese aynı kalitede eğitimin ulaşmasını sağlamak istemiştir. 2006 yılından itibaren ülkenin batısında bulunan az gelişmiş kırsal alanlarda zorunlu eğitim kademesindeki öğrenciler okul harçlarından muaf tutulmuştur. 2007 yılında bu uygulama, ülke genelindeki tüm kırsal alanları kapsamış ve 2008 sonbaharında ise uygulama tüm ülkeye yayılmıştır. Böylece zorunlu eğitim ülke genelinde tamamen ücretsiz hale gelmiştir. Okul öncesi eğitimde de önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. 1949'da %0,4 olan okul öncesi kayıt oranı, 2018'de %81,7'ye yükselmiştir. 1949-2018 yılları arasındaki ilkokul kayıt oranı %20'den %99,95'e, ortaokul kayıt oranı %3,1'den %100'e, liselerdeki kayıt oranı ise %1,1'den %88,8'e yükselmiştir (Çin'de 70, 2019).

Tablo 1- 2014-2020 Yılları Arasındaki Okul Sayıları[7]

Yıl	Okul Öncesi	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksek Öğrenim Kurumları
2014	209881	201377	52623	25677	2824
2015	223683	190525	52405	24945	2852
2016	239812	177633	52118	24711	2880
2017	254950	167009	51894	24618	2913
2018	266677	161811	51982	24320	2940
2019	281174	160148	52415	24375	2956
2020	291715	157979	52805	24457	3003

Kaynak: Çin Milli Eğitim Bakanlığı 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 Eğitim İstatistikleri

Çin eğitim sisteminin önemli bir parçası olan özel eğitim kurumları da eğitimin çok bileşenli gelişimini teşvik etmede önemli bir rol oynamıştır. Çin'deki özel okullar, devlet okullarının rekabet gücünü artırmada ve mali yükün azaltılması noktasında Çin eğitim sistemi üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır.

[7]Yükseköğrenim kurumları, normal ve yetişkin yükseköğrenim kurumlarını içerir. Liseler, genel liseleri, yetişkin liselerini ve mesleki eğitim okullarını içerir. Ortaokulların sayısına meslek ortaokulları dâhildir.

Tablo 2 - 2014-2020 Yılları Arasındaki Bazı Düzeydeki Özel Okul Sayıları

Yıl	Anaokulu	İlkokul	Ortaokul
2014	13900	5681	4744
2015	14600	5859	4876
2016	15400	5975	5085
2017	16000	6170	5277
2018	16580	6179	5462
2019	17300	6228	5793
2020	16800	6187	6041

Kaynak: Çin Milli Eğitim Bakanlığı 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 Eğitim İstatistikleri

Hukou Sistemi'nin Tarihsel Gelişimi

"Hukou 户口" kelimesi, hu ve kou kelimelerinin birleşmesinden oluşur. Hu "hane" yi ifade ederken, kou ise ağız anlamına gelir ve "kişi" yi ifadeye eder. Kısaca Hukou "hane halkı" anlamına gelmektedir. Hukou sistemi, Çin'de bir nüfus yönetim şeklidir. Tarihsel kayıtlara göre, eski zamanlarda hane kaydı, eyaletlerin ve ilçelerin büyüklüğünü ölçmek için temel bir unsur olarak kullanılırdı ve ulusal zenginliğin, refah ve gerilemenin bir sembolü olarak belirtilirdi. Hane kayıt sistemi, Çin tarihi boyunca kullanılmıştır. Tarihsel olarak, Hukou sistemi zorunlu askerlik, devlet vergi geliri, kamu düzeninin korunması ve yönetimin kolaylaştırılmasında önemli bir rol oynamıştır (Duan, 1990: 56).

Hane Halkı Kayıt Sistemi nüfus kaydı olarak da adlandırılabilir. Çin'in hane kayıt sistemi, eğitim sistemi gibi köklü bir geçmişe sahiptir. Hane Halkı Kayıt Sistemi bugün Çin'in ekonomiden kültüre, eğitimden ticarete pek çok alanda kullandığı bir sistemdir. Sistemin temelleri ise ilk olarak Zhou Hanedanlığı'nda atılsa da sistem asıl olarak Qin Hanedanlığı döneminde şekillenmiştir. Shang Hanedanlığı "Kişi Kaydı (登人)", Han Hanedanlığı "Ev Kaydı Qimin Düzenlemesi (编户齐民)" ve Song Hanedanlığı "Baojia Sistemi (保甲制度)" gibi sistemleri kullanarak nüfusu kayıt altına almıştır. Antik dönemde kullanılan nüfus kayıt sisteminin asıl amacı hane halkı sayısını ortaya çıkarıp vergilendirme sistemini sistematik hale getirmekti. Tang Hanedanlığı'nda, her üç yılda bir hane kaydı oluşturulmuştur. Haneler, hane kayıtlarını ve arazilerini kendileri beyan ederlerdi ve bu kayıtlar "el kitabına" kaydedilirdi. Yetkililer, haneleri varlıklarının miktarına ve her hanenin gücüne göre belirler (haneler dokuz kategoriye ayrılır) ve buna göre vergiler toplanırdı. Song Hanedanlığı'nda nüfus kayıt sisteminde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Nüfus vergisi kısmen iptal edilmiş ve Ding Kou Kitabı'nın (丁口簿) kayıtlarına göre vergiler alınmaya başlanmıştır. Tutulan bu nüfus kayıt defterinde sadece erkekler yer alırdı. Jin Hanedanlığı'nın hane kaydı Song Hanedanlığı'ndan daha kapsamlı bir şekilde erkek, kadın ve çocukları içererek geliştirilmiştir. Ming

Hanedanlığı'na gelindiğinde artık şekil almış olan Nüfus Kayıt Sistemi'nin çok daha sistematik bir hâle dönüştüğü görülebilir. Nüfus sayımları yapılmış ve Song Hanedanlığı döneminde başlayan Hù tiē 户帖[8] bildirimleri ayrıntılı bilgilerin yer aldığı bir sisteme dönüşerek devam etmiştir. Qing Hanedanlığı dönemine gelindiğinde vergi toplama yavaş yavaş nüfus temelli bir yaklaşımdan çiftlik temelli bir yaklaşıma dönüşmüştür. Dönemin içinde bulunduğu kargaşa ve topraktan alınan bazı pozitif kişisel ayrıcalıklar sebebiyle hane halkı kayıt sistemi bu dönemde her ne kadar sekteye uğrasa da devam etmiştir.

İlk Çin imparatoru olarak bilinen Qin Shi Huang (秦始皇), Çin'i birleştirirken bu sistemden ciddi şekilde faydalanmıştır. Hukou bir şekilde bütün Çin hanedanlıkları tarafından uygulanırken, modern anlamda ilk Hukou yasası ise Qing Hanedanlığı'nın son dönemlerinde çıkarılmıştır. Hanedanlığın yıkılmasıyla kurulan Çin Cumhuriyeti de 1930'larda ve 1940'larda ülke çapında bir Hukou kanununu yürürlüğe koymuştur (Wang, 2104:171).

Çin Halk Cumuriyeti'nin kuruluşundan sonra 1951 yılında; doğum, ölüm, taşınma, sosyal değişim gibi konularda kontrol tedbirlerini şart koşan ilk Hukou Yönetmeliği yayınlanmıştır. 1955 yılında, ülke genelinde kentsel ve kırsal alanlarda hane kayıt işlerini birleştirmek için "Düzenli Hane Halkı Kayıt Sistemi'nin Kurulmasına Dair Danıştay Yönergesi (国务院关于建立经常户口登记制度的指示)" yayınlanmıştır.

Ocak 1958'de Ulusal Halk Kongresi Daimi Komitesi, ilk kez hane halkı kayıt yönetim sisteminin temelini oluşturan kentsel ve kırsal sakinlerini açıkça iki farklı hane kaydına ayıran "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hane Kaydı Yönetmeliği (中华人民共和国户口登记条例)" ni kabul etti ve eğitime olumsuz etkileri olabilecek bir sistemin modern anlamdaki ilk hâli de bu şekilde belirlenmiş oldu. Ağustos 1964 yılına gelindiğinde, hukou ile ilgili iki yeni sert düzenleme içeren "Hukou Göçünün Ele Alınmasına İlişkin Kamu Güvenliği Bakanlığı Yönetmeliği (Taslak) (公安部关于处理户口迁移的规定（草案）)" yayımlandı. Yönetmelikle birlikte kırsal alanlardan şehirlere ve pazar kasabalarına göçü veya pazar kasabası veya şehirlerden kırsal alanlara göç edilmesine engel olabilecek düzenlemeler yapıldı.

Sert kısıtlamalarla birlikte bazı toplumsal problemler ortaya çıkmış ve bu problemlerin giderilebilmesi için de ileriki yıllarda sistemin yumuşatılmasına yönelik bazı yeni düzenlemeler yapılmıştır. Ekim 1984'te, "Çiftçilerin Pazar Kasabalarına Girmesi ve Hanelere Yerleşmesi Konusunda Devlet Konseyi'nin Tebliği (国务院关于农民进入集镇落户问题的通知)"

[8] Ev postası, Song Hanedanlığı hükümeti tarafından hanelere verilen vergi bildirimidir.

yayımlandı ve hane kayıtlarının sıkı denetimi gevşetilmeye başlandı. Bildiri, çiftçilerin kendi yiyecek erzaklarını karşılayabileceklerini, pazar kasabalarına yerleşebileceklerini, pazar kasabası sakinleriyle aynı haklardan yararlanabileceklerini ve aynı yükümlülükleri yerine getirebileceklerini öngörüyordu. 1985 yılının Temmuz ayında, "Kamu Güvenliği Bakanlığı"nın Kentsel Geçici Yerleşik Nüfusun Yönetimine İlişkin Geçici Hükümleri (公安部关于城镇暂住人口管理的暂行规定)"nin yayımlanması, kentsel geçici nüfus yönetim sisteminin iyileştirilmesine işaret etti. Aynı yılın Eylül ayında nüfus yönetiminin modernizasyonunun temelini oluşturan nüfus cüzdanı sistemi yayınlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

Haziran 1997 yılında, "Danıştay, Asayiş Bakanlığı'nın Küçük Kasaba Hane Halkı Kayıt Sistemi Reformu Pilot Programını ve Kırsal Hane Halkı Kayıt Yönetim Sisteminin İyileştirilmesine İlişkin Tebliği (国务院批转公安部小城镇户籍管理制度改革试点方案和关于完善农村户籍管理制度意见的通知)" çıkartılarak küçük kasabalarda çalışıp yaşayan ve belirli şartları taşıyan kırsal nüfusun buralarda kalıcı kentsel hukou için başvurabileceği ilan edilmiştir. Temmuz 1998'de, "Mevcut Hane Kayıt Yönetimi Çalışmasında Öne Çıkan Bazı Sorunların Çözülmesine İlişkin Kamu Güvenliği Bakanlığı'nın Görüşlerini Onaylayan ve İleten Danıştay Tebliği (国务院批转公安部关于解决当前户口管理工作中几个突出问题意见的通知)" ile hane kayıt sistemini daha da gevşetmiştir. Şehirlerde yatırım yapan, iş kuran, konut satın alan vatandaşlar ve onlarla birlikte yaşayan yakın aile üyelerine yerel yönetimin düzenlemelerine uyma koşuluyla belirli bir süre buralarda oturum izni almalarına izin verilmiştir. Mart 2001'de ise "Danıştay'ın Küçük Kasabalarda Hane Kayıt Yönetim Sistemi Reformunun Teşvik Edilmesine İlişkin Asayiş Bakanlığı Görüşlerinin Onaylanması ve İletilmesi Tebliği (国务院批转公安部关于推进小城镇户籍管理制度改革意见的通知)" ile küçük kasabalardaki hane kayıt sistemiyle ilgili önemli düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre, küçük kasabalarda kalıcı hane kaydı için başvuranlara bundan böyle Hukou sistemi uygulanmayacaktır.

Kasım 2013 yılında, "Çin Komünist Partisi Merkez Komitesinin Reformun Kapsamlı Bir Şekilde Derinleştirilmesine İlişkin Birkaç Ana Konuya İlişkin Kararı (中共中央关于全面深化改革若干重大问题的决定)" ile belirlenmiş kasaba ve küçük şehirlerde hukou kısıtlamalarının kapsamlı bir şekilde serbestleştirilmesi, orta büyüklükteki şehirlerde kısıtlamaların düzenli olarak kaldırılması, büyük şehirlerde ise hukou yerleşimi için koşulların daha makul bir şekilde belirlenmesi ve nüfusun sıkı bir şekilde kontrol edilmesi kararlaştırılmıştır (Çin'in Hane, 2014). 2016 yılında, "İkamet İzinlerine İlişkin Geçici

Yönetmelik" yürürlüğe girmiş ve Hukou sistemi tarımsal transfer reform politikasına göre üç aşamaya ayrılmıştır (Li ve Shen, 2018: 68).

Kısaca özetlemek gerekirse; ilk olarak 1949'dan 1957'ye kadar olan dönem, Çinlilerin özgürce hareket edebildiği bir dönemdi. Daha sonra, ağır sanayinin geliştirilmesine öncelik veren ekonomik stratejinin başarılı bir şekilde uygulanmasını sağlamak ve tarımın endüstriyel kalkınma için destekleyici rolünü sağlamak için ülke, 1958'den 1978'e kadar 20 yıl boyunca tarımsal nüfusun göçüne katı kısıtlamalar getirdi. İkinci adım, Aralık 1978'de reform ve dışa açılma ekonomik politikasını uygulamaya başladıktan sonra, tarımsal nüfusun göçü üzerindeki kısıtlamaların gevşetilmesiyle gerçekleşti. 1984'te, çiftçilerin küçük kasabalara girip yerleşmelerine izin veren "gıda erzaklarının öz yönetimi için hane kaydı" politikası da tanıtıldı. Aynı yıl, Shenzhen, yerleşik olmayan nüfusun yönetimini kolaylaştırmak için geçici bir oturma izni sistemi uygulamaya koydu. Üçüncü adımda, 2016 yılından bu yana ikamet izni sistemi ülke çapında uygulanmaya başlanmış, ikamet izni sistemi ikamet izni olan kişilere sosyal güvenlik ve çocukların eğitimi açısından haklar vermiştir (Li ve Shen, 2018: 70).

2016 sonunda, Pekin, Şanghay ve Guangzhou'un yerleşik yabancı nüfusu sırasıyla 8,08 milyon, 9,8 milyon ve 5,34 milyonu buldu. Bu üç mega kentin daimi yerleşik nüfusu ise sırasıyla 13,65 milyon, 14,4 milyon ve 8,7 milyon idi. Bu üç mega kent nüfus örneklemi üzerinden bile göçmenlerin büyük ölçekli tarımsal yer değiştirmesi ile karşı karşıya kalındığında, büyük şehirler tarafından belirlenen hane kayıt eşiğini aşmıştı. Hane kayıt sistemi reformlarının çelişkileri ve zorluğu daha da büyüktü. Hane kayıt sistemi reformunu tek adımda gerçekleştirmek zordu. Oturma izni puan sistemi, ikamet şartları, sosyal güvenlik ödemesi, istihdam, eğitim, meslek unvanı ve diğer şartlara göre belirlenmekteydi. Bireyin ikamet ettiği yerde birikmiş ikamet ve çalışma yılı daha uzun ve beşeri sermayesi daha yüksek olduğunda, öngörülen birikim şartlarına ulaşana kadar daha yüksek sosyal refah ve tedaviden yararlanabilir ve kentsel hane kaydı için başvurabilirdi. İkamet izni sistemi, çocuklar için zorunlu eğitim, istihdam, yüzen nüfus için sosyal güvenlik gibi çeşitli sosyal yardımları artırmış ve ayrıca tarımsal transfer nüfusuna daha fazla hak kazandırmıştır.

Hane kayıt sistemi reformunda bir geçiş düzenlemesi olarak oturma izni sistemi, Çin'de temel kamu hizmetlerinin eşitlenmesi, kentsel ve kırsal alanların entegrasyonu ve tarımın kentleşmesinin nihai olarak gerçekleştirilmesinde olumlu bir rol oynamıştır (Li ve Shen, 2018: 71). 12 Temmuz 2022'de Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, birkaç mega kent dışında hanelerin yerleşimi üzerindeki kısıtlamaları daha da gevşetmeyi öneren ve mutat ikamet yerine

dayalı hane halkı kayıt sisteminin pilot uygulamasını yapmak için "14. Beş Yıllık Plan (十四五)" yeni kentleşme uygulama planını yayınladı.

Böylece Çin Hukou Sistemi'nde kademeli bir reform fikrini benimseyerek, göçmenlere Hukoulu olan vatandaşların bazı haklarını kademeli olarak vermeye başlamıştır (Zhao ve Yu, 2008:7). Bu sayede göçmenler hukou kaydı bulunmadığı şehirlerde daha rahat çalışıp yaşayabileceklerdi.

Pekin ve Şanghay'da Hukou Sistemi

Ulusal Sağlık ve Aile Planlaması Komisyonu tarafından yayınlanan Çin Nüfus Hareketliliği Kalkınma Raporu'na göre, yaklaşık 220 milyon insan tarım kasabalarından büyük şehirlere göç etmiş ve yaklaşık 70 milyon insan ise şehirlerarası hareket etmiştir (2015). Ulusal İstatistik Bürosu tarafından yayınlanan verilere göre, 2015 yılında ülkenin kentsel yerleşik nüfusu toplam nüfusun %56.1'ini oluşturuyordu. Ülkedeki toplam göçebe nüfus, bir önceki yıla göre yaklaşık 5,68 milyon azalarak son 30 yılın en düşük sayısına ulaşmıştır (Ulusal İstatistik, 2016).

Büyük ölçekli tarımsal göçlerin karşısında durabilmek ve şehirlere yönelik düzensiz göçü engelleyebilmek amacıyla, bazı büyük şehirlerde Hukou sistemi için belirlenen eşikler daha yüksek tutulmuştur. Özellikle Şanghay, Pekin ve Guangzhou gibi şehirlerde sistemin getirdiği çelişki ve zorluklar daha büyük olmuş, reformların istenilen seviyelere ulaşması ise küçük bölgelere göre daha zor sağlanmıştır. Büyük şehirlerde ikamet izni, başvuran kişinin; puan sistemi, ikamet süresi, sosyal sigorta ödeme süresi, çalışma süresi, eğitim seviyesi, meslek ünvanı gibi çok sayıda kritere göre verilmektedir. Örneğin, bireyin ikamet ve çalışma süresi uzun, maddi sermayesi yüksek olduğunda birey, öngörülen puan gerekliliklerine ulaşana kadar birçok sosyal hizmetten yararlanabilir. Daha sonra gerekli puan gereksinimlerini karşıladığında ise kentsel hane kaydı için başvurabilir (Li ve Shen, 2018:72).

2016'nın sonunda, Pekin'deki yerleşik Çinli göçmen sayısı 8,08 milyon, daimi nüfus ise 13,65 milyon kişiydi; Şanghay'daki göçmen sayısı 9,8 milyon, daimi nüfus ise 14,4 milyondur.[9] İki şehirde de çok sayıda göçmen statüsünde bulunan Çinli mevcutken, Şanghay ve Pekin'in sunduğu fırsatlar da bazı farklılıklar göstermektedir. Aşağıda, Pekin ve Şanghay'daki oturma

[9] 2016 年末-居民

izni başvuru koşulları ve göçmenlere sunulan bazı imkanlar listelenmiştir (Li ve Shen, 2018: 72).

Pekin Oturma İzni Başvuru Koşulları:

1. Pekin'de 6 aydan fazla ikamet etmek;
2. Pekin'de yasal ve istikrarlı bir istihdam alanı oluşturmak,
3. Okul okumak.

Avantajları: İkamet İzinlerine İlişkin Geçici Yönetmelik'in 12. ve 13. maddesinde belirlenen temel kamu hizmet ve kolaylıklarını sağlamak ve bunları kademeli olarak genişletmek.

Şanghay Oturma İzni Başvuru Koşulları:

1. Şehirde yasal ve istikrarlı bir şekilde çalışan ve en az 6 aylık sosyal sigortası bulunan kişiler,
2. 6 aydan fazla bir süre Şanghay'da kalacağı bir durumun oluşması (okumak, çalışmak vb.).

Avantajları:

1. Çocuk eğitimi;
2. Sosyal sigorta;
3. Sertifika işleme;
4. Konut;
5. Temel halk sağlığı;
6. Aile planlaması;
7. Sınav ve seçimlere katılma.

Yerli ve Göçmen Statüsündeki Çocukların Hukou Sistemindeki Yeri

Ebeveynleri ile büyük şehirlere taşınan göçmen işçilerin çocukları için eğitim politikasının geliştirilmesi temel olarak üç aşamadan geçmiştir. İlk düzenleme, 1992-2000 yılları arasında uygulanmıştır. Bu dönemde göçmen çocukların eğitimi, özel okullar veya yaygın eğitim formları ile desteklenen devlet okullarından alınan kredilere dayanmaktadır. Borçlanma ücreti, ilgili düzenlemelere göre tahsil edilmekteydi. İkinci aşama, 2001 ve 2013 yılları arasındadır. Bu dönemde, "iki öncelik (两为主)" politikası uygulandı. Üçüncü aşama ise 2014'ten günümüze devam eden "Ulusal Yeni Kentleşme Planı (2014-2020)", "yerleşik nüfusun bölgesel eğitim geliştirme planına dahil edilmesi" anlamına gelen "iki katılım" oldu. Yani göç eden çocukların politikası "iki öncelik"den "iki-kapsayıcı"ya değiştirildi (Cui, 2020:52).

Çin yasalarına göre, zorunlu eğitim aşamasında olan ve ebeveynleri ile birlikte kentsel alanlara göç edip burada yaşayan çocuklara "Göçmen Çocuklar (流动儿童)" denmektedir (Cui, 2020: 53). 2018 yılında, Çin genelinde 3-5 yaş grubundaki göçmen çocukların okul öncesi sınıflara kayıt oranı %83,5'dir. Bunların %26'sı devlet anaokullarında ve %35,2'si özel anaokullarına kayıt yapmıştır. Nüfusu 5 milyondan fazla olan şehirlerde 3-5 yaş arası göçmen çocukların %63.3'ü resmi ve kapsayıcı özel anaokullarına kayıtlıdır. Zorunlu eğitim dönemindeki göçmen çocukların okula kayıt oranı ise %98,9 olarak gerçekleşmiştir. Okudukları okul türlerine göre %82,2'si devlet okullarında, %11.6'sı devlet destekli özel okullarda eğitim görmektedir. Ortaokul aşamasındaki göçmen çocukların %84,1'i devlet okullarına, %10'u ise devlet tarafından desteklenen özel okullara kayıtlıdır (2018 Migrant, 2019).

2019 yılında 3-5 yaş grubundaki göçmen çocukların okul öncesi sınıflara kayıt oranı bir önceki yıla göre %2,3 artarak %85,8 olmuştur. Devlet anaokullarına kayıtlı çocukların oranı %25,2'i, özel anaokullarına kayıt oranı ise %35,7'i olarak gerçekleşmiştir. Zorunlu eğitim dönemindeki göçmen çocukların okula kayıt oranı ise 2019 yılında %99,5 olarak gerçekleşmiştir. Okudukları okul türlerine göre %83,4'ü devlet okullarında, %11.9'u ise devlet destekli özel okullarda eğitim görmektedir. 2019 yılında, ortaokul yaş grubundaki göçmen çocukların %85,2'si devlet okullarına, %8,8'i ise devlet tarafından desteklenen özel okullara kayıt yaptırmışlardır (2019 Migrant, 2020). 2020 yılında göçmen çocukların okul öncesi sınıflara kayıt oranı %86,1, zorunlu eğitim dönemindeki göçmen çocukların kayıt oranı ise %99,4 olarak gerçekleşmiştir (2020 Migrant, 2021).

Bununla birlikte Çin'de her geçen yıl şehirlerde yaşayan göçmenlerin sayılarının artmasıyla doğru orantılı bir şekilde zorunlu eğitime tabi göçmen çocukların sayılarında da artışlar yaşanmıştır. Bu durum, Hukou sistemi nedeniyle bazı sosyal problemlere neden olmuş ve çocukların entegrasyonunu zorlaştırmıştır. Ancak yıllar içerisinde sistemde yapılan reformlarla bu olumsuzluklar en asgari düzeye indirilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3 - 2014-2020 Yılları Arasında Çin Genelinde Göçmen Öğrenci Sayısı ve Bunların Toplam Öğrenci Sayısına Oranı

Yıllar	Göçmen Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısına Oranı
2014	12.947 milyon	%9,4
2015	13.671 milyon	%9,8
2016	13.948 milyon	%10
2017	14.066 milyon	%9.7
2018	14.24 milyon	%9.5
2019	14.27 milyon	%9.3
2020	14.297 milyon	%9.1

Kaynak: Çin Milli Eğitim Bakanlığı 2014-2020 Arası Overview of China's Education Kayıtları

Ayrıca 2014-2020 yılları arasında ilkokul seviyesindeki göçmen işçi çocuklarının %79'u; ortaokul seviyesindeki çocukların ise yaklaşık %81'i devlet okullarında okumaktaydılar.

Pekin ve Şanghay, Çin'de en fazla çalışma ve okuma maksatlı iç göç alan şehirlerin başında geliyor. Örneğin; Pekin'de 2019 yılı sonu itibariyle 21.536 milyon yerleşik nüfus ve 7.456 milyon yerleşik göçmen aile bulunmaktaydı (Beijing, 2020).2018 yılının sonu itibariyle Pekin'deki ilk ve ortaokullarda zorunlu eğitim alan, hukoulu olmayan öğrencilerin toplam sayısı yaklaşık 343.000 idi. Bu sayı, toplam kayıtlı öğrencilerin yaklaşık %26,7'sine denk gelmektedir. Bunların yaklaşık 302.000'i ise devlet okullarında okuyordu (Cui, 2020: 53).

Çin'de en fazla göçmen aile barındıran Pekin ve Şanghay şehirleri göçmen aile çocuklarına sağlanan eğitim şartlarında da farklı uygulamalara sahiptirler. Örneğin; Pekin'de ikamet izni olan nüfus, zorunlu eğitim için okullara başvurabilir, ancak Pekin'deki üniversite giriş sınavlarına giremez. Göçmen çocuklar Pekin'deki üniversitelere öncelikli kabul haklarına sahip değillerdi. Pekin'deki okullar, yerli hukoulu olan kişileri tercih eder, yerli hukou olmayan nüfus buralarda okumak istediği takdirde sponsorluk ücretleri gibi ekstra ücretler ödemek zorundadır. Şanghay'da ikamet izni olan göçmen nüfus, zorunlu eğitim için başvurabilir, ancak yerli hukoulu nüfusun eğitim olanakları daha fazladır. İkamet izni olan göçmen nüfusun lise ve üniversiteye giriş sınavlarında yerli nüfustan daha yüksek puan alması gerekmektedir (Cui, 2020: 53). Bu ve buna benzer birçok ayrıcalık bulunmaktadır. Örneğin; 2016 yılında, Şanghay Jiaotong Üniversitesi, Şanghay'da her 10.000 lise mezunundan yaklaşık 16'sını kabul ederken, Anhui Eyaleti'nde her 10.000 lise mezunundan yalnızca 1.3'ünü kabul etmiştir. Ayrıca Şanghay'daki öğrenciler Şanghay dışında bulunan üniversitelere kabul için de bazı ayrıcalıklara sahiptirler. 2016 yılında, Hukou'u Şanghay'da bulunan kişilerin Tsinghua Üniversitesi'ne kabul edilme olasılıkları, Anhui Eyaleti'nden bir öğrenciye göre sekiz buçuk kat daha fazlaydı (Qi, 2020).

Şanghay, Pekin ve diğer birçok Çin şehrinde göçmen çocukları ile yerli hukoulu öğrenciler arasında ciddi bir fırsat eşitsizliği bulunmaktadır. Hukoulu olmayan ailelerin çocukları okul kayıtlarında yerel ailelerin çocuklarına nazaran çok daha yüksek okul ücretleri ödeyebilmektedirler. Özellikle daha kaliteli okullarda göçmen çocuklar için artan ekstra ücretler, göçmenlerin orantısız bir şekilde düşük kaliteli okullara kaydolmasına yol açmaktadır. Bu da hukoulu olan ve olmayan çocuklar için eğitim alanında ciddi bir eşitsizliğe neden olabilmektedir.

Çin'in Hukou Göç Sistemi Reformu, "kademeli reform" fikrini benimsemiş, yani göçmenlere hane kaydının bazı hak ve menfaatlerini kademeli olarak vermiş, böylece göçmenler hukou olmayan yerlerde daha rahat çalışmış ve yaşayabilmişlerdir. Mevcut durumda Çin'deki çoğu küçük kasaba ve şehirde yerleşmek tamamen özgür hâle getirilmiştir (Zhao ve Yu, 2008:7).

Hane kayıt sistemi reformunun arkasında, aslında tüm kentsel yönetim sisteminin reformunu gerektirecek şekilde, yerel düzeyin mali ve yönetim kapasitelerinin devam edip edemeyeceği sorusu yatmaktadır. Araştırmalar gösteriyor ki, sosyal güvenlik haklarının arttırılması, kentsel ve kırsal alanlarda temel kamu hizmetlerinin koordinasyonunun temelini atmıştır. Ulusal düzeyde kamu hizmetlerinin ve refahın eşitlenmesine ilişkin reform maliyeti, mevcut ekonomik kalkınma ve mali gelir düzeyi altında karşılanabilir. Hane kayıt sistemi reformu, tıbbi bakım, eğitim, emeklilik ve diğer güvenlik sistemlerini içermektedir. Şu anda acilen ihtiyaç duyulan şey, ulusal genel planlama ve üst düzey tasarıma sahip bir reform planıdır. Sosyal Güvenlik haklarının, ülke genelinde eşit ve standart bir biçime dönüştürülmesi, Hane Kayıt Sistemi'nde yatan temel sorunların çözümünü bir nebze hafifletecektir.

Sonuç

Çin'de eğitim faaliyetlerinin başlaması çok eski tarihlere kadar geriye giderken, zaman içerisinde yaşanan reformlar ve yeniliklerle birlikte eğitim sistemi bugünkü hâlini almıştır. İlkbahar- Sonbahar ve Savaşan Beylikler Dönemi'nde başlayan eğitimin imparatorluktan çıkıp halka arz edilmiş olması ile birlikte halk ahlak ve bilim temelli bir eğitim imkânına kavuşmuştur. Afyon Savaşları ile Batı tarzı düşünce sistemleri ve eğitim tarzları Çin'e girmiştir. 1912 yılında Çin Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte her ne kadar batı tarzı okulların sayısı artsa da yoğun yaşanan iç savaş, Çin-Japon Savaşı gibi olaylar sebebiyle eğitim sekteye uğramıştır. Çin Anayasası'nın, kültürünün ve eğitiminin temelini oluşturan "4 Kitap 5 Klasik" etkisi de devam etmiştir.

1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunda, okuma yazma oranı erkeklerde %30-%40, kadınlarda ise %2-%10'dur. Toplam ortalaması olarak %20'lere tekabül etmekteydi. ÇHC kurulduktan sonra yaptığı reformlarla başta ekonomisini düzelterek toplumun okullaşma oranına büyük önem vermiştir. 1958-1960 yılları Büyük Atılım, 1966-1976 yılları Kültür Devrimi, 1978 yılı Dışa Açılım ve reformların hayata geçirilmesi, 2001 yılı Dünya Ticaret Örgütüne üyeliği ve 2013 Kuşak-Yol projesi ile emekleyen Çin tekrar ayağa kalkmıştır. Yapılan tüm bu reform ve girişimlerle eş zamanlı olarak Çin, 1951'de düzenli olarak Hukou Hane Halkı Kayıt Sistemini uygulamaya koymuş ve toplumun eğitim – öğretim seviyesi arttırılmaya

çalışılmıştır. 5 Yıllık Kalkınma Planları'nda yer alan Hukou Sistemi her ne kadar revize edilerek düzenlemeye çalışılmışsa da eğitime olan yansımaları başarılı olamadığını göstermektedir. Özellikle 2000 yılından sonra eğitimde fırsat eşitliğini sağlayabilmek amacıyla önemli girişimlerde bulunan Çin hükümeti bazı önemli başarılar elde etmişse de Hukou sisteminin yarattığı olumsuzluklar nedeniyle eğitimde fırsat eşitliğinin tam olarak sağlanamadığı söylenebilir.

Kökenleri çok eski tarihlere dayanan ve iç göçü kontrol etmek amacıyla uygulanan Hukou Nüfus Kayıt Sistemi, 1958 yılında yeni Çin'in ekonomik ve sosyal reformlarının önemli bir parçası olmuştur. İç göçün kontrolü ve sosyal istikrarın korunması gibi iki temel faktöre hizmet eden sistem, coğrafi, ekonomik, politik ve sosyal kontrol için bir araç olarak da kullanılmıştır. Bu da çiftçileri kentsel alanlarda yaşayanların sahip olduğu avantajlardan ve haklardan mahrum bırakan sert ve adil olmayan bir yapının doğmasına neden olmuştur. Bireylerin kentsel veya kırsal sakinler olarak sınıflandırılmasına neden olan Hukou sistemi, hukoulu olmayanlara istihdam, yemek hizmetleri, sağlık ve diğer kamu hizmetleri gibi temel haklara kısıtlı erişim sorunu yaşatmıştır. Çin'in hızlıca sanayileşmeye başlamasıyla birlikte, sistemde bazı reformlar yapılarak uygulama yumuşatılmaya çalışılmıştır. Hukou sistemi periyodik olarak reformlarla gevşetilse de göçmen ve göçmen olmayanlar arasındaki bazı keskin farklılıklar uygulanmaya devam etmiştir. Bu durumun özellikle eğitim üzerinde de olumsuz etkileri olurken, Pekin ve Şanghay gibi mega şehirlerde bulunan göçmen çocuklar bundan en olumsuz etkilenen kesimler olmuştur. Diğer büyük şehirler gibi bu iki şehirde de Hukou sistemi için belirlenen eşikler daha yüksek tutulmuştur. Özellikle Şanghay ve Pekin'de sistemin getirdiği çelişki ve zorluklar daha büyük olmuş, sistemde yapılan reformların ise istenilen seviyelere ulaşması küçük bölgelere göre daha güç sağlanmıştır. Mega şehirlere göç eden göçmen çocukların sorunları sadece kısıtlı imkânlarla eğitim almakla da sınırlı değildir. Göçmen aileler genellikle düşük eğitim düzeyine, kötü yaşam ve temizlik koşullarına, göçmen çocuklar için yetersiz bir yaşam ve öğrenim ortamına sahiptir. Her ne kadar kentlerde yaşasalar da kentli çocuklarla yaşam koşullarındaki eşitsizlik nedeniyle her zaman kentlerin en ücra köşelerinde yer alırlar. Çocukların çoğu kendilerini ezilmiş, ayrımcılığa uğramış hissetmektedir.

Hukou sisteminin topluma yansımaları gerek ekonomik gerekse eğitim tabanında gün geçtikçe daha karmaşık bir hâl almaya devam ediyor. Mevcut durum ışığında sistemin halk arasında bir kast sistemine dönüştüğü aşikârdır. Eğitimde fırsat eşitliği imkânı mevcut durumdayken çözümü zor görünmektedir. Bu eşitsizlik, halkın arasındaki ekonomi ve eğitim

alanındaki farkı da gün geçtikçe açmaktadır. Dünya sıralamasına bakıldığında ilk 1000'e giren onlarca Çin Üniversitesi de bu mega kentlerde yer almaktadır.

Kaynakça

2018 Migrant Workers Monitoring Survey Report. (2019). 20 Mayıs 2022 tarihinde National Bureau of Statistics 国家统计局: http://www.stats.gov.cn/tjsj/zxfb/201904/t20190429_1662268.html.

2019 Migrant Workers Monitoring Survey Report, 20 Mayıs 2022 tarihinde National Bureau of Statistics 国家统计局: http://www.stats.gov.cn/xxgk/sjfb/zxfb2020/202004/t20200430_1767704.html.

2020 Migrant Workers Monitoring Survey Report. (2021). 20 Mayıs 2022 tarihinde National Bureau of Statistics 国家统计局: http://www.stats.gov.cn/ x xgk/s jfb/z xfb2020/202104/ t20210430_1816937.html.

Beijing 2019 National Economic and Social Development Statistical Bulletin. (2020). 22 Mayıs 2022 tarihinde Beijing Municipal Bureau of Statistics 北京市统计局: http://tjj.beijing.gov.cn/tjsj_31433/tjgb_31445/ndgb_31446/202003/t20200302_1673343.html

Qi, C. (2020). Hukou: The 2,000 year old policy undermining education equality in China, 22 Haziran 2022 tarihinde Wearerestless: https://wearerestless.org/2020/11/26/hukou-the-2000-year-old-policy-undermining-education-equality-in-china/

Çin'de 70 Yıllık Temel Eğitim Reformu ve Gelişimi 新中国 70 年基础教育改革发展历程 (2019). 18 Nisan 2022 tarihinde MOE: http://www.moe.gov.cn/jyb_xwfb/s5147/201909/t20190926_401046.html

Çin'in Hanehalkı Kayıt Sistemi Reformunun Tarihine Bir Bakış-中国户籍制度改革历史回眸- (2014). 18 Haziran 2022 tarihinde Merkezi Yönetim Portalı: http://www.gov.cn/xinwen/2014-07/30/content_2727331.htm

Cui, M. (崔梦) (2020). Research on the implementation of educational policies for children who migrate with children in Beijing", Western Journal, (20), 51-54.

Duan, Y. (段玉明) (1990). Historical investigation of my country's household registration system, Yunnan Social Sciences, (02), 54-59.

Fu, L. (傅禄建) (2021). Devlette Öğretim ve Özel Eğitimin Yansımaları (学在官府到“私家之学”的思考), Shanghai Education.

Li, H. (李华兴) (1997). On the Periodization of the Education History of the Republic of China Journal of Shanghai Normal University (Philosophy and Social Sciences Edition), (01):126-132.

Li, S. (李世美), Shen L. (沈丽) (2018). Reform of Residence Permit System and Household Registration System: Policy Interpretation and Comparison of Beijing, Shanghai and Shenzhen, Journal of Shandong Agricultural University (Social Science Edition), 20(01): 66-74.

Liu, Y. (刘瑛) (2012). Major events, characteristics and enlightenment of educational reform in ancient China" [J]. Theory of Learning, (27): 140-141.

Overview of China's education - the development of national education in 2014. (2015). 21 Mayıs 2022 tarihinde Ministry of Education of the People's Republic of China (中华人民共和国教育部): http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/s5990/201511/t20151125_220958.html

Overview of China's education - the development of national education in 2015. (2016). 21 Mayıs 2022 tarihinde Ministry of Education of the People's Republic of China (中华人民共和国教育部): http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/s5990/201612/t20161219_292432.html

Overview of China's education - the development of national education in 2016. (2017). 21 Mayıs 2022 tarihinde Ministry of Education of the People's Republic of China (中华人民共和国教育部): http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/s5990/201711/t20171110_318862.html

Overview of China's education - the development of national education in 2017. (2018). 21 Mayıs 2022 tarihinde Ministry of Education of the People's Republic of China (中华人民共和国教育部): http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/s5990/201810/t20181018_352057.html

Overview of China's education - the development of national education in 2018. (2019). 21 Mayıs 2022 tarihinde Ministry of Education of the People's Republic of China (中华人民共和国教育部): http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/s5990/201909/t20190929_401639.html

Overview of China's education - the development of national education in 2019. (2020). 21 Mayıs 2022 tarihinde Ministry of Education of the People's Republic of China (中华人民共和国教育部): http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/s5990/202008/t20200831_483697.html

Overview of China's education - the development of national education in 2020. (2021). 21 Mayıs 2022 tarihinde Ministry of Education of the People's Republic of China (中华人民共和国教育部): http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/s5990/202111/t20211115_579974.html

Qin, L. (秦凌) (2014). "Research on Educational Legislation in the Republic of China (1912-1949)",

Hunan Normal University.

Tian, Z. (田正平) (2016). Some thoughts on education in the Republic of China, Journal of Education, 12(04): 102-111.

Wang, F. (王飞凌) (2014). China's Hukou System and Its Reform", China Governance Review, (01): 167-190.

Yang, Y. (杨银付), Wang, X. (王秀江) (2019). Struggle on the Road of Educational Equity, 16 Haziran 2022 tarihinde China Education News Network, http://www.jyb.cn/rmtzgjyb/201910/t20191010_266172.html

Zhang, Z. (张仲兵) (2013). The Qin Dynasty education that grows in the dark [J], Lantai World, (18): 88-89. DOI: 10.16565/j.cnki.1006-7744.2013.18.035

Zhao, H. (赵慧英), Yu, E. (余恩海) (2008). Equality of Educational Rights and Reform of Household Registration System, China Electric Power Education, (13):6-8.

Zhao, W. (赵卫齐) (2019). Research on the Education System of the Six Dynasties, Qingdao University.

Zhao, H. (赵慧英) (2008). Yu Enhai Eğitim Haklarının Eşitliği ve Hukou Göç Sisteminin Reformu[J] Çin Elektrik Enerjisi Eğitimi, (13): 6-8.DOI: 10.19429/j.cnki.cn11-3776/g4.2008.13.003.

Cui, M. (崔梦) (2020). Pekin'de Göç Eden Çocuklara Eğitim Politikasının Uygulanması Üzerine Araştırma. Western Journal, (20): 51-54. DOI:10.16721/j.cnki.cn61-1487/c.2020.20.016

Ulusal Sağlık ve Aile Planlaması Komisyonu: Çin'in Yüzen Nüfus Gelişimi Raporu. (2015). China Population Press.

Ulusal İstatistik Bürosu, 2015 ulusal ekonomik verilerini resmen açıkladı. (2016). China Daily.

Lu, X. (2004). Çince Büyük Sözlük (汉语大词典出版社), Shanghai, 2004: 75–76.

Dışa Açılmadaki Değişiklikler: Çin Toplumunun Kararlı Yapısı Üzerine Bir Tartışma. (2022). 19 Mayıs 2022 tarihinde Kanbaike: https://www.pyjctjgg.com/yule/174511.html

Devlette Eğitim 学在官府. (2019). 14 Nisan 2022 tarihinde Baike, https://baike.baidu.com/item/%E5%AD%A6%E5%9C%A8%E5%AE%98%E5%BA%9C/4628505?fr=aladdin

2014 Education Statistics. (2015). 20 Nisan 2022 tarihinde MOE 中华人民共和国教育部:http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/moe_560/jytjsj_2014/

2015 Education Statistics. (2016). 20 Nisan 2022 tarihinde MOE 中华人民共和国教育部: http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/moe_560/jytjsj_2015/

2016 Education Statistics. (2017). 20 Nisan 2022 tarihinde MOE 中华人民共和国教育部: http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/moe_560/jytjsj_2016/

2017 Education Statistics. (2018). 20 Nisan 2022 tarihinde MOE 中华人民共和国教育部: http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/moe_560/jytjsj_2017/

2018 Education Statistics. (2019). 20 Nisan 2022 tarihinde MOE 中华人民共和国教育部: http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/moe_560/jytjsj_2018/

2019 Education Statistics. (2020). 20 Nisan 2022 tarihinde MOE 中华人民共和国教育部: http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/moe_560/jytjsj_2019/

2020 Education Statistics. (2021). 20 Nisan 2022 tarihinde MOE 中华人民共和国教育部: http://www.moe.gov.cn/jyb_sjzl/moe_560/2020/

ZHOU DUNYI'NİN EŞSİZ ESERİ: NİLÜFERİN DİLİNDEN

FAMOUS WORK OF ZHOU DUNYI: AI LIAN SHUO

Ertuğrul CEYLAN*

Özet

Birçoğumuz, hızlıca yaşanan ve son bulan hayat kavramı üzerinde yeterince düşünmeyiz. Bu hız o kadar başımızı döndürür ki çevremizde yaşanan olaylara ve yaşayan onca canlıya kayıtsız kalırız. Ancak bu kuralı bozan yazarlar ve şairler bizlerden çok farklıdırlar. Yazarların ve şairlerin bizlerden en büyük farkı hayatta yaşanmış, yaşanan ve yaşanacak olan yüzlerce kareden bir kareyi alıp bizlere farklı bir şekilde anlatarak farkındalık oluşturmalarıdır. Bizler için çok sıradan görünen durumlar, onlar için unutulmayacak eserlerin ilham kaynağıdır. Yazarlar ve şairler hem bugün hem tarihte bizlerin yoluna bir şekilde ışık tutmaya çalışmışlardır. Edebiyat insanları için bu enerjinin tek kaynağı fikir ve düşünce dünyalarının meyveleri olan kelimelerdir.

Tarihte hangi coğrafya olursa olsun edebiyatsız bir hayat olmamıştır. Elbette her coğrafyanın dünya edebiyatına katkıları ve etkileri farklı yoğunluklardadır. Çin coğrafyasının, dünya edebiyatına ve düşünce hayatına katkısı oldukça fazladır. Çalışmamızda yer vereceğimiz Kuzey Song Hanedanlığı (北宋, 1017-1073) döneminde yaşamış olan Zhou Dunyi (周敦颐) de hem Çin düşünce dünyasına hem de edebiyatına katkı yapan eşsiz düşünürlerden biridir. Özellikle Zhou Dunyi ile adeta özdeşleşen eseri "Nilüferin Dilinden" (爱莲说)" hem Çin edebiyatı hem de Çin düşünce tarihi açısından oldukça önemli bir eserdir.

Çalışmamız, Zhou Dunyi'nin eşsiz eseri "Nilüferin Dilinden"in çözümlenmesi ve çevirisi üzerine olacaktır. Böylelikle geçmişte yazılan bir eserin zaman ve mekândan bağımsız olarak günümüzde dahi geçerliliğini ve doğruluğunu nasıl koruduğuna şahitlik edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Song Hanedanlığı, Çin edebiyatı, Nilüfer çiçeği, İdeal insan, Zhou Dunyi

*Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Nevşehir/TÜRKİYE, ceylanertugrulcn@gmail.com, ORCID:0000-0001-6646-0382

Abstract

Many of us do not pay enough attention to the concept of ‘life’, which is quickly lived and ends. This speed makes us so dizzy that we become indifferent to the events and living beings around us. However, writers and poets who do not follow this order are quite different from us. The biggest difference of writers and poets from us is that they create awareness by taking a moment out of hundreds of moments which have been lived, being lived and to be lived in life and demonstrating it to us in a peculiar way. Situations that seem very ordinary to us are the source of inspiration for unforgettable works for them. Writers and poets have tried to shed some light on our path both today and as they did in the past. For people of literature, the only source of this energy is words, which are the fruits of the world of ideas and thoughts.

Throughout the history, regardless of the geography, there has never been a life without literature. Of course, the contributions and influences of each geography to world literature differ in quality. The contribution of Chinese geography to world literature and intellectual life is abundant. Zhou Dunyi (周敦颐), who lived during the Northern Song Dynasty (北宋, 1017-1073), which we will include in our study, is one of the unique thinkers who contributed to the world of Chinese thought and literature. Especially his work "Ai Lian Shuo" (爱莲说), which is almost identified with Zhou Dunyi, is a very significant work in terms of both Chinese literature and the history of Chinese thought.

Our study will be on the analysis and translation of Zhou Dunyi's work "Ai Lian Shuo". In this way, we will witness how a work written in the past maintains its validity and accuracy even today, regardless of time and place.

Keywords: Northern Song Dynasty, Chinese Literature, Lotus, Ideal Human, Zhou Dunyi

Giriş

Kültür, edebiyat ve düşünce dünyası bir milletin kimliği hükmündedir. Başka bir deyişle bir milleti yakından tanımanın en doğru ve kısa yolu o milletin kültür, edebiyat ve düşünce dünyasını temsil eden önemli kişilerini ve eserlerini tanımaktan geçmektedir. Dünya tarihine baktığımızda birçok medeniyet edebiyat, kültür ve felsefe gibi alanlara katkı sağlamıştır. Kimi zaman ışık doğudan doğarken kimi zaman batıdan doğmuştur. Kimi zaman ise doğrular ve gerçekler eş zamanlı olarak dünyanın farklı coğrafyalarından farklı dillerde seslendirilmiştir. Bazen batı tarzında yazılan bir şiirde kendimizi bulurken, bazen doğunun mistik kasidelerinde

tarihi bir yolculuğa çıkarız. Yapılan bu okumaların ışığında adeta zaman ve mekândan uzaklaşarak tarihin virajlı yollarında yol alırız. Böylelikle bir nevi uçsuz bucaksız çıkmazda kendimize nefes alacak adacıklar oluştururuz. Bundan dolayı hem kendi düşünce dünyamıza ait eserler hem de farklı milletlerin düşünce dünyasına ait eserler bizler için adeta hazine niteliğindedir. Hiç şüphesiz tarihte kapı komşumuz olan kadim Çin medeniyeti bu hazinelerden biridir. Bu hazinelere ulaşmanın kısa yolu ise mümkün olduğunca yayın dünyamıza kazandırılan çok sayıda eserden geçmektedir. Maalesef ülkemizde Çince eserlerin Türkçe çevirisi alanında sınırlı çalışmalar mevcuttur. Elbette ülkemizin yetiştirdiği değerli akademisyen ve çevirmenlerimizin gayretleriyle son yıllarda çeviri eser sayısı artmaktadır. Özellikle Prof. Dr. Giray Fidan tarafından Çinceden Türkçeye çok sayıda eser çevrilmiştir.[1] Yine Nobel ödüllü yazar Mo Yan'in eserleri ise Erdem Kurtuldu tarafından Türkçeye kazandırılmıştır.[2] Gelecekte bugünkü sayılarının çok çok üzerinde çeviri eser ile Çin edebiyatı ve düşünce dünyasını çok daha yakından tanıma fırsatı elde edeceğiz.

Kadim Çin düşünce tarihinin sayfalarında yeniden okunacak ve yeniden yorumlanacak sayısız eser vardır. Yaptığımız çalışma bir okyanus büyüklüğünde ve derinliğinde olan Çin edebiyat ve düşünce dünyasından olsa olsa ancak bir damladır. Çalışmamızda Kuzey Song Hanedanlığı döneminde yaşamış olan bilge insan Zhou Dunyi ve adeta kendisi ile özdeşleşen "Nilüferin Dilinden" adlı eseri ile Çin edebiyatına ve düşünce dünyasına kısa bir yolculuk yapacağız.

1. Zhou Dunyi

Zhou Dunyi (周敦颐), Kuzey Song Hanedanlığı döneminde 1017-1073 yılları arasında yaşamıştır. Kendisi Kuzey Song Hanedanlığı döneminin en önemli düşünürlerinden biridir. Aynı zamanda Neo-Konfüçyanizm'in öncü isimlerindendir. Zhou Dunyi'nin hayatı bazı çalışmalarda, 1-24 yaşları arası (1017-1040) memur olmadan önceki dönem, 24-40 yaşları arası (1040-1056) Sichuan'a görevlendirilmeden önceki dönem, 40-44 yaşları arası (1056-1060) Sichuan dönemi, 44-48 yaşları arası (1060-1064) Jiangxi Qianzhou dönemi, 48-55 yaşları arası (1064-1071) Xiang-Yue dönemi, 55 yaş sonrası (1072-1073) Lushan'a döndüğü dönem olmak

[1]Sunzi'nın Savaş Sanatı (2016), Konfüçyüs'ün Konuşmalar'ı (2017), Zhang Wei'in Kadim Gemi'si (2017), Ge Fei'in Görünmezlik Pelerini (2019), A Yi'nin Kusursuz Cinayet'i (2019),Li Shanshan'ın Ekmek Çocuk'u (2020), Guiguzi'nın İkna Sanatı (2021), Huo Da'nın Müslüman Cenazesi (2021), Zhuangzi'nın Zhuangzi Metinleri (2021), Xue Mo'nun Batı Hikayeleri (2022) ve Lao She'nın Kedi Gezegeni (2022), Prof. Dr. Giray Fidan tarafından Türkçemize kazandırılan başlıca eserlerdendir.

[2]Kurtuldu tarafından dilimize çevrilen Mo Yan'in eserleri; Kızıl Darı Tarlaları (2013), İri Memeler ve Geniş Kalçalar (2014), Değişim (2016) ve İçki Cumhuriyeti (2020)'dir.

üzere altı farklı dönem olarak ele alınmıştır (Ren ve Peng1993: 36).Bu dönemler Zhou Dunyi'nin duygu ve düşüncelerin değiştiği ve geliştiği dönemler olarak da nitelendirilebilir.

Çin bilim tarihinde Zhou Dunyi oldukça önemli bir yere sahiptir. Hakkında çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların başlığında ya da içerisinde adeta Zhou Dunyi'e atfedilen bir sıfat olarak "bilimin yaratıcısı" ifadesi kullanılmıştır (Xiao ve Zhou, 2017: 79). Bu tanımlama dahi Zhou Dunyi'nin Çin bilim tarihinde ne denli önemli bir kişi olduğunu göstermektedir. Ancak günümüzde Zhou Dunyi dediğimizde adeta ismi ile özdeşleşen "Nilüferin Dilinden" adlı eseri ise Zhou Dunyi'nin düşünce dünyasının fihristi niteliğindedir. Dolayısıyla eserde Zhou Dunyi'nin hayata ve olaylara karşı bakışını net bir şekilde yakalamamız mümkündür. Geçmişten günümüze kadar her dönemde önemini koruyan bu eşsiz eser Zhou Dunyi'nin başyapıtıdır. Çin edebiyat dünyasına ve düşünce dünyasına katkısı oldukça fazla olan bu eser, okullarda hâlen okutulmaktadır. Bu durum Zhou Dunyi'nin zamanın ötesinde bir düşünür olduğunu gösteren en önemli delillerden biridir.

2. Nilüferin Dilinden

Yeryüzünde, gökyüzünde ve her ikisi arasında var olan tüm varlıklar doğanın birer sözüdür. Bu sözler arasında rengiyle ve kokusuyla özel bir yere sahip olan çiçekler ise bizlere söylenen en güzel sözlerden biridir. Ancak bu sözleri her kulak duyamaz ve her akıl idrak edemez. İşte düşünür, yazar ve şair olmanın sırrı da tam olarak bu noktadır. Şair olmak demek, farklılığın farkına varmak, sese kulak vermek diğer bir deyişle eşya ve hadiselerin arka planını görmektir. Hiç şüphesiz ki bu satırları okuyan birçok kişi nilüfer çiçeğini görmüştür ama kaçı nilüfere ait dünyayı kendi dünyamıza taşımayı başarmıştır? Zhou Dunyi yaklaşık bin yıl önce nilüferi görmüş ve ona ait bir dünya üzerinden bize ait bir dünya yorumu yapmıştır. Bin yıl önce yazılan ancak tazeliğini, rengini ve kokusunu hâlen üzerinde bulacağımız "Nilüferin Dilinden" adlı eseri ile Zhou Dunyi zamanın ötesine geçmeyi başarmıştır. Şimdi sözü Nilüfer çiçeğine bırakalım. Bize zamanın ötesinden düşünce dünyamızda yer edinen sözlerini söylesin.

Orijinal Metin:

爱莲说

"水陆草木之花，可爱者甚蕃。晋陶渊明独爱菊。自李唐来，世人甚爱牡丹。予独爱莲之出淤泥而不染，濯清涟而不妖，中通外直，不蔓不枝，香远益清，亭亭净植，可远观而不可亵玩焉。

予谓菊，花之隐逸者也；牡丹，花之富贵者也；莲，花之君子者也。噫！菊之爱，陶后鲜有闻。莲之爱，同予者何人？牡丹之爱，宜乎众矣！ (Zhou, t.y.) "

Çevirisi:

Nilüferin Dilinden

> "Suda ve karada sevilmeye değer çok sayıda çiçek, bitki ve ağaç vardır. Sadece Jin Tao Yuan Ming papatya sevdi. Tang döneminden itibaren halkın her kesimi şakayık çiçeğini çok sevdi. Nilüfer çiçeğini seven ise sadece benim. Balçıkta yetişmiş olmasına rağmen kirlenmemiş, temiz sularda yıkanmış olmasına rağmen baştan çıkarıcı değil, dış görünüş itibariyle kendinden emin, eğilip bükülmeyen, kokusuyla dört bir yanı saran, tertemiz, mis kokulu. Ancak o yalnızca uzaktan izlenmeli, yanına yaklaşıp ona dokunulmamalı.
>
> Bence, papatya; çiçekler içerisinde keşiş çiçeğidir, şakayık ise zengin çiçeği, nilüfer; ideal insanların çiçeğidir. Ah! Papatya seven Tao'dan sonra çok az duyulmuştur. Nilüferi ise benim gibi seven başka kim vardır ki? Şakayığın seveni ise elbette çoktur."

"Nilüferin Dilinden", toplamda 119 imden oluşan, görece kısa bir eserdir. Eserde nilüfer çiçeğinin özellikleri öne çıkarılarak ideal insanın özelliklerine atıf yapılmıştır. Eserin Çince adında geçen "shuo (说)" imi modern Çincede konuşmak/söylemek anlamlarına gelmektedir. Ancak Çin klasik eserlerinde bir eşya, bitki veya somut bir şeyin üzerinden betimle yaparak anlatılmak isteneni anlatma yönteminde de "shuo (说)" imi kullanılır. (Ye, 2018: 2). Eser, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Nilüfer çiçeğinin özelliklerinden bahsedilmektir. İkinci bölümde ise Nilüfer çiçeği ve diğer çiçekler arasında geçişler bulunmaktadır. Aynı zamanda bu bölümde kim hangi çiçeği niçin sever sorusunun cevabı verilmiştir.

"Nilüferin Dilinden" adlı eser, yüz yıllardır kapalı kapıların ardını aralayarak bizlere nasıl bir insan olmamız gerektiği noktasında önemli dersler vermektedir. Eserin ilk bölümünde nilüfer çiçeğinin çok da hoş olmayan bir ortamda yetiştiğini ve buna karşın kendisinden ödün vermeden duruşuyla, rengi, temizliği ve saflığı ile kendisi olmayı başardığını görmekteyiz. Bu bölüm bize insan hangi ortamda olursa olsun amasız ve fakatsız diğer bir deyişle bahanesiz üstün insan olma kabiliyetinin olduğunu göstermektedir. Günümüzde şok üstüne şok yaşayan insan, kendisi olmaması yönünde adeta ağır bir bombardımana tutulmuştur. Çünkü yaşam minvalinde giyim şeklimizden tutun da yememize, uyumamıza, eğlenmemize, hatta neye üzülüp neye sevinmemiz gerektiğine kadar kararlarımızı etkileyen bir mekanizma hakimdir. Modern kirlilik diyebileceğimiz bu durum, nilüferin kirli ve balçıklı suyundan çok da farksız değildir. Eğer bu noktada tıpkı nilüfer çiçeği gibi dış dünyadan kendimizi soyutlayarak iç dünyamıza geçişi yapabilirsek her birimiz balçıkta dahi olsak temiz ve pak kalabiliriz.

Eserin ikinci bölümünde ise nilüfer çiçeği diğer çiçekler ile karşılaştırılmış ve her bir çiçeğin simgesel anlamının olduğu belirtilmiştir. Örneğin; papatya kesiş çiçeği iken, şakayık çiçeğinin zenginliği temsil ettiği, bundan dolayı seveninin de çok olduğu vurgulanmaktadır. Ancak nilüferin seveninin az olduğunun vurgulandığı dizelerde esasında insanlar arasında ideal

insan sayısının az olduğu anlatılmak istenmektedir. Burada bizlere keşiş de olsan, zengin de olsan insana ait en önemli özelliğin ideal insan kavramı olduğu vurgulanmaktadır. İnsanlar için her payeden daha yüksek paye hiç şüphesiz arzulan ve özlem duyulan ideal insan olmaktır. Tarih boyunca dünyanın farklı yerlerinde farklı metotlarla da olsa daima "ideal insan" aranmıştır. Çünkü insan özü itibariyle bir toplumun en temelinde yer almaktadır. İşte bu temel üzerine de aile ve toplum inşa edilmektedir. Bundan dolayı insan fiziki olarak küçük ancak yoğunluk olarak oldukça üst düzeyde bir varlıktır. İdeal insan sayısının fazla olduğu toplum ve medeniyetler hiç şüphesiz ki diğer medeniyetlere yol gösterici rolünü üstlenecektir. Böylelikle ideal insandan başlayan küçük bir adımla başlayan yolculuk dünya medeniyetine kadar yol alacaktır.

Çalışmamızı yaparken bir husus oldukça dikkatimizi çekmektedir. Bu husus, nilüfer çiçeğinin Budizm inancında çok önemli bir sembol olduğudur. Zhou Dunyi'nin yaşadığı dönem ise Budizm inancının Çin'de oldukça güçlü olduğu dönemlerden biridir. Bundan dolayı akla şu soru gelmektedir. Acaba "Nilüferin Dilinden" adlı eserde Budizm inancı ön plana alınmış olabilir mi? Bu soru sadece çalışmamızda değil birçok çalışmada dile getirilmiştir. Buna cevap olarak nilüfer çiçeğinin sadece Budist çiçeği olarak bilinmesi doğru değildir diyebiliriz. Tarihsel bağlamda incelendiğinde nilüfer çiçeği, Çin geleneksel kültüründe de önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla Zhou Dunyi "Nilüferin Dilinden" adlı eserinde aslında Budizm'e değil, Çin geleneksel düşüncesinin en önemli kavramlarından biri olan ideal insan kavramına atıf yapmıştır. Çünkü Batı Zhou Hanedanlığı döneminde nilüfer ile ilgili incelemeler mevcuttur. Aynı zamanda şiirler kitabında da nilüfer ve güzel insan benzetmeleri bulunmaktadır. Zhou Dunyi, Budizm'e doğrudan atıf yapmadığı bu eserde, esasen nilüferin dilinden ideal insan olma sürecini anlatmaktadır (Liang, 2000: 99).

Nilüfer çiçeği, Çin geleneksel kültürünün en önemli simgelerinden biridir. Song döneminde ise düşünce olarak Neo-Konfüçyanizmin ön planda olması nedeniyle nilüfer çiçeği ve Budizm arasındaki ilişki daha ön plana çıkmıştır. Çin düşüncesi açısından incelendiğinde ise nilüfer çiçeği metaforu ile ideal insan kavramı ön plana çıkarılmıştır. Çin geleneksel kültüründe ideal insan; cesaret, nezaket, hayırsever, öz saygı, özgürlük, doğruluk, bağışlayıcı gibi güzel sıfatlara sahiptir. Bu özellikleri olan insan Çin geleneksel kültüründe ideal insan olarak adlandırılmaktadır (Ye, 2018: 34). Bu cevabı destekleyen başka bir tezde Çin kültüründe nilüfer çiçeğine "junzi hua ("君子花")" yani "ideal insan çiçeği" olarak da adlandırılmasıdır (Yu, 2002: 177). Zhou Dunyi'ye göre de nilüfer çiçeği bulunduğu ortama karşın kendisi olabilme kabiliyetini ortaya koyduğu ve bunda başarılı olduğu için erdem ve ahlakın vücut bulmuş halidir.

Birçok çalışmada “Nilüferin Dilinden” adlı bu eşsiz eserin özü itibariyle Zhou Dunyi’yi anlattığı yorumu yapılmıştır (Ye, 2018: 35). Çünkü araştırmalarda dönemin ünlü düşünürlerinden biri olmasına ve üst düzey memurluk yapmasına rağmen Zhou Dunyi’nin kendinden ödün vermediği, böylelikle ideal insan sıfatına nail olduğu kanaati hakimdir.

İdeal insan kavramı kadim Çin medeniyetinin en önemli kavramlarından biridir. Geçmişten günümüze kadar temel özelliklerini içerisinde barındırmak koşuluyla farklı dönemlerde farklı formlarda karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı Konfüçyüs’ün ideal insan kavramı ile sonraki dönemlerde ortaya çıkan Neo-Konfüçyanizm düşüncesindeki ideal insan kavramları birbirinden farklı formlardadır. Ancak değişmeyen tek gerçek tarih boyunca Konfüçyüs düşüncesinde ideal insan kavramının önemidir.

İdeal insan kavramının Konfüçyüs düşüncesinde iki temel anlamı vardır. Birincisi; toplumda makam sahibi olan kişi demektir. İkinci anlamı ise üstün ahlaka sahip kişi demektir (Liu, 2021: 67). Konfüçyüs düşüncesine göre ideal insan olmanın temelinde eğitim yatmaktadır. Eğitim olmadan bu yolun yürünemeyeceği vurgulanmaktadır. Ancak bu eğitimi almak tek başına yeterli değildir. Alınan eğitim sizin kişiliğinizi geliştirmiyor ve hayata tatbik noktasında eksikliği oluyorsa eğitim sadece bir bilgi yükü olmanın ötesine geçememektedir. Bundan dolayı Konfüçyüs düşüncesinde eğitimin önemine ve hayata tatbik noktasına vurgu yapılmıştır. Bu durum Lunyu adlı eserin ilk bölümü ve ilk cümlesi olarak şöyle geçmektedir: “Öğrenmek ve zamanı geldiğinde öğrendiğini uygulamak, mutluluk değil midir? (学而时习之，不亦说乎)” (Konfüçyüs, 2017: 13). Bu cümleden anlıyoruz ki ideal insan olmak pasif bir bilgi öğrenmekten ziyade bilgiyi zamanı geldiğinde hayatına tatbik edebilendir. İdeal insan olmak bir iradenin sonucudur. Bundan dolayı bir nevi istek ve gönül meselesidir. Ancak hayatta üstünüze düşen her şeyi yapsanız da bazı durumlarda sıkışır kalır ve bir adım dahi atamazsınız. İşte bu noktada Konfüçyüs ideal bir insanın göğün emrine riayet etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Konfüçyüs bu konu hakkında şöyle demektedir: “Eğer kaderi anlamıyorsan, üstün insan olamazsın (不知命，无以为君子)” (Konfüçyüs, 2017:155). Görüldüğü üzere ideal insan olmak sadece bir an ile sınırlı olmayıp, hayatın her anında yaşam boyu süren bir yolculuğun adıdır. Ancak yapılan bu yolculuk kolay bir yolculuk değildir. Zhou Dunyi’nin eserinde de bahsettiği gibi nilüferi seven kişi sayısının az olmasının temel nedeni, toplumda ideal insan sayısının az olmasından kaynaklıdır.

“Nilüferin Dilinden” adlı eser, zaman hapishanesine mahkûm olmayan eserlerden biridir. Okullarda derslerde okutulan bu eser, düz bir okumanın ötesindedir. Eserin modern

çağda nasıl okutulduğu ve eserden nasıl bir dönüt alındığı hakkında Çin'de birçok akademik çalışma yapılmıştır. Örneğin; Wang Lina tarafından kaleme alınan "Ai Lian Shuo'un Düşünme Becerileri Öğretimi(关于爱莲说的教学思考)"[3] adlı bir çalışma bulunmaktadır (Wang, 2015: 1). Bu çalışmada, öğrencilerden "Nilüferin Dilinden" adlı eseri okuyup yorumlanması istenmiştir. Böylelikle öğrencinin okuma becerisinden sonra düşünme becerisini geliştirmesi ve sonuç olarak yazı becerisinin de geliştirilmesi hedeflenmiştir. Geçmişten bugüne kadar yapılan bu çalışmalar elbette gelecekte de yapılacaktır. Belki bu satırların üzerinden yıllar geçecek olsa da "Nilüferin Dilinden" adlı eser ilk günkü tazeliğini koruyacaktır.

Sonuç

Geçmişten günümüze birçok düşünür ideal insan kavramı üzerinde durmuştur. İster batı medeniyeti olsun ister doğu medeniyeti olsun tüm medeniyetler geleceğini ideal insan kavramı üzerine inşa etmek istemiştir. Ancak bu konuda hem batının hem de doğunun başarıya ulaşıp ulaşamadığı tartışmalıdır. Kadim Çin medeniyetinde ideal insan kavramı öncelikli kavramlar arasındadır. Özellikle Çin düşünce dünyasının çatısı hükmünde olan Konfüçyüs ekolünde konuşulan ve tartışılan her konu bir şekilde ideal insan kavramı üzerinde şekillenmiştir. İyi bir aile ferdi olmaktan tutun, iyi bir yönetici olmanın özünde ideal insan kavramı vardır. Konfüçyüs sonrası dönemlerde de ideal insan kavramı en önemli kavramlardan biri olmaya devam etmiştir. İdeal insan kavramı üzerinde duran ve ideal bir insan olma yolunda ilerlemeyi amaç edinen Zhou Dunyi de Çin tarihinin önemli düşünürlerinden biridir. Bazı eserler eserin yazarı ile anılırlar. İşte Zhou Dunyi'nin yazdığı "Nilüferin Dilinden" adlı eser böyle bir eserdir. Eser ile onu yaratan arasındaki muhteşem uyum eserin her bir kelimesinde kendini göstermektedir.

"Nilüferin Dilinden" adlı eser, kendi zamanında yaşayan insanların ötesinde günümüz insanına da sözü olan bir eserdir. İm sayısı açısından aktığımızda nispeten kısa olan eser, mana ve muhteva açısından baktığımızda adeta bir külliyat hükmündedir. Bizlere şartlar ne olursa olsun, bulunduğunuz konum ne olursa olsun şu çıldırtan dünyanın karşısında kendin olma dersini en ince ayrıntılarına kadar vermektedir. Diğer bir deyişle nilüfer çiçeğinin o asil duruşuyla bize verdiği en önemli ders, kişinin kendisini dış ortamdan soyutlayarak ideal insan olma yolunda ilerlemesidir. Aslında ideal insan oldum ve bittim denilen bir kavram değildir. İdeal insan olmak bir sonuçtan daha ziyade bir yolculuktur. Bu yolculukta olumsuzluklarla karşılaşsanız da onları bertaraf ederek yaşamanın diğer bir adıdır. Zhou Dunyi'nin ikinci bölümde dediği gibi "Herkes nilüferi sevmez. Kimi şakayık çiçeğini, kimi papatya çiçeğini

[3]汪丽娜,关于《爱莲说的教学思考,中学教学参考》, 2015 年第 1 期 26-26,共 1 页.

sever.” Bu noktadan baktığımızda toplumda kimi insan “gücü”, kimi insan “parayı”, kimi insan “makamı” sever ancak sevilmesi gereken belki de çok az sayıda insanın takip ettiği “ideal insan”dır.

Zhou Dunyi bu eseriyle bize bir nevi coğrafyanın kader olduğunun ancak erdemli ve ahlaklı olmanın bir irade meselesi olduğunun altını çizmektedir. Nilüferin yetiştiği ortam ile nilüfer arasında bariz farkların olduğu aşikardır. Zhou Dunyi nilüfer çiçeği ile ideal insan kavramını somutlaştırmış ve standartlaştırmıştır. Böylelikle geçmişten günümüze Çin düşünce dünyasında ideal insan kavramı ile nilüfer çiçeği özdeşleşmiştir. Bu açıdan baktığımızda “Nilüferin Dilinden” adlı eserin sadece kendi zamanın eseri olmadığını görmekteyiz. Bu eser Zhou Dunyi’nin düşüncesinin bir fihristi niteliğindedir. Bu eser ile Zhou Dunyi de zamanın ötesinde yaşayan zamansızlardan biridir. Zaman ve mekân kavramı değişmiş olsa dahi insana ait olan güzel özelliklerin insan nesli devam ettiği sürece nesiller boyunca değişmeyeceği bir gerçektir.

Kaynakça

Konfüçyüs (2017). *Konuşmalar* (Çev. Fidan, G.). İstanbul: Dedalus.

Liang, S. (2000). *Zhou Dunyi Pingzhuan*. Nanjing: Nanjing Daxue Chunban She.

Liu, Y.(2021). Qian Xi Lunyu zhong Junzi Xingxiang.*Hanzi Wenhua*, (23), 67-68.

Ren, J.; Peng, L. (1993). "Ai Lian Shuo" Zhou Dunyi Yuyin Wei Neng De Kuyin.*Huxiang Luntan*, (6), 36-39.

Wang, L. (2015). Guanyu Ai Lian Shuo De Jiaoxue Sikao.*Zhongxue Jiaoxue Cankao*, (1), 26.

Xiao, Q.; Zhou, A. (2017), Lixue Bizu Zhou Dunyi yu Hengyang Kao Bian, *Hengyang Shifan Daxue Xueyuan Xuebao*, 38 (4), 79-82.

Ye, Z.(2018). Ai Lian Shuo Shangxi.*Tiejun Shuxiang*, (2), 31-35.

Yu, X.(2002). Ai Lian Shuo Zhuzhi Xin Tan. *Jianghai Xuekan*, (5), 177-181.

Zhou, D. (t.y.). Ai Lian Shuo. 23.11.2022 tarihinde https://so.gushiwen.cn/shiwenv_6d2dcbe80f96.aspx adresinden erişilmiştir.

高校一年生　「現代の国語」平野啓一郎「『本当の自分』幻想」授業実践報告　―筆者の主張を体得するためのワークシートづくり―

HIGH SCHOOL 1ST GRADE “GENDAI NO KOKUGO” KEIICHIRO HIRANO “THE ILLUSION OF ‘TRUE SELF’” CLASS PRACTICE REPORT-MAKING WORKSHEETS TO MASTER THE AUTHOR’S ARGUMENTS

Kazuki OKADA 岡田　和樹*

アブストラクト

思考を深めるための「発展的な学習」とは何か、という問いへの答えの一つを、稿者なりに提示している。本稿は 2022 年の 5 月に日本の高校一年生に対して行った、平野啓一郎「『本当の自分』幻想」の実践記録である。授業の際にプリントを５枚用意したが、そのうち５枚目は稿者が作成した。「分人」という、本文で主張されている用語の理解を促すだけでなく、自己表現やクラス作りにも寄与できるような内容を志向したものである。プリント作成の際、稿者の勝手な理解で読み取りを歪めないようにするために、本文と照らし合わせながら質問項目やワークの内容を吟味した。実践後、達成できたこともあったが、見通し不足により課題となった点も浮かび上がってきた。この実践から、発展的な学習活動を考案する際、「作業を進めていくことで自然と学習項目の定着や本文理解が進むようなワーク」を目指すべきだという知見を得た。

キーワード： 思考の深まり、本文理解、自己表現、集団作り

Abstract

In my way, the author presents one of the answers to the question of what "developmental learning" means. This paper is a practical record of Keiichiro Hirano's "'True Self' Illusion," which was given to first-year Japanese high school students in May of 2022. Five handouts were prepared for the class, the fifth of which was prepared by the author. It is oriented toward content that not only promotes understanding of the term "divisual," a term claimed in the text but also contributes to self-expression and class-building. When preparing the handout, I examined the question items and work content against the text to avoid distorting the readings based on the manuscript author's understanding. After the practice, some things were accomplished, but some issues emerged due to a lack of foresight. From this practice, we learned that when devising developmental learning activities, we should aim for "work that

*Lecturer, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Science and Literature, Department of Eastern Languages and Literatures, Department of Japanese Language and Literature, Nevsehir, TÜRKİYE, okada160062@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3345-292X

allows students to naturally consolidate learning items and understand the text as they work through it.
Keywords: deepening thinking, understanding the text, self-expression, group building

１　はじめに

評論文を授業で扱うとはどういうことか。結局のところ、教師用指導書に書いてあるような内容をそのまま板書化してノートに写させ、板書内容を記憶しているかどうか、そのままテストで問うなど、暗記中心主義、訓詁注釈主義的な方法から脱却できていないというのが、稿者が現状の評論文指導に抱いている印象である。暗記自体が１００％悪いとは言わない。語句の意味や漢字などを暗記することは、本文理解の促進のみならず、今後の学習者の生活にも寄与することだろう。しかし、それのみに終始してしまうと、その内容を咀嚼し、それぞれの学習者なりに思考を深めるというステップが抜け落ちてしまうという問題が発生する。また、授業者にもある種の思考停止を促し、それ以上の授業改善を望めないという問題が発生する可能性もある。いずれにせよ、学習者・授業者共に、大して「思考が深まらない」というのが、この種の授業について回る問題だと考えている。

なぜこのような授業が発生するのだろうか。理由として、授業者が日々の生活に余裕が無く、授業内容を考える時間がとれない、という理由がまず挙げられるだろう。また、時間があったとしても、教材をどのように読み、どのような授業を展開すれば学習者の思考を深められるのか、というアイディアそのものがなかなか思い浮かばないという理由も挙げられる。後者については、授業者自体に問題があるのではなく、そのようなモデルケースがなかなか見つからず、授業計画の立案自体がそもそも難しいという立場を、稿者はとる。さらに、たとえ自分自身の力で授業計画を立てることができたとしても、それが独善的な内容であった場合、学習者の理解を阻害する可能性もある。授業者が自信を持って学習指導案を立てることは、率直に言って難しい。そこで、これから平野啓一郎「『本当の自分』幻想」の授業実践報告を行う。問題提起を投げかける者の責務として、この実践報告を通して、評論文の内容をより深く体感させるための活動とは何か、どのように考えていくとそのような活動が発想できるのかといったモデルケースを提示したい。稿者の拙い実践報告が、読者諸氏の豊かな授業実践の源泉となれたら幸いである。

２　「本当の自分」幻想　梗概

「分人（ぶんじん）」という、平野啓一郎（以下、「筆者」と表記する）が提唱する概念にまつわる文章である。

冒頭部では、筆者の友人についての説明がなされる。その友人は、普段は非常におとなしい性格の人物であった。しかし、そんな彼がインターネット上では、非常に辛辣かつ饒舌であったことが後に明らかとなり、他の知人たちの間で話題となる。「インターネット上の辛辣な彼が本当の彼（友人）の性格を表しているのではないか」「いや、それはあくまでインターネット上における彼（友人）のキャラの一つに過ぎず、本当の彼（友人）の性格とは言えない」など、リアルとネット、どちらが彼（友人）の本当の性格なのか？という議論が、知人たちの間で展開されることとなった。筆者はこのような議論について、「彼ら（知人たち）は不毛な議論をしているのではないか。ネットもリアルも、どちらも本当の姿を表しているのではないか」と疑問を持つ。

次に、筆者があるインタビューを受けた際の出来事が説明される。インタビューの途中で、筆者とインタビュアーはたまたま音楽―特にロックやメタルの話題で盛り上がった。その後、完成したインタビュー記事を読んだ際、筆者は驚いた。記事では「平野啓一郎は、実はメタルマニアだった」と書かれていたからである。筆者は「確かにロックやメタルも好きだが、クラシックやジャズも好きだ。どのジャンルの音楽も好きなのに、特定ジャンルの音楽が好きだと言われるのは抵抗がある」と困惑する。

以上二点の事例を基に導かれる主張は、個人を特定の人物像にあてはめようとする考え方は間違っているのではないか、というものである。そこで登場するのが「dividual」すなわち「分人」という考え方である。あらゆる場面において、あらゆる関係性において、私たちは私たち自身の内面を使い分けている。人間は状況に応じて様々な側面を見せるが、そのどれもがその人の本当の姿を表している、という主張である。三点の理由とともに、冒頭部で述べた「本当の自分／ウソの自分」というモデルは幻想、つまり間違っていると述べ、代案として「分人」というモデルを改めて提案する。

「本当の自分」はたった一つしかないのではなく、我々は複数の「本当の自分」を持っている。相手によって、見せる「本当の自分」が変わっているにすぎないのだ。我々は無理に今の自分を否定し、「本当の自分」を探そうとしなくてよい。自分と相手との関係性の中に、それぞれ異なる「本当の自分」が立ちあらわれているだけなのだから。

３　学習の流れ

実施時期は２０２２年５月頃である。対象は日本・京都の私立中高一貫校の高校一年生５クラス（１クラスにつき男女混合・４０人前後のクラス）である。学習のおおまかな流れは本文音読後、学習プリントを計五枚配布し、学習者に取り組ませ、答え合わせを行うという

ものであった。横持ちの担当者が作成したプリント①～④を用いて、語句の確認、本文展開の確認、本文解釈を行った。プリント①～④のおおまかな内容は、以下のとおりである。

・プリント①…（通読する前の）題名についてのイメージ・初読の感想・語句の意味調べ

・プリント②…本文構成の確認（序論・本論・結論に分け、本文中の特徴的な表現を穴埋め形式で答えさせる）

・プリント③…本文理解のための質問（問題形式となっており、文レベルで答える必要がある）

・プリント④…以下の三点の項目について、それぞれ百字程度の文章で答える。

（一）主題の理解…筆者が主張する「本当の自分」の要約

（二）文章の批評…筆者の主張について「賛成できる・一部賛成できる・賛成できない」に〇をつけ、その理由を述べる。

（三）自己評価…「文章の論理構造および、主題に至るまでの４つの疑問（論点）と筆者の考えを理解することができた」という項目について、Ａ・Ｂ・Ｃで自己評価する。評価をつけた理由を述べ、また本文を学習する前後での自分自身の考えの変化や気づいたことをまとめる。

以上のように、プリント①～④は、語句・構成・具体的な一問一答・要約・批評・自己評価という流れを経て、文章読了後における理解の確認を行うためのものである。これらの学習内容に全く異論はないが、稿者はさらなる発展的かつ個人的な内容を問うワークを付け加えたいと考えた。それも、単なる遊びの活動ではなく、本文の内容とリンクさせ、可能な限り本文理解を狙うようなワークである。そのため、プリント⑤を作成した。次項でその内容や、狙いとしていることを述べる。

４　稿者が施した工夫

プリント⑤は、この文章を学習した総括に用いるために、稿者が考案・追加した。本文の内容確認のみならず、自己表現の練習も狙いとしている。

プリントの右半分は、本文の前半部で説明される「本当の自分／ウソの自分」というモデルを確認するためのものである。本文確認を促すために、簡単な穴埋め問題を数問設けている。

もちろん本文の主旨として着目すべきは「分人」であり、あくまで対比の対象として「本当の自分／ウソの自分」が冒頭で提示されているに過ぎないことを視覚化するために、この作業を行う。そのような意図を強調するため、プリント中央部に「しかし、この考え方(本当の自分／ウソの自分)は間違っている」という本文中に見られる記述を大きく引用している。

プリント左半分はほとんど空欄となっており、本文中にさほど明示されていない「分人」の具体例を、学習者自身の中から提出するというワークである。質問内容は、「どのような人に対して・どのような側面の自分が出てくるか・相手と自分はどのような関係性か」を最大４セット答えさせるというものである。

このような設問を付した根拠として、まず教科書※２３ページの「分人とは、対人関係ごとのさまざまな自分」という記述が挙げられる。恋人、両親、職場の人…と簡単に例示されているように、まず異なる対人関係を複数種類想定することを促す必要があるため、「どのような人に対して」という項目を設置した。また、教科書２２ページにあるような、「人間には、いくつもの顔がある」「相手次第で、自然とさまざまな自分になる」といった表現から、異なる自身の内面を複数種類想定することを促す必要があるため、「どのような側面の自分が出てくるか」という項目を設置した。そして、教科書２３ページ「（分人は）あくまでも相手との相互作用の中で生じる」という表現から、自分自身の内面のみならず、「相手」との関係性を含みこんで「分人」をとらえることを促すために、「相手と自分はどのような関係性か」という項目を設置した。

このように、本文の記述を基に、質問項目を設置した。学習者は自身の体験をたよりに項目を埋めていくことで、自然と「自分の内面は複数種類ある」・「どのような自分が出てくるかは、そのときの相手によって変わる」・「他者の存在なしに、自分自身を省みることはできない」といった部分を学べるのではないか―そのような意図を、このシートに込めている。

※ 本実践で使用した教科書は、以下のものである。

大塚 常樹　難波 博孝ら編「高等学校　現代の国語」第一学習社

５　学習者の実際

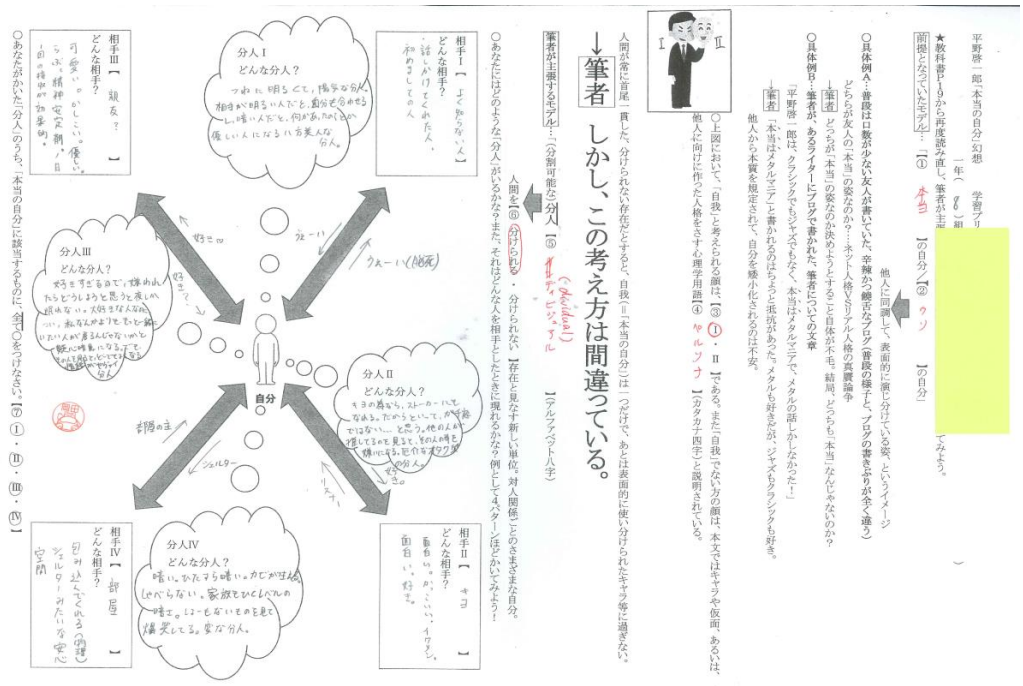

学習者のプリント⑤記入例

稿者が「特によく書けている」と感じたワークシートは上掲のものであった。大多数の学習者は「相手」の書き方が「友達」「家族」などおおざっぱかつ月並みになってしまいやすく、内容も一般的なことを書きがちである。事前に稿者が「分人を書く際、全て良い感じのことを書くのではなく、いやな分人、変な分人、悪い分人も一つは書くこと」と指示を出していたため、全て当たり障りのないことを書く学習者は出なかった。しかし、やはり「いやな分人」や「変な分人」を具体的に書くというのは高校一年生に対してはハードルが高かったようである。「クラスの人たちに見られてしまったらまずい」という自意識が働いた可能性もある。そんな中、比較的詳細かつ面白く読めるようにワークシートを書いたのがこの学習者であった。

周りに嫌われないよう気をつかったり、本気で好きな相手には好意を全力で示そうとするものの、嫌われてしまったら不安だといった、多くの学習者が抱える微妙な悩みを具体的かつ鮮やかに描き出している。また、「相手Ⅳ　部屋」は非常に特徴的であり、「自分の部屋にいるときは、部屋に包み込まれているように感じ、そのような状況下で一人の時間を楽しむ分人があらわれる」ということを書いている。ちなみに本文では、「分人」は「対人関係ごと」（教科書２３ページ）に発生すると書かれているものの、教科書２４ページでは「作品世界との相互作用」で生じた「分人」の例が紹介されている。このことから、「分人」は生身の人間との相互作用のとき以外にも発生する可能性があると稿者は解釈している。その

ため、「相互作用」を感じるのであれば、「部屋」という物体を「相手」に指定する書き方も許容している。

６　総括

達成できた点

①本文理解の促進

さきに本論で述べたように、複数の自分像を思い描けた者は、スムーズに⑤のプリントに取り組むことができた。

教科書の本文では、前半部の「本当の自分／ウソの自分」というモデルについては筆者の原体験を基にした具体例が記述されていた。一方、筆者の主張として強く押し出されている「分人」については、はっきりと具体例を述べている箇所が少ない。このままでは、筆者の主張をあいまいにとらえた状態で学習を終えてしまう可能性が高い。そのため、プリント⑤のワークによって読み手が自分自身を振り返り、具体例を複数挙げさせたのだが、結果的には本文の抽象度を引き下げることができたのではないかと考える。

②自己表現・自己分析の練習

自己を省みることは、学習者の今後のことを考えた際、非常に重要である。たとえば彼らが大学生となり、企業へ就職する際、ほぼ確実に「志望理由書」や「エントリーシート」を書くこととなる。その際、「自分自身はどのような人間であるか」ということも他者に向けて明確に表明することが求められる。わかりやすく、可能な限り正確に自分自身を言い表すためには、まず日頃から自分自身への思考を深める必要がある。そして、それを様々な形で表現することが重要である。今回のワークは、学習者が将来的に行うであろう「自己分析」の練習も兼ねている。

③クラスの集団づくりへの寄与

本実践を行った時期は２０２２年５月頃である。日本では、新年度は例年４月から開始されるため、新年度になって間もない頃である。つまり、この時期は高等学校からの新入生が入ってくる時期でもあり、中学校から内部進学した学習者にとってもクラス替えによってメンバーが一新された時期（内部進学生と、高等学校からの入学者は混在）である。今回のワークの内容を交流することは、新しく同じクラスになったメンバーがどのような人物なのかを知る非常に良い機会となる。もちろん自己紹介自体は各クラスのＨＲで既に行っていることが予想されるが、今回のワークは一般的な自己紹介とはやや趣の異なったものとなった。

そのため、クラスによっては他者と積極的にワークシートを交換し、学習者同士の内面を文字通り見せ合う光景も見られた。

課題となった点

①シートの作りこみが甘かった点

プリント⑤は「自分にはどのような分人がいるか」「その分人があらわれるのは、どのような相手に対してか」といった部分について、明確に空欄を用意することができた。そのため、学習者はこれら二点の項目については書こうと努力していた。一方、「相手との関係性」については、書いてきた者は少なかった。なぜなら、当初は矢印の横の箇所に「関係性」を書いてもらおうと考えていたが、そこに何かしら空欄なり下線を引くなりの「導線」を用意することを稿者が失念していたからである。実際の授業では矢印の横に関係性も書くように口頭で指示し、稿者が書いた手本も紹介したものの、可能な限り確実に書かせたいのならば紙上にはっきりと空欄を用意し、「書いてほしい」と示唆すべきであった。

②筆者の主張を、全てカバーできなかった点

たとえば、教科書２４ページには「（分人は相手との）関係性の中でも変化し得る」といった、同じ相手に対して接し方がどのように変わるか、という部分を書くスペースは用意できなかった。また、「分人」は四人分しか書けないため、おおざっぱにしか「分人」の表現ができない。「分人」の母体数が少なすぎるため、教科書２５ページの「分人の構成比率」も表現しようがない。プリントの尺や授業時間の制約などの都合もあるため、致し方ない面もあるが、あくまで具体例提出のために、おおざっぱに自身の「分人」を考えてみる、というワークであった。さらに厳密に「分人」を理解したい場合は別のプリントやワークを用意すべきである。

③クラスへのフィードバックが曖昧だった点

学習者自身の内面に踏み込む性質を持つものであるため、特に日本ではこのようなワークをどう交流活動に持っていくか、という点が非常に悩ましい。中間試験も迫っており、大半のクラスではワークシートの完成をゴールとし、それ以上の交流に関しては学習者の自主性に任せるという形となってしまった。基本的に学習者は仲の良い者とワークシートを交換するため、人間関係の広がりは期待できない。１クラスだけ授業時間に余裕があったため、名前を隠した状態で数名、稿者が前で発表した。本来であれば各個人がそれぞれ自分のワークシートを基にクラスメイトの前で発表するべきだと思うが、思春期という発達段階を考慮す

ると、「名前を隠した状態で数名発表」という手法が、現実的な落としどころではないかと考える。

④書けない学習者への手立て不足

大多数の学習者は四人分の「分人」を書くことができたが、各クラス１～２名程度、まったく筆が進まなかったり、「どう書けばいいのかわからない」と質問してくる学習者がいた。「どう書けばいいのかわからない」という学習者は、常にだれとでも同じように接しているため、接し方の違いを書き分けられない、ということであった。確かにその学習者はマイペースな学習者であり、裏表のない性格ではあった。ただし、たとえば友人と教員と、完全に同じように接していたわけではなく、また、教員ａと教員ｂとで違う話を振るということもいくらでもある（微妙に接し方は変わっている）ということを伝えた。

全く筆が進まない学習者についての丁寧なケアは、今回はできなかった。予定が押しており、他の学習者のチェックも並行して行わねばならなかったためである。稿者の体感としては、書けない原因として、「そもそも他人に対しての演じ分けをする」自分像を全く思い描けない―つまり、普段の自分を省みる機会が極端に少ないのではないかと想像している。授業の導入部において普段の自分について思考する機会をもう少し増やす、など思考の仕掛けを増やすべきだったのではないかと反省している。

その他所感

本文の記述を基に、自己の内面を表出させるワークシートを作成した。作成・実践の際に意識したことは、「理想のワークは、単なる表現の確認にとどまらず、作業を通じて自然と学習項目の定着や本文理解が深まるようなものであること」ということであった。

学習者に挙げてもらった四つの「分人」に対して、「本当の自分」だと考えるものにすべて〇をつける設問を、シートの最後に付けている。この問いについては全員はっきりとした正解があり、「挙げたすべての分人に〇をつける」ことを模範解答としている。いい「分人」、いやな「分人」、変な「分人」―各人が抱え持つ様々な自分の存在を認め、許容することを、この問によって伝えられたのではないだろうか。ただ「分人」を例示するだけではなく、それらすべてに〇をつけることが、プリント⑤の勘所なのである。唯一無二の「本当の自分」という幻想に囚われなくてよいという筆者からのメッセージを、この問いに込めている。ワークを通じてそのような主張を体得できたのなら、「思考の深まり」も実感できると考えている。

参考資料

大塚 常樹　難波 博孝ら編「高等学校　現代の国語」第一学習社

平野啓一郎「分人主義　ＯＦＦＩＣＩＡＬ　ＳＩＴＥ」

https://dividualism.khirano.com/?doing_wp_cron=1669126354.5970981121063232421875

JAPONYA'NIN YENİ GÖÇ POLİTİKASININ TÜRKİYE İÇİN DOĞURDUĞU FIRSATLAR

THE OPPORTUNITIES THAT JAPAN'S NEW IMMIGRATION POLICIES PRESENT FOR TURKEY

Kıvılcım ERKAN*

Özet

Japonya, son yıllarda bir göçmen ülkesi olma yolunda önemli adımlar atmıştır. Bunlardan birincisi, mülteci kabulü konusunda katı tutum sergileyen Japonya'nın Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği'nin yürüttüğü mülteci yerleştirme programına katılması, ikincisi, iş gücü eksikliği yaşanılan sektörlerde geçici göçmen işçinin alınması ve son olarak da nitelikli yabancı işçi çekmek adına uygulanan ayrıcalıklı sistemdir. Bu çalışmanın iki amacı bulunmaktadır. Birincisi Japonya'nın göç politikasının genel özelliklerinin ve bu bağlamdaki yeni gelişmelerin tanıtılmasıdır. İkincisi de Japonya'nın yeni göç politikalarından Türkiye'nin nasıl faydalanacağı konusunda fikir yürütmektir. Bu bağlamda, Türkiye için üç somut politika önerisi sunulmaktadır. Bunlar sırasıyla Japonya'da ikamet eden Kürt kökenli Türk mültecilerin iadesi konusunda teminat sisteminin uygulanması, Türkiye'nin Japonya'dan Suriyeli mülteciler konusunda yardım talep etmesi ve son olarak da Türkiye'nin sağlık meslek yüksekokullarında ve üniversitelerin fen bilimleri ve mühendislik fakültelerinde Japonca dil eğitimin yaygınlaştırıp bu alanlarda Japonya'ya gönderilen Türk öğrencilerin arttırılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Japonya, uluslararası göç, Türkiye, mülteciler, Türk-Japon ilişkileri

Abstract

In recent years, Japan has taken important steps towards becoming an immigration country. The first of these is Japan's participation in the refugee resettlement program run by the United Nations High Commissioner's Office, the second is the recruitment of temporary migrant workers in sectors where there is a labor shortage, and the last is the privileged system applied to attract qualified foreign workers. This study has two objectives. The first is to introduce the general characteristics of Japan's immigration policy and new developments in this context. The second is to speculate on how Turkey can benefit from Japan's new immigration policies. In this context, three concrete policy recommendations for Turkey are presented. These are,

* Dr. Öğretim Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Nevşehir, TÜRKİYE, erkankivilcim@nevsehir.edu.tr ORCID: 0000-0002-2752-4176

respectively, the implementation of a diplomatic assurance system for the return of Turkish refugees of Kurdish origin residing in Japan, Turkey's request for assistance from Japan for Syrian refugees, and finally, the expansion of Japanese language education in Turkey's health vocational colleges and the faculties of science and engineering in universities, and the increase of Turkish students sent to Japan in these fields.

Keywords: Japan, international immigration, Turkey, refugees, Turkish-Japanese Relations

Giriş

Uluslararası Göç Örgütü, 2022'de yayınladığı Dünya Göç Raporu'nda uluslararası göçe dair istatistiki verileri ortaya koymuştur. Rapora göre, son elli yıldır uluslararası göçte büyük artışlar görülmektedir. 1970 yılında dünya nüfusunun 2,3'ü uluslararası göçmen iken, bu oran 2020 yılında 3,6'yı bulmuştur. Dünya'da en çok göç alan ülkeler sırasıyla Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Almanya'dır. Göç eğilimlerini inceleyen raporda uzun yıllar boyunca oluşmuş göç koridorlarından da bahsedilmektedir. Dünya'nın en büyük ikinci göç koridoru da Türkiye ve Suriye arasındadır (McAuliffe & Triyandafyllidou, 2022, s. 2). Bugün Türkiye, 3,7 milyon Suriyeli göçmeni geçici koruma statüsü altında kabul etmiş ve Dünya'da en büyük mülteci nüfusuna sahip ülke haline gelmiştir (UNHCR, 2022). İç İşleri Bakanı Süleyman Soylu'nun açıklamasına göre, 2021'in sonunda 193 bin 293 Suriyeli'ye Türk vatandaşlığı verilerek onların Türk toplumuna kalıcı olarak yerleşmelerine müsaade edilmiştir (Cumhuriyet, 2022). İnsani ve ideolojik nedenlerden ötürü yapılan bu kabulün, Türkiye açısından, uzun vadede, büyük ekonomik, güvenlik ve kültürel sıkıntıları doğuracağı düşünülmektedir.

Öte yandan, mülteciler konusunda bugüne kadar Türkiye'nin tam zıttı bir politika izleyen ve göçe kapalı bir ülke olarak bilinen Japonya, son yıllarda bir göçmen ülkesi olma yolunda önemli adımlar atmıştır. Bunlardan birincisi, mülteci kabulü konusunda katı tutum sergileyen Japonya'nın Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği'nin yürüttüğü mülteci yerleştirme programına katılması, ikincisi, iş gücü eksikliği yaşanılan sektörlerde geçici göçmen işçinin alınması ve son olarak da nitelikli yabancı işçi çekmek adına uygulanan ayrıcalıklı sistemdir. Bu çalışmanın iki amacı bulunmaktadır. Birincisi Japonya'nın göç politikasının genel özelliklerinin ve bu bağlamdaki yeni gelişmelerin tanıtılmasıdır. İkincisi de Japonya'nın yeni göç politikalarından Türkiye'nin nasıl faydalanacağı konusunda fikir yürütmektir. Bu bağlamda, Türkiye için üç somut politika önerisi sunulmaktadır. Bunlar

sırasıyla Japonya'da ikamet eden Kürt kökenli Türk mültecilerin iadesi konusunda teminat sisteminin uygulanması, Türkiye'nin Japonya'dan Suriyeli mülteciler konusunda yardım talep etmesi ve son olarak da Türkiye'nin sağlık meslek yüksekokullarında ve üniversitelerin fen bilimleri ve mühendislik fakültelerinde Japonca dil eğitimin yaygınlaştırıp bu alanlarda Japonya'ya gönderilen Türk öğrencilerin arttırılmasıdır.

Japonya'nın Göç Politikasının Temel Özellikleri (1945-2010)

Dünya'da uluslararası göç artmakta iken, devletlerin benimsediği göç politikaları farklılık göstermektedir çünkü egemenlik anlayışına göre devletler yabancıların girişini, çıkışını, oturum, çalışma ve sosyal haklara erişimi ile ilgili kararları almakta serbesttirler. Bu nedenle farklı devletler farklı göç politikaları benimserler. Mültecilerin kabulü ve hakları konusunda bazı uluslararası normlar oluşmuşsa da Avrupa Birliği haricinde, yabancı işçilerin kabulünü düzenleyen uluslararası normlar ve standartlar oldukça sınırlıdır.

Japonya yabancı göçmen kabulüne 1990'da yeni Göç Kontrolü ve Mülteci Tanıma Kanunun yürürlüğe girmesi ile başlamıştır. Dolayısıyla, bu kanunun ortaya koyduğu sistem göç politikasının temelini oluşturmaktadır. Buna ek olarak, mülteci kabulüne ise 1982'de Mültecilerin Statüsü 'ne İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Onun Ek Protokolü'nün kabulü ile başlamıştır. Bu çerçevede, Japonya'nın göç politikasını incelediğimizde üç özellik göze çarpmaktadır. Birincisi, sadece etnik kökeni Japon olan veya nitelikli işlerde çalışan yabancılara kalıcı oturuma erişim ve aile birleşimi gibi haklar tanınmasıdır. İkincisi ise, niteliksiz sektörlerde yabancı işçi istihdamının geçici göçmen işçi programı yolu ile yapılması ve böylelikle niteliksiz yabancı işçilerin Japon toplumuna yerleşmelerinin engellenmesidir. Sonuncusu ise düşük mülteci kabul oranıdır. Göç politikasının temelini genel olarak iki kanun belirlemektedir. Birincisi hangi göçmenin, ne sayıda ve hangi koşullarda ülkeye giriş yaptığını belirleyen göç kanunu, ikincisi ise kimin ve ne şekilde topluma ait olduğunu belirleyen vatandaşlık kanunudur. Dolayısıyla, temelde bu iki kanunun ortaya koyduğu rejim incelenecektir. Ancak mülteciler konusunda, Japonya son yıllarda kabine kararlarıyla da bazı yeni uygulamalar başlatmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nı kaybeden Japonya, ABD'nin öncülüğündeki müttefik güçleri tarafından işgal edilmiş ve yedi sene boyunca Amerikan işgal güçleri tarafından yönetilmiştir. Bu süre zarfında, birçok yönetmelik Amerikan işgal güçleri tarafından oluşturulmuştur. Bugünkü göç kanunun da temeli bu dönemde atılmıştır. 1951'de kabul edilen 319 sayılı Göç Kontrolü yönetmeliği de Amerikan işgal güçlerinin tavsiyesi üzerine ve Amerikan göç

kanununa benzetilerek oluşturulmuş ve sonraki yılda Japonya'nın bağımsızlığını kazandığı San Francisco Barış Antlaşmasının yürürlüğe girmesi ile beraber içeriğini koruyarak olduğu gibi kanun haline dönüştürülmüştür (Hayakawa, 2020, s. 47). Kanunda yabancılar için kalıcı oturum statüsü bulunmakla beraber, bu izin 1990'lara kadar hiçbir yabancıya verilmemiştir (Kondo, 2002, s. 47). Ayrıca, bu dönemde sınırlı sayıda yabancının sadece belirli nitelikli sektörlerde geçici süre çalışmalarına izin verilmiştir. Örneğin, 1989 yılında, tüm ülke genelinde sadece 72 bin yabancıya çalışma izni verilmiştir (Morita & Sassen, 1994, s. 160).

Bunun dışında ise, 1990'a kadar ülkedeki en büyük yabancı topluluğunu savaş öncesi dönemde Japonya'ya giriş yapmış olan Koreliler oluşturmaktaydı. Savaştan sonra dönemin Japon hükümeti ve Amerikan işgal güçleri Korelilerin yurtlarına geri dönmesini beklemiş ve bu doğrultuda gönüllü geri dönüş programı dahi başlatmıştır. Korelilerin büyük bir çoğunluğu dönmüş, kalan altı yüz bin civarı Koreli ve yirmi-otuz bin civarı Tayvanlı, San Francisco Barış Anlaşması ile Japon vatandaşlığından çıkarılmıştır. 1965 yılında Japonya ve Güney Kore arasında imzalanan Normalleşme Antlaşması sonucunda Korelilerin yasal statüleri meselesi kısmen çözülmüştür. Bu anlaşmaya göre ikinci dünya savaşının öncesinde sürekli olarak Japonya'da ikamet eden ve Ocak 1971'e kadar Güney Kore Cumhuriyeti vatandaşlığına başvuracak olan Korelilere özel kalıcı oturum statüsü verilmiştir (Chung, 2010, s. 63-89). 1991 yılında, Japon İmparatorluğu döneminden kalan ve San Francisco Barış Anlaşması ile vatandaşlığını kaybeden tüm yabancılar için özel kalıcı oturum statüsü uygulamaya konulmuştur (Ogawa, 2011, s. 141). Bugün bu özel kalıcı oturum siyasi haklar dışında Japon vatandaşları ile eşit haklar içermektedir. Ancak Korelilerin durumu İmparatorluk döneminde kalan bir sorun olup, Japonya'nın savaş sonrası göç politikasının dışında tutulmalıdır. Japonya, 1950'lerden ve 70'lere kadar olan dönemde ekonomik büyümeye odaklanmış ve bu süre zarfında fiziki altyapısının ve ekonomisinin yeniden inşası için, Batı Avrupa ülkelerinin yaptığı gibi, yabancı işgücüne başvurmamıştır (Kondo, 2002, s. 416).

Ancak 1980'lerde yurt dışında ayağı olmayan küçük ve orta boy Japon şirketlerinde yaşanılan işgücü eksikliği kapalı göç politikasını dönüştürmüş ve ülke yarı açıklığa veya kontrollü açılmaya girmiştir diyebiliriz. İşgücü eksikliği ve bunun yanı sıra Plaza Anlaşmaları sonucunda Japon yeninin Amerikan dolarına karşı değer kazanması, Japonya'da yasadışı göçün artmasına neden olmuştur (Yamanaka, 1993, s. 73-74). Yasa dışı göçün başlıca iki kaynağı Güney Asya ülkelerinden gelen turist ve öğrencilerdi. Yasadışı göçün artışı da göç politikasının revize edilmesi gerektiği yönünde tartışmalara yol açmış ve bunun sonucunda 1990'da yeni bir

göç kanunu kabul edilmiştir (Chiavacci, 2012, s. 35). Bu kanun da Japon kökenli yabancıları ve nitelikli yabancı işçileri kayıran yeni bir seçici göç politikası oluşturmuştur.

İşgücü eksikliğinin giderilmesi için Japonya öncellikle etnik kökeni Japon olan yabancıları, Japon kültürüne nispeten daha kolay adapte olacağı düşüncesiyle tercih etmiştir. 19. ve 20. Yüzyıllarda, başta Peru ve Brezilya olmak üzere, Güney Amerika ülkelerine göç eden Japonların soyundan gelen yabancılar (*Nikkeijin*) için uzun süreli oturum izni oluşturulmuş ve bu oturumun sınırsız kez yenilenmesi mümkün kılınmıştır. Buna ek olarak, uzun süreli oturuma sahip kişiler diledikleri meslekte çalışabilecek ve beraberinde aile üyelerini (eş ve çocuk) getirebileceklerdi (Yamanaka , 2003, s. 133).

Bunun dışındaki yabancıların ise sadece belirli sektörlerde çalışmasına izin verilmiştir. Yeni kanunda on dört sektördeki meslekler uzmanlık ve teknik bilgi gerektiren meslekler olarak kabul edilmiş ve yabancıların sadece bu mesleklerde çalışmasına izin verilmiştir. Bu sektörler: beşeri bilimler ve uluslararası hizmet uzmanları, firmalar arası transfer, mühendis, öğretim elemanı/okutman, profesör, vasıflı işçi, dini aktiviteler, araştırmacılar, yatırımcılar ve şirket idarecileri, sanatçı, eğlendirici/animatör,[1] gazeteci/muhabir, hukuk ve muhasebe hizmetleri, tıbbi hizmetlerdir (Kondo, 2008, s. 222). Dolayısıyla kanunda belirli meslekler dışında yabancıların istihdamına izin verilmemekteydi. Örneğin, bir yabancı inşaat veya tarım işçisi, kasap, bahçıvan, taksi şoförü, kasiyer veya garson olarak çalışamamaktaydı. Yabancılar teknik bilgi ve uzmanlık gerektiren sektörlerde çalışma koşuluna bağlı olarak oturum izni elde etmekteydiler. Diğer bir değişle oturum izni yabancının istihdam durumuna bağlanmıştır.

1990 kanununda dört kategorideki yabancıların ekonomik aktivitelerine sınırlama getirilmemiştir. Bunların birincisi yukarıda bahsedilen Japon kökenli yabancılardır. İkincisi, Japon vatandaşının eşi ve çocuklarıdır. Üçüncüsü ise kalıcı oturum statüsüne sahip yabancılardır. Dördüncüsü kalıcı oturum statüsüne sahip yabancıların eşleri ve çocuklarıdır. Diğer bir değişle bu kategorideki yabancılar gerekli koşulları sağlarlarsa her işte çalışabilmekteydiler (Kondo, 2008, s. 218).

1990 kanununda yabancıların kalıcı oturuma erişimleri de mümkün kılınmıştır. Nitelikli işlerde çalışan yabancıların kalıcı oturuma erişimleri için en az yirmi sene sürekli olarak Japonya'da ikamet etmeleri gerekiyordu. 1998'den itibaren bu süre on yıla düşürülmüştür (Kondo, 2009, s. 20). Ancak uzun süreli oturuma sahip kişiler ve mülteciler için bu süre beş yıl, Japon vatandaşının çocukları içinse bir yıla düşürülmüştür (Kondo, 2008, s. 217). Bugünkü göç

[1] Japonca'da 'kougyou' İngilizcede 'entertainer' olarak geçmektedir.

kanununa göre yabancı uyruklu bir kişinin Japonya'da kalıcı oturum izni alabilmesi için üç koşulu sağlaması gerekmektedir. Birincisi, kişinin iyi bir karaktere sahip olmasıdır ki bu kanunlara uyup toplum tarafından eleştiriye maruz kalmadan yaşamını idame etmesi olarak tanımlanmaktadır. İkincisi, maddi açıdan bağımsız bir şekilde hayatını idame ettirecek kadar servete veya beceriye sahip olması gerekmektedir. Üçüncüsü başvuran bireyin kalıcı ikametinin Japonya'nın devlet çıkarlarına uygun olması gerekmektedir.[2] Japon vatandaşı veya kalıcı oturuma sahip yabancıların eş ve çocukları için birinci ve ikinci koşullar aranmamaktadır (MOJ, 2019).

1990 kanunun ortaya koyduğu seçici göçmen politikasına göre Japon kökenli veya nitelikli işlerde çalışan yabancılar kabul edilmek istenmiştir. Düşük vasıflı işlerde çalışmak üzere yabancı kabulüne izin verilmemiştir. Ancak aynı kanun düşük vasıflı işlerde yabancıların istihdamına yönelik bir açık kapı da bırakmıştır. Yeni kanunda bir stajyer vizesi oluşturulmuş ve 1993 yılında stajyer programı başlatılmıştır. Bu program dâhilinde yurt dışında ayağı bulunmayan küçük ve orta ölçekteki şirketler yabancı stajyer çalıştırabilir hale gelmiştir. Programın resmi olarak ilan edilen amacı gelişmekte olan ülkelerden gelen yabancılara teknik bilgi ve beceri transferi yolu ile uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi olarak belirlenmişti (Kamibayashi, 2009, s. 40). Stajyerler işçi kategorisine konulmadıkları için çalışma kanunlarının kapsamı altına da girmemekteydiler. Ancak bu durum yabancı stajyerlere yönelik insan ve işçi hakları ihlallerinin yaygınlaşması sonucunu doğurmuştur. 2009 yılında göç kanunu değiştirilerek yeni bir teknik stajyer vizesi oluşturulmuş ve teknik stajyerler de işçi kategorisine alınmıştır (Kamibayashi, 2018). Ancak insan hakları ihlallerinin tamamen ortadan kaldırıldığı söylenemez. Programın bugünkü adı da teknik stajyer programıdır. 2017'de Japonya'daki teknik stajyerlerin sayısı 251 bin 721 kişi olup, stajyerlerin en çok geldiği ilk beş ülke sırasıyla Vietnam, Çin, Filipinler, Endonezya ve Tayland'dır. Teknik stajyerler toplamda 77 sektörde çalışmaktadır. En çok çalıştıkları beş sektör makine ve metal isçiliği, dokumacılık ve giyim sektörü, inşaat, yiyecek üretimi ve paketleme, tarım ve balıkçılıktır (METI, 2018).

Her ne kadar Japon devleti teknik stajyer programının amacının uluslararası işbirliğini geliştirmek olduğunu savunsa da birçok uzmanın da kabul ettiği gibi program tipik bir geçici göçmen işçi programından başka bir şey değildir ve Japon şirketlerinin işgücü eksikliğini gidermek işlevini görmektedir. Bu anlamda bu program ikinci Dünya Savaşı sonrasında

[2] Bu koşulun içerdiği anlam ise başvuranın yasal yollar ile Japonya'da kalmış olması, para cezası veya hapis cezası almamış olmasını ve kamu görevlerini ve halk sağlık sigortası ve halk emeklilik primlerini aksatmaksızın yatırmış olması ve son olarak kamu sağlığı açısından tehlike arz etmemesi gerektiğidir (MOJ, 2019).

Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde oluşturulan geçici misafir işçi programlarına benzemektedir. Bütün geçici göçmen işçi programlarında olduğu gibi teknik stajyer eğitim programında da yabancı göçmenlerin devlete ve işverene olan maliyetini azaltmak için haklarında kısıtlamalar yapılmıştır. Bu bağlamda üç hak kısıtlanmaktadır. Birincisi rotasyon veya dolaşım prensibine bağlı olarak teknik stajyerlerin belirli bir süreden (günümüzde beş sene) sonra ülkelerine geri dönmeleri gerekmektedir. Diğer bir değişle başka bir vize statüsüne geçiş yapamazlar veya kalıcı oturuma başvuramazlar. İkincisi, teknik stajyerler aile üyelerini (eş ve çocuk) beraberlerinde Japonya'ya getiremezler. Bu kuralın amacı yine aile üyelerinin eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetleri üzerinde oluşturabileceği olası bir yükü engellemektir. Son olarak da teknik stajyerler işveren değiştiremezler. Bu kısıtlamanın amacı da işverenin yeni işçi bulma ve işçi yetiştirme (dil ve mesleki eğitim) maliyetlerinin azaltılmasıdır (Kamibayashi, 2021, s. 197-207).

1990 göç kanunun yürürlüğe girmesinden tam yirmi sene sonra yani 2010 yılında, Japonya'daki yabancı göç durumunu incelersek yabancı göçmenlerin yüzde 25'ten fazlasının kalıcı oturuma sahip olduğunu görürüz. Buna ek olarak, Japonya'daki yabancıların yüzde 12 civarını ise etnik kökeni Japon olan yabancı (uzun süreli oturum), yüzde 10'nu ise geçici yabancı göçmen (stajyer, teknik stajyer) oluşturmaktadır. Nitelikli sektörlerde çalışan yabancıların çoğu ise beşeri bilimler uzmanı olarak veya uluslararası hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. Tablo.1 2006 ve 2010 yılları arasında Japonya'da yaşayan yabancıları ikamet statülerine göre gruplandırmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Japonya'nın göçmen politikasının bir diğer özelliği de mülteci kabulüne yönelik oluşturulan sert politikadır. Japonya Hindi Çini mülteci krizi (1974-94) sürecinde dış baskı sonucunda on bir bin civarı Hindi Çini mültecisini kabul etmiştir (Koizumi, 1992, s. 124). Hindi-Çini Bölgesi'nde (Vietnam, Kamboçya ve Laos) yaşanılan iç savaşlar ve rejim değişiklikleri nedeniyle yaklaşık üç milyon insan yerlerinden edilmiştir. Kaçan kişiler kara ve deniz yolu ile Güney Asya Bölgesi'nde Malezya, Hong-Kong, Endonezya ve Tayland gibi ülkelere ulaşıp sığınma talep etmiştir. Ancak Güneydoğu Asya ülkeleri sığınmacılara mülteci statüsü veya sığınma vermeyi kabul etmemiştir. Yaşanan insani dram sonucunda, Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği öncülüğünde 1979'da 'Güneydoğu Asya'daki Mülteciler ve Yerlerinden Edilmiş Kimselerin Durumlarına İlişkin bir Uluslararası Toplantı' düzenlenmiştir. Bu uluslararası konferansta sunulan çözüm önerisine göre Güney Asya ülkeleri sığınmacılara geçici koruma statüsü verecek ve bunun akabinde sığınmacılar başta Batılı devletler olmak üzere diğer devletlere yerleştirileceklerdir. İşte bu çerçevede

Japonya Hindi Çini'nden mülteci kabul etmiştir. Ancak Japonya'nın kabul ettiği mülteci sayısı diğer devletlere kıyasla oldukça düşük kalmıştır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri 1,4 milyon, Çin 260 bin, Kanada 200 bin, Avusturalya 185 bin, Fransa 130 bin mülteci kabul etmiştir (Kawakami, ve diğerleri, 2014, s. 10-12).

Hindi Çini mülteci krizinin akabinde, Japonya Mültecilerin Hukuki Statüsüne Yönelik Uluslararası Sözleşme ve Onun Ek protokolünü 1982'de kabul edip, bu uluslararası sözleşmelerin hükümlerini kendi göç kanununa dâhil etmiştir. Mülteci başvuru prosedürüne göre sığınmacıların mülteci başvurusu yapabilmeleri için Japon toprağına ayak basmaları gerekmektedir. Başvurular bölgesel göçmenlik hizmetleri bürosu, bölge göçmenlik hizmetleri ofisleri veya başvuru sahibinin adresi veya mevcut konumu üzerinde karar yetkisine sahip şube ofisleri gibi idari makamlara yapılır ancak nihai kararı Adalet Bakanı vermektedir. Mülteci statüleri reddedilenler idari karara itiraz edebilir (ISAJ, 2022). İdari gözden geçirme sürecinden de ret çıkarsa, sığınmacı yargı yoluna başvurabilir. Sığınmacı, devlete (yani Adalet Bakanlığı'na) mülteci statüsü başvurusunun reddinin iptaline istinaden dava açabilmektedir.

Tablo 1. İkamet Statülerine Göre Japonya'daki Yabancılar (2006-2010)

İkamet Statüsü	2006	2007	2008	2009	2010
Profesör	8,525	8,436	8,333	8,295	8,05
Sanatçı	462	448	461	490	480
Dini Aktiviteler	4,654	4,732	4,601	4,448	4,232
Gazeteci	273	279	281	271	248
Yatırımcı/İşletme Müdür	7,342	7,916	8,895	9,84	10,908
Hukuki/Muhasebe Hizmetleri	141	145	154	161	178
Tıbbi Hizmetler	138	174	199	220	265
Araştırmacı	2,332	2,276	2,285	2,372	2,266
Okutman	9,511	9,832	10,07	10,129	10,012
Mühendis	35,135	44,684	52,273	50,493	46,592
Beşeri bilimler uzmanı/Uluslararası hizmetler	57,323	61,763	67,291	69,395	68,467
Şirketler arası transfer	14,014	16,111	17,798	16,786	16,14
Eğlendirici	21,062	15,728	13,031	10,966	9,247
Vasıflı İşçi	17,869	21,261	25,863	29,03	30,142
Teknik Stajyer	0	0	0	0	100,008
Stajyer	70,519	88,086	86,826	65,209	9,343
Kültürel Aktiviteler	3,025	3,014	2,795	2,78	2,637
Üniversite öğrencisi	131,789	132,46	138,514	145,909	201,511
Üniversite öncesi öğrencisi	36,721	38,13	41,313	46,759	0
Yabancıların aile üyeleri veya bakmakla yükümlü oldukları kimseler	91,344	98,167	107,641	115,081	118,865
Belirlenmiş faaliyetler	97,476	104,488	121,863	130,636	72,374
Kalıcı Oturum	443,044	430,229	420,305	409,565	399,106
Japon vatandaşının eşi veya çocukları	260,955	256,98	245,497	221,923	196,248
Kalıcı oturuma sahip kişilerin eşi veya çocukları	12,897	15,365	17,839	19,57	20,251
Uzun süreli oturum	268,836	268,604	258,498	221,771	194,602
Oturum İzni Olmayan Yabancılar	17,415	13,96	13,51	12,376	9,874
Geçici sığınma	30	30	30	30	30
Diğerleri	21,161	20,131	18,797	14,766	7,893
Toplam	2676,949	2738,353	2808,838	2790,099	2739,768

Kaynak: (ISAJ, 2011, s. 26)

Adalet Bakanı tarafından mülteci statüsüne ilişkin olarak verilen kararlar, İdari Dava Usulü Kanunu hükümleri uyarınca Bölge Mahkemesi'ne, daha sonra da Yüksek Mahkeme ve Yargıtay'a temyiz edilebilir (Arakaki, 2008, s. 65).

Japonya mültecilere ilişkin sözleşmeleri kabul etmesine rağmen bugün mülteci kabul oranı en düşük ülkelerden biridir. 1982 yılında Mülteci sözleşmesinin yürürlüğe girmesinden itibaren Japonya'ya toplamda 85, 479 mülteci başvurusu yapılmış ve sadece 1390 kişiye mülteci statüsü veya insani nedenlerden ötürü oturum izni verilmiştir (UNHCR, 2021).

Kabul oranının düşük olmasının başlıca sebebi özellikle düşük vasıflı mesleklerde çalışan yabancıların ve mültecilerin Japon toplumuna uyum sağlayamayacağı ve suça eğilimli oldup kamu güvenliğini tehdit edecekleri düşüncesidir (Kalicki, 2019, s. 611). Bu bağlamda, Japonya'nın göç politikası mülteciler ve düşük vasıflı işçilerin Japonya'nın dışında tutulmasını ancak vasıflı işçilerin ise aktif bir şekilde kabul edilmesi gerektiği inancına dayanmaktadır. İkincisi, Japon hukukunda mülteci tanımı mülteci sözleşmesinden gelmiş olmasına rağmen, bu tanımdaki belirsizlikler Japon idari otoriteleri tarafından mülteci kabulünü kısıtlayacak şekilde yorumlanmıştır. Mülteci sözleşmesindeki mülteci tanımına göre mülteci ikamet ülkesi dışında bulunan ve dini, etnik köken, milliyeti ve siyasi görüşleri yüzünde zulüm görmüş veya zulüm görme korkusu yaşayan kişiye verilen yasal statüdür (ISAJ, 2022). Ancak bu tanımda, zulüm gibi kavramların içerdiği anlam belirtilmemiş ve devletler kendi tanımlarını oluşturmakta serbest bırakılmışlardır. Bu da bir devletin kendi içtihadında dahi tutarsızlıklara yol açmaktadır (Betts, 2013, s. 4-5). Japon idari makamları zulüm kavramının ülkesine döndüğünde öldürüleceği veya hapis cezasına çarptırılacağı kesin olan durumlar için kullanmaktadır (Hatcher & Murakami, 2020, s. 65). Bu doğrultuda, genel bir savaşın veya silahlı çatışmanın olması bir kişinin zulüm gördüğü anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla, zulüm kelimesi için dar bir anlam kabul edilmiştir.

Japonya'da 1951'de kabul edilen Vatandaşlık Kanununa göre doğumda bir çocuğun Japon vatandaşı olabilmesi için babasının da Japon vatandaşı olması gerekmektedir. Japonya'nın 1980'de Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın ortadan Kaldırılması ile İlgili Uluslararası Sözleşmeyi imzalaması sonucunda Japon annelerden doğan çocuklar da Japon vatandaşlığı elde edebilir hale gelmiştir (Gurowitz, 1999, s. 424). Günümüzde doğumda Japon vatandaşlığı kan bağı yolu ile geçmekte, ancak yabancılar doğumdan sonra da yasal yol ile de Japon vatandaşlığına geçiş yapabilmektedirler. Bunun için aranan koşullardan bazıları, en az on sekiz yaşında olunması, beş ardışık yıl Japonya'da ikamet, başvuranın kendi yaşamını idame ettirecek mali kaynağa, beceriye veya mal varlığına sahip olması veya ailesinin veya

akrabalarının ona mali destekte bulunmasıdır. Ayrıca Japonya birden fazla vatandaşlığa müsaade etmediğinden başvuranın Japon vatandaşlığı alabilmesi için diğer mensup olduğu vatandaşlıklardan çıktığına dair kanıt sunması gerekmektedir (MOJ, 2021). Vatandaşlığa geçişte aranılan dil yeterliliği günlük iletişimi sağlamaya yeterli seviyede olup, ileri bir dil becerisi ve yurttaşlık bilgisi aranmamaktadır. Son üç yıldır yasal yol ile Japon vatandaşlığına geçenlerin sayısı toplamda 25 bin 699 kişi olup, geçiş yapanların en çok geldikleri ilk üç ülke Güney Kore, Çin, Brezilya'dır (MOJ, 2022).

Yeni Göç Politikaları (2010-2020)

Son on yıldır Japonya'nın göçmen politikasında bazı açılmalar gözlemlenmektedir. Bunlardan birincisi yabancı bakıcı alımını arttırmaya yönelik programlardır. İkincisi 2010 yılında Japonya'nın Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği öncülüğünde yürüttüğü mülteci yerleştirme programına dâhil olmasıdır. Üçüncüsü, 2012 yılında başlatılan yüksek nitelikli insan kaynağı için uygulanan ayrıcalıklı sistemdir. Sonuncusu ise 2019 yılında yürürlüğe giren özel beceriler vizesidir. Bu bölümde bu programların içerikleri anlatılacaktır.

Yabancı Bakıcılar ve Hemşireler

Japonya'da nüfus yaşlanması ve işgücü eksikliği nedeniyle, yaşlı bakımı alanında insan kaynağına ihtiyaç duyulmaktadır. 2008 yılında Japonya Endonezya ve Filipinler ile Ekonomik İşbirliği Anlaşmaları imzalamış ve bu çerçevede bu ülkelerden yabancı bakıcı ve hemşire kabul etmeye başlamıştır. 2014 yılında aynı uygulama Vietnam ile de başlatılmıştır (MHLW, 2020). Ancak, ekonomik işbirliği anlaşmalarının müzakere edildiği dönemde Japonya'da sağlık alanında faaliyet gösteren işçi sendikaları hükümete baskı yapmış ve bunun sonucunda kabul koşulları zorlaştırılmış ve alım sayılarına oldukça düşük bir üst sınır (hemşireler için ülke başına yıllık 300 kişi, bakıcılar içinse ülke başına yıllık 200) konulmuştur (Hosono, 2011, s. 75).

2010'lu yıllardan itibaren nüfus yaşlanması ve yaşlı bakım alanında görülen işgücü eksikliğinin büyümesi ile ikinci Abe hükümeti döneminde yabancı bakım görevlisini arttıracak yeni programlar geliştirilmiştir ve bu programlar çerçevesinde kabul koşulları da gevşetilmiştir. 2016 yılında Göç ve Mülteci kanunu revize edilmiş, yeni oluşturulan bakıcılık vizesi nitelikli işler kategorisine eklenmiştir. Bu vizeyi alabilmenin ön koşulu Japonya'da yaşlı bakımı ile ilgili eğitim veren bir okuldan mezun olmak, Japonca dil yeterliliği sınavının N2 seviyesini geçmek ve Japon devletinin uyguladığı Japonca bakıcılık sınavını geçip sertifika almak. Bu vize her ülkeden başvurulara açıktır ve yıllık alım sayılarına kota konulmamıştır. Yine 2016 yılında, bakıcılık sektörü teknik stajyer programına dâhil edilmiştir. Bu program için gerekli alım

koşulu adayın kendi ülkesinde bakıcılık mesleğinde çalışmış olması ve Japonca dil yeterlilik sınavının N4 seviyesini geçmesidir. Ancak günümüzde Japonya bu program çerçevesinde sadece belirli Güney Asya ülkelerinden işçi kabul etmektedir. Son olarak da 2019'da yürürlüğe giren özel beceriler vizesi kapsamında yabancı bakıcı kabulü başlatılmıştır. Bu program dâhilinde adayların Japonca yeterlilik sınavının N4 seviyesini ve mesleki sınavı geçmeleri gerekmektedir. Ancak öncesinde teknik stajyer programına katılan kimseler doğrudan hiçbir sınava tabi olmadan özel beceriler vizesine başvurabilmektedirler (MHLW, 2019).

Mülteci Yeniden Yerleştirme Programı

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) mülteci sorununa kalıcı çözüm olarak üç farklı yöntem tavsiye etmektedir. Birincisi mültecilerin geldikleri ülkeye gönüllü olarak geri dönmeleridir. İkincisi, sığındıkları ülkede kalıcı olarak yerleşmeleridir. Sonuncusu ise üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirilmeleridir. BMMYK yeniden yerleştirmeyi 'mültecilerin sığınma talep ettikleri ülkeden seçilmesi ve onları kabul etmeye karar vermiş üçüncü bir ülkeye kalıcı oturum statüsü ile yerleştirilmesi' olarak tanımlamaktadır (UNHCR, 2015, s. 15). Dolayısıyla, yeniden yerleştirme, kabul edilen mültecilere o ülkenin vatandaşları ile eşit haklar verilmesi ve vatandaşlığa geçiş gibi imkânların tanınmasını da içermektedir. Mültecilerin yeniden yerleştirilmesi için öncelikle BMMYK tarafından mülteci olarak tespit edilmeleri, üçüncü ülkeye yeniden yerleştirilmenin en uygun çözüm olduğu konusunda karara varılmış olması ve sonrasında bu mültecilerin BMMYK'nin kabul ettiği yeniden yerleştirme kıstaslarından en az birine uyması gerekmektedir. Bunun akabinde BMMYK mültecileri yeniden yerleştirme için ülkelere tavsiye etmekte ancak nihai kararı mültecileri kabul edecek olan ülkeler vermektedir (UNHCR, 2015, s. 5-10).

Japonya 2010 yılında bu programa katılan ilk Asya ülkesi olmuştur. Japon hükümetine göre Japonya'nın bu programa katılımı uluslararası topluma yapılan katkı ve insani yardım açısından önem arz etmektedir. Program dâhilinde 2010-2014 yılları arasında Tayland'ın mülteci kamplarından, 2015-2019 yılları arasında ise Malezya'nın mülteci kamplarından Burmalı mülteciler kabul edilmiştir. 2019'un Haziran ayında alınan Kabine kararı ile 2020'den itibaren tüm Asya ülkelerinden yılda bir iki defa olmak üzere mülteci kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. 2019 yılına kadar yıllık kota otuz kişi iken, bu yıldan itibaren altmışa çıkarılmıştır. Programın başlamasından itibaren 2019 yılına kadar Japonya 194 mülteci kabul etmiştir (MOFA, 2020).

Yeniden yerleştirme programı dışında Japonya bazı koşullarda mültecileri öğrenci olarak da kabul etmektedir. Örneğin, Suriye mülteci krizi süresince 150 Suriyeli mülteciyi öğrenci statüsünde kabul etmiş ve onların ailelerine de oturum izni vermiştir. Beş yıldan sonra Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı'nın öncülüğünde program uzatılmış ve her sene Lübnan ve Ürdün'den üç ila beş arasında Suriyeli mülteci Japonya'da yüksek lisans yapmak üzere kabul edilmeye başlanmıştır (JICA, 2022).

Yüksek Vasıflı Yabancı İnsan Kaynağı İçin Ayrıcalıklı Sistem

Daha önce de belirtildiği gibi Japonya'nın göç politikasının temel hedefi ülkenin ekonomisine katkıda bulunabilecek nitelikte işgücü çekmektir. Yüksek vasıflı insan kaynağının genel kabul görmüş bir tanımı bulunmamakla beraber, Japon hükümetinin oluşturduğu 'Yüksek Nitelikli İnsan Kaynağı Kabulünü Teşvik eden Toplantısı' yüksek vasıflı yabancı insan kaynağını şu şekilde tanımlamaktadır:

> 'yerli sermaye ve işgücünün tamamlayıcısı olan ve ikame edilemeyen yüksek kaliteli insan kaynağının Japon sanayisine yenilik getirmesi, Japonlarla dostane rekabet yoluyla profesyonel ve teknik işgücü piyasasının gelişimini teşvik etmesi ve Japonya'nın işgücü piyasasının verimliliğini artırması beklenmektedir' (Koudou Jinzai Jyunyu Suishin Kaigi, 2009).

Bu doğrultuda, nitelikli yabancı insan kaynağı çekmek adına Japonya Mayıs 2012 yılında yüksek vasıflı insan kaynağı için puan sistemini oluşturmuştur. 2014 yılında ise Göç ve Mülteci Kanunu revize edilmiş ve yeni bir 'yüksek derecede uzmanlık gerektiren meslek'[3] vizesi eklenmiştir. Bu vize Nisan 2015 yılında yürürlüğe sokulmuştur. Bu ayrıcalıklı sistem üç farklı kategorideki yüksek nitelikli yabancıyı çekmeyi hedeflemektedir. Birincisi ileri düzeyde akademik araştırma faaliyetleri yürüten kişiler, ikincisi, yüksek düzeyde uzmanlık gerektiren teknoloji ile ilgili mesleklerde çalışanlar, üçüncüsü ise ileri düzeyde işletme yönetimi faaliyetlerinde bulunan kimselerdir. Her üç kategoride başvuranların eğitim ve istihdam geçmişi ve yıllık gelir gibi özelliklerine göre puan verilip belirli bir puan (en az 70) toplayan kişiler için ayrıcalıklı muamele yapılır. Bu bağlamda Japonca seviye tespit sınavının N1 seviyesinin geçilmesi halinde 15 puan alındığını belirtmekte fayda vardır. Yüksek uzmanlık gerektiren meslek vizesi iki kademeden oluşmaktadır. Birinci kademe için oturum süresi beş sene olup, vize sahibinin birden fazla faaliyette bulunmasına izin verilmektedir. Birinci kademe ile Japonya'da üç sene ikamet etmiş kişiler daha sonra ikinci kademeye geçebilmektedirler. İkinci kademe için oturum süresi sınırsızdır ve başvuranın Göç ve Mülteci kanunu kapsamında izin verilen her türlü ekonomik faaliyette bulunmasına izin verilmektedir. Her iki kademedeki

[3] Japonca'da 'koudo senmonshoku,' İngilizce'de highly specialized occupation olarak geçer.

vize için başvuranın beraberinde ev işlerinde kullanmak üzere yardımcı ve ebeveynlerini getirmesine ve eşlerinin çalışmasına müsaade edilmektedir. 2017 yılında Adalet Bakanlığı yüksek derecede uzmanlık gerektiren meslek vizesine sahip kişilerin kalıcı oturuma başvuru için gerekli olan oturum süresini beş seneden üç seneye düşürmüş ve 80 puan ve üstünü toplayanlar içinse bu süre bir sene olarak belirlenmiştir (MIA, 2019, s. 16-17).

2017'de yüksek derecede uzmanlık gerektiren meslek vizesine sahip kişilerin sayısı 10 bin 572 olup, bu sayının neredeyse yüzde 70'i Çin'den gelmektedir. Yüksek vasıflı işçilerin en çok geldikleri diğer ülkeler: Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan, Güney Kore Cumhuriyeti, Tayvan, Fransa, Vietnam, İngiltere, Avusturalya ve Kanada'dır (MIA, 2019, s. 26). Vize sahiplerinin yüzde 54,4'ü Japon üniversitelerinde lisans veya yüksek lisans görmüş kişilerdir (MIA, 2019, s. 65). Japon hükümeti Japonya'da eğitim gören yabancı öğrencileri nitelikli yabancı işgünün başlıca kaynağı olarak görmektedir. Dolayısıyla, Japonya'daki eğitim kurumlarından mezun olan yabancı öğrencilerin Japonya'daki orta ölçekli şirketlerde iş bulmasını desteklemeye yönelik uygulamaları son yıllarda arttırmıştır.

Özel Beceriler Vizesi

2019 yılında özel beceriler vizesi yürürlüğe girmiştir. Vizenin amacı işgücü eksikliği yaşanılan on dört sektörde yabancı işçi alımı yapılmasıdır. Bu sektörler: yaşlı bakımı, bina temizliği, temel madde, sanayi makinası ve elektrikli alet imalatı, inşaat, gemi imalat sektörü, otomobil tamiri, havaalanı, konaklama, tarım, balıkçılık, yiyecek ve içecek ürünleri imalatı ve gıda hizmet sektörüdür. Bu vize ile Japonya 2019 yılından itibaren beş senede 345 bin yabancı kabul etmeyi hedeflemektedir. Özel beceriler vizesinin iki kademesi bulunmaktadır. Birinci kademe vizeye başvurmak için adayların Japonca dil yeterlilik sınavının N4 seviyesini ve gerekli mesleki sınavları geçmeleri gerekmektedir. Teknik stajyer programında en az üç sene çalışmış yabancılar ise doğrudan sınavsız olarak bu vizeyi alabilmektedirler. Birinci kademe vize sahipleri en fazla beş sene Japonya'da çalışabilmektedirler, aile üyelerini beraberinde getiremezler ve kalıcı oturum elde edemezler. Bu anlamda teknik stajyer programına benzerlik göstermektedir. İkinci kademe vize ise sadece inşaat ve gemi sanayinde çalışanlara açıktır. İkinci kademe vize sahipleri, vizelerini sınırsız kez yenileyebilir, aile üyelerini (eş ve çocuk) beraberinde getirebilir ve kalıcı oturuma başvurabilirler. Vizenin yürürlüğe girdiği 2019 yılından 2022'nin Mart ayına kadar toplamda 64 bin 730 kişi özel beceriler vizesinin birinci kademesi ile Japonya'da çalışmaktadır. İşçilerin en fazla geldikleri ülkeler: Vietnam, Filipinler, Endonezya, Çin, Burma, Tayland, Kamboçya ve Nepal (ISAJ, 2022, s. 17-18). İkinci kademenin sadece iki sektör (inşaat ve gemi inşası) için açık tutulması Japonya'nın henüz düşük

vasıflı işçileri toplumun kalıcı bir parçası olarak kabul etme konusunda karar vermediğini gösteriyor diyebiliriz.

Japonya'nın Yeni Göç Politikasının Türkiye İçin Doğurduğu Fırsatlar

Japonya'nın yeni göç politikaları Türkiye için birçok fırsat doğurmaktadır. Ancak bu fırsatların değerlendirilebilmesi için önce Türkiye ve Japonya arasındaki Türk ilticacılar meselesinin çözümlenmesi ve bu sayede ikili ilişkilerde güven duygusunun pekişmesi gerekmektedir. Bu bölümde ilk önce Türk ilticacılar meselesinin içeriği ve çözümü için atılması gereken adımlardan bahsedilecek, daha sonra da Türkiye ve Japonya arasında uluslararası göç alanında yapılabilecek işbirliği için somut politika önerilerinde bulunulacaktır.

Politika önerisi 1: Japonya'daki Kürt Kökenli Türk sığınmacılar meselesinin çözümünde diplomatik teminat yönteminin kullanılması

Japonya'da sayıları artan Kürt kökenli Türk sığınmacılar, Japonya ve Türkiye arasında göç konusundaki işbirliğinin geliştirilmesi açısından engel teşkil etmektedir. Japonya'da özel beceriler vizesinin kanun taslağı hazırlanırken, Türkiye işçi kabul edilemeyecek iki ülkeden biri olarak gündeme gelmiştir (Yorulmaz, 2019). Bunun sebebi Japonya'da Kürt kökenli mültecilerin artışına bağlanmaktadır. Japonya ve Türkiye tarihi olarak dostane ilişkiler geliştirmiş ve bu dostluğun bir sembolü olarak iki ülke arasında vizesiz seyahat anlaşması imzalanmıştır. Vizesiz seyahat anlaşması kapsamında Türk vatandaşlar Japonya'ya vizesiz olarak giriş yapabilmekte ve üç aya kadar Japonya'da kalabilmekteydiler. Kürtlerin Japonya'ya 1995 yılından itibaren bu vizesiz seyahat anlaşmasından faydalanarak giriş yaptığı düşünülmektedir (Tokyo Foundation, 2006, s. 87). Bu yıllardan itibaren Japonya'da Türk vatandaşları tarafından yapılan mülteci başvurularının sayısında artış görülmüştür. Grafik 1, 1982 ve 2021 yılları arasında Japonya'da Türk vatandaşları tarafından yapılan mülteci başvurularının sayısını göstermektedir.

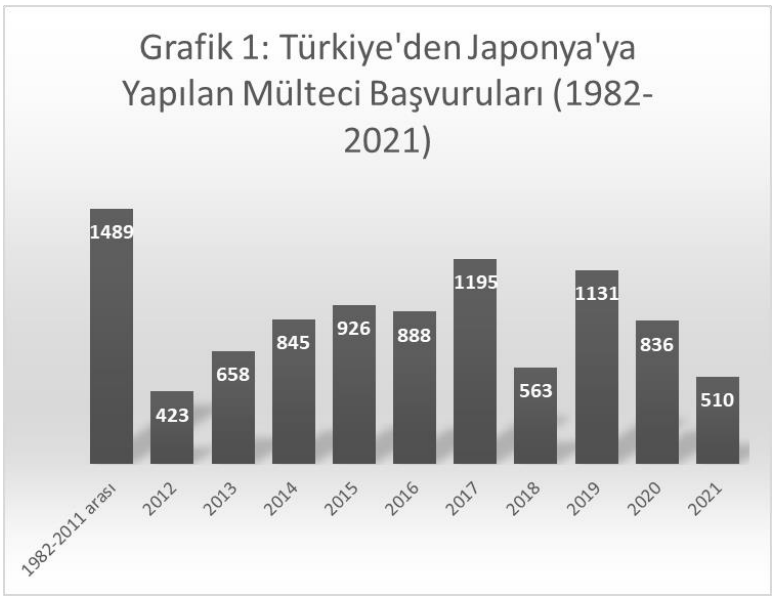

Kaynak: (MOJ, 2017), (MOJ, 2014), (MOJ, 2016) (ISAJ, 2021) kaynakları kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Japonya Adalet Bakanlığı mülteci başvurusu yapanları vatandaşlıklarına göre kayıt altına almakta ve etnik veya dini kökenlerini ifşa etmemektedir. Ancak başvuruların en azından büyük bir çoğunluğunun Kürt kökenli Türkler tarafından yapıldığı Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği personeli tarafından ve Japon basınında çıkan haberler tarafından doğrulanmıştır. Ayrıca, Kürt kökenli Türk sığınmacılardan gelen başvuruların çokluğu nedeniyle Japon Hükümeti'nin 2004 yılında Türkiye'ye bir araştırma komisyonu gönderdiği, mülteci statüsü ret kararının iptalinin istendiği bir dava sürecinde ve Japon basınında çıkan haberlerde ortaya çıkmıştır.

Bugüne kadar Adalet Bakanlığı Kürtlerin Türkiye'de zulüm gördüğü iddiasını kabul etmediğinden, hiçbir başvuruya mülteci statüsü vermemiştir. 2004 yılının Haziran-Temmuz aylarında Türkiye'ye gönderilen Japon araştırma komisyonunun araştırması ve bulguları, Adalet Bakanlığı yetkilileri tarafından bir davada şu şekilde açıklanmıştır:

> Kürt kökenli oldukları gerekçesiyle Japonya'da mülteci statüsü için başvuruda bulunan Türk vatandaşlarının başvurularını geri çekerek kendi istekleriyle ülkelerine döndükleri bir dizi vaka yaşanmıştır. Başvurularını geri çekenler gerekçe olarak Japonya'da iş bulamamalarının yanı sıra, Türkiye'de zulüm görmediklerini, Türkiye'deki sosyal durumda Kürtlere yönelik bir zulüm olmadığını ve Türkiye'deki toplumsal koşullar değiştiği için geri dönseler bile zulüm görmeyecekleri gibi nedenleri belirtmişlerdir. Bu durum, Türk hükümeti tarafından Kürtlere yönelik bir zulüm tehdidi bulunmadığını ve yasadışı istihdam amacıyla sahte mültecilerin yaygın olduğu gerçeğini göstermektedir.
>
> Temmuz 2004'te (Heisei 16), Adalet Bakanlığı Göçmenlik Bürosu'ndan bir yetkili, Japonya'da mülteci statüsü için başvuranların çoğunun geldiği Gaziantep, Kahramanmaraş, Adıyaman, Malatya ve Türkiye'deki diğer illerde bir saha araştırması yaptı. Davacıların

> geldikleri yerde mülteci kisvesi altında yurtdışında çalışmaları yaygındır. Bu kişilerin mülteci statüsü talep ettiği vakaların sayısının yüksek olduğu tespit edilmiştir (Nanmin Nintei wo Shinai Shobun Torikeshi nado Seikyuu Jiken, 2012).

Dolayısıyla Japon hükümeti Türkiye'den gelen Kürt kökenli sığınmacıların gerçek mülteci olmadığını ve ekonomik sebeplerden ötürü göç ettiğini düşünmekteydi. Japon mahkemeleri de idari kararların gözden geçirildiği yargısal süreçte devlet lehine karar almaktadır. Bugüne kadar Japon devleti aleyhine karar alan sadece dört dava vardır.[4]

Geçmişte, mülteci başvuruları reddedilen Kürtler sınır dışı edilmekteydi. Ancak 2000'li yılların ortasından itibaren sivil toplum örgütleri, kamuoyu ve muhalefet partilerinin baskıları nedeniyle, mülteci statüsü verilmese de Kürtlerin Japonya'da kalmalarına izin verilmiştir. Bu baskılar sonucu, Japon Adalet Bakanlığı Kürt kökenli Türk vatandaşı için 'insani nedenlerden ötürü özel kalış izni' vermeye başlamıştır (Fujibayashi, 2020). 1982 ve 2021 yılları arasında insani nedenlerden ötürü özel kalış izni alan Türklerin sayısı toplamda 36 kişidir (MOJ, 2017). Son zamanlarda bazı yıllarda Türk vatandaşlarına da bu özel oturum izni verilmektedir fakat bu sayı yılda en fazla on kişi olmuştur (ISAJ, 2021). Bu özel izin, mülteci statüsü kıstaslarını karşılamayan ancak savaş veya iç çatışma gibi mülteciler için geçerli olan zorlayıcı nedenlerle menşe ülkelerine dönemeyen kişilere verilmektedir ve kişilerin çalışmasına ve kamu sağlık sigortasına katılımlarına izin verilmektedir (Obi, 2013). Japon Adalet Bakanlığı'nın yayınladığı özel izni ilişkin kılavuz da bu statünün verilmesinde dikkate alınan kıstaslar ve özel durumlar daha detaylı bir biçimde açıklanmaktadır (MOJ, 2009). Ayrıca, Japonya'nın Göç Kontrolü ve Mülteci Tanıma Kanununa göre, mülteci başvurusu değerlendirme altında bulunan sığınmacılara geçici oturum için izin verilmektedir. Ancak, bu statüyle Japonya'da kalan kişilerin çalışmasına ve kamu sağlık sigortası gibi sosyal güvencelerden faydalanmalarına izin verilmez (MOJ, 2016, s. 6). Aynı kanuna göre, bir kimse mülteci başvurusu reddedilse bile tekrar başvuru yapabilmektedir. Bir kişiden gelebilecek başvuru sayısına sınırlama yeni 2021'de getirilmiş, buna göre bir kişi art arda en fazla üç kez mülteci başvurusu yapabilmektedir. Üçten fazla sayıda başvuru sadece olağanüstü durumlarda izin verilecektir (Nippon Keizai Shinbun, 2021). Geçmişte, bu yasal boşluğu kullanan bazı sığınmacılar artarda defalarca mülteci başvurusu yapmış ve bu şekilde yıllarca Japonya'da ikamet edip kaçak çalışmışlardır. Japonya'da iki bine yakın Kürtün olduğu söylenmektedir. Mülteci statüsü reddedilen ve Türkiye'ye iade edilmeyen Kürtlerin bazıları da denetim merkezlerinde gözetim altında tutulmakta ve bazen geçici olarak serbest bırakılmaktadır. Sayıları artan Kürtler

[4] Bunlar Nagoya Bölge Mahkemesi'nin 15 Nisan 2004 tarihli kararı, Tokyo Bölge Mahkemesi'nin 20 Nisan 2004 ve 14 Mayıs 2004 tarihli kararları ve son olarak da Sapporo Bölge Mahkemesi'nin 20 Mayıs 2022 tarihli kararıdır.

Japonya'nın, Saitama eyaletinin Warabi ve Kawaguchi şehirlerinde yaşamakta ve kanunsuz olarak inşaat sektöründe çalışmaktadırlar. İnşaat alanında işgücü eksikliği olduğundan Kürt sığınmacılar kolaylıkla iş bulabilmektedirler (Wilson, Saito, Funakoshi, & Miyazaki, 2016)

Eğer idare ve yargı mülteci statüsü vermiyorsa, Kürt kökenli sığınmacılar Türkiye'ye iade edilmeli ve bu konuda Türkiye ve Japonya arasında işbirliği yapılmalıdır. Bu işbirliği açısından diplomatik teminat yaklaşımı ışık tutmaktadır. Diplomatik teminat, bir yabancının geldiği ülkeye, 'geri göndermeme' (non-refoulemen)[5] kuralının ihlal edilmeden gönderilmesini sağlayan bir uygulamadır. Devletler kaçak suçluların, mültecilerin ve sığınmacıların iadesinde bu yöntemi kullanmaktadır. Diplomatik teminat, gönderilen yabancının işkenceye, zulme ve uluslararası hukuk tarafından yasaklanan diğer kötü muamelelere maruz bırakılmayacağına dair iadenin yapıldığı devletin iade eden devlete verdiği bir güvencedir. Diplomatik teminatın amacı geri gönderilen suçlu veya sığınmacının uluslararası hukuk tarafından yasaklanan biçimde zarar görmeyeceğinin teminat altına alınmasıdır. Diplomatik teminat genellikle iade eden devlet tarafından talep edilmektedir (Wouters, 2009, s. 26-27).

Geçmişte Türkiye de yabancı suçluların iadesinde diplomatik teminat yöntemini kullanmıştır. Örneğin, 1999'de, cinayet ve Özbekistan Cumhurbaşkanına terör saldırısı şüphesiyle yargılanan iki Özbekistan vatandaşı şüpheli, Türkiye'ye kaçmış ve burada tutuklanıp Özbekistan hükümetine iade edilmiştir. İadenin hemen öncesinde, şüpheliler iadeyi durdurmak için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuştur. Davada, Türk hükümetinin şüphelileri iade etmeden önce, şüphelilerin mal varlıklarına el konulmayacağı, işkenceye maruz bırakılmayacakları ve idam cezasına çarptırılmayacakları yönünde teminat talep ettiği ve Özbekistan Hükümeti'nin de bu talepleri kabul ettiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca Özbekistan hükümeti Türk hükümetine şüphelilerin sağlık durumu ile ilgili rapor ibraz etmiştir. Özbekistan'da yargılanan şüpheliler yirmi ve on bir yıl olmak üzere hapis cezasına çarptırılmışlardır. Türkiye ve Özbekistan arasındaki bu uygulama Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. Maddesi'nin[6] ihlali olarak değerlendirilmemiştir (Mamatkulov and Askarov v. Turkey, 2005, s. 1-4) ve dolayısıyla da kabul görmüştür.

[5] Geri göndermeme ilkesi uluslararası insan hakları, mülteci, insani hukuk ve teamül hukuku kapsamında temel bir koruma oluşturur. Bu ilke, devletlere, topraklarında bulunan bireyleri zulüm, işkence, kötü muamele ve diğer ciddi insan hakları ihlallerinin sonucunda telafisi mümkün olmayan bir zarar görebilecekleri yerlere göndermelerini yasaklar (OHCHR, 2022).

[6] Sözleşmenin 3. Maddesi: 'Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamaz.'

Aynı şekilde Türk hükümeti de iade edilecek Kürt kökenli Türk vatandaşlarının güvenliği konusunda teminat verebilir ve Japon hükümeti de iadenin ardından bu kişilerin Türkiye'deki güvenliğini takip edebilir. Buna ek olarak, Türkiye Avrupa Konseyi bünyesinde kabul edilen birçok insan hakları sözleşmesine taraf olduğundan Türkiye sınırları içinde insan hakları ihlallerine maruz kalmış bireyler Avrupa insan hakları mahkemesine başvurabilmektedirler. Dolayısıyla, Türkiye insan hakları konusunda Avrupa Konseyi'nin ve AİHM'nin de denetimi altındadır. Denetim altında olması Türkiye'de insan hakları ihlallerinin yaşanmadığı veya AİHM kararlarının eksiksiz bir biçimde uygulandığı anlamına gelmemekle beraber, Japonya'dan gönderilen sığınmacılara kötü muamele yapılması durumu AİHM yolu ile ifşa edilebileceğini ihtimalinin olduğunu göstermektedir.

Politika önerisi 2: Türkiye, Japonya'dan Suriyeli sığınmacılarının Japonya'da yerleştirilmesi ve bazılarının da yurtlarına geri gönderilmesi konusunda yardım talep etmelidir.

Günümüzde, Türkiye'deki Suriyelilerin çoğu geçici koruma statüsü altındadır. Avrupa Birliği ile Türkiye arasında yeniden yerleştirme programı yürürlüğe girmiş olmasına rağmen bu yolla oldukça az sayıda Suriyeli mülteci Avrupa devletleri tarafından kabul edilmiştir. Dolayısıyla, sığınmacıların eğitim, sağlık hizmetleri ve istihdamı düşünüldüğünde Türkiye üzerinde oldukça ağır bir yük bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye Japonya'nın mülteci yerleştirme programına dâhil olmalıdır. Yukarıda belirtildiği gibi 2019 yılından itibaren bu program tüm Asya'ya açılmıştır. Ancak Japonya'nın yeniden yerleştirme programındaki mülteci kabulü konusunda karar alma sürecini inceleyen Hatcher ve Murakami (2020), Japon otoritelerin BMMYK'nin uyguladığı yeniden yerleştirme kıstaslarını dikkate almadığını ve mülteci seçiminde kendi kıstaslarını uyguladığını öne sürmüştür. Japon hükümetinin uyguladığı bu kıstaslar mültecinin Japonya'da çalışmasına bir mani olmaması ve Japon kültürüne kolaylıkla adapte olabilmesi gibi sübjektif ve mültecilerin insani ihtiyaçlarını göz ardı eden koşullardır. BMMYK'nin yeniden yerleştirme kıstasları mültecilerin insani ihtiyaçlarına öncelik vermektedir. Son yıllarda yeniden yerleştirmeye uygun görülmüş mülteciler arasında öncelik şiddet ve işkenceye maruz kalıp sağ kalmayı başarmış kişilere ve risk altındaki kızlara ve kadınlara verilmektedir (UNHCR, 2015). BMMYK'nin uyguladığı yeniden yerleştirme öncelikleri mülteci kabul eden ülkeler için bağlayıcı olmamakla beraber, minimum insani standartların korunması fikrine dayandığından dikkate alınmalıdır. Dolaysıyla, Türkiye Japon hükümetine BMYKK'nin kıstaslarına uyum konusunda talepte bulunmalıdır. İkinci olarak Türkiye Suriyeli mültecilere birçok sektörde Japonca dil ve mesleki eğitim vererek özel beceriler vizesi kapsamında Japonya'ya insan kaynağı olarak gönderebilir. Sağlık meslek

yüksekokullarında, yaşlı bakımı eğitimini Japonca dil eğitimi ile birleştirebilir ve bu çerçevede Japonya'ya Suriyeli sağlık bakım uzmanı ve sağlık öğrencisi gönderebilir.

Daha önce belirtildiği gibi, Türkiye Suriyeli mülteciler konusunda kaldıramayacağı bir yükün altına girmiştir. Bu nedenle, bir kısım mültecinin yurtlarına geri gönderilmesi için Türk hükümeti Suriye'nin kuzeyinde güvenli bölgeler oluşturmaktadır. Bu bağlamda, BMMYK gönüllü geri dönüş programının ortaya koyduğu gönüllülük, güvenlik ve mültecilerin haysiyetine saygı gösterilmesi gibi ilkelere riayet edilmelidir. Yapılacak bir gönüllü geri dönüş programı için, Japonya'dan mali destek istenilebilir. Japonya daha önce Afganistan'da gönüllü geri dönüş programını ve mültecilerin geri döndükleri bölgelerde kalkınma programlarını finanse etmiştir. Örneğin, Japonya BMMYK tarafından 1998 ve 1999 yıllarında gerçekleştirilen ve yüz bin mültecinin Afganistan'a geri dönüşünü sağlayan Azura programına destek vermiştir (MOFA, 2002). Yine Japonya, ABD'nin 9 Eylül saldırılarından sonra Afganistan'a açtığı savaşta tahrip olan fiziksel altyapıyı yeniden inşa etmek için yeniden yapılandırma yardımı yapmış ve bu çerçevede de mültecilerin ve eski savaşçıların Afgan toplumuna yeniden uyum sağlaması konusunda projeler geliştirip ekonomik yardımda bulunmuştur. 2014 yılında, Japonya Angolalı mültecilerin geri dönüşü için Uluslararası Göç Örgütü'ne bir milyon dolar yardım yapmıştır (IOM, 2014) 2021'de Japon hükümeti Ruanda'da koruma altında bulunan Burundili mültecilerin ülkelerine geri dönüşünü sağlamak için BMMYK'ne bağışta bulunmuştur (UNHCR, 2021). Dolayısıyla, Japonya mültecilerin gönüllü geri dönüş programına mali kaynak ayırmaktadır ve geçmişteki deneyimleri sonucunda bu konuda bir bilgi birikimi elde etmiştir. Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin geri dönüşü konusunda Japonya'dan mali yardım talep etmelidir.

Politika Önerisi 3: Türkiye'den Japonya'ya nitelikli insan gücü kaynağı olarak Türk öğrencilerinin gönderilmesi

Yükseköğrenim gören yabancı öğrenciler nitelikli işgücünün bir kaynağı olarak görülmektedir. Yurt dışına lisans veya lisansüstü eğitim almak için giden kişilerin o ülkede iş bulma şansları da nispeten daha yüksektir çünkü bu kişileri gittikleri ülkenin toplumsal, kültürel ve ekonomik dinamiklerini o ülkede hiç eğitim görmemiş insanlara göre daha iyi tanımaktadırlar. Öğrenci gönderen ülke açısından öğrencilerin mezuniyet sonrasında gittikleri ülkede istihdam edilmeleri nitelikli insan gücü kaybı veya beyin göçü olarak nitelendirilip olumsuz bir süreç olarak tanımlanabilir. Ancak son yıllarda göçün, göç veren ülkeye olan faydaları da daha çok vurgulanır hale gelmiştir. Örneğin, göçmenler menşe ülkelerine yaptıkları para havaleleriyle iç tüketimi ve yatırımı arttırabilir, göç veren ve göç alan ülke arasında

ekonomik, bilimsel ve ticari ilişkilerin gelişmesinde köprü görevi oynayabilirler. Ülkemizde, mühendislik alanlarında mezun olan kişiler arasında işsizlik oranı da artmaktadır. Dolayısıyla, Türk öğrencilerin Japonya'da eğitim görmeleri ve orada iş deneyimi elde etmeleri hem Japonya'da iş bulmalarına imkân hem de Türkiye'ye dönerlerse daha deneyimli ve donanımlı şekilde iş piyasasına katılmalarını sağlamaktadır. Ancak Japonya'daki Türk öğrencilerin sayısının azlığı dikkat çekmektedir. Grafik 2 Japonya'daki Türk öğrencilerin sayısını göstermektedir. Türkiye Japonya'ya özellikle mühendislik, doğa bilimleri ve bilişim teknoloji alanında öğrenci göndermeli ve burs olanaklarını bu öncelikli alanlara aktarmalıdır.

Kaynak: (JASSO, 2022)

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uzun süre ülkeyi yabancı göçmenlere kapatan Japonya, 2010 yılından itibaren bir takım yeni göç programları ile ülkedeki yabancı göçmen sayısını arttırmayı hedeflemektedir. Bu yol ile Japonya bir göçmen ülkesi olma yolunda önemli bir adım atmıştır diyebiliriz. Bu programların en önemlileri yabancı bakıcı alımını arttıran bakıcılık vizesi, bakıcılık sektörünün de dâhil olduğu ve işgücü eksikliğinin de yaşandığı özel beceriler vizesi ve son olarak yüksek vasıflı yabancı insan kaynağı çekmek adına oluşturulan ayrıcalıklı sistemdir. Bu çalışmada Japonya'nın göç politikasının tarihsel gelişimi içerisinde bu programların içeriği ve önemi hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Son olarak da Türkiye'nin Japonya'nın yeni göç programlarından nasıl istifade edebileceği konusu ele alınmış ve üç politika önerisinde bulunulmuştur.

Türkiye'nin özel beceriler vizesi çerçevesinde Japonya'ya işçi gönderebilmesi için öncelikle Japonya'daki Türk ilticacılar meselesinin çözümlenmesi ve bunun sonucunda ise

Türkiye ve Japonya arasında güven duygusunun pekiştirilmesi gerekmektedir. İlticacıların Türkiye'ye iadesi konusunda Japon otoriteleri ile yapılacak olan işbirliği diplomatik teminat uygulamasına dayandırılabilir. Diplomatik teminat Avrupa Birliği üyelerinin ve Türkiye'nin de geçmişte suçluların ve sığınmacıların iadesinde kullandığı bir uygulama olduğundan bu doğrultuda Japonya ile bir ikili anlaşma gerçekleştirilebilir. İkinci politika önerisi, Türkiye'deki Suriyeli göçmenler konusunda Japonya'dan yardım talep edilmesidir. Japonya hali hazırda BMMYK'nin mülteci yeniden yerleştirme programı dâhilinde ve öğrenci statüsünde mülteci kabul etmektedir. Türkiye'de bu kanalardan Japonya'ya Suriyeli mülteci göndermeli ve buna ek olarak da yaşlı bakım alanında yurt dışına ve özellikle dünyada en hızlı yaşlanan nüfusa sahip Japonya'ya gönderilmek üzere Suriyeli insan kaynağı yetiştirmelidir. Son olarak, Japonya'daki Türk öğrenci sayısı arttırılmalıdır. Japonya hem yabancı öğrenci sayısını arttırmayı planlayan programlar uygulamakta, hem de yabancı öğrencileri yüksek vasıflı insan kaynağının temel taşı olarak gördüğünden mezuniyet sonrası onların iş bulmasına destek vermektedir. Türkiye'de özellikle doğa bilimleri, mühendislik ve bilişim teknolojileri alanında Japonya'ya daha çok yabancı öğrenci gönderebilir. Üniversitelerin ilgili bölümlerinde Japonca eğitimi yaygınlaştırılmalıdır.

Kaynakça

Arakaki, O. (2008). *Refugee Law and Practice in Japan.* Hampshire: Ashgate.

Betts, A. (2013). *Survival Migration: Failed Governance and the Crisis of Displacement.* Ithaca: Cornell University Press.

Chiavacci, D. (2012). Japan in the 'Global War for Talent': Changing Concepts of Valuable Foreign Workers and Their Consequences. *Asien The German Journal on Contemporary Asia 124*, 27-47.

Chung, E. A. (2010). *Immigration and Citizenship in Japan.* New York: Cambridge University Press.

Cumhuriyet. (2022, Şubat 17). *Süleyman Soylu, Türk vatandaşlığına geçen Suriyeli sayısını açıkladı.* Temmuz 10, 2022 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi: https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/suleyman-soylu-turk-vatandasligina-gecen-suriyeli-sayisini-acikladi-1908803 adresinden alındı

Fujibayashi, H. (2020). When public opinion drives national asylum policymaking: The case of Kurdish asylum seekers in Japan. *Asia & the Pacific Policy Studies*, 204-216.

Grand Chamber Judgment Mamatkulov and Askarov v. Turkey, 46827/99 and 46951/99 (European Court of Human Rights April 2, 2005). July 1, 2022 tarihinde https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22003-1258099-1310506%22]} adresinden alındı

Gurowitz, A. (1999). Mobilizing International Norms: Domestic Actors, Immigrants, and the Japanese State. *World Politics 51, no.3*, 413-445.

Hatcher , P., & Murakami, A. (2020). The politics of exclusion: embedded racism and Japan's pilot refugee resettlement programme. *Race & Class 62, no.1*, 60-77.

Hayakawa, C. (2020). *Gaikokujin Roudousha to Hou (Foreign Workers and the Law: Immigration Law Policy and Labor Law Policy).* Tokyo: Shinzansha.

Hosono, Y. (2011). Nihon Firipin Keizai Renkei Kyoutei wo Tsuujita Kango-shi Kaigo-shi Ukeire Koushou Katei 8Negotiation Process for Aceeptance of Nurse Care Workers through the Japan-Phillipines Economic Partnership Agreement). *Yokohama Kokusai Shakai Kagaku Kenkyu 15, no.6* , 67-89.

IOM. (2014, April 4). *Japan Backs Voluntary Return of Former Angolan Refugees.* July 22, 2022 tarihinde International Organization for Migration: https://www.iom.int/news/japan-backs-voluntary-return-former-angolan-refugees adresinden alındı

ISAJ. (2011, November). *2011 Immigration Control White Paper.* August 20, 2022 tarihinde İmmigration Services Agency of Japan: https://www.isa.go.jp/en/policies/policies/nyuukokukanri06_00018.html adresinden alındı

ISAJ. (2021, August 1). *Nanmin Kankei (Information Related to Refufgees).* August 1, 2022 tarihinde Immigration Services Agency of Japan: https://www.moj.go.jp/isa/publications/materials/nyuukokukanri01_00010.html adresinden alındı

ISAJ. (2022, May). *Aratana Gaikoku Jinzai no Ukeire Oyobi Kyousei Shakai Jitsugen ni Muketa Torikumi (Acceptance of New Foreign Human Resources and Efforts Toward the Realization of a Symbiotic Society.* Immigration Services Agency of Japan: https://www.moj.go.jp/isa/content/930004251.pdf adresinden alındı

ISAJ. (2022). *Refugee Recognition System*. Immigration Services Agency of Japan: https://www.isa.go.jp/en/applications/guide/nanmin.html adresinden alındı

JASSO. (2022). *Nihon Ryuugaku Kaigai Kyoten Renkei Suishin Jigyou Kountari Repouto Chuutou Kita Afurika Chiiki (Study in Japan Overseas Offices Cooperation Promotion Project Country Report Middle East and North Africa Region).* August 1, 2022 tarihinde Japan Student Services Organziation: https://sjgn.jasso.go.jp/img/pdf/northafrica-middleeast/northafrica-middleeast.pdf adresinden alındı

JICA. (2022). *Japanese Initiative for the Future of Syrian Refugees (JISR).* Japan International Cooperation Agency: https://www.jica.go.jp/syria/english/office/others/jisr.html adresinden alındı

Kalicki, K. (2019). Security Fears and Bureucratic Rivalry. *Comparative Politics 51, no.4*, 603-623.

Kamibayashi, C. (2009). İchiteki Gaikokujin Roudou sha Ukeire Seido no Teichaku Katei: Gaikokujin Ginou Jisshuu Seido (The Process of Establishment of the Temporary Foreign Worker Acceptance System: Focusing on the Technical Internship Program for Foreign Nationals). *Shakai Shirin 56, no.1*, 39-63.

Kamibayashi, C. (2018, May). *Gaikokujin Ginou Jisshuu Seidou no Dai Ni no Tenkiten: 2016 nen no Ginou Jisshuu Hou wo Chuushin ni (The Second Turning Point of the Foreign Technical Internship System: Focusing on the Technical Internship Law of 2016).* Rengou Souken Repouto: https://www.rengo-soken.or.jp/dio/dio337-2.pdf adresinden alındı

Kamibayashi, C. (2021). *Gaikokujin Roudousha Ukeire to Nihon Shakai (Admission of Foreign Workers and Japanese Society).* Tokyo : Tokyo University Press.

Kawakami, I., Koizumi, K., Robinson, C., Sato, Y., Takizawa, S., Yamagami, S., & Yamamoto, S. (2014). *A Report on the Local Integration of Indochinese Refugees and Displaced Persons in Japan.* UNHCR: https://www.unhcr.org/jp/wp-content/uploads/sites/34/protect/IndoChineseReport.pdf adresinden alındı

Koizumi, K. (1992). Refugee Policy Formation in Japan: Developments and Implications. *Journal of Refugee Studies 5, no.2*, 123-135.

Kondo, A. (2002). The Development of İmmigration Policy in Japan. *Asian and Pacific Migration Journal 11, no.4,* 415-435.

Kondo, A. (2008). Summary of the Legal Position of Migrants in Japan. *Meijyo Daigaku Hou Gakkai (hen) (Mejyo University Law Association ed.) 57 (3),* 226-198.

Kondo, A. (2009). Nihon Zaishuu Gaikokujin ni Kansuru Hou Seidou (Legal System For Foreign Residents in Japan). *Gakujutsu Doukou (Academic Trends* , 20-30.

Koudou Jinzai Jyunyu Suishin Kaigi. (2009, May 29). *Gaikokujin koudou Jinzai Jyunyu Seisaku no Honkakuteki Tenkai Wo (Full-fledged development of policies for the acceptance of foreign high-level human resources).* National Diet Library of Japan: https://dl.ndl.go.jp/view/download/digidepo_3531347_po_houkoku.pdf?contentNo=1&alternativeNo= adresinden alındı

McAuliffe , M., & Triyandafyllidou, A. (2022). *World Migration Report.* Geneva: International Organization for Migration. August 2, 2022 tarihinde https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022 adresinden alındı

METI. (2018, March 23). *MHLW.* Ministry of Health, Labor and Welfare of Japan: https://www.meti.go.jp/policy/mono_info_service/mono/fiber/ginoujisshukyougikai/180323/3_mhlw-genjyoukadai.pdf adresinden alındı

MHLW. (2019). *Guidebook for Care Service Providers on Employment of Foreign Care Workers.* Ministry of Health, Labor and Welfare of Japan: https://www.mhlw.go.jp/content/12000000/000526603.pdf adresinden alındı

MHLW. (2020). *Keizai Renkei Kyoutei ni Motozuku Ukeire no Wakugumi (Framework for Acceptance Under the Economic Partnership Agreement).* Ministry of Health Labor and Welfare of Japan: https://www.mhlw.go.jp/content/000639886.pdf adresinden alındı

MIA. (2019, June). *Koudo Gaikoku Jinzai Ukeire ni Kansuru Seisaku Hyoukashou (Policy Assessment Report on Acceptance of Highly Skilled Foreign human Resources).* Ministry of Internal Affairs of Japan: https://www.soumu.go.jp/menu_news/s-news/hyouka_r010625_02.html adresinden alındı

MOFA. (2002, December). *The Government of Japan: Japan's Support for Afghanistan One Year After the Peace Process Began.* August 1, 2022 tarihinde Ministry of Foreign Affairs of Japan: https://www.mofa.go.jp/region/middle_e/afghanistan/support/0212-l.html adresinden alındı

MOFA. (2020, October). *Dai Sankoku Teijyu Jigyou no Gaiyou (Outline of the Third Country Resettlement Project).* Ministry of Foreign Affairs of Japan: https://www.mofa.go.jp/mofaj/files/000343330.pdf adresinden alındı

MOJ. (2009, July). *Guidelines on Special Permission to Stay in Japan.* Ministry of Justice of Japan: https://www.moj.go.jp/isa/content/930002562.pdf adresinden alındı

MOJ. (2014). *Nanmin Nintei Shinseisuu no Suii (Heisei 16-25) (Number of Applications for Refugee Status (2004-2013).* Tokyo: Ministry of Justice.

MOJ. (2016, April). *A Guide to the Procedure for Recognition of Refugee Status* . Ministry of Justice of Japan: https://www.moj.go.jp/isa/content/930002277.pdf adresinden alındı

MOJ. (2016). *Nanmin Nintei Shinseisuu no Suii (Heisei 18-27) (Number of Applications for Refugee Status 2006-2015).* Tokyo: Ministry of Justice of Japan.

MOJ. (2017). *Shouwa 1982 Nen Ichigatsu Kara Heisei 23 Nen 12 Gatsu Made no Nanmin Nintei Shinsei Nado no Jyoukyou (Status of refugee status applications, etc. from January 1982 to the end of December 2011).* Tokyo: Ministry of Justice of Japan.

MOJ. (2019, May 31). *Guidelines for Permission for Permanent Residence.* Ministry of Justice of Japan: https://www.moj.go.jp/isa/content/930003492.pdf adresinden alındı

MOJ. (2021, July 15 2022). *Nationality Q&A.* Ministry of Justice of Japan: https://www.moj.go.jp/EN/MINJI/minji78.html#:~:text=The%20person%20must%20have%20been,the%20prescribed%20period%20of%20time.&text=The%20person%20must%20be%20020,of%20his%2Fher%20home%20country. adresinden alındı

MOJ. (2022, August 5). *Kokuseki betsu Kika Kyouka Shasuu (Number of Naturalization Permits by Nationality).* Ministry of Justice of Japan: https://www.moj.go.jp/content/001343141.pdf adresinden alındı

Morita, K., & Sassen, S. (1994). The New Illegal Immigration in Japan, 1980-1992. *The International Migration Review 28, no.1,* 153-163.

Nanmin Nintei wo Shinai Shobun Torikeshi nado Seikyuu Jiken, Nanmin Nintei wo Shinai Shobun Torikeshi Seikyuu Jiken, Taikyo Kyouseireisho Happu Torikeshi Nado Seikyuu Jiken, 25493485 (Tokyo District Court April 17, 2012).

Nippon Keizai Shinbun. (2021, February). *Nanmin Shinsei Kaisu wo Seigen, Nyukan Hou Kaiseian wo Kettei Chouki Shuyou Kaishou Nerau.* Nikkei Keizai Shinbun: https://www.nikkei.com/article/DGXZQODE18DXA0Y1A210C2000000/ adresinden alındı

Obi, N. (2013, July). *A review of assistance programmes for asylum seekers and refugees.* UNHCR Tokyo Office: https://www.unhcr.org/51f6680d9.pdf adresinden alındı

Ogawa, N. (2011). Population Aging and Immıgration in Japan. *Asian and Pacific Migration Journal 20, no.2,* 133-167.

OHCHR. (2022, August 1). *The Principle of non-refoulement under international human rights law.* United Nations Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Migration/GlobalCompactMigration/ThePrincipleNon-RefoulementUnderInternationalHumanRightsLaw.pdf adresinden alındı

Tokyo Foundation. (2006, May). *Nihon ni totte no Nanmin Hinanmin Taisaku Kenkyu Purojekuto (Research on Measures for Refugees and Displaced Persons for Japan).* Tokyo Foundation : https://nippon.zaidan.info/seikabutsu/2006/00200/pdf/0001.pdf adresinden alındı

UNHCR. (2015, June). *UNHCR Refugee Resettlement Trends 2015.* United Nations High Commissioner for Refugees: https://www.unhcr.org/protection/resettlement/559ce97f9/unhcr-refugee-resettlement-trends-2015.html adresinden alındı

UNHCR. (2021, March 15). *Japan announces a USD 856,136 contribution to support Burundian refugees hosted in Rwanda's Mahama camp for 2021.* July 1, 2022 tarihinde UNHCR: https://www.unhcr.org/rw/16051-japan-announces-a-usd-856136-contribution-to-support-burundian-refugees-hosted-in-rwandas-mahama-camp-for-2021.html#:~:text=As%20part%20of%20the%20voluntary,so%20in%20safety%20and%20dignity. adresinden alındı

UNHCR. (2021, June). *Japan Factsheet.* UNHCR: https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/JAPAN%20Fact%20Sheet-June%202021.pdf adresinden alındı

UNHCR. (2022, February). *Turkey Fact Sheet.* July 13, 2022 tarihinde UNHCR: https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2022/03/UNHCR-Turkey-Factsheet-February-2022.pdf adresinden alındı

Wilson, T., Saito, M., Funakoshi, M., & Miyazaki, A. (2016, August 8). *Banned from Working, asylum seekers are building Japan's roads and sewers.* Reuters: https://www.reuters.com/investigates/special-report/japan-kurds/ adresinden alındı

Wouters, C. W. (2009). International legal standards for the protection from refoulement: A. Leiden, the Netherlands: Leiden University. International legal standards for the protection from refoulement: A adresinden alındı

Yamanaka , K. (2003). 'I will go home, but when?: labor migration and circular diaspora formation by Japanese Brazilians in Japan. M. Douglass, & G. S. Roberts içinde, *Japan and Global Migration: Foreign Workers and the Advent of a Multicultural Society* (s. 123-153). Honolulu: University of Hawai'i Press.

Yamanaka, K. (1993). New Immigration Policy and Unskilled Foreign Workers in Japan. *Pacific Affairs 66, no.1*, 72-90.

Yorulmaz, I. (2019, Şubat 6). *Japonya yabancı işçi alımında Türkiye'ye neden yasak koymayı düşünüyor?* BBC News Türkçe: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47139339 adresinden alındı

GORYEO DÖNEMİ KRAL TAEJO (WANG GEON) REFORMLARI

REFORMS OF GORYEO ERA KING TAEJO (WANG GEON)

Kubilay ATİK*

Özet

Goryeo Hanedanı 918 yılında Wang Geon (saltanat adı Taejo) tarafından kurulmuş ve modern Kore'ye adını vermekle kalmamış, günümüzdeki Kore kültür, medeniyet ve hatta siyasi varlığının teminatı olmayı başarmıştır. Kitan, Cürçen ve Moğol istilalarının her üçünden de ayakta kalmayı başararak kurtulan tek devlet olan Goryeo'nun bu istikrarı Taejo dönemi reformları ile yakından ilgilidir. Taejo reformları anlaşılamadan Kore tarihinin 10-15. yüzyıllar arasını kapsayan ve Goryeo hanedanının da ötesine giden idari, siyasi ve ideolojik yapısı tam olarak anlaşılamaz. Bu nedenle bu çalışma, Goryeo Hanedanının kurucusu ve Kore tarihinin en önemli kişilerinden olan Wang Geon'un reformlarını ve bu reformların siyasi ve düşünsel arka planını tanıtmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temelini Goryeo Devletinin resmi tarihi olan ve klasik Çince olarak kaleme alınan Goryeosa oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kore, Goryeo, Koryo, Wang Geon, Kral Taejo

Abstract

Goryeo dynasty was established in 918 by Wang Geon (Reign title Taejo) and not only gave modern Korea its name but also but also became the founding stone of Korean culture, civilizatiıon andeven its political existence. The stability of the Goryeo state which is the only state to have survived Khitan, Jurchen and Mongol invasions is closely related to the reforms of the Taejo period. It is impossible to fully comprehend the administrative, political and the ideological structure of the Korean state between the 10th-15th centuries without fully grasping the reforms of the Taejo era. Therefore, this chapter aims to introduce the reforms and the political and intellectual background of these reforms that were brought about by Wang Geon who was not only the founder of the Goryeo dynasty, but also was one of the most eminent personalities in Korean history. This study is mainly based on the information in Goryeosa which was penned in classical Chinese as the formal history of the Goryeo dynasty.

Keywords: Korea, Goryeo, Koryo, Wang Geon, King Taejo

* Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Nevşehir, TÜRKİYE, e-posta: kubilayatik@gmail.com ORCID: 0000-0001-7657-6645

Goryeo (高麗) Hanedanı (918-1392) Kore tarihi açısından kendisinden sonraki Joseon (朝鮮) Hanedanı (1392-1897) kadar belirleyicidir. Batı dillerinde Kore'ye verilen (dilimize de Fransızca Corée üzerinden geçen) isim, köken olarak Goryeo Hanedanından gelmektedir. Batılılar ilk kez Moğol İmparatorluğu sırasında Kore'yi gördükleri için hanedanın ismi olan Goryeo, batı dillerine de ülkenin ismi olarak geçip yerleşmiştir. Goryeo Hanedanını ülkeye ismini vermesi dışında önemli yapan diğer unsurlar da mevcuttur. Kuzeyde, günümüzde Kuzey Kore ile Çin arasında Kore Yarımadası'nın tarihini oluşturan sınır Goryeo döneminde oluşturulmuştur. Bu sınır için Goryeo hanedanı Kitanlar ve Cürçenler ile savaşarak sonunda Yalu nehrini sınır olarak tanıtmayı başarmıştır ki aslında Kore tarihinin en uzun ömürlü hanedanı olan Goryeo'nun selefi Silla (新羅) döneminde sınır daha güneydedir. Goryeo Hanedanının bir başka önemli özelliği ise kuzeylerinde barbar olarak nitelendirdikleri Kitanlar, Cürçenler ve Moğollar ile önce savaşı göze alıp daha sonra da vassallık ve ittifak ilişkisi içerisine girmeleridir. Bu gruplar Kore'ye Çin kültürel etki alanına bir alternatif olarak bozkır kültürünün de etkilerini sokmuşlardır ki bu etki Goryeo Hanedanını yıkarak yerine geçerek bozkır kültürüne taban tabana zıt Neo-Konfüçyüsçü öğretiyi devlet ideolojisi yapan Joseon Hanedanında dahi tamamen ortadan kaldırılamayarak günümüze kadar gelmiştir. Dahası Joseon Hanedanı her ne kadar devlet ideolojisini değiştirse ve kurucusu bir asker olmasına rağmen askerlerin gücünü bürokratlar lehine azaltsa da Goryeo döneminde ortaya çıkan pek çok kurum ve yapıyı yerinde tutmuştur. Goryeo Hanedanının kurucusu olan Taejo dönemi reformları küçük değişiklikler haricinde Goryeo dönemi boyunca etkili olmuştur. Bu bölümde bu reformlara dair yaklaşım ve yasalar Goryeo Hanedanının resmi tarihi olan Goryeosa (高麗史) ve bir diğer ana kaynak olan Goryeosa Jeoryo (高麗史節要) temel alınarak incelenecektir. Bu iki kaynak her ne kadar klasik Çince olarak kaleme alınmış olsalar da Kore'deki kişi ve yer isimleri Çince değil Korece telaffuzları ile Güney Kore'de kullanılan resmi transkripsiyona göre yapılırken Çince kişi ve yer adları ise resmi pinyin transkripsiyonuna göre yapılacaktır.

Çin'de Tang Hanedanının çöküşü sonrasında Kore'de üç Kore devletini (Silla, Goguryeo, Baekje) birleştiren Silla Hanedanı her ne kadar varlığını sürdürse de ana müttefiki ve ekonomik yönden en büyük ortağı olan Tang Hanedanının yıkılması ve Çin'de ve Mançurya'da meydana gelen değişimler Silla Hanedanını da sarsmıştı. Tang Hanedanı ile ittifakı sayesinde güçlenerek Kore Yarımadası'nı birleştirmeyi başaran Silla Devleti, bu destekten mahrum kaldığında yarımada üzerinde de eski gücünü koruyamadı. Aynı zamanda 9. yüzyıldan itibaren yaşanan kuraklık ve iklimsel faktörler de Silla Devleti'nin gücünün

sarsılmasında önemli rol oynamıştır. Her ne kadar 9. yüzyılın sonundan itibaren Silla Devleti'ne karşı başlayan isyanlar Goguryeo ve Baekje devletlerinin soyundan gelmeyenler tarafından başlatılmışsa da Sonraki Baekje ve Sonraki Goguryeo devletleri olarak isimlendirilen ve bu iki devletin sınırları içinde kurulan iki devletin varlığı aradan geçen yüzyıla yakın süreye rağmen bu iki devletin tebaası olan halkın hâlâ bu iki devlete karşı politik anlamda kendilerini bağlı hissettiklerini göstermektedirler. Yapılan savaşlar sonunda önce Sonraki Baekje Devleti ön plana çıkarak Silla Devleti'nin topraklarını ele geçirirken, Sonraki Goguryeo Devleti'nde iç karışıklıklar ve devletin kurucusu Gungye'ye (弓裔) karşı hoşnutsuzluklar artmaktadır. Ancak Gungye'yi devirerek yerine geçen Wang Geon kısa sürede Sonraki Baekje Devleti'ni de yenerek tüm Kore'yi yeniden birleştirmeyi başarır ve Çin'deki hanedan değişikliklerinde olduğu gibi son meşru Silla hükümdarından kutu (天命) devralarak meşru hükümdar olur. Bundan önce hem Sonraki Baekje hem de Sonraki Goguryeo hanedanlarının hükümdarları aslında meşru Silla hükümdarlarının gözünde isyancı haydutlardır ki ideal olan bir hanedanın son yasal yöneticisinin yeni hanedanın kurucusuna gönüllü olarak tahtı bırakmasıdır. Silla döneminde Çin etkisinin Kore'deki soylu sınıf arasında yayıldığı bu örnekten de anlaşılmaktadır. Öldükten sonra hanedanın kurucusu anlamında "Ulu Ata" anlamına gelen Taejo (太祖 Çince Taizu[7]) unvanı verilmiştir. Ancak Wang Geon daha hayattayken yeni kurduğu krallığın sürekliliği için bir dizi reform hareketine girişmiştir ve Georyeo Hanedanı onun döneminde yapılan reformlar ile kendisinden önceki Silla Hanedanından ve halefi Joseon Hanedanından çok daha farklı bir yapıya kavuşmuştur.

Her ne kadar Çin yazısı ve kültür öğeleri çok erken dönemlerden itibaren Kore yarımadasına nüfuz etmeye başlasa da Kore'nin kendine has kültürü, dili ve dünya görüşü de varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Aslında Silla döneminde Çin'den alınan pek çok kurum ve unvan adı aslında Çince isimlere sahip olsalar da işlev ve işleyiş olarak Kore'ye ait karakteristik özelliklerini Silla Hanedanı süresince korumuşlardır. Örneğin Moğollar ve Türklerde de bulunan ak kemik, kara kemik sistemi Kore'de de mevcuttu. Ancak Kore'deki sistem bazı farklılıklara sahipti. Öncelikle en tepede "kutsal kemik" sınıfı varken onun altında "has kemik" sınıfı mevcuttu. Bu iki kemik sınıfının altında diğer aristokrat aileler, onların altında ise sıradan halk bulunmakta idi. Kemik sınıfına yalnızca Silla hanedan ailesinin üyeleri dâhil olabilmekte idi. Aristokratlar ise diğer boyların liderleri idi. Sıradan halk ise köylüler ile az sayıdaki tüccar ve zanaatkârı kapsamakta idi. Moğollarda ise yalnızca ak kemik ve kara kemik vardı ve ak

[7] Bu unvan genellikle öldükten sonra hanedanın ilk hükümdarı olan İmparator ya da krallara verilir ve resmi kayıtlarda bu adla anılırlar. Kore'nin de bu Çin geleneğine uyduğu görülmektedir.

kemik tüm soylular, kara kemik ise sıradan halkı belirtiyordu. Bu bağlamda yalnızca yönetici hanedanın soyundan gelenler değil, diğer boyların yöneticileri de ak kemik sayılmakta idi. Dahası ak kemik arasında bir ayrım da mevcut değildi. Oysa Kore'de Silla Kraliyet soyu bile ana soy ve alt soylar olarak ayrılmış ve ancak ana soydakiler "kutsal kemik" sayılmıştı. Samguk Sagi (三國史記) içerisinde kısa bir pasaj bu durumun aristokratlar arasında bile zorluk yarattığını göstermektedir. Seol Kyedu adlı bir memur devlet içerisinde çok sıkı bir kemik sistemi olduğundan dolayı yeteneklerine rağmen yükselememekten şikayetçidir ve çareyi gizlice bir gemiye binerek Çin'e kaçmakta, orada kendisine bir hayat kurmakta bulur (Kim 1914, böl. 47). Bu ve benzeri örnekler sonucunda aristokratlar arasında özellikle kendilerine haksızlık yapıldığını düşünen eski Goguryeo ve Baekje aristokratları arasında huzursuzluk artar. Böyle bir ortamda başa gelen Wang Geon, selefi Gungye'den ve de yıktıkları Silla hanedanından farklı bir yol izleyerek hanedanının sürekliliği için kemik sistemini sürdürmez. Bu Goryeo Hanedanının resmi tarihi olan Goryeosa içerisindeki "Tahta Çıkış İlanı"nda görülebilmektedir:

> "Taejo'nun saltanatının ilk yılının (918) altıncı ayının on beşinci gününde Wang Geon Devlet Adamları Salonu'nda tahta çıktı. Hanedana Goryeo ve saltanat devresine Cheonsu adını verdi. Kral şu fermanı yayınladı:
>
> Bizden önceki Gungye Silla bir kum yığını gibi çökerken haydutları bastırdı ve sınırları genişletti. Ancak daha ülke birleştirilmeden önce bile zalimce davranmaya başladı. Haince yöntemleri en iyi araçlar olarak görüp tehdit ve hakareti de gerekli araçlar olarak görmeye başladı. Zorla imece ve ağır vergiler halkın belini büküyordu ve [halk] topraklarını terk ediyordu. Öte yandan sarayı ise büyük ve ihtişamlıydı ve gelenekleri göz ardı ediyordu. Sonu gelmeyen kamu inşası halk arasında öfkeye ve kınamaya neden oluyordu. Kendisine ulu unvanlar çalarken (hak etmediği unvanları alırken) karısını ve çocuklarını da katletti. Gök ve yer buna razı gelmedi. Tanrılar ve insanlar buna (duruma) öfkelendiler. Saltanatı (bu şekilde) çökerken bundan kim ders çıkarmaz ki?"
>
> Sizlerin gönülden destekleri sayesinde kral oldum. Yasaları düzeltmek için bir araya gelerek ülkeyi diriltebiliriz. Geçmişteki hatalardan ders çıkararak çevremizdeki sorunlara çözümler bulmalıyız. Kral ve tebaasının balık ve su gibi olduğu ikisinin de birbirine bağımlı olduğu unutulmamalıdır. Ülkemiz barışı kutlamak için bir araya gelirken umuyoruz ki herkes kutlu niyetlerimizden haberdardır.
>
> Kıdemli memurlar [kralın] önünde diz çöktüler ve dediler ki:
>
> Önceki hükümdar döneminde kibar ve iyi olan insanların zarar gördüğüne, masumlara zalimce davranıldığına şahit olduk. Yaşlılar ve gençler gücenerek iç geçiriyorlardı. Neyse ki şimdi sizin aydınlanmış yönetiminiz altında yaşamlarımızı sürdürüyoruz (Choi 2014, böl. 1).

Bu ilanda Wang Geon Silla'nın yıkılışından ziyade daha önce emrinde çalıştığı ve Sonraki Goguryeo Devleti'nin kurucusu Gungye'yi devirmesini meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Dahası yıkılmakta olan Silla Hanedanına hâlâ sadık kaldığı izlenimini vermektedir ki daha sonra da son Silla kralından tahtı saygılı bir şekilde, Silla kralının "isteği üzerine" alacaktır.

Tüm bu ayrıntılarda Konfüçyanizmin izlerini görmek mümkündür. Aşağı yukarı Çin'de görülen hanedan değişim süreçlerini Wang Geon'un da bilinçli bir şekilde izlediği bu ilanın ayrıntılarında görülebilmektedir. Silla döneminin aksine Goryeo döneminde kemik sisteminin lağvedildiği görülmektedir. Öte yandan Wang Geon'un eşitlikçi bir hükümdar olduğunu düşünmek de yanlış olur. Kemik sistemi Wang Geon gibi yerel aristokratların ilerlemesini engellemek için kurulmuş bir sistemdi ki bu sistem sonunda kendi katılığının da kurbanı oldu ve önce gerçek kemik, sonra da has kemik sınıfından olan Silla hanedan üyeleri zamanla ortadan kalktı. Soylarının katı kuralları nedeni ile az sayıda çocuğa unvanın miras kalması hanedanı zaman içerisinde içeriden çürütmüştü. Oysa Wang Geon kendisi gibi yerel soylu klanların desteği ile başarılı olmuştu. Wang Geon pek çok yönden Song Hanedanının kurucusu Zhao Kuangyin'e (趙匡胤) benzemekteydi. Zhao Kuangyin de emrinde çalıştığı Guo ailesinin kurduğu Sonraki Zhou hanedanına karşı 960 yılında isyan ederek başa geçmişti (Tuotuo ve Alutu 2000, böl. 1). Her ne kadar Zhao Kuangyi çok daha sonraki bir tarihte bunu gerçekleştirmişse de Çin tarihi boyunca generaller genellikle hanedanı değiştirecekleri zaman Wang Geon'unkine benzer bahaneler bulmaktaydılar. Elbette ortada olan şey tarihin kendisini tekerrür etmesi değil, yeni hanedan kuran kişilerin bu hanedanı meşru bir zemine oturtmak için Konfüçyanizme dayanmak istemeleri idi. Genellikle ya son hükümdar yoldan çıktığı için kutu kaybederdi ve mucizevi işaretlerle yeni hanedanın kurucusunun başa geçeceği müjdelenirdi. Bazen de Wang Geon ve Zhao Kuangyin örneklerinde olduğu gibi hanedana sadık bir kumandan hanedanı yıkmak isteyen kişilerden birisinin emrinde olmasına rağmen fırsat bulduğunda bu zorbayı ve hanedanın diğer düşmanlarını yenerdi, ancak tüm çabalarına rağmen göğün emri hanedanın yıkılması ve kutun bu komutana geçmesi şeklinde olurdu. Her durumda ideal olan son meşru hükümdarın yeni hanedana gönüllü olarak tahtı bırakması idi. Bunun sonucu olarak ise Goryeo anedanı daha kuruluşundan itibaren meşruiyetini Konfüçyanizme borçlu idi. Elbette Wang Geon taşradaki soylu bir aileden gelen asker kökenli birisi olarak yeni kurduğu devleti yalnızca askeri olarak hiçbir güce sahip olmayan memurlara ya da bilginlere dayandırmayacak kadar gerçekçi birisiydi. Bir taraftan Silla Hanedanının Kore'ye has olan bazı kurumlarını tutarken bir taraftan da döneminin gerisinde kalanları lağvederek yerlerine Tang Hanedanını örnek alan yeni kurumlar getiriyordu. Dahası kendisi gibi taşradan gelen ve devleti kurmasında kendisine yardımcı olan müttefiki olan diğer soylular arasında da Konfüçyanizm yaygın bir ideoloji değildi. Konfüçyanizm eski Silla soylularının desteğini almada ya da en azından bu kişileri karşısına almamada işe yarıyordu. Yerel soylular içinse kemik sisteminin ve buna benzer taşralı soyluları engelleyen kuralların kaldırılmasının yanında yeni kurulan hükümet sisteminde bu soylulara önemlerine ve verdikleri desteğe göre görevler verilmesi bu

kişilerin hanedana bağlılığını sağlamıştı. Nitekim ilanda dikkati çeken şey kralın soylulara teşekkürü ile başlaması ve eski Silla memurlarının krala kendilerini barışa ve huzura kavuşturdukları için teşekkür etmeleri ile bitmesidir. Bu durum *Hükümet Kurulmasına Dair Ferman'da* da görülmektedir (Choi 2014, böl. 1). Wang Geon bir taraftan hükümeti Çin örneğine göre kurumlarla donatırken bir taraftan da Goryeo'nun kendine has yapısına gönderme yapmaktadır. 918 yılında kral olduktan sonra ilk yayınladığı fermanlardan birisidir ve hanedan ilanından beş gün sonrasında yayınlanması daha önceden bir hazırlık olduğuna işaret etmektedir. Altıncı ayın yirminci gününde (23 Ağustos 918) yayınlanan bu fermanda kral memurların bilge kişiler arasından liyakat usullerine göre seçilmesi gerektiğini belirtmektedir. Böylelikle Çin tarzı memuriyet sınavları yapılmasa dahi eski Silla aristokrasisine adil davranılacağının ve devlet yönetiminde görev verileceğinin sözü verilirken fermanda verilen bir başka sözde yerel taşralı soylulara karşı iyi davranılacağıdır (Choi 2014, böl. 1). Dahası fermanın sonunda sınav yapılacağı sözü de verilir ki bu taşra aristokrasisinden okumuş kişiler için yükselme şansı sunmaktadır. Ayrıca ferman içerisinde bakanlıklara getirilen soyluların ve unvanlarının yanında bu kişilerin hanedan kurulurken yapılan savaşlarda kralın yanında olduklarından da bahsedilmektedir (Choi 2014, böl. 1). Bu ferman Wang Geon'un Silla eliti ile Goryeo elitini himaye altına alarak ülkede genel bir birlik yaratma çabasını göstermektedir. Aslında ölmeden önce yayınladığı ve kendisinden sonraki krallara yönelik yazılan on öğüt Wang Geon döneminin reformlarının ve devlet mantalitesini özeti niteliğindedir. Bu on madde şu şekildedir:

> 1- Devletimizin giriştiği her işte muvaffak olması Buda'nın himayesine dayanmaktadır. Bu nedenle hem Zen hem de diğer Budist öğretileri için tapınaklar inşa edilmelidir ve rahipler buralarda Buda'yı vaaz etmek üzere görevlendirilmelidirler. Daha sonra eğer saray erkânından kötü niyetli kişiler güç kazanıp rahiplerin etkisine girerlerse tarikatlar arasında tartışmalar çıkar ve çıkarları için kendi aralarında mücadeleye başlarlar. Bu durum engellenmelidir.
>
> 2- Tapınaklar rahip Toseon tarafından Fengshui (風水) ilkelerine uygun olacak şekilde yerleri bizzat seçilerek inşa edilmişlerdir. [O] dedi ki: "eğer tapınaklar benim tarafımdan seçilmemiş yerlere rastgele inşa edilirlerse yerin gücü ve canlılığı azalarak hanedanın çöküşünü hızlandırır". Korkarız ki gelecekte kraliyet ailesi, saray erkânı ve diğer soylular Buda'nın himmetine nail olmak için rastgele yerlere çok sayıda tapınak inşa ettirecektir. Silla'nın son döneminde çok sayıda tapınak gösteriş için inşa edildi. Bunun sonucunda yerin gücü ve canlılığı boşa harcanarak azaldı ve Silla'nın sonunu getirdi. Bu duruma karşı dikkatle tetikte olun.
>
> 3- Veraset konularında en büyük olan oğlun başa geçmesi kural olmalıdır. Ancak Orta Krallıktan (Çin) Yao oğlunun yerine Shun'un tahta geçmesine oğlu layık olmadığı için izin verdi. Bu aslında devlet işlerini gerçekten hislerin önünde tutmaktır. Bu yüzden eğer en büyük oğul tahta layık değilse ikinci oğlu tahta geçirin. Eğer o da tahta layık değilse halkın tahta en layık gördüğü oğlu tahta geçirin.
>
> 4- Geçmişte hep Çin'in geleneklerine karşı büyük bir bağlılık gösterilmiştir ve bizim kurumlarımız da Tang'ı örnek almışlardır. Ancak ülkemizin coğrafyası Çin'den farklıdır ve halkımızın şahsiyeti de Çinlilere benzemez. Bu yüzden kendimizi

Çin'e benzetmeye çalışmak gereksizdir. Kitan ulusu da yabani hayvanlardır, dilleri ve gelenekleri bizden çok farklıdır. Giysileri ve kurumları asla taklit edilmemelidir.

5- Hanedanı kurma becerisini ülkemizin dağ ve nehir elementlerinin yardımıyla başardım. Batı başkenti Pyeonyang su elementinin gücüne sahiptir ve ülkemizin yer gücünün kaynağıdır. Bu nedenle sonsuz nesiller boyunca hanedanımızın girişeceği büyük işlerin doğru kaynağı olacaktır. Bu yüzden batı başkentine yılda dört kez kraliyet ziyareti gerçekleştirin bunu ikinci, beşinci, sekizinci ve onbirinci aylarda yapın. Ve yılda en az yüz günü orada geçirin. Böylelikle barış ve zenginlik daim olur.

6- Yeondeung ve Palgwan festivallerini ruhani açıdan oldukça önemli buluyoruz. Bunlardan ilki Buda'ya tapmak içindir. İkincisi ise göğün ruhuna, beş kutsal dağ ve nehir ruhuna ve de ejderha tanrıya tapmak içindir. İleriki bir tarihte bazı kötü niyetli saray erkânı bunların terk edilmesini ya da değiştirilmesini isteyebilir. Hiçbir değişikliğe izin verilmemelidir.

7- Bir kral için halkın kalbini kazanmak oldukça güçtür. Bunun için dürüst eleştirilere kulak asın ve yalakalık edenleri kovun. Eğer dürüst eleştiriler dinlenirse erdemli ve bilge krallar olursunuz. Baldan tatlı olsalar da yalakaca sözlere inanılmamalıdır. Böylece yalakalar kendiliğinden yok olur. Halkı onların rahatını düşünerek çalıştırın. Zorunlu imece ve vergi yüklerini hafifletin. Tarımsal üretimin zorluklarını öğrenin. Böylece halkın kalbini kazanabilir ve ülkeye barış ve refah getirebilirsiniz. Eskiler der ki cezbedici bir yeme balık yakalanır, cezbedici bir ödüle bir komutan savaş kazanır, çekilmiş bir okun önünde kuşlar uçmaya korkar, erdemli ve iyi kalpli bir hükümdarın yönetiminde halk sadakatle hizmet eder. Eğer ödül ve cezayı ılımlı bir şekilde verirseniz yin ve yang uyum içerisinde olur.

8- Gongju'nun güneyindeki ve Gongju ırmağının ötesindeki toprakların coğrafyası aldatıcı ve uyumsuzdur. Bu toprakların ahalisi de aldatıcı ve uyumsuzdur. Bu nedenle eğer bu bölgeden gelen kişilerin devlet görevi almalarına, kraliyet ailesi veya akrabalarından kişilerle ve soylularla evlenmelerine, böylelikle devlet gücünü ellerine geçirmelerine izin verilirse bu kişiler kendi devletlerinin (Baekje) yıkılmasına ve ülkenin birleşmesine içerledikleri için devletin bütünlüğüne zarar verebilirler ve hanedanı tehlikeye sokabilirler.

Önceden köle olanlar ya da kirli işlerle uğraşanlar belirli görevlerden kaçınmak için güçlü kişilere ve soylulara sığınacaktır. Bunlardan bazıları soylulara, saraya ya da tapınaklara hizmetlerini sunacaktır. Bu kişiler böylelikle hükümette karışıklık ve düzensizliğe neden olacaktır ve ağdalı sözlerle ve hainçe oyunlarla ihanet içinde olacaklardır. Artık köle ya da parya olmasalar da devlet görevine alınmamalıdırlar.

9- Soylular ve memurların maaşları ve ödemeleri devletin ihtiyaçları göz önüne alınarak ayarlanmıştır. Artış ya da düşüş yapılmamalıdır. Klasiklerde maaşların ve ödemelerin onları alan kişinin liyakatine göre olması gerektiği ve kişisel kazanç için israf edilmemesi öğütlenir. Eğer devlet hazinesi bu maaş ve ödemeleri hak etmeyen akraba ve arkadaşlara dağıtılarak israf edilirse yalnızca halk bu israfa gücenmekle ve eleştirmekle kalmaz, aynı zamanda bu kişiler bu maaş ve ödemeleri uzun süre alamazlar. Ülkemiz vahşi uluslar ile komşu olduğu için her zaman onların işgallerine karşı tetikte olun. Askerlere nazik davranın ve onlara iyi bakın. Zorunlu imece yüklerini hafifletin ve her güz teftiş edin. Cesur olanlara şeref ve rütbeler verin.

10- Bir haneyi ya da devleti yönetirken kişi her zaman hatalara karşı tetikte olmalıdır. Klasikleri ve tarihi bolca okuyun. Geçmişi bugün için bir uyarı olarak alın. Zhou Beyi büyük bir bilgeydi. Ancak yine de yeğeni Kral Cheng'ı "Şatafatın Rahatlığına Karşı" ile eleştirdi. "Şatafatın Rahatlığına Karşı"yı duvara asın ve odaya girip çıkarken üstünde düşünün. (Choi 2014, böl. 2).

Bu maddelere bakıldığında Wang Geon'un kurduğu Goryeo Hanedanı için öngördüğü gidişat anlaşılmakla kalmaz, aynı zamanda bu dönemde yapılan reformlar ve devlet ideolojisine de ulaşılabilir. Birinci maddede Budizmin desteklenmesinin gerekliliği vurgulanırken ikinci maddede ise her ne kadar Fengshui'ye ve yerin gücü, canlılığı gibi Daoist terminolojiye başvurulsa da asıl ima edilen şey Budist manastır, tarikat ve tapınaklarının kontrolsüzce büyümelerine de göz yumulmaması ve stratejik noktalardan ziyade uygun görülen noktalara tapınakların inşasına izin verilmesidir. Wang Geon'un selefi ve Goryeo'nun asıl kurucusu diyebileceğimiz Gungye'nin kariyerine bir Budist rahibi olarak başladığı düşünüldüğünde bu uyarı boşuna değildir (Han 2010, 1:240). Nitekim Silla'nın çöküşüne sebep gösterilen nedenlerden birisi olarak da lüks tapınakların inşasına değinilmektedir. İkinci madde Fengshui'ye yerin ruhu ve gücüne gönderme yaparak Budizm'e doğrudan bir eleştiri yapmadan Budizm'in kontrolsüzce büyümesine karşı uyarıda bulunmaktadır. Bu iki madde birbirine zıt gibi görünse de aslında tutarlıdır. Wang Geon döneminde Zen başta olmak üzere bazı Budist ekollerinin desteği alınmakla kalmayıp, bu tarikatlar yeni hanedanın meşruiyetini de sağlamıştır. Bu nedenle Goryeo Hanedanının yöneticileri hem meşruiyetleri için hem de özellikle halk arasında desteklerini arttırabilmek için hanedan süresince Budizm'e desteklerini sürdürmüşlerdir. Öte yandan Gungye örneğindeki gibi Budist tarikatları içerisinden rakiplerinin çıkmasından da çekindikleri için Budizm'e dikkatli yaklaşıp, devlet kontrolü dışına çıkmaması için Wang Geon döneminde çok sayıda kanun ve sınırlama da getirilmiştir. Wang Geon bu siyasetin ilerideki hükümdarlar tarafından da sürdürülmesini öğütleyerek hem Budistlerin desteğini korumayı hem de Budistlerin kendisine rakip bir güç odağı olarak çıkmasını engellemeyi hedeflemiştir. Nitekim birinci maddede de bu durum açıkça Budist rahiplerin siyasete sokulmamasının siyasetçilerin de tarikatların içişlerine karışmaması ve etkisinde kalmamasının öğütlenmesiyle belirtilmektedir.

Üçüncü maddede veraset sisteminde *primogeniture*[8] ilkesi tanıtılmaktadır. Ancak gerektiğinde liyakatin ilk doğan erkek çocuk aleyhine kullanılması da tavsiye edilmektedir. Silla Hanedanının veraset için kullandığı daha karmaşık olan kemik sisteminin yerine en büyük olan erkek çocuğun tahta geçtiği, gereken durumlarda (akıl sağlığı vs. gibi sorunlarda) diğer oğulların belli kurallara göre başa geçebildiği bir sistem getirmiştir. Böylelikle Wang Geon ölümünden sonra da tahta geçecek kişinin belirlenmesi ile taht mücadelelerinin önüne geçmiştir ki bu da Goryeo hanedanı boyunca verasetlerin görece sorunsuz olmasını sağlamıştır. Oysa

[8] İlk doğan evladın varis olması.

veraset durumu özellikle İç Asya'da devletlerin görece kısa ömürlü olmalarına neden olmakta idi. İç Asya geleneğinde gücü yeten herhangi bir erkek tahta çıkabilmekte idi ve yalnızca dikey olarak babadan oğula değil, kardeşler arasında da veraset mümkündü (Barfield 1992, 35-47). Çin'de ise siyasi gruplar kendi adaylarını ki bu adaylar genelde çocuk yaşta olup siyasi grupların desteklediği imparator eşlerinden birisinin çocuğu olmakta idi başa geçirmek üzere mücadele verirlerdi. Bu durumda Çin tarihi boyunca bu kadınlara yakın olan hadım ağalarının siyasi güç merkezleri haline dönmelerini sağlıyordu. Kore'de ise Goryeo Hanedanından itibaren Avrupa'ya benzer şekilde en büyük oğlun başa geçmesi kuralının getirilmesi yalnızca Goryeo değil, Joseon hanedanında da görece stabil bir hükümet değişimini mümkün kılmıştır.

Dördüncü madde ise ilginçtir. Kore'nin Çin'e benzemeye çalışması eleştirilmekle kalmayıp Kitanlara benzememesi konusunda da bir uyarı yapılmaktadır. Çin'in Tang Hanedanından kurumların alınmasının eleştirisi yine üstü kapalı olarak Goryeo'nun selefi olan Silla Hanedanına karşı yapılan bir eleştiridir. Silla döneminde Tang Hanedanı ile kurulan ittifak sayesinde Kore'deki üç krallık birleştirilmiş, Silla Hanedanı da devlet kurumlarının büyük kısmını Tang Hanedanını örnek alarak düzenlemekle kalmamış, giyim kuşam ve saray hayatının diğer alanlarında da Çin'i örnek almaya başlamıştır. Oysa Goryeo Hanedanının kurucusu Wang Geon her ne kadar Goryeo kuruluş mitlerinde bir Tang Hanedan prensine soyunu dayandırma iddiasında (Chun 2007, böl. 1) ise de aslında soyunun kuzey bölgesinde taşradan bir savaşçı aileden gelmekte olduğu yine aynı yaratılış efsanelerinde anlatılmaktadır. Kendisine destek olan aristokratların da çoğu benzer şekilde kuzeyin taşra bölgelerinden gelmektedirler ki bu durum bu kişilerin hem daha önceki devletleri olan Goguryeo'yu yıkan Tang Hanedanına karşı hem de onun kurumlarına karşı soğuk olmalarını açıklar. Öte yandan Kitanlar da bu dönemde güçlenmeye ve Song Hanedanına ve Goryeo'ya karşı en azından askeri alanda üstünlük kurmaya başlamışlardır. Bunun kültürel bir hegemonyaya dönüşmesinden de korkan Wang Geon'un uyarısı boşuna değildir. Daha sonradan Kitanlara bazı erkek çocuklarının Kitan dilini ve yazısını öğrenmek üzere gönderildiği de kayıtlarda geçmektedir (Wittfogel ve Feng 1949, 78).

Altıncı maddede de üstü kapalı bir politik ve stratejik öğüt ile karşılaşılıyor. İlk başta Fengshui ilkeleri ile su elementine gönderme yapılsa da batı başkenti olarak gösterilen Pyeonyang yalnızca Goryeo Devleti'ni kuran klanların merkezine yakın bir kent değildi. Aynı zamanda Goryeo Devleti'nin meşruiyetini dayandırdığı daha önceki Goguryeo Devleti'nin de başkenti idi. Burası stratejik açıdan Goryeo için büyük bir öneme sahipti. Öncelikle Goryeo Hanedanını yöneten Wang Klanına karşı meşru rakipler bu bölgeden çıkabilirlerdi. Bu nedenle

bu bölgedeki klanların hem sadakatlerinin korunması hem de kontrol altında tutulmaları gerekli idi. Goryeo'dan önceki Silla Hanedanında bu şekilde birkaç kez hanedan değişikliği gerçekleşmişti. Goryeo için de benzer bir durumun yaşanmaması için bir neden yoktu. Kralın Goryeo klanlarının merkezinde en az yüz gün geçirmesi bölgenin kontrolü ve sadakati için yararlı olacaktı. İkinci olarak Pyeonyang, bir önceki maddede ve daha sonraki maddede uyarı yapılan Kitanların ve diğer "vahşi ulusların" Kore'yi işgalleri durumunda ilk ciddi savunma hattının kurulabileceği yerdi. Bu nedenle böyle stratejik öneme sahip bir şehrin krallar tarafından bizzat önemsenmesi yalnızca şehirdeki imajın güçlenmesi için değil, kralların bölgeyi unutmaması ve savunma için gerekli taktik bilgiye sahip olması için de gerekli idi.

Yedinci maddede değinilen Yeondeung ve Palgwan festivalleri Goryeo'nun ve diğer Koreli kabilelerin ortak festivalleri olarak birleştirici bir yöne sahiptiler. Bu festivallerin devlet tarafından sahiplenilmesi ve devlet eliyle kutlanması Goryeo Hanedanının Silla ve Baekje halkı arasında da popülerlik ve meşruiyet kazanmasını sağlayacaktı. Bu maddede yine birinci maddedeki gibi bahsi geçen "bazı kötü niyetli saray erkânı" ise isim verilmeden ima edilen eski Silla aristokrasisidir. Silla Devleti son dönemlerinde daha önceki maddelerde eleştirildiği üzere Çin kültürünün etkisine girerek yalnızca Budizmi değil Konfüçyüsçülüğü da benimsemişti ve Silla aristokratları arasında bu görüş baskın devlet ideolojisi haline gelmişti. Wang Geon'un öğütlerinde de bir taraftan Konfüçyüsçü öğeler ile bu grubun hoşuna gidecek öğütler verilirken bir taraftan da "bazı kötü niyetli kişilerin" geleneksel Kore kültürüne ait öğeleri kaldırmak ya da değiştirmek isteyebileceğine, buna izin verilmemesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Yukarıda da açıklandığı gibi bu iki festival halk arasında son derece popülerdi ve Silla Hanedanının yıkılma nedenlerinden birisi olarak görülen "Çinlileşme" ve halktan uzaklaşma Goryeo hanedanı için de ileride geçerli olabilirdi. Nitekim Wang Geon'un fermanlarında da bu korkuya sürekli olarak vurgu yapılmaktadır. Bu nedenle Wang Geon hükümet reformlarında hep dengeli olmaya çalışmıştır. Bir taraftan selefi Gungye'nin getirdiği yenilikleri korurken bir taraftan da Silla ve Tang kurumlarından da işine yarayacakları almaya çalışmaktadır. Her ne kadar Tang'a benzemeyi bir taraftan yerse de Wang Geon'un kurduğu hükümet içerisindeki bakanlıklara bakıldığında Tang Hanedanının kopyası gibi görünmektedirler. Ancak görünüş aldatıcı olabilmektedir. Tıpkı Japonya'da olduğu gibi Kore'de de Çince unvan ve kurum adlarının işlevleri her zaman Çin'deki adaşlarının muadili olmamakta idi (Atik 2022). Bu yönden Wang Geon'un kurduğu hükümet Çin ve Kore sistemlerinin bir sentezi gibi idi. Bir taraftan Çin modelleri alınırken bu iskelet üzerine Goryeo'ya daha uygun olan bir yapı inşa edilmekte idi. Dahası bu maddede ve diğer maddelerde de sürekli liyakatten bahsedilmekle

birlikte Wang Geon Çin'deki memuriyet sınav sistemi olan Jinshi (進士) sistemiyle görevlendirmekten ziyade savaşlarda kendisine yardımcı olan Goryeo ve Silla aristokratlarını sadakat esasına göre ödüllendirmek üzere önemli görevlere getirmiştir.

Sekizinci öğüt ise Wang Geon'un haleflerini eski Baekje arazisinden olanlara ve de eski köle ve paryalara karşı uyarısıdır. Özellikle eski Baekje arazisinden kişilerin devlet gücünü ele geçirmek istemesinden ve yeniden ülkeyi kaosa sürükleyecek olan bir iç savaşa götürmesinden korktuğu anlaşılmaktadır. Bu korkunun Silla aristokratlarına karşı olmaması ilginç gelebilir. Ancak Baekje hükümdarı Gyeonhwon, Silla kralı Gyeongae'yi öldürdüğünde intikam için Baekje'ye saldırdıktan sonra Silla başkenti Gyeongju'da kurtarıcı bir kahraman gibi karşılanmış, Silla aristokratları ve kraliyeti ile iyi ilişkiler kurarak 935 yılında Goryeo başkenti Songak'ta (Kaesong) son Silla kralı Gyeongsun'un 935 yılında gönüllü olarak tahtı Wang Geon'a bırakmasını sağlamıştı(Han 2010, 1:242). Dahası Goryeo ile Baerkje arasında yirmi yıla yakın süren kanlı savaşlar olmasından dolayı iki taraf arasındaki yaralar Wang Geon'un vefatında hâlâ taze idi. Bu nedenle her ne kadar gergin bir ittifak olduğu üstü kapalı eleştirilerden anlaşılsa da Goryeo eliti içerisinde Silla eliti ile görece ılımlı bir ilişki mevcutken, Baekje eliti ile aralarındaki kanlı çarpışmalardan dolayı tam bir barış olması mümkün görünmemekte idi. Wang Geon bu uyarısı ile kendisinden sonrakileri Silla devletinin akıbetinden kurtarmak istediği sonucu çıkarılabilir. Diğer uyarısı ise eski kölelere ve de paryalara karşıdır. Bu uyarının siyasi bir hamleden çok Wang Geon ve dönemin Kore halkının genel tabuları ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bir kişi eğer köle durumuna düşerse kişilik ve karakterinin de kirlendiğine dair bir inanış Goryeo halkı arasında mevcuttu (Salem 2004, 189). Parya sınıfı ise Budizm'e göre pis sayılan dericilik, kasaplık gibi mesleklerle uğraşanlardan oluşmakta idi ve dini nedenlerle bu kişilerin de yaptıkların işin pis sayılmasından dolayı ruhlarının da kirlendiğine dair bir inanış hâkimdi. Bu maddenin ikinci yarısında tamamen geleneksel inanışlara dayalı olarak bu iki görüşün yansımaları görülmektedir.

Dokuzuncu ve onuncu maddeler büyük ölçüde Konfüçyüsçülüğe göndermeler yapmaktadır. Bir taraftan memurların maaşlarının ve ödüllerinin liyakate göre verilmesi tavsiye edilmekte ve devlet hazinesinin israf edilmemesi önerilmekte, bir taraftan ise sarayda lüks ve şatafatın kısılması, klasiklerin ve tarihi eserlerin okunmasına salık verilmektedir. Yalnızca soylulara ve memurlara karşı ödemelerin orantılı ve makul olması gerektiği öğüt verilmeyip kralın kendisinin de lükse ve şatafata kendisini kaptırmaması öğütlenirken nepotizme karşı da uyarılmaktadır. Tüm bunlar yapılan göndermeler ile birleştirildiğinde son derece Konfüçyüsçü

bir yaklaşım sergilemektedir. Daha yukarıda üstü örtülü olarak Konfüçyüsçü Silla elitine karşı uyarılar verildiği için bu son bölüm de çelişkili görünse de verilen örnekler ve kurulan cümlelerden kralın kendisinin ya da öğütleri kaleme almasına yardım eden yakınındaki adamlarının aslında Konfüçyüsçülüğe son derece aşina oldukları anlaşılmaktadır. Aslında yukarıdaki öğütler ile bu son iki öğüt genel olarak Wang Geon'un devlet felsefesi ve Goryeo'nun devlet felsefesine uygundur. Kendisi kuzeydeki Songak (Kaesong) bölgesinden bir hojok klanı (savaşçı klan) üyesi olan Wang Geon tüm savaşçı özelliklerine ve Konfüçyüsçü elite karşı olan güvensizliğine rağmen devlet yönetiminde bu aydın kesimi yanına almazsa selefi Gungye'nin durumuna düşeceğini ve istikrarlı bir yönetim sergileyemeyeceğini fark etmişti. Bu yüzden bir taraftan haleflerini kendilerini çok fazla Silla etkisine kaptırmaya karşı uyarırken bir taraftan da gerekli yerlerde bu elitten faydalanmayı ve devlet yönetimini alışık oldukları kabile yönetiminden ayırarak uzun vadede istikrarlı bir hükümet kurmayı hedeflemiştir.

Sonuç

Silla Hanedanın yıkılmasından sonra ayakta kalan tek devlet olan Goryeo Hanedanı yalnızca uzun süre varlığını sürdürmekle kalmamış aynı zamanda Kitan, Cürçen ve Moğol kasırgalarını da atlatabilen tek devlet olmuştur. Bunda ise Korelilerin askeri başarılarından daha çok Goryeo Hanedanının kurucusu olan Taejo'nun reformlarının devlette istikrarlı bir başlangıca zemin sağlamasının etkisi büyüktür. Asıl adı Wang Geon olan Kral Taejo yaptığı bu reformlar ile yalnızca Goryeo Hanedanının kurucusu olarak değil aynı zamanda Kore tarihindeki en önemli şahsiyetlerden birisi olarak da anılmaktadır. Savaşçı bir klandan gelmesine ve taşralı bir eğitime ve geçmişe sahip olmasına rağmen Taejo döneminde daha önceki Silla Hanedanının yıkımını getiren son derece karmaşık siyasi ve ekonomik sorunlara çözüm getirilmiştir. Bunda kuşkusuz Taejo'nun kişisel karizmatik liderliğinin ve zekâsının olduğu kadar çevresine hem Budistlerden hem de Konfüçyüsçülerden liyakat sahibi kişileri toplamayı ve bu kişilerden yararlanmayı bilmesinin etkisi büyüktür. Aslen bozkır kökenli Goguryeo Devleti'nin asker sınıfından bir aileden gelen Taejo'nun bu yaklaşımı pek çok yönden Kitanları, Cürçenleri ve Moğolları da andırmaktadır. Her ne kadar Kore Yarımadası'nın kendisi bu sahaya girmese de aslında devlet mantalitesinde özellikle kuzeydeki klanlarda bozkır etkileri kaçınılmazdır ki öğütlerinde Kitanların giysi ve adetlerinin alınmamasına karşı uyarması da aslında bu etkinin var olduğuna ve kısıtlanmaya çalışıldığına işaret eder. Yine de Taejo döneminde Kore tarihinde ilk kez Çin etkisi ile bozkır etkisinde gelişen iki siyasi kanat bir araya getirilebilmiştir. Aslen Kore'nin güneydoğusunda kurulan ve Çin etkisine daha yatkın

olan Silla döneminde devlet yapısında ortaya çıkan Çinlileşme Taejo'nun öğütlerinde eleştirdiği gibi Kore'nin Çin'e Korelilerin de Çinlilere benzememesi nedeni ile sonunda eski Goguryeo ve Baekje tebaalarının isyanıyla devletin sonunu getirir. Taejo aynı hataya düşmemek ancak ihtiyacı olan Silla aristokrasisinin de desteğini sağlayabilmek için melez bir sistem kurmayı başarmıştır. Bozkır siyasi kültürü ile yapılan bu melezleme ise sonraki dönemlerde Goryeo'nun askeri olarak görece zayıf olmasına rağmen Kitan ve Cürçenlere bugünkü Kuzey Kore topraklarını bıraktırmaya yardımcı olmuştur. Dahası Moğollara karşı sıkı bir direniş göstermelerine ve iki kez işgale uğramalarına rağmen Dali Krallığı gibi ortadan kaldırılıp Çin'in bir vilayeti olarak yönetilen krallıkların akıbetine uğramaktan kurtulup Moğol hegemonyasına bağlı devlet statüsünü korumaları ve Moğol İmparatorluk ailesi ile Kubilay Kağan'dan itibaren kuda ilişkisi kurabilmeleri de bu melezlenmenin verdiği esnek politik görüşün sonucudur ki aynı esnekliği gösteremeyen Song Hanedanı yıkılırken Goryeo'nun halefi olan Joseon da Neo-Konfüçyüsçülüğü benimseyince Mançular tarafından yok edilmediyse bile önemsiz bir münzevi krallık statüsüne düşmüş ve sonunda Japon işgali ile yıkılmıştır. Bu yönden Taejo dönemi reformları Kore tarihini 10. yüzyılın başından neredeyse 15. yüzyıla kadar şekillendirmiştir demek yanlış olmaz.

Kaynakça

Atik, K. (2022). “Moğollardan Sonra: Muromachi Dönemi Japon Diplomasisi ve Doğu Asya’da Devletler Sisteminin Değişimi”. İçinde *Tarihte Diplomasi*, editör Can Eyüp Çekiç. Nevşehir: Nevşehir Üniversitesi.

Barfield, T. (1992). *The Perilous Frontier: Nomadic Empires and China 221 B.C. to AD 1757*. Edition Unstated. Cambridge, MA: Wiley-Blackwell.

Choi, B. (2014). *高麗史 [Goryeosa: Annals of Goryeo]*. 1. bs. Kunming: Xinan Shifan Daxue Chubanshe.

Chun, Y. (2007). *高麗史史籍概要 [Goryeosa Sajeok Gaeyo: Supplementary Historical Materials to Goryeo History]*. Lanzhou: Gansu Renmin Chubanshe.

Han, Y. (2010). *A Review of Korean History*. Çeviren Chaibong Hahm. C. 1. 2 c. Gyeonggi-Do: Kyongsaewon.

Kim, B. (1914). *三國史記 [Samguk Sagi]*. Taipei: 朝鮮研究會 [Chaoxian Yanjiuhui: Korea Research Association].

Salem, E. (2004). “The Landowning Slave: A Korean Phenomenon”. İçinde *Korean History: Discovery of its Characteristics and Developments*, editör Korean National Commission for UNESCO, 185-98. Anthology of Korean Studies 5. Seoul: Hollym.

Tuotuo ve Alutu, ed. (2000). *宋史 [Songshi: History of Song]*. 点校本二十四史·清史稿 [Dianjiaoben Ershisishi Qingshigao]. Beijing: Zhonghua Shuju.

Wittfogel, K. A., ve Chia-Sheng, F. (1949). *History of Chinese Society: Liao, 907-1125*. Transactions of the American Historical Society 36. Philadelphia: Lancaster Press.

漫才授業の効用と課題

－ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学における事例報告－

THE CASE REPORT OF “MANZAI LESSON” CARRIED OUT IN THE NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNİVERSİTY ON THE EFFECT AND PROBLEM

Kunihiko HASHIMOTO 橋本邦彦*

アブストラクト

本稿は、2021 年のネヴシェヒル・ハジュベクタシュ・ヴェリ大学日本語・日本文学専攻四年生の会話の授業の中で五回にわたって実施された漫才のオンライン授業の実例報告である。「漫才」とは、ペアで行う日本のコメディであり、この授業では、日本のプロの漫才師講師の指導の下、学生たちが自分たちでオリジナルの漫才を創作・披露した。

本稿では、この漫才オンライン授業の様子を以下の順序にしたがい報告する。まず授業の大まかなアウトラインを把握するため、「漫才」についての簡単なイントロダクションを行い、授業の進行過程や、各回の実施日、出席者や本稿著者によるコメントなどの基本情報を与えていく。次に 2022 年秋学期の日本語・日本文学専攻 4 年生の会話の試験で行ったインタビューをもとに、参加学生たちによるフィードバックを取り上げる。そして最後に、そのインタビューの結果や本稿著者が実際に授業に参加して感じた点などから、漫才オンライン授業をトルコで開く場合の可能性と起こりうる問題を考えてみたい。

キーワード：漫才授業、「カラギョズとハジワット」、「お笑い輸出化プロジェクト」

Abstract

This paper is a case report of “Manzai online-Lesson”. This lessons were carried out in an entitled “Japonca İleri Seviye İletişim Becerileri” (Conversation lesson for the 4th graders) of the Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Japanese language-literature volume from October 2021 till June 2022.”Manzai” is a Japanese comedy performed by a pair and in this lesson, students created and performed their original Manzai in Japanese following the instruction by professional Manzai comedians from Japan.

This paper reports this “Manzai online-Lesson” in the following steps. Firstly it gives the simple instruction about “Manzai” and the detail of the lesson-process, including the basic information like lesson dates, attendants and comments by the author, in order to grasp the overview of “Manzai Lesson”.

* Lecturer, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Science and Literature, Department of Eastern Languages and Literatures, Department of Japanese Language and Literature, Nevsehir, TÜRKİYE, khashimoto@nevsehir.edu.tr ORCID:0000-0001-5826-0225

Secondly it picks up feedbacks from students attended the lesson with the Interview from the exam of" Japonca İleri Seviye İletişim Becerileri I" in the autumn term in 2022. In conclusion, it leads to the effect and possibilities, and problems that might occur, if "Manzai online lesson" is held in Turkey, referring to the result of the interview, and the participant observation by the author.

Keywords: Manzai-lesson, Hacivat Karagoz, Japanese Comedy Export Project

1　はじめに

本稿は 2021 年 10 月からネヴシェヒル・ハジュベクタシュ・ヴェリ大学日本語・日本文学専攻 4 年生の会話授業“Japonca İleri Seviye İletişim Becerileri”などを使って、五回にわたり実施されたプロの漫才師による漫才ワークショップ（以下、漫才授業）に関する事例報告である。漫才授業実施の経緯は、本稿著者宛てに漫才師講師（フランポネ・島岡学氏【吉本興業】）からの打診のメールがいただいたのがきっかけである。その後、2021 年 7 月 29 日に本学教員と漫才師講師との初めての打ち合わせを行い、2021 年 10 月 23 日に第一回目の授業実施に至った。初回より回数を重ねて、2022 年 10 月 29 日には、六回目の実施となる。当授業は、漫才師講師が漫才作成を簡単な日本語で指導し、それに従って学生たちが自ら、短い漫才を創作・披露するというものであった。また授業は五回とも全てオンラインで実施され、トルコの日本語教育機関や、日本の高等学校や団体などからも参加していただくこともあったが、本学 2022 年度 7 月の卒業生（当時四年生）が参加の中心となった。

本稿では、本学で実施された漫才授業の模様の報告を、以下のような順序に従い行っていく。まず、漫才授業の概要を説明するにあたり、漫才とは何かを簡単に説明し、その後に本学で行われた漫才授業の内容を詳細に述べ、次に、2021 年度秋学期” Japonca İleri Seviye İletişim Becerileri I”の会話試験のインタビューでの回答をもとに、漫才授業に対する学生側のフィードバックを紹介する。そして最後に漫才授業を、トルコで実施する上での効用と課題を考えてみたい。

2　漫才授業概要

2-1　漫才とは

漫才授業の概要を述べるにあたり、まず「漫才とは何か」ということを考える必要がある。漫才は、現在、日本のテレビなどで活躍するコメディアンの多くは漫才師であるほど、日本でも人気のある話芸の一つである。現代漫才の源流となっている「しゃべくり漫才」は

第二次世界大戦以前から知られ、その歴史も長く、今や日本の伝統芸能といっても過言ではない。

漫才は、話者の話により、客席の観客を笑わせるスタイルを取る。この点は、身体などを使ったアクションを中心にするパントマイムやパフォーマンスなどとは異なる。また同じ日本の話芸である落語は、舞台の座敷に座り一人で何役を演じるのだが、漫才は二人一組のコンビが舞台に立ち、二人の掛け合いにより、観客を笑わせる。日本語学習者が漫才を演じるためには、漫才を作れるぐらいの日本語が話せて、なお自分が一方的に話すのではなく、ペアとなる相手との掛け合いの間合いなど取れることが必要となる。

さらに漫才では、コンビである二人には、それぞれ「ボケ」と「ツッコミ」という役割がある。「ボケ」とは、二人の掛け合いの中で意図的に間違いを言い、滑稽に人を笑わす役割である。これに対して「ツッコミ」はその間違いを指摘し、聞き手である観客に笑うところを示す役割となっている。日本ん語学習者が漫才を創作し、演じるには、この役割が分担され、理解されなければならないのである。

このように考えると、日本語を学びたての初級の日本語学習者にとっては、少しハードルの高い作業が要求される。しかし、日本語で漫才を創作、演じることは、日本語学習者にとって、笑いというユーモアや冗談の創造のみならず、会話相手との話す際の間合いの取り方や、役割分担などの能力の向上も期待されるのだが、次に漫才授業の内容、つまりどのような流れでこの授業が実施されたのかを説明する。

2-2　漫才授業の流れ

ここでは、漫才授業の概要として、その内容を詳細に説明していく。まず授業はオンラインで Zoom を介して行われた。授業実施の数日前に、漫才師講師から渡された Zoom のアドレスを参加学生に配布し、各自、自宅や大学構内のインターネット環境が整った場所で、指定された場所に入り、参加するという形を取った。授業開始時間は、トルコと日本の時差（6時間）を考えて、トルコ時間の午後 1 時から 2 時（日本時間の午後 7 時～8 時）の間で始められた。授業時間は 90 分で以下の表で示すような流れで進んでいった。ちなみに、この流れは、先行研究の鈴木・島岡（2022）のものと大きく変わらない。ここでは便宜上、鈴木・島岡（2022）で提出された表を拝借し、簡略化したものを示す。

	授業時間 （分）	活動内容	実施者
①	0-7	諸連絡（漫才師講師と授業担当教員の最終打ち合わせ）	授業担当教員 漫才師講師
②	7-15	講師側（島岡氏と藤田ゆみ氏【吉本興業】）の自己紹介	漫才師講師
③	15-20	漫才師講師による漫才に関する簡単な説明	漫才師講師
④	21-26	フランポネによる漫才の披露 コンビ名の付け方などのレクチャー	漫才師講師
⑤	26-36	コンビ分け・コンビ名決め	学生
⑥	37-48	各ペアによるコンビ名発表	学生
⑦	49-60	漫才の作り方指導	漫才師講師
⑧	61-74	漫才作り	学生
⑨	75-85	漫才披露	学生
⑩	86-90	講評	漫才師講師 授業担当教員 授業参加教員

表１　漫才授業の流れ

①では、Zoom の部屋に入った漫才師講師や授業担当教員などが、当日の漫才授業の最終打ち合わせなどを行う。これはインターネットの接続の問題や Zoom 特有のホストの入室の許可待ちなどで、時間内に部屋に入れない学生を待つという意味合いもある。②では、講師側の自己紹介が行われ、どういう経緯で彼らが芸人となったかなどが話される。③では、漫才師講師による、簡単な漫才に関する説明がある。ここではネタ見せなどはせず、「ボケ」と「ツッコミ」の役割などについての、いわゆる漫才の基本情報が話される。漫才授業の実施はすでに五回目を迎えており、回を重ねるごとに、①～③の過程は、参加学生にも既知であることから、時間が短く構成されるようになった。そして④では、漫才を実際に、漫才師講師のコンビが Zoom の共有の画面上で演じる。そうすることで、学生たちに漫才とは何かが、大まかではあるが、イメージできるようになる。その後、以下のような会話文を提示し、漫才の始めに行う挨拶とコンビ名の仕方、その作り方が示される。

A・B：「ど～も～」

B：「アメリカ人のジョンです」

A：「ベトナム人のグエンです」

B：「コンビ名は？」

A：「グッドモーニングベトナムです」

A・B：「よろしくお願いします」

（鈴木・島岡 2022）

上のように、コンビを組んだ二人の住んでいる場所や、趣味などの好きなものの特徴を組み合わせてコンビ名を作り、挨拶をするのだが、これもまた漫才師講師（島岡氏と藤田氏）が実際に演じることで、どのように挨拶をし、コンビ名を言えばいいのか、学生たちに手本を見せる。コンビ名と挨拶の作り方が分かったところで、⑤では、漫才師講師により学生たちのコンビ分けがされ、分けられたコンビは Zoom のそれぞれのブレークアウトルームに移動し、それぞれコンビ名を決め、漫才師講師の手本を参考にしながら、漫才冒頭のコンビ名から挨拶までの流れの練習が行われる。その際、漫才師講師や日本人教員は、各ブレークアウトルームでの学生の練習の様子を見て、必要なら適宜指導する。この時間が大体、10 分から 15 分ぐらいの間で行われる。⑥では、各コンビがそれぞれ考えたコンビ名を漫才師になりきって発表する。そして⑦では、以下のような会話文が漫才師講師により提示され、漫才のネタの作り方がレクチャーされる。

ボケ：日本では高いビルを飲みますよね？

ツッコミ：それ、ビルじゃなくてビールでしょ。もういいよ。

どうもありがとうございました。

（鈴木・島岡 2022）を引用

こうした漫才のネタの例が四から五つほど Zoom の画面上で示される。ここでも漫才師講師による実演があり、どのように演じるのかが示される。しかし、ここでは⑥で練習したコンビ名と挨拶と⑦のネタ見せを合わせた形で、漫才全体の一連の流れを見せる。この際、漫才師講師から、学生たちが日本語を学習した際にした言い間違いをネタにすれば、ネタが作りやすくなるというヒントも出される。そして⑧では、⑤と同様に、再度、各コンビがブレークアウトルームに移動して、ネタ作り、漫才の練習が行われる。⑤のコンビ名と挨拶の練

習に比べて、ネタ作りは考える時間も要することから、15 分ぐらいを目安として時間が与えられていた。⑨は、各コンビそれぞれが創作した漫才を披露し、披露した後に漫才師講師がコメントなどのフィードバックを行う。ここでは参考までに、本学学生がどのような漫才を作成したのか、一例を以下に示しておく。

ツッコミ：ねぇ、ホッチキスを貸してくれない？

ボケ：え、ホットキス嫌だよ。

ツッコミ：ホットキスじゃなくて、ホッチキスだよ。もういいよ。

ボケ・ツッコミ：どうもありがとうございました。

この学生はホッチキスという言葉を授業で学んだ時、「ホットキッス」という聞き間違いをして、この経験を漫才のネタ作りにうまく利用した。日本語学習での間違いの経験をもとにネタ作りをしていた学生は他にもいたが、そういう経験を思い出せずに、辞書で同音異義語を探しながら、ネタ作りをしている学生が多かった。最後の⑩では、漫才師講師、担当教員、参加教員および学生による実施された漫才授業の感想がそれぞれ述べられ、授業が幕を閉じるというものであった。ここまでが漫才授業の流れについての詳細である。次に漫才授業は現在までに計五回実施されてきたのだが、この各一回ごとの詳細を、実施日、参加者および、本稿著者のコメントを加えて述べていく。

2-3　実施日・参加学生など

すでに述べた通り、漫才授業は本稿著者宛てに漫才師講師からの打診メールが届いたことをきっかけに実施が決定し、2021 年 10 月 23 日に第一回目の漫才授業が行われた。ここで漫才師講師について簡単に触れておくと、漫才授業で講師を務めているのは、吉本興業とよばれる日本の大手芸能プロダクションに所属するフランポネとよばれる漫才コンビのメンバーの島岡学氏である。島岡氏はスイス人のシラ氏と共に、芸能活動を行う傍ら、「漫才で覚える日本語」とよばれる漫才を通じて日本語を勉強するアクティブラーニングを中心とした活動を日本の国内外の大学や日本語教育機関で行っている。トルコ本国では本学での実施が最初で、次いでアンカラ社会科学大学でも、2022 年度より行われ始めた。

本学では、2021 年 10 月 23 日の第一回目から漫才授業が行われ、2022 年 10 月 29 日には第六回目の実施となる。ここでは第一回目から第五回目までの実施日及び、参加学生の構成

などの記録を記しておく。実施回と実施日については、表 2 の通りだが、参加者の構成やコメントなどは以下に各回ごとに付け加えておく[1]。

実施回	実施日
第一回	2021 年 10 月 23 日
第二回	2021 年 12 月 4 日
第三回	2022 年 1 月 4 日
第四回	2022 年 3 月 24 日
第五回	2022 年 6 月 4 日
第六回	2022 年 10 月 29 日予定

表 2：漫才授業の実施回と実施日について

第一回　2021 年 10 月 23 日（土）

参加者：（トルコ人）

本学日本語・日本文学専攻学生　20 名ほど

2 年生 1 名

3 年生 1 名

4 年生 10 数名

土日基金学生 2 名

（日本人）

本学日本語・日本文学専攻教員 2 名

土日基金教員 1 名

他数名

コメント：トルコ人同士で漫才を創作・披露し、日本人はその創作模様を観察したり、指導したりする役割で行った。学生たちは初めて取り組む漫才に何をしたらいいのか分からな

[1]　ここで断っておくが、第一回から第三回ぐらいまでの参加者数に関しては、漫才授業そのものが何らかの研究を企図して行われたものではなかったため、明確な記録を残していなかった。ゆえに、ここでの参加者数は概数という形で表現する。ここで示されるのは、データではなく、漫才授業の参加規模を大まかであるが、把握するための目安にすぎない。

かったり、恥ずかしがったりして戸惑いを見せたが、最終的には全員が問題なく漫才・披露することが作成ができていた。漫才で日本語を学ぶより、むしろこの新しいタイプの日本語の授業に興味を持って取り組んでいるように見えた。

第二回　2021 年 12 月 4 日（土）

参加者：（トルコ人）

本学日本語・日本文学専攻学生　7 名

2 年生 1 名

3 年生 1 名

4 年生 2 名

土日基金学生 2 名

（日本人）

本学日本語・日本文学専攻教員 2 名

土日基金教員 1 名

アンカラ社会科学大学教員 1 名

他数名

※第一回から第五回までの本学学生の学年は 2021-22 年度のものである。

コメント：第二回目は、アンカラの JLPT の試験日と重なったということで、本学からの参加者がかなり減った。前回と同様に、トルコ人同士で漫才を創作・披露したが、コンビを作れなかった学生は日本人教員とコンビを作り、漫才を披露した。学生の中には、インターネットの接続の問題で参加できない学生も数名いた。

第三回　2022 年 1 月 4 日（火）

参加者：（トルコ人）

本学日本語・日本文学専攻学生　16 名

2 年生 1 名

3 年生 1 名

4年生14名

（日本人）

本学日本語・日本文学専攻教員2名

土日基金教員1名

アンカラ社会科学大学1名

他数名

コメント：第一回目と第二回目は週末の土曜日の開催だったが、第三回目よりは、本稿著者担当の“Japonca İleri Seviye İletişim Becerileri”の授業の枠内で行った。その代わりに、平日開催ということで、第一回目、第二回目に参加していた土日基金の学生たちが参加できなくなるという代償もあった。また第二回目と同様のインターネットの接続の問題で、参加できない学生も数名いたが、漫才の創作・披露は回を重ね慣れてきて、戸惑いもなく楽しんで行っていた。

第四回　2022年3月24日（木）

参加者：（トルコ人）

本学日本語・日本文学専攻学生

2年生1名

3年生1名

4年生12名

（日本人）

本学日本語・日本文学専攻教員2名

日本トルコ文化協会2名

他数名

コメント：今回も前回と同様に、“Japonca İleri Seviye İletiş$m Becerileri”の授業の枠内で行った。インターネット接続の問題も、学生が本学構内のWifiがつながる部屋を使ったり、インターネットがつながる学生の部屋に二名、三名集まり参加したりするなど工夫をしたため、起こらなかった。また、このことが漫才の創作にもうまく作用し、同じ空間

にいることで、漫才の掛け合いの間合いも上手に取れて、接続の問題があった時に比べて、漫才を行う際の意思疎通がうまく取れ、漫才の一連の流れもスムーズに行える者も多かった。

第五回　2022 年 6 月 4 日（土）

参加者：

（トルコ人）

本学日本語・日本文学専攻学生

3 年生 1 名

4 年生 9 名

（日本人）

本学日本語・日本文学専攻教員 3 名

日本トルコ文化協会 2 名

立命館高等学校教員 2 名

立命館高等学校学生 5 名（内卒業生 2 名）

他 1 名

コメント：講師側のスケジュールの関係上、第二回以来の土曜日開催となった。第一回目から第五回目までは、トルコ人同士で漫才を創作・披露し、日本人はその模様を観察し、指導する立場にあったが、今回からはトルコ人（本学学生）と日本人（主に日本トルコ文化協会会員と立命館高等学校学生）のペア、もしくはトリオを作り漫才を創作・披露を行った。今まではトルコ人同士が、ブレークアウトルームで、トルコ語で話しながら、日本語の漫才を創作していたが、今回ではトルコ人と日本人が日本語で話しながら、日本語の漫才を創作した。トルコ人同士で漫才を作るよりも、もう一段階上の日本語レベルが要求される作業であり、漫才創作の可否が心配されたものの、学生たちは、日本人たちとも漫才を披露し、中には、関西弁を使って漫才を披露する学生もいた。また漫才師講師からも、将来の大阪万博での漫才披露も可能だといった、かなりの好評をいただいた。

総評

これまで第一回から第五回にわたる漫才授業の基本情報を記してきたのだが、当初は漫才という初めて接する日本のコメディを創作することに戸惑ったり、演じるのを恥ずかしがったりする学生たちが多かった。回を重ねるごとに、率先的に創作し、「ボケ」と「ツッコミ」という役割の分担もある程度、理解しながら演じることができるようになり、直近の第五回目では、日本人と共同して漫才を創作し、披露するまでなっていた。特に参加した数名の男子学生は熱心で、漫才授業以外でも、漫才を作ったり、日本語で冗談が言えるようになっていた。

またオンライン授業特有のインターネットの接続などの技術的な問題もあった。このため、第一回から第三回目あたりまでは、この問題のため参加もできない学生もいたり、参加できても接続の悪さから回線が途中で途切れたりして、スムーズに漫才を披露できない学生もいた。この問題も、第三回以降は、大学構内の接続がよい部屋や、回線がつながる学生のパソコンを二、三人で共有するなどして解決していった。

参加学生の主要なメンバーであった 4 年生（2022 年度卒業生）は、その多くは JLPT の N2 レベル（5 名が N2 合格）で、全体的に日本語でコミュニケーションが取れる学生が多く、トルコ人同士でも、日本人と共同でも漫才を創作・披露することができた。次回実施の第六回目では、この主要メンバーである 2022 年度 4 年生が卒業し、新規に参加する漫才授業を知らない下級生がメンバーの中心となる。参加学生のメンバーが変わることで、どのように漫才授業の進められていくかは、今後、観察していかなければならない。

次に第三回目実施後に行った参加学生の漫才授業に関するインタビュー調査について述べる。ここから、漫才授業に参加した学生が、漫才授業はもちろん、漫才という日本文化にどのような印象を持ったのか見ていきたい。

3.参加学生たちによる漫才授業のフィードバック

3-1.インタビュー調査

漫才授業第三回目（2022 年 1 月 4 日）後に、4 年生の会話の授業である“Japonca İleri Seviye İletişim Becerileri”を履修し、漫才授業に参加した学生（2022 年 7 月卒業生）を対象に、インタビュー調査を行った。調査は、期末試験である面接試験の冒頭の時間を使い、第三回目実施の 10 日前後の、2022 年 1 月 13 日と 14 日に行われた。調査では、以下の三つの質問を学生たちにし、学生がそれに口頭で答える形で行われた。

Q1：「漫才授業はどうでしたか。」

Q2：「トルコに漫才のようなコメディがありますか。」

Q3：「漫才がトルコで受け入れられるにはどのようにすればいいですか」

以上の三つの質問をした意図としては、Q1「漫才授業はどうだったか」という質問では漫才授業全般に関する学生側の評価と理解度を調べるために行った。また Q2「トルコに漫才のようなコメディがあるか」という質問は、トルコに同様のコメディスタイル、もしくはそれに類する話芸文化の有無を調べることで、学生たちが漫才を創作する際に、どのようなバックグラウンドで、これらの作業に向き合っていたのかを知るために、Q2 の質問をした。最後に Q3「漫才がトルコで受けいられるにはどのようにしたらいいか」は、後述する漫才師講師が進める「お笑い輸出化プロジェクト」に関わる質問で、日本の話芸文化である漫才が、トルコで受け入れられる場合、どのような条件が必要となってくるのかを調べるために行った。ここでは、各質問で多かった回答を中心に取り扱う。

Q1 では、ほとんどの学生が楽しかったと答えた。もちろん、接続の問題で、授業にうまく参加できなかったことを悔やんでいた学生も中にはいたが、ほとんどの学生から評価はよいものであった。勉強している日本語で人を笑わせることが、よかったという学生や、漫才授業のような日本語授業が斬新的で、それにいい意味で驚いていた学生もいた。同様に、「漫才授業は難しくなかったか」という質問も彼らにはした。ネタ作りは難しいという学生は数名いたが、漫才師講師が話す内容や、漫才そのもののへの理解については、これも全体的に難しくなかったと答える学生が多かった。

3-2.意見①「カラギョズとハジワットのようだ」

Q2 の質問に対して、漫才のようなスタイルのコメディスタイルはなく、トルコでは一人のコメディアンが立って漫談を行う、スタンダップ・コメディのスタイルが主流であるとの回答が複数の学生からあった。また、スタンダップ・コメディアンたちがコンビを組んで、漫才のようなコメディをすることはないかとも聞いてみたが、トルコではそのようなスタイルはないとの回答であった。これに対して、半数以上の学生たちは、漫才がトルコの伝統の影絵芝居である「カラギョズとハジワット」のようだと答えた。「カラギョズとハジワット」とは、素朴で無垢な町人のカラギョズと、物知りのハジワットの二人の滑稽な掛け合いで笑いを誘う影絵芝居である。この芝居で、カラギョズは漫才でいう「ボケ」の役割を演じ、ハジワットは「ツッコミ」を演じる。このように漫才に似たスタイルが、トルコの伝統芸能の中にあり、学生たちはこのバックグラウンドから、漫才の創作を行っていたと言うの

である。ただ「カラギョズとハジワット」は、影絵芝居であり、これを一人の影絵師が操るパペットが演じるのに対し、日本の漫才は二人の人間が演じる。「カラギョズとハジワット」のようだと答えた学生たちに、この「カラギョズとハジワット」を人間がすることがないのかとも聞いてみたが、「そうしたことはない」との回答だった。ともあれ、これらの回答から分かるのは、コメディのスタイルとしては、トルコに漫才に類似するものはないが、伝統芸能の中に似たようなものがあり、そこからこうした回答をした学生たちは漫才授業に取り組んでいたのである。

3-3.意見②「アクションが少ない。トルコ人はゴシップが好きだ」

Q1 では、ほとんどの学生が、日本語での漫才創作・披露が楽しかったという意見をしていたが、Q3 で漫才がトルコで人気になるかという質問をしてみると、人気にならないという回答が多かった。日本語を学習していて、漫才という日本の文化を日本語で表現できることには関心はあるものの、それが日本とは縁のない他のトルコ人が受け入れるかというと別問題だというのだ。そこで学生たちに漫才に何が足りないのかと尋ねてみると、まずアクションが少ないという回答があった。ここでいうアクションとはボディーアクションのことであり、トルコのコメディではよく身体の動きで、笑わせるスタイルの芸当があるらしいが、漫才にはそれが乏しいとの意見があった。他にトルコ人は風刺やゴシップを好み、これを取り入れることで漫才はトルコでも受け入れられるだろうといった意見もあった。

このように見ると、トルコ人が求める「笑い」と漫才授業が提供する「笑い」では、やはり大きな差があるように思える。そもそも Q3 のような質問をした背景には、漫才師講師が進める「お笑い輸出化プロジェクト」がある。「お笑い輸出化プロジェクト」とは、漫才という日本文化を海外に輸出していくという計画である。漫才を輸出するといっても、日本方式を押し付けるのではなく、その国に合わせた形でローカライズしていくというものである。質問の Q3 はこの「お笑い輸出化プロジェクト」のためになされたものである。ここで得られた学生たちの回答は、確かに日本の「笑い」とトルコの「笑い」の違いを端的に言い表しているものであるが、それは同時にトルコでの漫才のローカライズを実現するための、大きなヒントになるかもしれない。このローカライズの点は、今後、漫才授業の中で、本稿著者も追求していきたいテーマである。ひょっとしたら、将来、この授業からトルコ人が笑えるトルコ流の漫才というものが創造されていくかもしれない。

以上が本学学生による漫才授業に対するフィードバックである。ここで分かったのは、まず相当数の学生は、この授業を理解し、楽しんで取り組んでいた点である。漫才という見知らぬ日本文化の新奇性、またそれを自分たちで創造する日本語の授業という斬新さが、学生

たちに自然と、このような回答をさせたものだと思われる。また驚かされたのは、トルコの学生たちが、漫才に彼らの文化である「カラギョズとハジワット」との類似性を見出し、そこから漫才の「ボケ」と「ツッコミ」を理解していた点である。これは漫才授業に対する学生の理解度にも寄与したものだと思われる。最後に、このような漫才理解の素地を文化的に持つものの、彼らが求める「笑い」と漫才授業が教える「笑い」の違いがあったことも否めない。ただこの点も逆の発想から考えれば、漫才という日本文化がトルコでのローカライズの余地があると言えるのではないだろうか。つまり、漫才を自分たちに合った形に変えていき、トルコ人でも笑えるような漫才を創造していく可能性が残されているのではないだろうか。

4. 漫才授業の効用と課題

4-1　課題

ここでは本稿著者が実際に、漫才授業に参加した際に、気付いた点で今後の授業実施の際に改善を要する課題について記してみる。漫才授業は五回、全て Zoom を介したオンラインで行われた。ここで、いくつかの問題があった。既に述べてきたインターネットの接続の問題はもちろんのこと、元々カメラを持っていない学生や、カメラを持っていても恥ずかしくてカメラを付けない学生がいて、電話のように音声だけで漫才を行う学生が多かった。カメラを付けていないことで、漫才の「ボケ」と「ツッコミ」の二人による滑稽なやり取りを視覚的に表現できず、さらにお互いが見えないことから、相手の反応が分からず、ブレークアウトルームでコンビを作っても、コミュニケーションがうまくいかないことがあった。この点は、カメラを持っている学生の部屋に、複数名の学生がいっしょにログインすることで少しばかり解消されたものの、恥ずかしくてカメラを付けない学生がなくなることはなかった。

また、ネタ作りがやはり難しいのであろうか。漫才のネタを作る際に、スマートフォンの辞書を使って同音異義語を調べている学生も多かった。これらの多くは漫才を言葉遊びの一種だと考えており、同音異義語を調べて創作するあまり、日常ではあまり使われないような言葉を使ってしまい、漫才として成立しなかったものもあった。もちろん、この点はブレークアウトルームで、日本人教員らが指導することで、ある程度、解消されたものの、やはりネタ作りは難しく、ネタを作るのがやっとで、肝心な二人の滑稽な掛け合いまで演じることができない学生が多かった。

ここでの課題を端的に言うと、オンラインで顔を出すのが恥ずかしいという参加学生の心理上の問題と、ネタ作りのための語彙力の問題であると言えるのではないだろうか。前者

は、学生たちは、自分が人前で間違えることを恐れる心理的な緊張が、漫才授業にも現れ、カメラをつけずに音声だけで参加することになったのだと考えられる。こうした心理的な問題は、漫才授業を受ける際の準備不足からくる自信のなさに起因しているのかもしれない。もしそうだとしたら、オンラインで実施する前に、対面の授業などを使い、漫才授業への入念な準備をする必要があったのではないかと思われる。後者は、五回実施中、五回ともほぼ同じメンバーで、2-2 で見るような同じタイプの漫才のタスクを行ってきたために、学生たちにネタ切れが起きたことから生じた問題である。これも、新しいタイプの漫才創作のタスクを、漫才師講師にお願いするなりして、タスクのバリエーションを増やすことで解決できたのではないかと思われる。このように、今後の授業実施に際して、残された課題は多い。しかし、それ以上に漫才授業の効用と可能性もあったことも記しておく必要がある。その効用と可能性について、次に見ていきたい。

4-2　効用と可能性

漫才を授業に活用した際の効用としては、先行研究などでは、学生同士の関係の円滑化、授業内の自発的な発言の増加、クラス内の雰囲気の活性化（井藤・田畑 2017）と報告されている。事実、先行研究は、毎週、漫才の授業が継続的に行われた場合という条件が付く。それに対して、本学で開催された漫才授業は、短くとも次の開催までのインターバルが一か月もあり、先行研究が示すような効果が明確に現れることはなかった。しかし、実施間隔は長かったものの、複数回実施してきたことで、参加した学生の中には、自作で漫才を創作した紙を教師に見せ、意見を求めたり、授業中に間違いをしたら、「これは漫才に使えそうですね」と言ったりする学生などがおり、漫才が彼らの学生生活に浸透している様子は見ることができた。

以上は漫才授業の教育学的な側面における効用であるが、漫才授業のもう一つの効用は、日本語の学習しながら、漫才を創作・披露することで、日本の文化を実際に体験できるといった文化体験の面もある。茶道や書道などを日本の文化体験として取り入れる日本語教育機関はあるが、漫才授業は、それらとは異なり、すでに見てきたように、必要な知識や道具などもいらず、ただ「ボケ」と「ツッコミ」の掛け合いを、学生たちが今まで学習してきた日本語を駆使し、創作・披露するだけであり、それで日本文化である漫才の体験と同時に、日本語の学習もできるのである。次の効用としては、座学や研究発表では表現できないコミュニケーション能力を身につけることができた（関口・ドリュー2020）と先行研究にあるように、日本語の会話授業にないような、ユーモアや冗談を日本語でコミュニケーションできる点である。通常の会話授業では、日常会話や発表の仕方など、実用性に見合ったものは教え

るのだが、ユーモアや冗談を教えることはあまりない。学生の中には、これら既存の授業では、自分の性格がユーモアに富んでいても、日本語で自己表現を十分にできないという意見もあった。しかし、漫才授業では、ユーモアや冗談を話すことで、これまで以上に日本語での自己表現の幅を広げるものであり、そして何よりも楽しみながら日本語を学習することができ、上のような学生のニーズを十分でなくとも、幾分か満たすことができると思われる。

次に漫才授業の可能性であるが、ここで一つ考えられるのが、国際交流としての役割であろう。漫才授業は当初、トルコ人学生同士で漫才を創作することでスタートした。しかし、五回目開催では、トルコ人学生と日本人たちの共同で創作するようになった。そこで見られたのは、ブレイクアウトルームで、お互い出自が異なる者同士が、話し合い、漫才という一つの作品を創作していくといった異文化コミュニケーションを行う様であり、それは漫才授業の国際交流の役割としての可能性も大きく印象付けるものであった。ただ、トルコ人と日本人の共同による漫才創作・披露という試みは、第五回目開催で初めて実施されたものであり、今後、回数を重ねる中で、この国際交流としての側面をさらに観察していく必要がある。次に、これとは異なる漫才授業の可能性としては、「お笑い輸出化プロジェクト」に関するものがある。「お笑い輸出化プロジェクト」とは、すでに説明したように日本文化である漫才をトルコにおいてローカライズしていく試みである。これもまた 3-2 で述べたように、トルコ人学生には、漫才の「ボケ」と「ツッコミ」の掛け合いを「カラギョズとハジワット」という彼らの伝統芸能から理解していた。もちろん、漫才と「カラギョズとハジワット」は、前者が人間が演じる話芸芸能であり、後者が影絵芝居という違いはあるものの、どちらもコンビの片方が間違いをし、もう片方がそれを訂正することで笑いを取るという共通点があり、そこに漫才をトルコ流にローカライズしていく可能性があり、また、3-3 で寄せられた回答は、今後、トルコで漫才をローカライズしていく際の大きなヒントとなるのではないだろうか。しかし現状では、参加学生の多くは、まだ漫才を日本文化の一つとして理解しており、それを自分たちでアレンジし、トルコ人でも笑えるような漫才の創作・披露にまでは至っていない。今後、漫才授業の回数を重ねていくことで、とりわけトルコ人同士で漫才を創作・披露する際には、こうした点を重点に入れ、取り組んでいければと考えている。

5　おわりに

以上が、2021 年 10 月より五回にわたり開催されてきた漫才授業に関する詳細な報告である。これら漫才授業は、元々、本学学生に日本語を学習する機会を与えるために行われたイベントであり、研究を企図して実施されたものではなかったことから、論稿そのものがまとまりがなかったことは否めない。準備不足であった点をこの場を借りて、お詫び申し上げた

い。ただ本稿で明らかになったのは、漫才授業をトルコで実施する際の課題と効用であり、特に効用では、漫才授業は日本語教育的な側面だけではなく、日本の文化体験、日本人との漫才創作で見られた異文化交流、ローカライズにみる文化変容などの文化的な側面もあることが分かった。今後は特にこの文化的な側面に注目して研究を行っていきたい。最後にこのような機会を与えてくれたフランポネ・島岡氏、また漫才授業開催に際して、ご助力、時にはご助言してくださった本学日本人教員の方々にはこの場を借りて感謝申し上げたい。

【参考文献】

鈴木美加、島岡学（2022）「多国籍の学生と芸人・教師による即興漫才ワークショップ」『日本語・日本学研究』, pp. 99-115.

関口美緒、スペイン・ドリュー（2020）「中上級日本語学習者における創作活動―漫才の指導を通して」『グローバルコミュニケーション教育センター　日本語教育論集第 35 号』, pp. 45-53.

井藤元・田畑栄一（2017）「漫才作りをつうじた道徳教育の可能性」『東京理科大学教職教育研究』創刊号, pp. 21-29.

ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学日本語日本文学科学生のキャリアパスに関する報告

REPORT ON THE CAREER PATHS FOR STUDENTS OF JAPANESE LANGUAGE AND LITERATURE OF THE NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELI UNIVERSITY

Noriji FUJIMOTO 藤本憲志*

アブストラクト

トルコ人人材の日本での就職に関して系統立てた明確なキャリアパスに関して記したものはほとんどなく、日本のホームページなどを多数検索してつなぎ合わせていく作業が必要であった。この報告書ではこれまでの調査や各種ミーティングの実践報告として、トルコ人人材、とりわけネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の日本語日本文学科学生のキャリアパスに特化したビザや在留資格制度の詳細な説明やキャリアパスの考え方等を一元管理できるように記すことにする。

キーワード：キャリアパス、日本での就労、特定技能在留資格

Abstract

There has been no systematic and clear description of career paths for Turkish human resources, particularly regarding employment in Japan, and it has been necessary to search through a number of Japanese websites and piece them together. In this report, as a practical report of the surveys and meetings held so far, we will provide a detailed description of the visa and visa status system and the concept of career paths specifically for Turkish human resources, especially for students of Japanese Language and Literature at Nevsehir University, so that they can be managed centrally.

Keywords: Career path, Working in Japan, Specified Skilled Worker visa status

はじめに

世界情勢が目まぐるしく変化する昨今、所謂Z世代の就職に関する状況も大きな変化の波が押し寄せている。数年前までは、トルコ人の日本での就労は認められていなかったが、日

* Lecturer, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Science and Literature, Department of Eastern Languages and Literatures, Department of Japanese Language and Literature, Nevsehir, TÜRKİYE, fujimoto@nevsehir.edu.tr ORCID: 0000-0002-5527-5779

本の少子高齢化に伴う就労人口の急激な減少も相まって、現在では解禁となっているなど、足元の変化も目まぐるしい状況が続いている。著者が、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学学生のキャリアパスを考え始めたのは学生からのこんな一言からである。「先生、わたしはこれまで日本語を一生懸命勉強してきたのに日本に行くことすらできない。」という一言だった。ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の日本語日本文化科は設立されて現在5年の若い学科ではあるが、日本ではキャリアコンサルタントの資格も有する著者にとってはとても胸に刺さる一言であった。このことをきっかけに、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学日本語日本文学科の学生の日本での就労の道を模索することとなった。

Ⅰ． ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生のキャリアパス考察の意義

現在のネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学日本語日本文学科学生のキャリアパスとしては、主に以下のように三つ、就学及び進学もしくは就職、あるいは進学や就職をしない選択が考えられる。さらに就学、進学に関しては１．トルコ国内での就学及び進学、（専門学校、大学、大学院等）　２．日本での就学及び進学、（専門学校、日本語学校、大学、及び大学院等）　３．トルコ・日本以外での就学　そして、就職に関しては、１．トルコ国内での就職　2．日本での就職　3．トルコ・日本以外での就職。今回この報告書で取り上げる内容はこれらのキャリアパスのうち、2.日本での就職に関して現状、これまでのネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学での取り組みと、そして今後の見通しと取り組みの案を提案していきたい。

尚、本報告書では、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生の中には他国からも留学生も存在することから、「ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生」と「トルコ人人材」を言葉を分けて記述することとする。

Ⅱ．日本の査証と在留資格

日本での就労を考える場合、まず査証（以下ビザ）と在留資格について整理する必要がある。査証は入国が有効かつ適正であることを確認するためのもの「旅券（パスポート）」で、在留資格とは区別される。在留資格は、外国人が日本で行うことができる活動等を類型化したものである。（出典外務省ホームページ）ここでは2022年11月現在における日本で就労するためのビザと在留資格に関して、以下に簡単に整理することとする。

１）日本のビザについて

外国人が日本に入国するために必要なビザには以下の 8 種類がある。１．外交査証　２．公用査証　３．就業査証　４．一般査証　５．短期滞在査証　６．通過査証　７．特定査証　８．医療査証

このうち、日本で就労するために必要なビザは一般に３．就業査証となる。

2）日本の在留資格について

現在日本における在留資格は以下の表のように、永住者、定住者及びその配偶者などを含めて 30 種類である。

在留資格一覧表

出入国在留管理庁
Immigration Services Agency of Japan

就労が認められる在留資格（活動制限あり）

在留資格	該当例
外交	外国政府の大使、公使等及びその家族
公用	外国政府等の公務に従事する者及びその家族
教授	大学教授等
芸術	作曲家、画家、作家等
宗教	外国の宗教団体から派遣される宣教師等
報道	外国の報道機関の記者、カメラマン等
高度専門職	ポイント制による高度人材
経営・管理	企業等の経営者、管理者等
法律・会計業務	弁護士、公認会計士等
医療	医師、歯科医師、看護師等
研究	政府関係機関や企業等の研究者等
教育	高等学校、中学校等の語学教師等
技術・人文知識・国際業務	機械工学等の技術者等、通訳、デザイナー、語学講師等
企業内転勤	外国の事務所からの転勤者
介護	介護福祉士
興行	俳優、歌手、プロスポーツ選手等
技能	外国料理の調理師、スポーツ指導者等
特定技能	特定産業分野（注）の各業務従事者
技能実習	技能実習生

（注）介護、ビルクリーニング、素形材・産業機械・電気電子情報関連製造業、建設、造船・舶用工業、自動車整備、航空、宿泊、農業、漁業、飲食料品製造業、外食業（令和４年４月２６日閣議決定）

身分・地位に基づく在留資格（活動制限なし）

在留資格	該当例
永住者	永住許可を受けた者
日本人の配偶者等	日本人の配偶者・実子・特別養子
永住者の配偶者等	永住者・特別永住者の配偶者、我が国で出生し引き続き在留している実子
定住者	日系３世、外国人配偶者の連れ子等

就労の可否は指定される活動によるもの

在留資格	該当例
特定活動	外交官等の家事使用人、ワーキングホリデー等

就労が認められない在留資格（※）

在留資格	該当例
文化活動	日本文化の研究者等
短期滞在	観光客、会議参加者等
留学	大学、専門学校、日本語学校等の学生
研修	研修生
家族滞在	就労資格等で在留する外国人の配偶者、子

※　資格外活動許可を受けた場合は、一定の範囲内で就労が認められる。

出典：出入国在留管理庁ホームページ

https://www.moj.go.jp/isa/content/001335263.pdf

ここでは紙面の都合上全て紹介することは避けるが、このうち、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生が日本で就労するために可能性のある在留資格は「教授」「高度専門職」「教育」「技術・人文・国際関係」（以下「技人国）」及び「特定技能」などがある。それぞれの主な内訳は次の通りである。

【教授】本邦の大学若しくはこれに準ずる期間又は高等専門学校において、研究、研究の指導又は教育をする活動。

【高度専門職】高度の専門知識を有する人材として法務省令で定める基準に適合する者が行う活動であって，我が国の学術研究又は経済の発展に寄与することが見込まれるもの人材等。ポイント制で、N1 の取得や PhD などによりポイントが設定されている。70 ポイントで優遇措置が受けられる制度である。

【教育】本邦の小学校，中学校，義務教育学校，高等学校，中等教育学校，特別支援学校，専修学校又は各種学校若しくは設備及び編制に関してこれに準ずる教育機関において語学教育その他の教育をする活動。

【技人国】本邦の公私の機関との契約に基づいて行う理学，工学その他の自然科学の分野若しくは法律学，経済学，社会学その他の人文科学の分野に属する技術若しくは知識を要する業務又は外国の文化に基盤を有する思考若しくは感受性を必要とする業務に従事する活動（別表の教授，芸術，報道の項に掲げる活動，この表の経営・管理，法律・会計業務，医療，研究，教育，企業内転勤，介護，興行の項に掲げる活動を除く。）

【特定技能１号】法務大臣が指定する本邦の公私の機関との雇用に関する契約（入管法第２条の５第１項から第４項までの規定に適合するものに限る。次号において同じ。）に基づいて行う特定産業分野（人材を確保することが困難な状況にあるため外国人により不足する人材の確保を図るべき産業上の分野として法務省令で定めるものをいう。同号において同じ。）であって法務大臣が指定するものに属する法務省令で定める相当程度の知識又は経験を必要とする技能を要する業務に従事する活動。

（出入国在留管理庁ホームページより抜粋）

※参考：　出入国在留管理庁ホームページ
https://www.moj.go.jp/isa/applications/guide/qaq5.html

Ⅲ．日本での就労を考えたネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学学生のキャリアパス

これまでのネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学のキャリアパスの取り組みとして、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生のキャリアパスとして日本での就業するために、外国人人材に特化した紹介、派遣事業を手掛ける H 社や外国人向け情報発信ポータルサイトを運営する JLEF（財）日本企業構造改革機構、外国人のビザ申請手続きを手掛ける行政書士事務所等様々なエージェントや専門機関と個別もしくは学内で学生向

けのオンラインミーティングや会議を重ねてきた。その結果として、現実的には「教授」「高度専門職」「教育」「技術・人文・国際関係」の４つの在留資格に関しては、特にすでに別の資格や技能を持っているのでなければ、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学を卒業した時点での取得が難しいことがわかった。特に「教授」「高度専門職」「教育」では、大学院などで修士号や博士号の取得もしくは専門学校などでの特殊な技術の習得なしには取得困難と考える。また、前出のＨ社の社長によると、所謂「技人国」在留資格、特に人文系では、現在日本では需要がほとんどなく、日本企業や団体などとのかなり強力なコネクションがない限り技人国での在留資格取得は現実的ではないのが現状とのことであった。現状日本で需要が多いのは介護分野およびプログラミングなどのエンジニア系の職種とのことである。

１）　ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生の現実的なキャリアパスに於ける在留資格

トルコに於ける主要産業の構成を見てみるとサービス業（52.7%）、製造業(22%)、工業（31.1%）、農業（5.6%）（（対 GDP 比（%）2021 年　世銀）出典：外務省ホームページとなっており、サービス業が主要産業であることがわかる。また、上記様々なエージェントや専門機関とのミーティングの中で、元々観光業や外食業を中心としたサービス業が盛んであることや、学生のアルバイト先としてギョレメやウルギュップなどの観光地に於けるホテルや飲食、販売業などで、トルコ語や英語はもちろん、日本語など多言語の語学力を活かした職種が多いことや、著者自身の肌感覚として、特に高級ではない一般のレストランなどでも飲食店に於けるホスピタリティはすばらしいものがある。例えばお皿やフォークの配膳や立ち居振る舞い、客の要望にできるだけ応えようとするホスピタリティは特筆すべきものがあると感じている。もちろんそうではないレストランなども存在するが、トルコのレストランなどで不快な思いをした経験はほとんどない。また、前出のＨ社社長によれば、「トルコの学生の語学力は特筆すべきものがある。」との弁であった。以上のことから、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生のホスピタリティや日本語能力などを考慮すると、日本で就労する最も現実的な入り口はⅡ．日本の査証と在留資格で取り上げた、最後の在留資格、特定技能１号（以下特定技能）特に宿泊業と外食業として入国、就労することであるとの結論が導き出される。ここではまずは特定技能の在留資格について見ていくこととする。

２）特定技能制度の歴史と現状

出入国在留管理庁のホームページによれば、2019 年 4 月の入国管理法の改正により、新設された在留資格で、特定技能制度で働く外国人は、受け入れ機関にも、給料も日本人と同等

以上であること、受け入れ機関に 5 年以内の出入国・労働法令違反がないこと、外国人が理解できる言語で支援できること、外国人を支援する計画が適切であること、空港などへの出迎えや見送り、住宅確保に向けた支援、銀行口座の開設や、携帯電話の契約、生活にかかる必要な契約の支援、生活オリエンテーションの実施、日本語習得の支援、相談・苦情への対応、各種行政手続きについての情報提供と支援、日本人との交流促進の支援、出入国在留管理庁のホームページなどでもポータルサイトを作成したり、生活就労ガイドブックの配布。また 2020 年には、外国人在留支援センター（FRESC）を開設するなどと充実した支援体制が整っている。

また翌年の 2020 年 4 月には受験の制限も「過去に中長期在留者として在留した経験がない方であっても受験を目的として「短期滞在」の在留資格により入国し、受験することが可能」となるなど、受け入れ拡大に向けて急速に整備が拡大されてきている。

参考：入国在留管理庁ホームページ

https://www.moj.go.jp/isa/policies/ssw/nyuukokukanri01_00127.html

出典：YouTube 法務省チャンネル

https://www.youtube.com/watch?time_continue=102&v=rGv5sAsShsY&feature=emb_logo

3）特定技能制度のポイント

特定技能制度の在留期間、技術水準、日本語能力水準、家族の帯同や受入れ機関又は登録支援機関による支援は以下、JITCO 公益財団法人国際人材協力機構のホームページの表にまとめられている。

特定産業分野に属する熟練した技能を要する業務に従事する外国人向けの在留資格

	特定技能1号のポイント	特定技能2号のポイント
在留期間	1年、6か月又は4か月ごとの更新、通算で上限5年まで	3年、1年又は6か月ごとの更新
技能水準	試験等で確認 （技能実習2号を良好に修了した外国人は試験等免除）	試験等で確認
日本語能力水準	生活や業務に必要な日本語能力を試験等で確認 （技能実習2号を良好に修了した外国人は試験等免除）	試験等での確認は不要
家族の帯同	基本的に認められない	要件を満たせば可能（配偶者、子）
受入れ機関又は 登録支援機関による支援	対象	対象外

４）特定技能受け入れ分野

JITCO 公益財団法人国際人材協力機構のホームページによれば、特定技能税流資格で働ける業種は 2021 年の設立当時は 14 業種であったが、2022 年 4 月の閣議決定により「素形材産業」、「産業機械製造業」及び「電気・電子情報関連産業」の 3 分野が統合され、「素形材・産業機械・電気電子情報関連製造業」に一本化され、特定産業分野 12 分野となった。

特定技能制度の 12 分野は以下の通りである。

①介護　②ビルクリーニング　③素形材・産業機械・電気電子情報関連製造業　④建設　⑤造船・舶用工業　⑥自動車整備　⑦航空　⑧宿泊　⑨農業　⑩漁業　⑪飲食料品製造業　⑫外食業

※特定技能 1 号は 12 分野で受入れ可。下線の 2 分野（建設、造船・舶用工業）のみ特定技能 2 号の受入れ可

参考：JITCO 公益財団法人国際人材協力機構ホームページ

https://www.jitco.or.jp/ja/skill/

５）特定技能制度を利用して日本で就労するための条件

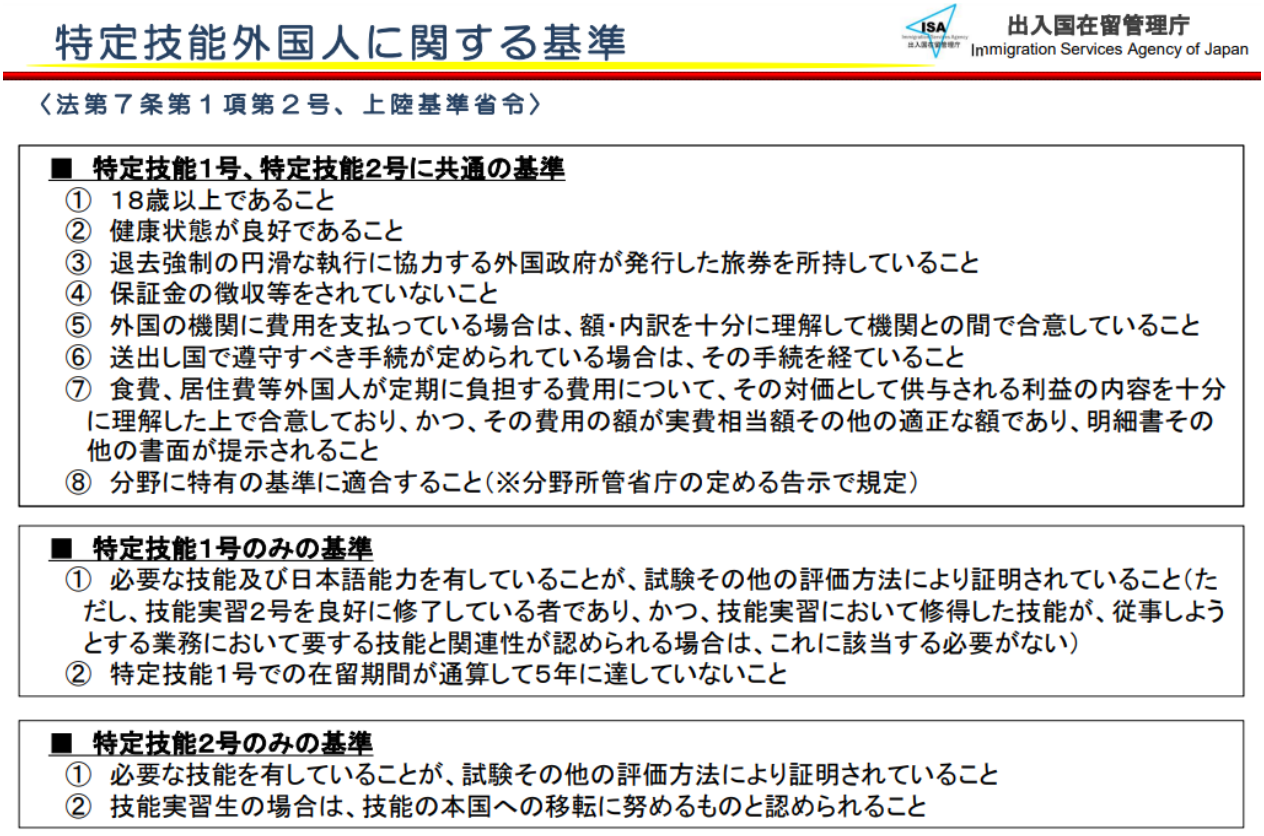

出典：出入国在留管理庁

上記の表から、特定技能 1 号を得るための基準として 2 点が挙げられている。

① 分野別技能試験の合格

② 日本語能力水準の試験による確認（JLPT　N4 合格もしくは国際交流基金日本語基礎テスト）

※国際交流基金日本語基礎テスト：CEFR、JF スタンダードの A1-A2 レベルの Can-do に基づいた問題が出題され、「文字と語彙」「会話と表現」「聴解」「読解」の 4 セクションから総合的に日本国内での生活の場面で求められる日本語のコミュニケーション能力を測定します。就労のために必要な、「ある程度の日常会話ができ、生活に支障がない程度の目安として、A2 レベルの一定程度の日本語力を持っているかどうかを判定」するテスト。

参考：https://www.jpf.go.jp/jft-basic/

■日本語試験

分野	試験名称	試験実施機関
全分野共通 ※1	国際交流基金日本語基礎テスト	独立行政法人 国際交流基金
	日本語能力試験（N4以上）	日本国外実施：独立行政法人 国際交流基金 日本国内実施：公益財団法人 日本国際教育支援協会
介護（追加要件） ※2	介護日本語評価試験	試験作成は厚生労働省。試験実施及び運営等は同省が補助する2019年度介護技能評価試験等実施事業者

※1 国際交流基金日本語基礎テストか日本語能力試験（N4以上）どちらかの合格が必要です。
※2 介護分野を選択する場合のみ、国際交流基金日本語基礎テストか日本語能力試験（N4以上）どちらかの合格に加え、介護日本語評価試験の合格が必要です。

ただし、ホームページには以下の記載もあり学生への周知も必要である。

「※ただし、試験に合格することができたとしても、そのことをもって「特定技能」の在留資格が付与されることを保証したものではなく、 試験合格者に係る在留資格認定証明書交付申請又は在留資格変更許可申請がなされたとしても、必ずしも在留資格認定証明書の交付や在留資格変更の許可を受けられるものではないことにご留意願います。」

出典：JITCO 公益財団法人国際人材協力機構ホームページ

https://www.jitco.or.jp/ja/skill/

参考として、以下に「宿泊」及び「外食業」分野に於ける試験の概要を掲載しておく。

2022 年度　第 5 回宿泊業技能測定試験案内より抜粋（インドネシア実施）

(4)試験科目および出題範囲

科目	出題形式	問題数	時間	出題範囲
学科試験	選択式真偽法 (CBT方式)	30問	45分	宿泊施設におけるフロント業務、企画・広報業務、接客業務および レストランサービス業務ならびに安全衛生および宿泊業の基本事項
実技試験	口答による判断等試験 (CBT方式)	4問	10分	

(5)合格基準

学科試験および実技試験それぞれの正答率が65％以上。

https://caipt.or.jp/download/annai.pdf

外食業特定技能1号技能測定試験実施要領より抜粋

（別紙１）外食業技能測定試験　　試験科目・問題数・配点

項目	主な内容	学科試験		実技試験	
		問題数	配点	問題数	配点
衛生管理	・一般的衛生管理に関する知識 ・HACCP に関する知識 ・食中毒に関する知識　など	10 問	満点：40 点 （@４点）	判断試験　３問 計画立案　２問	満点：40 点 （@８点）
飲食物調理	・調理に関する知識 ・食材に関する知識 ・調理機器に関する知識　など	10 問	満点：30 点 （@3 点）	判断試験　３問 計画立案　２問	満点：30 点 （@６点）
接客全般	・接客サービスに関する知識 ・食の多様化に関する知識 ・クレーム対応に関する知識　など	10 問	満点：30 点 （@3 点）	判断試験　３問 計画立案　２問	満点：30 点 （@６点）
		合計 30 問	合計 100 点	合計 15 問	合計 100 点

https://www.moj.go.jp/isa/content/930005138.pdf

６）特定技能制度の運用状況

出入国在留管理庁発表の各四半期の特定技能在留外国人数令和４年６月末の統計によると、特定技能ビザによるトルコ人は０人であった。

【第１表】主な国籍・地域別　特定産業分野別　特定技能１号在留外国人数

（令和４年６月末現在）

国籍・地域	総数	介護分野	ビルクリーニング分野	素形材・産業機械・電気電子情報関連製造業分野	建設分野	造船・舶用工業分野	自動車整備分野	航空分野	宿泊分野	農業分野	漁業分野	飲食料品製造業分野	外食業分野
総数	**87,471**	**10,411**	**1,133**	**17,865**	**8,492**	**2,776**	**1,220**	**79**	**160**	**11,469**	**1,050**	**29,617**	**3,199**
ベトナム	52,748	4,294	649	11,782	5,897	525	606	18	52	4,938	192	21,741	2,054
インドネシア	9,481	1,797	89	2,060	596	208	58	0	13	2,243	797	1,536	84
フィリピン	8,681	1,308	147	1,825	897	1,539	454	23	4	1,216	9	1,182	77
中国	6,143	449	17	1,160	524	415	8	1	6	1,078	52	2,186	247
ミャンマー	4,107	1,145	143	300	154	10	57	0	32	211	0	1,828	227
カンボジア	1,872	139	25	48	191	7	7	0	1	1,020	0	422	12
タイ	1,793	52	5	607	102	71	4	0	1	428	0	498	25
ネパール	1,401	896	29	3	48	0	5	19	30	145	0	70	156
その他	1,245	331	29	80	83	1	21	18	21	190	0	154	317

注）本表の数値は速報値である。

【第１－２図】国籍・地域別割合

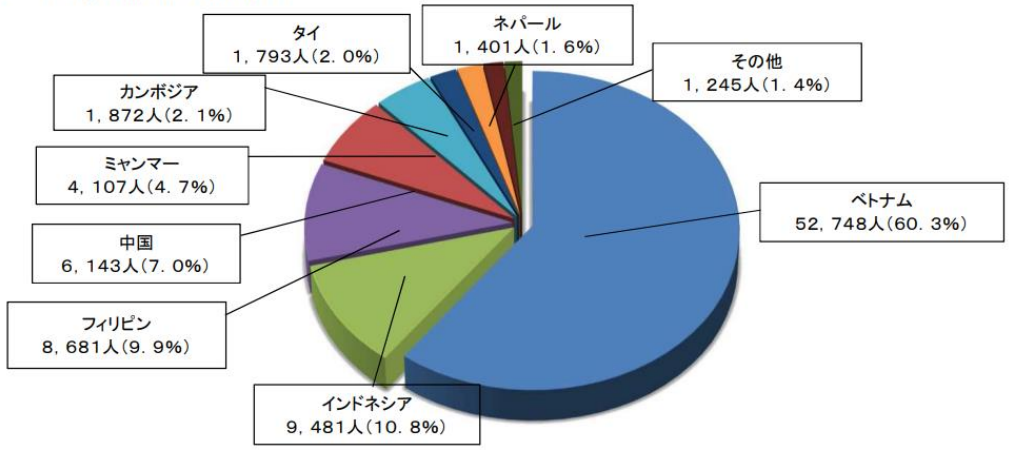

出典：出入国在留管理庁発表の各四半期の特定技能在留外国人数令和４年６月末の統計

https://www.moj.go.jp/isa/policies/ssw/nyuukokukanri07_00215.html

上記資料は、概要版のデータであるが、詳細版、特定技能１号在留外国人数 Excel 版を読み解いてもトルコ人の数は０である。

上記の円グラフの通り、ベトナム 60.3%、インドネシア 10.8%、フィリピン 9.9%となっており、上位３か国で 80%を超えている。

アジアの国が多いのは EPA や二国間協定をアジア中心にすすめてきた日本政府の国策が大きく影響していると考えられる。

トルコ人就労者が０である原因を推測すると

１．　最近までトルコ人の日本での就労が認められたかった点

２．　特定技能の制度がトルコに於いても認知されていない点

３．　トルコやトルコ人の情報（彼らのホスピタリティの高さや言語能力の高さなど）が日本のエージェントなどに認知されていない点等が考えられる。

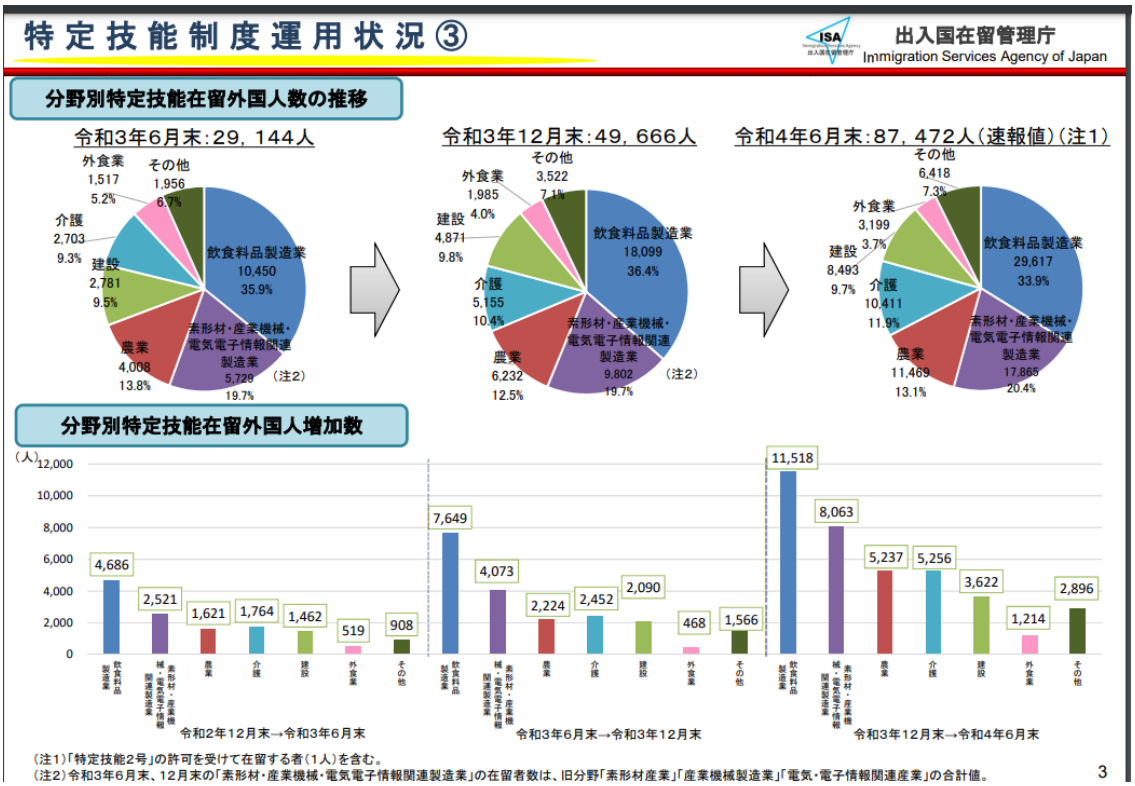

出典：出入国在留管理庁

https://www.moj.go.jp/isa/content/001359454.pdf

上記グラフは、特定技能の分野別在留外国人数の推移を示している。全体の割合は令和 3 年から大きな変化は見られないが、「飲食料品製造業」従事者が常に全体の 3 割を占めていることがわかる。外食業への従事者割合は微減傾向で令和 4 年（2022 年）では約 3.2%、宿泊業に至ってはグラフに現れていない。

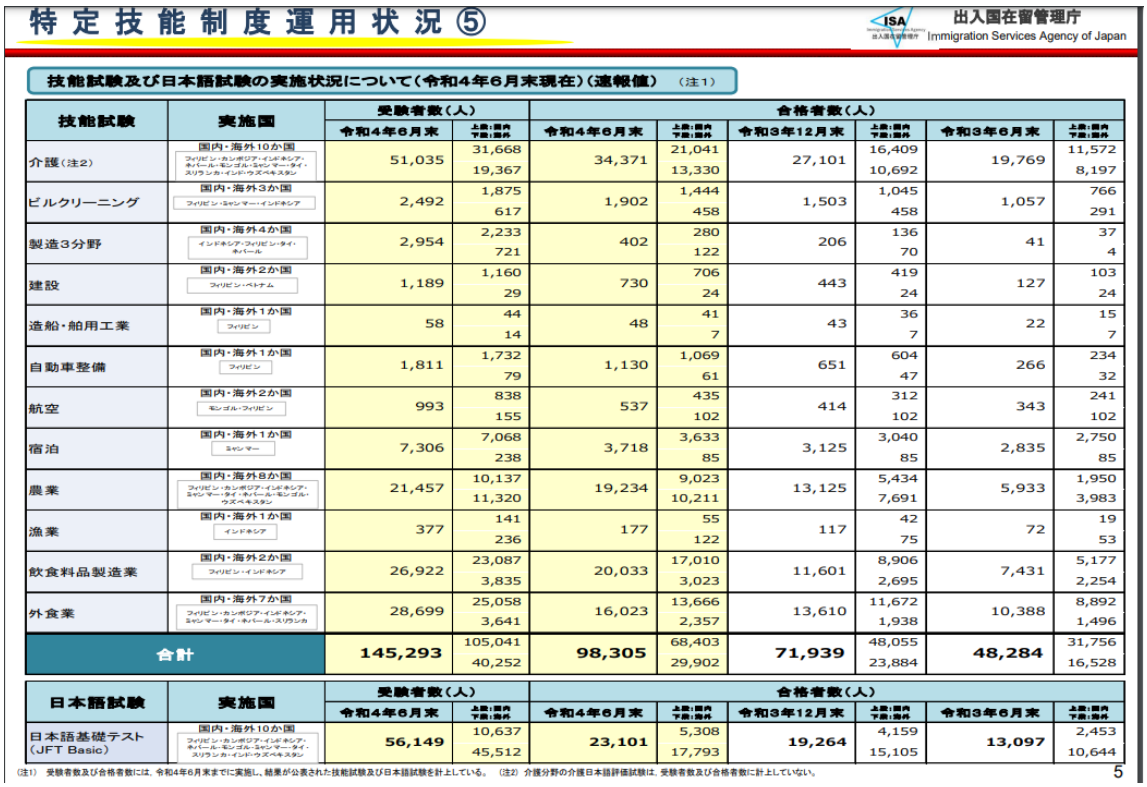

特定技能制度運用状況⑤

出入国在留管理庁 Immigration Services Agency of Japan

技能試験及び日本語試験の実施状況について（令和4年6月末現在）（速報値）（注1）

技能試験	実施国	受験者数（人）		合格者数（人）					
		令和4年6月末	上段：国内 下段：国外	令和4年6月末	上段：国内 下段：国外	令和3年12月末	上段：国内 下段：国外	令和3年6月末	上段：国内 下段：国外
介護（注2）	国内・海外10か国 フィリピン・カンボジア・インドネシア・ネパール・モンゴル・ミャンマー・タイ・スリランカ・インド・ウズベキスタン	51,035	31,668 19,367	34,371	21,041 13,330	27,101	16,409 10,692	19,769	11,572 8,197
ビルクリーニング	国内・海外3か国 フィリピン・ミャンマー・インドネシア	2,492	1,875 617	1,902	1,444 458	1,503	1,045 458	1,057	766 291
製造3分野	国内・海外4か国 インドネシア・フィリピン・タイ・ネパール	2,954	2,233 721	402	280 122	206	136 70	41	37 4
建設	国内・海外2か国 フィリピン・ベトナム	1,189	1,160 29	730	706 24	443	419 24	127	103 24
造船・舶用工業	国内・海外1か国 フィリピン	58	44 14	48	41 7	43	36 7	22	15 7
自動車整備	国内・海外1か国 フィリピン	1,811	1,732 79	1,130	1,069 61	651	604 47	266	234 32
航空	国内・海外2か国 モンゴル・フィリピン	993	838 155	537	435 102	414	312 102	343	241 102
宿泊	国内・海外1か国 ミャンマー	7,306	7,068 238	3,718	3,633 85	3,125	3,040 85	2,835	2,750 85
農業	国内・海外8か国 フィリピン・カンボジア・インドネシア・ミャンマー・タイ・ネパール・モンゴル・ウズベキスタン	21,457	10,137 11,320	19,234	9,023 10,211	13,125	5,434 7,691	5,933	1,950 3,983
漁業	国内・海外1か国 インドネシア	377	141 236	177	55 122	117	42 75	72	19 53
飲食料品製造業	国内・海外2か国 フィリピン・インドネシア	26,922	23,087 3,835	20,033	17,010 3,023	11,601	8,906 2,695	7,431	5,177 2,254
外食業	国内・海外7か国 フィリピン・カンボジア・インドネシア・ミャンマー・タイ・ネパール・スリランカ	28,699	25,058 3,641	16,023	13,666 2,357	13,610	11,672 1,938	10,388	8,892 1,496
合計		145,293	105,041 40,252	98,305	68,403 29,902	71,939	48,055 23,884	48,284	31,756 16,528

日本語試験	実施国	受験者数（人）		合格者数（人）					
		令和4年6月末	上段：国内 下段：国外	令和4年6月末	上段：国内 下段：国外	令和3年12月末	上段：国内 下段：国外	令和3年6月末	上段：国内 下段：国外
日本語基礎テスト（JFT Basic）	国内・海外10か国 フィリピン・カンボジア・インドネシア・ネパール・モンゴル・ミャンマー・タイ・スリランカ・インド・ウズベキスタン	56,149	10,637 45,512	23,101	5,308 17,793	19,264	4,159 15,105	13,097	2,453 10,644

（注1） 受験者数及び合格者数には、令和4年6月末までに実施し、結果が公表された技能試験及び日本語試験を計上している。 （注2） 介護分野の介護日本語評価試験は、受験者数及び合格者数に計上していない。

5

出典：出入国在留管理庁

https://www.moj.go.jp/isa/content/001359454.pdf

上記の表は、特定技能の試験の実施状況を示したものである。この表からみると、外食業では日本の他、フィリピン、カンボジア、インドネシア、ミャンマー、タイ、ネパール、スリランカの８か国。宿泊業では日本以外ではミャンマー1 か国のみの実施となっている。

7）日本が特定技能在留資格を使ってトルコ人人材を雇用するメリット

次に今後トルコの人材が日本で活躍するためにネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生含めて、日本でトルコ人を採用するメリットについて考察してみることにする。

① 先にも述べたように、トルコに於けるトルコ人のホスピタリティはサービス業が中心産業になっていること等からも、かなり高い印象であること。

② トルコ人にとって一般論ではあるが、日本や日本人に対する印象は特に良い印象である、所謂親日的であること。

③ 言語学的にもトルコ語の音声は多彩であるためか、とりわけネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生の日本語のイントネーションや発音に際立った違和感を感じないこと。特にアジア圏の日本語学習者に多くみられる独特の発話やイントネーションなどがないため、音声や発話に対する指導はほとんど不要と思われるくらい

である。

④ 言語学的に SOV、膠着語であることなど日本語との親和性が高いことで、特に会話に関しては日本語習得が早いこと。

⑤ 宗教的に大多数がイスラム教であることで、イスラム圏の顧客に対する応対、例えばハラルや礼拝習慣、ヒジャブやその他宗教的な禁止行為など、日本人のイスラム圏に対する所謂ステレオタイプ的な理解ではなく、肌感覚で細かい機微が理解できていることは、宗教的なトラブルは避けたい日本人経営者にとっても貴重な存在になり得ると考える。

特に⑤に関しては近年インドネシアからの入国が急増している現状を考えると、イスラム圏への対応は必須になりつつあると考えられる。もちろんイスラム圏とひとくち言っても多彩で、多種多様であることは言うまでもないが、先の「肌感覚」で理解できているという点は、日本にとってトルコ人を雇用する大きなアドバンテージであると言える。

ただ、先出の行政書士事務所のご担当者によれば、「数多くの外国人の内からトルコ人を受け入れ企業に選んでもらうには、他の外国人にはないような『トルコ人ならでは』の特徴が必要。イスラム圏への対応などはインドネシア人を雇用するメリットと被っている」との指摘を頂いている。

しかしながら、これらのことを鑑みても、今後日本では所謂アフターコロナに於いては、特に特定技能での宿泊、飲食分野での外国人人材の日本での需要拡大が期待される。また、日本でのトルコ人人材のホスピタリティの認知が進めば、トルコ人人材の需要が増えていくことも期待できる。

Ⅳ. 日本政府の特定技能制度における二国間協定の現状

先の出入国在留管理庁のホームページによると、現在特定技能制度の二国間協定を締結している国はアジアの国々を中心に、フィリピン、ベトナム、カンボジア、ウズベキスタンなど 13 か国となっている。ただ、協定の内容に踏み込んでみると、内容は国によりかなり違いが見られる。

出入国在留管理庁ホームページ

https://www.moj.go.jp/isa/policies/ssw/nyuukokukanri05_00021.html

アジア圏を中心に協定が結ばれているが、唯一ウズベキスタンがトルコに地理的に近い国であることは着目すべき点である。ただ、ウズベキスタンでは現在特定技能の試験に関しては「介護」分野での試験のみ実施されており、試験分野の拡大、特に「宿泊」「飲食」分野

の実施が望まれる。また、出入国在留管理庁のホームページによれば、「特定技能に関する二国間取り決め（MOC）の概要は以下の表にまとめられている。

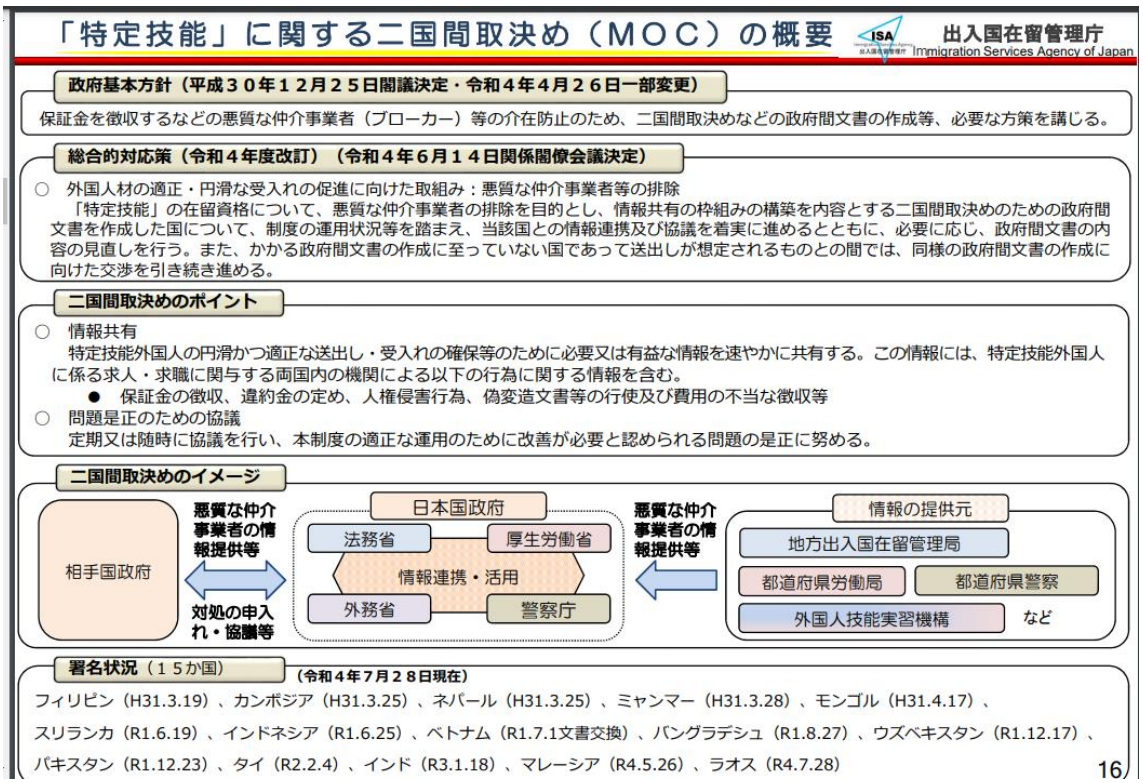

出典：出入国在留管理庁

https://www.moj.go.jp/isa/content/001335263.pdf

Ⅳ.　ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学に於ける日本での就職に関する具体的な取り組みと課題

１）これまでの具体的取り組み

ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学に於ける学生のためのキャリアパス、とりわけ日本への就労に焦点を当てたこれまでの取り組みについて報告する。

・2022 年 2 月 15 日より、埼玉にある専門学校の土江氏、東京の外国人材専門の人材エージェント（以下 H 社）の社長とネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の共同で、学生に向けてのキャリア勉強会開始

・2022 年 4 月 5 日には H 社に依頼し、特に 4 年生と 3 年生の一部、日本への就職を希望する学生向けに zoom を使ったオンラインセミナーを開催。

・その後も引き続き、特に 4 年生の読解授業を中心に、オンラインで入手可能な特定技能の各種模擬試験などで授業を展開し、実践的なキャリア授業を試みた。

・2022 年 4 月 26 日には JLEF（財）日本企業構造改革機構主催のオンラインセミナー「【外務省認定】来週開催！ 外交関係樹立 30 周年記念 ウズベキスタン徹底攻略ウェビナー」を受講。在日ウズベキスタン共和国大使館の特命全権大使であるアブドゥラフモノフ氏より直接ウズベキスタンの特定技能制度の現状についてお話を伺うことができた。また、トルコもしくは海外からウズベキスタンへ、特定技能制度分野別試験の受験可能であることも確認できた。ただ、ウズベキスタンでは介護分野のみの試験が実施されているとのことであった。

・2022 年 5 月 24 日にも同じく JLEF（財）日本企業構造改革機構主催のオンラインセミナー「【外交関係樹立 30 周年記念】 中央アジア “初”の「技能実習＆特定技能」制度受入れ徹底解説！」のウエビナーを受講

・2022 年 6 月 1 日より東京の行政書士事務所のご担当者様とトルコ人の日本での就労に関して意見交換を開始

・2022 年 11 月 17 日より東京の日本語学校で行政手続きも担っておられる日本語学校の代表とも連携を取り、受け入れ先のエージェント探しに本格的に乗り出す計画である。

２）ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生が日本で働くための現実的な流れ

以上のことから、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生が日本で働くための現実的なキャリアパスは、2022 年 11 月現在は以下のようになると考えられる。

① JLPT N4 合格　もしくは国際交流基金日本語基礎テスト合格
② 特定技能試験に合格
③ 日本の就職エージェントの情報などから引き受け先を決定
④ ビザ申請
⑤ 渡航
⑥ 特定技能在留資格での就労開始
⑦ 数年後実績を積む
⑧ 日本語能力試験 N1、N2 未取得であれば N1・N2 の取得を目指す
⑨ ⑦、⑧を経て、本人の要望があれば技人国ビザへの変更し更なる自己実現の場を拡

大していくステージに進む。

もちろん、先に就職先（引き受け先等）を見つけてから、JLPT や特定技能の試験を受験するなどの方法も考えられる。このように上記の①～③は実際には順不同だが、現実的には上記の順番になることが多いと考えられる。

また、上記はネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生もしくは、トルコ人人材のキャリアパスとしてひとつの例に過ぎず、特に⑦～⑨に関しては本人の意思が最優先されるべきであり、その他にも特定技能に於けるその時々の就労状況や本人をとりまく環境などによって適切に選択されるべきで、各々の学生のバックグラウンドや学生の適性や希望に応じて都度柔軟な対応が求められる。キャリアパスの例として、上記⑥特定技能在留資格で就労開始後、貯蓄をするなどすることで、日本の大学や大学院への進学、独自で事業を展開するなども考えられる。あるいは、特定技能在留資格での実績を積んだのち、特定技能在留資格から技人国在留資格への切り替えを行い、所謂「宿泊」「外食」分野の範囲内での転職制限からはずれることで、仕事上の幅も拡がることでキャリアの幅の拡大も期待できる。ただ、上記のようなキャリアパスを描くためにも、ひとまず特定技能ビザでの就労を果たすことが最初のステップと言える。

2022 年 11 月現在、特定技能の試験の有効期限は 10 年となっており、チャンスがある時に受験し合格を勝ち取っておくことで、いい就職先が急に見つかった場合にもすぐに渡航手続きに入ることが可能である。したがって、特に将来やりたいことがわからない学生には、JLPT の受験と平行して可能であれば特定技能試験の受験を勧めたい。

Ⅴ． 特定技能在留資格制度の課題

ここでは、特定技能在留資格制度の持つ課題を整理してみることにする。

2019 年特定技能制度設立の黎明期ともいえる時期では、ある程度の混乱は避けられないと考えるが、特定技能の実質永住権を認める政策の発表など 2020 年４月から受験枠が拡大されるなど、急速に緩和、拡大の方向へ向かっている。まだまだ不安定な制度という印象はあるものの、すでに黎明期と言えない時期に差し掛かっている現在において、今後の継続的拡大に向けての取り組みとして以下の点を提案したい。

１） 日本側の課題

日本側としては各国の特定技能試験の実施予定や状況の一覧の一元管理と各特定技能試験の過去問や模擬試験、受験のための参考資料の一元化が求められる。

もちろん、受験者にとってはひとつの技能試験の情報で完結するわけであるが、真に日本での特定技能などでの就労者増加を目指すのであれば、日本でのエージェントや、海外でのリクルーターや各大学のキャリア担当者への利便性も考慮すべきと考える。

２）　大学側の課題

大学側の課題して、学生への日本語教授を基本としながらも、学生へのキャリア従事者として日々刻々と変化する特定技能やビザ申請に関する情報の更新を計り、適切な情報を教師の主観をできるだけ排除した適切な形で学生に提案できる状況を常に維持することが求められる。

そのためにも実践的、具体的手法として日本の海外人材取り扱いに特化したエージェントや入管手続きの直接的な担い手である行政書士事務所などと常にコンタクトを取り、情報を更新することのみならず、定期的にセミナー開催を依頼し、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学やトルコの現状や学生の日本語力及びホスピタリティに関する理解をまた学生には日本で働く意義などを学ぶ機会を多く持ちたい。またそのような機会を多く持つことで、日本や日本企業などとの接触機会を増やし、結果として深い相互理解に強く結びついていくと考える。

３）ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生を特定技能ビザで日本で就労させるための実務上の課題

ここではネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生が実際に特定技能ビザを取得して日本で就労するための課題を特定技能在留資格取得の条件から考えたい。

① JLPT　N4 合格もしくは国際交流基金日本語基礎テスト合格

これは、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生にとっては最も低い課題と言える。実力のある学生ならすでに 1 年次には JLPTN4 レベルの日本語能力を持っており、また 2 年時に N4 もしくは N3 に合格している学生も数名存在するためである。

② 特定技能ビザ　各業種別の試験の合格

専門用語も多く、小売業出身の著者でも再度勉強しなおさないとわからない用語も多いが、時間を割いて参考文献や過去問に取り組めばクリアできる課題と考えている。

ただ、先にも述べた通り各業種によって問題の質やレベルが様々であることから、参考資料や過去問の取得は必須であると考える。

③ 就労先の選定

現状、大きな壁のひとつである。前述の zoom ミーティング後も、なかなか情報が集まっていないのが現状である。求人情報も現在日本にいる外国人や外国人学生のものが多く、2022 年 11 月現在ではトルコ人を対象とした求人にはたどり着けていない。

④ 渡航費用

実際のところ、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生にとってはこれが最大の課題となっている。2022 年 11 月現在、トルコはトルコリラ安に加え、インフレーションによる物価高騰が日々、トルコ国民に容赦なく襲い掛かっている。一部の恵まれた学生を除けば、受験のための渡航費用を捻出するのも困難を極めている。実際には受験時及び、就職時の 2 往復の航空運賃の確保が必要となる。加えて先にも触れたが、特定技能ビザの各業種の試験を受けることができる国はアジアに集中している現状があり、近隣のウズベキスタンでも宿泊業務での試験開始には至っていないのが現状であることから、日本での受験が最も現実的であると考える。

4）解決案

これまで述べてきたように、トルコ人の日本への就労の扉は開かれているにもかかわらず、渡航費用の問題やトルコ人に対する日本企業の認知度の低さも相まって、現実は特定技能ビザを使っての日本での就労はかなり厳しいのが現状であると言える。

著者の以前の職場である奈良佐保短期大学のベトナム人学生の介護分野での受け入れ例や、これまでのミーティング等から解決策の糸口を考えてみると、現状の特定技能・介護分野では、日本のエージェントや介護施設が渡航費用や日本語能力試験の受験費用、日本での宿泊費や生活費などを先払いもしくは肩代わりするシステムも存在する。日本でも看護師の国家資格受験や実習、家賃や生活費を肩代わりする代わりに、3 年間など期間を設けて関連の病院に勤務することが義務付けられているというシステムがある。そのシステムを宿泊業や外食業の業界や受け入れ団体に採用いただき、学生の日本での特定技能試験の受験に関する渡航費用及び宿泊、受験費用、ビザ発行手続きの援助、就職のための再渡航費用の肩代わりなどを依頼し、2 年もしくは 3 年の就労の期間で返済していく制度の整備を提案したい。もちろんこのシステムは、日本の逼迫する介護従事者不足という需要があってこそ成立しており、また現状のシステムには様々な問題があることも認識しているが、日本側の需要の増加や、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生が宿泊もしくは外食業での就労を果たすことで、トルコ人のホスピタリティや食文化を広く日本に認知できればシステムや制度の改善に繋がっていくと考えられる。

極近い将来、COVID-19 の鎮静化などにより、日本における外国人観光客が急増することや、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生もしくはトルコ人人材の日本企業での認知が高まることを期待したいところであるが、我々教師側としても 1 社 1 社丁寧にミーティングなどを重ねていき、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生の持つ多彩な能力を認知いただき、繋いでいくことから地道に取り組んでいきたい。

VI. 結論に代えて

これまで述べてきたように、現状ではネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生が日本で就労するための道はかなり険しいと言わざるを得ない現状である。しかしながら、つい数年前まではトルコ国籍というだけで、日本での就労が許されなかった現状を考えると、きちんと整備されたルートが存在するということは心強い。

特に 2023 年はトルコ共和国建国 100 周年、また 2024 年はトルコ、日本外交関係樹立 100 周年にあたる。現在、外務省のホームページで確認できる限りトルコと日本の経済連携、所謂 EPA の交渉はすでに平成 24 年から令和元年までに 17 回の交渉を交渉を重ねている。このことから、この両 100 周年を機に、日本とトルコの間で二国間協定の締結される可能性がある。あくまで可能性ではあるが、本文でも述べた通り、二国間協定締結の文言に特定技能在留資格発行の一文を加えていただけると、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生のみならず、トルコ国民が日本での就労が一気に加速されると期待したい。

将来的には「トルコのホスピタリティ」と「日本のおもてなし」の融合を果たすことができるならば、トルコと日本の友好関係はもちろん、相互の経済的な発展に寄与できるものと確信している。

そのために、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の日本語教育に携わる日本語教員としてできることとして以下のように提案したい。ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学に於ける日本語教師、とりわけ日本人教師に於いては、単に外的環境が好転することのみに期待するのではなく、継続的に、日々激しく移り変わりゆく制作、制度や経済情勢などの地政学的リスクなども逐次モニタリングしながら、日本のエージェントや各種団体と情報交換を定期的に行い、情報のブラッシュアップを行い、キャリアパスについては学生に丁寧にファシリテートしていく必要があると考える。そしてまず、ネヴシェヒル・ハジュ・ベクタシュ・ヴェリ大学の学生が日本で働くことができる道筋を整備し、その後に続く他大学や、全トルコ人人材の日本での活躍の足掛かりの一助となれるよう、その責務を果たしていくことが求められると考える。

参考資料・サイト

一般社団法人　宿泊業技能試験センター

https://caipt.or.jp/

外務省　「我が国の経済連携協定（EPA/FTA）等の取り組み」

https://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/fta/index.html

国土交通省　観光庁　宿泊分野における新たな外国人材受入れ（在留資格「特定技能」）

https://www.mlit.go.jp/kankocho/page06_000162.html

国際交流基金日本語基礎テスト

https://www.jpf.go.jp/jft-basic/

宿泊業技能試験　実施要項

https://www.moj.go.jp/isa/content/930005145.pdf

出入国在留管理庁

https://www.moj.go.jp/isa/policies/ssw/nyuukokukanri07_00215.html

出入国在留管理庁　特定技能制度　試験関係

https://www.moj.go.jp/isa/policies/ssw/nyuukokukanri01_00135.html

JITCO 公益財団法人国際人材協力機構ホームページ

https://www.jitco.or.jp/ja/skill/

Lİ SHANGYİN (李商隐) VE ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME[1]

A STUDY ABOUT LI SHANGYIN (李商隐) AND HIS POEMS

Nuray PAMUK ÖZTÜRK*

Özet

Tang Hanedanlığı (618-906), Çin tarihinde en uzun süre hüküm süren hanedanlıklardan bir tanesidir. Hanedanlık süresinde yaşanan siyasi, askeri ve ekonomik olaylara paralel olarak edebiyat alanında da pek çok gelişme yaşanmıştır. Bu dönem, Çin edebiyatı için bir dönüm noktası olmasının yanı sıra Çin şiirine de altın çağını yaşatmıştır. Pek çok şair yetişmiş, pek çok eser üretilmiş ve bu eserler sonraki dönemlere yol gösterici olmuştur. İmparatorların edebiyat alanında yaşanan gelişmeleri desteklemeleri ile pek çok şair bürokrat ortaya çıkmıştır. Bu şair-bürokratlardan biri de Li Shangyin (李商隐)'dir (813-858). Babasının ölümünden sonra ailesinin sorumluluklarını üstlenen şair, memur olduktan sonra akıl hocası ve kayınpederinin farklı siyasi görüşleri arasında kalmış, dışlanmış ve sürgün edilmiştir. Yaşadığı derin üzüntü, hayal kırıklığı ve özlem şiirlerine yansımıştır.

Çalışmada Tang Hanedanlığı dönemi Çin şiirinden bahsedilecek; şair Li Shangyin'in biyografisi ve eserleri üzerinde durulacaktır. Şairin beş ve yedi imli şiirlerinin bazılarının Türkçeye tecümeleri yapılacaktır. Seçili şiirler, anlamsal özellikleri bakımından incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Çin Edebiyatı. Tang Hanedanlığı. Çin Şiiri. Edebi Gelişme. Li Shangyin.

Abstract

Tang Dynasty was one of the great periods of Chinese history. Parallel to the political, military and economic events that took place during the dynasty, many developments were experienced in the field of literature. This period was a turning point for Chinese literature, as well as a golden age for Chinese poetry. Many poets have been trained, many works have been produced, and deep traces have been left for the following periods. The emperors supported the literary developments. Thus, many poets-bureaucrats emerged. One of them was Li Shangyin (李商隐) (813-858). After his father's death, he took over the responsibilities of his family. After he became a civil servant, he was caught between the different political views of his mentor and

[1] Bu çalışma, 01-02 Kasım 2020 tarihinde Selçuk Üniversitesi tarafından düzenlenen International Congress of Language and Translation Studies'de sunulan ve özet metni yayınlanan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

*Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Çince Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, nuray_panuk@hotmail.com ORCID:0000-0001-8186-8116

father-in-law and was excluded and exiled. His deep sadness, disappointment and longing are reflected in his poems.
In this article we study Tang Dynasty Chinese literature and Turkish translation of Li Shangyin's five and seven chinese characters poems. We research this poems stylistic and semantic characters.
Keywords: Chinese Literature. Tang Dynasty. Chinese Poetry. Literary Development. Li Shangyin.

Giriş

Çin tarihinde Han Hanedanlığı'nın (M.Ö. 206-M.S. 220) yıkılması ile başlayan dağılma ve karmaşa dönemi Sui Hanedanlığı'nın (581-618) kurulması ile son bulmuştur. Fakat Sui Hanedanlığı yönetimi de uzun sürmemiştir. Otuz yedi yıl hüküm süren hanedanlık, 618 yılında yıkılmış, Tang Hanedanlığı kurulmuştur. Tang Hanedanlığı'nın kuruluşuna kadar geçen bu süreçte yaşanan askeri, siyasi vb. olaylardan dolayı edebiyat ve sanattaki gelişme ve yenilenme çok kısıtlı olmuş; edebiyat ve sanat, merkezi otoritenin kontrolünde kalmış, sınırlı gelişme imkânı bulabilmiştir.

Çin tarihinin en uzun süre yönetimde kalmış olan hanedanlıklarından bir tanesi olan Tang Hanedanlığı 618-906 yılları arasında hüküm sürmüştür. Hanedanlığın kurucusu Tang Gaozu (唐高祖)'dur. Başkenti Chang'an (长安) şehridir. Tang Hanedanlığı döneminde ekonomik, siyasi, kültürel, edebi alanda ve dış ilişkiler alanında pek çok gelişme yaşanmıştır. Hanedanlık süresince oluşan refah ortamı, edebi alanda gelişmelerin hızlanmasına zemin hazırlamıştır. Hanedanlık döneminde edebiyat ve sanat en parlak dönemini yaşamıştır. İmparatorların desteği ile pek çok okul açılmış, şair ve yazar yetiştirilmiştir. Bu durumla bağlantılı olarak da diğer dönemlere nazaran daha fazla edebi eser üretilmiştir. Tang Hanedanlığı döneminde edebiyat alanında yaşanan gelişmelerde en öne çıkan edebi tür şiirdir. Bu dönemde üretilen eserlerin konularında da değişiklik olmuştur. Daha önceki dönemlerde saray hayatı, imparatora övgü, kahramanlık konularında eserler üretilirken Tang döneminde bu konulara ek olarak aşk, sosyal yaşam, halkın durumu konularında da çok sayıda eser üretilmiştir. Buna ek olarak soylu kesimden gelen şairlerin yanı sıra halk arasından da başarılı şairler

yetişmiştir. Çin şiiri bu yetenekli şairler sayesinde hem nitelik bakımından çeşitlenmiş ve gelişmiş hem de sayı bakımından artış göstermiştir[2].

Liu Zhaoming; Tang edebiyatının gelişimini erken, müreffeh, orta ve geç olmak üzere dört dönemde incelemektedir. Ona göre erken ve müreffeh Tang dönemi, başlangıç; orta Tang dönemi, gelişme; geç Tang dönemi, gerileme dönemidir. Bu dönemlerin önde gelen şairlerinden bazılarını şu şekilde sıralamaktadır: Erken dönem; Wang Bo (王勃, 649/650-676), Lu Zhaolin (卢照邻, 634 ?-689 ?), Yang Jiong (杨炯, 650-693?), Luo Binwang (骆宾王, 619-684?). Müreffeh dönem; Wang Wei (王维, 701-761), Meng Haoran (孟浩然, 689-740), Gao Shi (高适, 702-765?), Cen Shen (岑参, 715-770). Orta Tang dönemi; Wei Yinwu (韦应物), Liu Changqing (刘长卿), Bai Juyi (白居易), Meng Jiao (孟郊), Han Yu (韩愈); Geç Tang dönemi Li Shangyin (李商隐), Du Mu (杜牧, 803-852) (Liu, 2016, s. 81-84). Erken ve müreffeh Tang döneminde şairler şiirlerinde kartal, at gibi erkeksi öğeleri ağırlıklı olarak kullanmışlardır. Ancak orta ve geç Tang dönemine gelindiğinde bambu, lotus, erik çiçeği, krizantem gibi kendi duygularını yansıtan öğeler kullanmayı tercih etmişlerdir.

Bu dönemde çoğunlukla beş ve yedi imden[3] oluşan şiirler yazılmıştır. Şiirler yapılarına, uzunluklarına ve uyaklarına göre farklı isimlerle adlandırılmaktadır. Bunlar; Beş İmli Klasik Şiir (无言古诗), Yedi İmli Klasik Şiir (七言古诗), Beş İmli Sekiz Mısralı Şiir (五言律诗), Yedi İmli Sekiz Mısralı Şiir (七言律诗), Beş İmli Dört Mısralı Şiir (五言绝句), Yedi İmli Dört Mısralı Şiir'dir (七言绝句).

Edebiyat alanında başarılı olan memurların, memuriyet derecelerinde yükselmesine imkân verilmesi sebebi ile yönetim kademesinde pek çok şair bürokrat da bulunmaktadır. Bu şair bürokratlardan bir tanesi de Li Shangyin'dir (李商隐).

Li Shangyin (李商隐, 813-858)

An Lushan İsyanı'ndan sonra hanedanlık içerisinde ve askeri valiliklerde ortaya çıkan sorunlar, özellikle kuzey ve güneyde yer alan kavimlerin sınırlara baskıları, saray içerisindeki

[2] Tang Hanedanlığı dönemi Çin şiiri gelişim süreci, şiirlerin özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Pamuk Öztürk, N. (2016). Tang Dönemi Şiiri Ve Bai Juyi (白居易). Current Research in Social Sciences, 2 (2) , 79-85 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/curesosc/issue/24870/262810; Pamuk Öztürk, N. (2020). Tang Hanedanlığı Dönemi Çin Şiiri, Wang Wei ve Meng Haoran'ın"Beş İmli Dört Mısralı Şiir (五言绝句)" Özelliğine Göre Yazılmış Şiirleri Üzerine Bir İnceleme. Söylem Filoloji Dergisi, 5 (2), 405-414.DOI: 10.29110/soylemdergi.792204.

[3] İm: Her bir Çince karakter bir imdir.

iktidar mücadeleleri sebebi ile Tang Hanedanlığı, bir çöküş dönemine girmiştir. Bu durum, pek çok şair ve yazar tarafından edebiyat eserlerinde de ele alınmıştır. Li Shangyin, Tang Hanedanlığı'nın görkemli saltanatının sona ermeye başladığı dönemde yaşamıştır.

Asıl adı Yi Shan (义山) olan şair, 813 yılında Henei bölgesinin Huaizhou şehrinde (günümüz Henan bölgesi Qinyang şehri) doğmuştur. On yaşındayken babasını kaybetmiş, annesi, kız ve erkek kardeşleri ile birlikte yoksulluk içinde yaşamıştır. Küçük yaşta en büyük erkek çocuk olarak ailesinin sorumluluğunu üstlenmiştir. Li Shangyin'i yetenekli bulan Tianping valisi (天平节度使) Ling Huchu (令狐楚), onu yanına almış ve akıl hocalığını üstlenmiştir. 837 yılında Ling Huchu'nun oğlunun tavsiyesi üzerine imparatorluk memuriyet sınavına girmiş ve kazanmıştır. Ling Huchu'nun ölümünden sonra Jingyuan valisi (泾原节度使) Wang Maoyuan'in (王茂元) sekreterliği görevine getirilmiş ve Wang Maoyuan'in kızıyla evlenmiştir (Qing, 2009, s. 118).

Dönemin siyasi yapısında iki farklı görüş şiddetli bir rekabet içerisindedir. Bu görüşlerden biri Niu (牛), diğeri ise Li (李)'dir. Li Shangyin'in akıl hocası Ling Huchu ve oğlu Niu görüşünü, kayınpederi Wang Maoyuan ise Li görüşünü desteklemektedir. İki görüşün siyasi anlaşmazlıklarının ortasında kalan şair, dışlanmış ve hayatı boyunca hedeflerine ulaşamamıştır (Qing, 2009, s. 119). Ancak hiçbir zaman Wang Maoyuan'in kızıyla evlendiği için pişman olmamıştır. Li Shangyin'in gözünde Bayan Wang; güzel, nazik ve düşünceli bir eştir.

Li Shangyin, Geç Tang döneminin en seçkin ve yetenekli şairlerindendir. Paralel Yazın (骈文)[4] tarzındaki şiirleri pek çok araştırmacı ve şair için dikkat çekicidir. Li Shangyin ve dönemin bir diğer ünlü şairlerinden olan Du Mu, sonraki nesiller tarafından Xiao Li Du (小李杜) olarak adlandırılmıştır. Şairin elli yaşına gelmeden depresyon sebebiyle öldüğü aktarılmaktadır (Qing, 2009, s. 119). Beş İmli Sekiz Mısralı Şiir (五言律诗), Yedi İmli Sekiz Mısralı Şiir (七言律诗), Beş İmli Dört Mısralı Şiir (五言绝句) ve Yedi İmli Dört Mısralı Şiir (七言绝句) tarzında şiirler yazmıştır. Duygusal, kinayeli, derin anlatımlı ve başlıksız şiirleriyle tanınan bir şairdir. Bazı şiirlerinde yer alan siyasi ve felsefi imalar, Çin'de uzun yıllar tartışma

[4] Paralel Yazın (Pian Wen (骈文): Nesirden farklı olarak paralel tarzda yazılmış metinleri ifade eder. Han Hanedanlığı'nın sonlarında ortaya çıkmış, Wei-Jin Güney ve Kuzey Hanedanları döneminde tam olarak oluşturulmuştur. Başlıca özelliği, yan yana gelmesine dikkat edilen dört veya altı cümle kalıbıdır. Şiirlerde biçim ve kafiye kuralları açısından düz ve ahenkli kullanıma, retorikte ise süsleme ve imaların kullanımına önem verilir. Paralel nesir biçimsel becerilere odaklandığından, içeriğin ifadesi genellikle sınırlıdır.

konusu olmuştur. Bazı araştırmacılar Li Shangyin'i Du Fu'nun eserlerindeki niteliğe en yakın şiirler üreten şair olarak tanımlamaktadır (Qing, 2009, s. 118)(Liu, 2016, s. 112).

Şairin, Beş İmli Sekiz Mısralı Şiir (五言律诗) türündeki şiirlerine örnek olarak Kederli Düşünceler (凉思) başlıklı şirini verebiliriz.

凉思	**Kederli Düşünceler**
客去波平槛，	Misafirler gider eşiğim sakin,
蝉休露满枝。	Ağaçlar ağustos böcekleri ile doldu.
永怀当此节，	Sonbaharı çok zamandır özlüyorum,
倚立自移时。	Eşik yeniden kurulmadan vakit geçti.
北斗兼春远，	Dostlar Büyük Ayı'nın altında İlkbahar kadar uzak,
南陵寓使迟。	Elçiler Nanling'e hep geç geldi.
天涯占梦数，	Boşlukta tekrar tekrar rüyaların kehanetleri,
疑误有新知。	Yeniyi bulmakta hep şüphe duydu.

Başlıkta yer alan Liang (凉) kelimesi günümüzde soğuk anlamındadır. Ancak şiirde Qiliang (凄凉) kasvetli-kederli-üzgün anlamında kullanılmıştır. Şiirde Nanling şehrinde yaşayan şairin, evine-doğduğu şehre dönmek için duyduğu derin istek anlatılmaktadır.

Kapı eşiği olarak vurgulanan "kan (槛)" kelimesi yalnız kalışı; ikinci mısrada geçen ağustos böcekleri ise gecenin derinliğini ve sessizliğini ifade etmektedir. Üçüncü mısrada yer alan "yong huai (永怀)" kelimesi sonsuz özlem anlamına gelmektedir. "Jie (节)" olarak verilen kelime de mevsimleri nitelemektedir. Şair bu mısrada Sonbaharın hüzün mevsimi anlamına işaret etmektedir. Dördüncü mısrada geçen "eşik yeniden kurulmadan" ifadesi mevsim geçişini nitelemektedir. Şair, mevsimin ilkbahardan sonbahara geçişini ve bu durumun kendi içerisinde bozulmaz- aksamaz bir düzeni, sürekliliği olduğunu anlatmaktadır.

Beşinci mısrada yer alan "dostlar Büyük Ayı'nın altında" ifadesinde bir metafor bulunmaktadır. Diğer yıldızların Büyük Ayı yıldızının etrafında döndüğü düşünülmektedir. Klasik dönem şair ve yazarları, eserlerinde Büyük Ayı yıldızını imparator için bir metafor olarak kullanmaktadır. Burada imparatorun yaşadığı şehir olan başkent Chang'an şehrinden ve şairin arkadaşlarının başkentte olduğundan, kendisinin ise farklı bir şehirde yaşadığı için duyduğu üzüntüden bahsedilmektedir.

Altıncı mısrada geçen Nanling, günümüz Anhui bölgesi sınırları içerisinde olan bir şehri ifade etmektedir. Burası yazarın misafirlerini ağırladığı yer olarak bilinmektedir. "Elçiler geç geldi" ifadesi kitapların, eserlerin bu bölgeye çok geç ulaştıkları anlamı taşımaktadır. Son mısrada bahsedilen "yeniyi bulmak" ifadesinde anlatılmak istenen yeni bir dost ve sırdaş bulmaktır. Şair, başkent Chang'an'a, eski arkadaşlarına, çevresine dönemeyeceğinin artık farkındadır. Yaşadığı yere alışmasının, kendine yeni bir arkadaş, sırdaş bulmasının zamanının geldiğini düşünmektedir. Bu mısra bir kabullenişi anlatmaktadır.

Şairin, Yedi İmli Sekiz Mısralı Şiir (七言律诗) türündeki şiirlerine örnek olarak Başlıksız (无题) adlı şirini verebiliriz.

无题	**Başlıksız**
相见时难别亦难，	Seni görüp de ayrılmak ne zor,
东风无力百花残。	Bahar rüzgârı yüzlerce çiçeği soldurur.
春蚕到死丝方尽，	İpek böceği ölünce ipeği biter,
蜡炬成灰泪始干。	Mum griye dönünce damlaları kurur.
晓镜但愁云鬓改，	Sabah aynaya bak bulut saçların değişir,
夜吟应觉月光寒。	Gece ay ışığının soğuğu hissedilir.
蓬山此去无多路，	Pengshan'a gitmenin bir yolu yok,
青鸟殷勤为探看。	Mavi kuş, keşfetmek için sabırsızlanıyor.

Bu şiir şairin duygusal şiirlerinden bir tanesidir. Li Shangyin'in "Başlıksız" [5] üçlemesinin son şiiridir. İki kişi arasında yaşanan aşkı anlatmaktadır.

Sevdiğinden uzakta olmanın, ayrılmanın acısının ne kadar katlanılmaz olduğunu ifade etmek için hafif bir bahar rüzgârının bile bir sürü çiçeği soldurabileceğini düşünerek hüzünlendiğini anlatmaktadır. En güzel, en zararsız şeylerin bile onu hüzünlendirebileceği anlamını vermektedir. Buradaki bahar rüzgârı, aşk hastalığına dair bir metafordur. Bu hastalığın kalıcı etkileri yüzünden insanlar baharda solan çiçekler kadar cansızdır.

Üçüncü mısrada verilen "sī (丝)" kelimesi düşünmek anlamındaki "sī (思)" kelimesi ile sesteştir. Aynı zamanda yine aynı mısrada ölmek anlamına gelen "sǐ (死)" kelimesi de kullanılmıştır. Burada ifade edilen ancak ölünce seni düşünmeyi bırakacağımdır.

[5] Tang döneminde bazı şairler yazdıkları şiirlerin temalarını ifade edecek bir başlık bulmakta zorlandıklarında «Başlıksız» ifadesini kullanmışlardır.

Mum yandıkça kenarlarından akan damlalar, aşıkların hüznünü anlatan bir metafor olarak kullanılmıştır. Şair, mumun eridikçe ortaya çıkan damlalarını sevdiğini özleyip döktüğü gözyaşlarına benzetmektedir. Ayrıca bu özlemin artık onu bitirdiğini, sevdiğine duyduğu hasretin onu ölüme yaklaştırdığını anlatmaktadır. Gri renk, ölümü simgelemektedir. Aşkına kavuşamadan gözyaşları içinde öldüğünde bütün renklerin solacağına, her şeyin griye döneceğine vurgu yapmaktadır. Üçüncü ve dördüncü mısra karşılıklı sadakati ifade etmektedir.

Beşinci mısrada geçen Xiao (晓) kelimesi sabahın erken saatlerini ifade etmektedir. Xiaojing (晓镜)'in sabah uyanınca hazırlanıp aynaya bakmak anlamı vardır. Bulut saçlar, kadının gençliğini anlatan bir metafor olarak kullanılmaktadır. Birbirlerine kavuşamadan yılların geçtiğine, kadının eskisi kadar genç olmadığına vurgu yapılmaktadır.

Altıncı mısrada geçen "Gece ay ışığının soğuğu hissedilir" ifadesi, şairin tek başına uyuduğunun göstergesi olarak kullanılmaktadır. Bu iki mısra iki aşığın melankolik, kırgın, birbirlerini göremedikleri için depresif hallerini işaret etmektedir.

Yedinci mısrada geçen Pengshan (蓬山), Çin efsanesinde yer alan deniz üzerinde bulunan Penglai Dağı'dır [6]. Özlenen insanların yaşadığı yer için kullanılan bir metafordur.

Son mısrada geçen mavi kuş, Çin efsanesinde batıdaki ana imparatoriçeye haber götüren efsanevi haberci kuşları ifade etmektedir. Sevdiğinden haber almak için sabırsızlandığına vurgu yapılmaktadır. Son iki mısra, âşıkların umutlarını işaret etmektedir. Umarım mavi kuş her zaman aşk hastalığına yakalanır denilmektedir.

Şairin, Beş İmli Dört Mısralı Şiir (五言绝句) türündeki şiirlerine örnek olarak Leyouyuan (乐游原) başlıklı şirini verebiliriz.

乐游原	**Leyou Yuan**
向晚意不适，	Akşam alacakaranlıkta mutsuzum,
驱车登古原。	At sürer Leyou Yuan'e giderim.
夕阳无限好，	Gün batımı ne kadar da güzel,
只是近黄昏。	Karanlık çökmek üzere, ne yazık.

[6] Burada bahsedilen dağı, Türk hikâyeciliğinde ulaşılamayacak kadar uzak olan mesafeleri anlatmak için kullanılan "Kaf Dağı" ifadesi ile benzetebiliriz.

Şiirin başlığı Leyou Yuan, Tang Hanedanlığı'nın başkenti Chang'an'ın güneyinde yer alan yüksek bir bahçenin adıdır. Bahçenin ilk yapıldığı zamanki adı Leyou Yuan (乐游苑)'dir. Okunuşu aynı olsa da "yuan" kelimesinin Çince yazılışı farklıdır. Bahçenin, Han Hanedanlığı (M.Ö. 206-M.S. 220) imparatorlarından Han Xuandi (汉宣帝) tarafından yaptırıldığı ve içerisine Leyou Miao (乐游庙) isimli bir tapınak kurdurulduğu aktarılmaktadır. Leyou Yuan'in manzarasının çok güzel olduğu, oradan bütün Chang'an'ın yukarıdan görülebileceği anlatılmaktadır (Fu, 2013, s. 247).

İlk iki mısra, şairin mutsuzluğunu, depresif ruh halini yansıtmakta; Leyou Yuan'e gitmesinin sebebini ve zamanını anlatmaktadır. Birinci mısradaki Xianwan (向晚), akşam karanlık çökmeden hemen önceki alacakaranlık anlamındadır. Güneşin kızıl renge döndüğü, en güzel göründüğü halini anlatmaktadır. Aynı mısradaki bu shi (不适) kelimesi, rahatsız, hoşnutsuz, mutsuz anlamındadır. Şair, mutsuz ruh halinden kurtulmak, içini rahatlatmak ve manzarayı seyretmek için at arabasıyla Leyou Yuan'e tırmanmıştır. Engin manzaraya bakmak şairlerin, yazarların ve edebiyatçıların duygularını harekete geçiren, yaratıcılıklarında olumlu etkisi olduğuna inanılan bir öğedir. Ancak Li Shangyin bu şiirinde tepeye tırmanıp engin manzarayı izlemeyi; şiir yazmak için değil, mutsuzluğunu gidermek için bir araç olarak kullanmıştır.

Sonraki iki mısrada şair, doğa öğelerini kullanarak kendi hislerini anlatmaya çalışmakta, gün batımı resmi çizmekte, hanedanlığın artık yıkılmaya başladığı dönemde yaşanan zorluklardan dolayı kendisini kötü hissettiğini ifade etmektedir. Gün batımı ve alacakaranlık ifadeleri; Hanedanlığın gerilediği hissini, ailesini kaybetmenin acısını, karanlığın hüznünü bir araya getirmektedir. "Gün batımı ne kadar da güzel" mısrası şairin melankolik halden kurtulmaya başladığı hissi verse de hemen sonrasında söylediği zhi shi (只是), bu manzarayı derin bir hüzne dönüştürmektedir. Bu durum şairin güzel şeyleri elinde tutamadığını, kaybettiğini de anlatmaktadır. "Zhi shi" kelimesi son mısrada iki farklı anlama sahiptir. Kelimenin her iki tercümesi de doğru kabul edilmektedir. Bunlardan ilki cümleye sebep-sonuç anlamı katmaktadır; "manzaranın bu kadar büyüleyici olmasının sebebi alacakaranlığa bu kadar yakın olmasıdır." Kelimenin ikinci anlamı ise yok oluşu anlatmaktadır; "gün batımı ne kadar güzel ama ne yazık ki birazdan karanlık çöküp bu güzelliği yok edecek". Bu iki mısrada sadece gün batımıyla ortaya çıkan bir doğa manzarası değil aynı zamanda hanedanlığın son zamanlarına geldiğini fark etmenin verdiği bir üzüntü vardır. Li Shangyin, hanedanlığın yıkılmak üzere olduğunu ve toplum içerisindeki anlaşmazlıkların çözülemediğini görmüş, bu

durumu kalbindeki çaresizlik ve mutsuzluk hissini anlatmak için kullanmıştır. Son iki mısranın içerdiği derin felsefi anlam; sonraki nesiller tarafından da alıntılanmış, yeni yeni anlamlar kazanmış ve bir özdeyişe dönüşmüştür.

Şiir kısa olmasına rağmen derin felsefi anlama sahiptir. Bununla birlikte anlatımı sade, dili anlaşılır ve şairin duygusal şiirlerinden bir tanesidir.

Şairin, Yedi İmli Dört Mısralı Şiir (七言绝句) türündeki şiirlerine örnek olarak Gece Yağmurunu Kuzeye Yolla (夜雨寄北) başlıklı şiirini verebiliriz.

夜雨寄北	**Gece Yağmurunu Kuzeye Yolla**
君问归期未有期，	Dönüş vaktimi sorma, bende bilmiyorum,
巴山夜雨涨秋池。	Bashan'da gece yağmuru sonbahar havuzunu doldurunca.
何当共剪西窗烛，	Batı penceresinin altında mumları birlikte keselim,
却话巴山夜雨时。	Bashan'da gece yağmurunu konuşalım.

Li Shangyin, bu şiirini Bashan (巴山)'da kaldığı sırada yazmıştır. Şiir, şairin Chang'an'daki akrabalarına, arkadaşlarına ve eşine duyduğu özlemi anlatmaktadır. Chang'an şehri Bashan'ın kuzeyinde yer aldığı için şair, gece yağmuru benzetmesini kullanarak yazdıklarını kuzeye yollamaktan bahsetmektedir. Bu şiir, eşinin ne zaman eve geri döneceğini sorduğu bir mektuba cevap niteliğindedir. İlk mısrada yer alan jun (君) kelimesi klasik Çincede "siz" anlamına; guiqi (归期) kelimesi "dönüş zamanı" anlamına gelmektedir. Şiirin ilk iki mısrası şaire bir soru sorulduğunu göstermekte ve verdiği cevapta yalnızlık duygusunu, karşı tarafa duyulan derin özlemi ve çaresizliği anlatmaktadır.

İkinci mısrada şair, eve dönemeyeceğini söylemekte ancak burada bir yakınma ifadesine yer vermemektedir. Özellikle geceleri yağan yağmura vurgu yapması yalnızlık hissinin onu ne zaman daha çok sardığını anlatmaktadır.

Son iki mısra yalnızlık düşüncesiyle tezat teşkil etmekte, gelecekte kavuşmanın sevincini düşündürmektedir. Üçüncü mısrada yer alan hedang (何当) kelimesi belirsiz bir zamana işaret eden umut sözcüğüdür. Gon (共) kelimesi ise "birlikte" anlamına gelmektedir. Bu mısrada şair bir dileğini anlatmakta, eşine kavuşmayı dört gözle beklediğini şöyle ifade etmektedir: Eve döndüğüm zaman batı penceresinin altında birlikte mumun yanmış fitilini kesip

ışığı daha parlak hale getirelim, gece yarısı uzun sohbetler edelim. Son mısraya "ama" anlamına gelen que (却) kelimesi ile başlaması yine bir umutsuzluğa kapıldığını göstermektedir. Kavuşma zamanının beklentisi bu yağmurlu gecenin hüznünü bastırmıştır; Bashan'daki gece yağmurlarının ıstırabı, mum kesme gecesinin sohbet konusu olmuş, kavuşma sevincine katılmıştır.

Değerlendirme

Tang Hanedanlığı dönemi hanedanlık sınırları içerisinde ve dışarısında pek çok gelişmenin yaşandığı bir dönemdir. Bu süreç edebi eserler bağlamında incelendiğinde Tang şiiri ön plana çıkmaktadır. Edebiyat alanında özellikle şiirde yaşanan gelişmeler hem dönemin şairlerini hem de daha sonraki dönemin şair ve yazarlarını derinden etkilemiştir. Çok sayıda eser üretilmiş, sonraki dönemde bu eserlerin pek çoğu "Bütün Tang Şiirleri (全唐诗)" adlı kitap serisinde derlenmiştir.

Çalışmaya konu olan şair Li Shangyin, başarılı bir politikacı ve şair olmasına rağmen onu yetiştiren akıl hocası ve kayınpederinin siyasi görüşleri arasında kalmış, dışlanmış ve hayatının geri kalanını yoksulluk içinde geçirmiştir. Bu durum şiirlerine açık bir şekilde yansımıştır. Çalışmada yer verilen dört şiirin ortak özelliği şairin depresif ve melankolik hallerini yansıtmalarıdır. Kendi ruh halinden bahsederken aynı zamanda hanedanlığın durumundan duyduğu derin üzüntüyü de anlatmaktadır. Ancak bunlardan bahsederken hiçbir yergi ifadesine yer vermemektedir. Anlatımı açıktır. Ön planda doğa olaylarını kullanarak arka planda anlatmak istediklerine zemin hazırlamakta; şiirlerindeki derin felsefi anlam, okuyucuyu çok yönlü düşünmeye teşvik etmektedir.

Şair zaman zaman eşine duyduğu özlemi anlatmakta zaman zaman da dönemin olaylarına hicvetmektedir. Evliliğinden kaynaklı yaşadığı onca zorluğa rağmen eşine duyduğu sevgi ve özlem şiirlerinde açık bir şekilde görülmektedir.

Kaynakça

Fu, X. (2013). *Tang Shi Sanbai Shou.* Nanjing: Fenghuang Chubanshe.

Liu, Z. (2016). *Zhong Guo Wenxue* (Cilt I). İstanbul: Likya Yayınları.

Pamuk Öztürk, N. (2016). Tang Dönemi Şiiri ve Bai Juyi (白居易). *Current Research in Social Sciences*, *2*(2), 79-85.

Pamuk Öztürk, N. (2020). Tang Hanedanlığı Dönemi Çin Şiiri, Wang Wei ve Meng Haoran'ın"Beş İmli Dört Mısralı Şiir (五言绝句)" Özelliğine Göre Yazılmış Şiirleri Üzerine Bir İnceleme. *Söylem Filoloji Dergisi, 5*(2), 405-414.

Qing, G. (2009). *Tang Shi Sanbai Shou.* Beijing: Zhonghua Shuju.

ÇİN'İN ORTADOĞU POLİTİKASI BAĞLAMINDA PEKİN-TAHRAN İLİŞKİLERİ

BEIJING-TEHRAN RELATIONS IN THE CONTEXT OF CHINA'S MIDDLE EAST POLICY

Nurettin AKÇAY*

Özet

Ortadoğu, 1993 yılında petrol ithalatçısı bir ülke olmasından bu yana Çin'in her geçen gün artan enerji ihtiyacının en kritik sağlayıcısı haline gelmiştir. Çin'in petrol ithalatının neredeyse yarısını tek başına karşılayan bölge, Pekin'in enerji güvenliğinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Enerji güvenliğinin yanı sıra; Çin'in diplomatik becerilerini test ettiği sıcak bir bölge, Çin ürünleri için önemli bir Pazar, Uygur meselesine karşı destek alınması gereken bir coğrafya olması hasebiyle de bölge, yıllar içerisinde Pekin'in dış politika öncelikleri arasında üst sıralara çıkmayı başarmıştır. Özellikle ABD'nin bölgedeki etkinliğini azaltması sonrasında Ortadoğu'daki varlığını genişletmek isteyen Pekin, son yıllarda birçok Ortadoğu ülkesiyle önemli iş birliklerine imza atmıştır. Fakat ABD'nin kaotik yaklaşımından ziyade, Pekin daha uyumlu, sürdürülebilir ve ekonomik ilişkileri önceleyen bir politika benimsemiştir. Bu minvalde İran, Suudi Arabistan ve İsrail gibi bölgede birbirlerine rakip hatta düşman sayılabilecek ülkelerle oldukça yakın ilişkiler kurabilmiştir. Özellikle Çin-İran ilişkileri son yıllarda görünür şekilde ivme kazanmış ve uluslararası gündemi önemli oranda meşgul etmeye başlamıştır. Bu kapsamda, bu araştırma son yıllarda artan bu ilgiyi anlamlandırabilmek için Çin'in Ortadoğu politikasının ana hatlarını çizmeyi ve Çin'in bölgedeki temel motivasyonlarını anlamayı amaçlamaktadır. Bunu yaparken Çin'in İran ve Ortadoğu'ya yönelik hedefleri hem batılı hem de Çinli akademisyenlerin perspektifinden ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Ortadoğu, Çin-Ortadoğu, İran, Suudi Arabistan

Abstract

The Middle East has become the largest oil supplier for China's growing energy needs since it was an oil importer in 1993. The region, which accounts for nearly half of China's oil imports, has been vital to Beijing's energy security. Over the years, the region has climbed to the fore front of Beijing's foreign policy priorities because its market capacity for Chinese products, a testing ground for China's diplomatic capabilities, and support for the Uyghur issue. Beijing

*Dr., Şanghay Üniversitesi Misafir Araştırmacı, nurettinakcay@outlook.com, ORCID: 0000-0003-3725-0727

hoping to extend its presence in the Middle East, particularly after the decline of American influence, has signed remarkable cooperation agreements with region countries over the past few years. But instead of the chaotic approach of the US, Beijing has adopted a policy that favours a more harmonious, sustainable and economic relationship. In this regard, China has established close relations with Saudi Arabia, Iran, and Israel, which could be seen as rivals and possible enemies in the region. In particular, Sino-Iranian relations have gained momentum in recent years and have begun to dominate the international agenda significantly. In this context, this research aims to retrace China's policy in the Middle East and to understand China's main motivations in the region to give meaning to this growing interest over the past few years. In doing so, China's intentions towards Iran and the Middle East were discussed from the perspective of Western and Chinese academics.

Keywords: China, Middle East, Middle East-China, Iran, Saudi Arabia

Giriş

Hızla büyüyen ekonomik kapasitesi ile uluslararası arenada daha fazla siyasi güç elde eden Çin, küresel arenanın başat oyuncularından biri haline gelmiştir. Gerek büyüyen ekonomisinin devamlılığını sağlayan enerjinin merkez üslerinden biri olması, gerekse ABD hegemonyasına yönelik en büyük meydan okumalardan biri olan Kuşak ve Yol Projesi'nin en önemli güzergâhlarından birinde yer alması hasebiyle Ortadoğu, zaman içerisinde Çin için hayati öneme sahip bölgelerden biri olmuştur. Ekonomik büyümesini devam ettirebilmek için sürekli artan oranda enerji ithalatına gereksinim duyan Çin için enerji güvenliği, ulusal güvenliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle enerji güvenliği kaygısı Pekin'in dış politikada attığı adımlara ve Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerine kaçınılmaz olarak yansımaktadır ki bunun en somut örneklerinden biri Çin-İran ilişkileridir. Çin'in enerji güvenliğinde Ortadoğu'nun nasıl bir role sahip olduğunu anlamak, Pekin'in bölgeye yönelik niyetlerini analiz edebilmek adına elzemdir.

Kısaca değinmek gerekirse Ortadoğu, 1993 yılında petrol ithalatçısı bir ülke olmasından bu yana Pekin'in petrol ithalatının neredeyse yarısını karşılayan bir bölge haline gelmiştir. 2017'de dünyanın en büyük ham petrol ithalatçısı olan Çin, 2020 rakamlarına göre bölgeden 176 milyar ABD doları tutarında ham petrol ithal etmiştir. Bu resmi ithalatın neredeyse yarısı (%47) anlamına gelmektedir (Aluf, 2021). Çin'in en büyük petrol sağlayıcısı ise yine bölge ülkelerinden biri olan Suudi Arabistan'dır. 2020 ve 2021 yılları arasında Çin'e toplamda 165

milyon metrik ton petrol ihraç eden Riyad, Çin açısından bölgenin en kritik ülkelerinden biridir (Main suppliers of, 2022). Öte yandan, 2017 rakamlarına göre Çin ithal ettiği petrolün yüzde 7,3'ünü İran'dan alırken, İran ile olan petrol ticareti 11,9 milyar dolayındadır. Bu rakamlara göre İran, Çin'in en fazla petrol sattığı 6. ülke olmuştur (Workman, 2022). Tahran perspektifinden bakıldığında ise; Çin, İran petrolü için en büyük pazarlardan biridir ve 2017 rakamlarına göre günde 655 bin varille en fazla petrol sattığı ülke konumundadır. Ancak İran'a yönelik yaptırımlar, özellikle ABD Başkanı Donald Trump'ın 2015 nükleer anlaşmasını geri çekmesiyle birlikte, İran'ın Çin petrol ithalatı payı içerisindeki konumu da zayıflamaya başlamıştır. Çin'in enerji güvenliği açısından önemli bir yeri olan İran, 5 Kasım 2018'de resmi olarak başlayan ABD yaptırımları ile ekonomik olarak çökertilmek istenmiştir. Çin ise İran'ın önemine binaen yaptırımlara uymayacağını ve İran ile ticaretine devam edeceğini açıklamış, yaptığı hamlelerle İran'a yönelik yaptırımları bir şekilde nötralize etmeye çalışmıştır. Bu dönemde, Pekin ve Tahran, Trump'ın kestirilemez ve saldırgan politikası karşısında bir süreliğine de olsa aynı cepheye gelmiş ve bu amaçla Çin, Yuan ile ticareti genişletmek isterken, Fransızların çekileceği araba pazarını doldurup, yedek parça teminine devam edeceğini taahhüt etmiştir. Ancak açıklamalarıyla İran'ın yanında yer alacağını ve ticari ilişkilerini devam ettireceğini ifade eden Çin, ABD ile karşı karşıya gelmeyi göze alamamış ve Pekin'in sistemle uyum içerisinde hareket etme politikası nedeniyle bu dönemde İran'a yönelik yaptırımlar konusunda büyük güçlerle belli ölçüde birlikte hareket ettiği gözlemlenmiştir. Bu sebeple 2020 yılına gelindiğinde Çin'in İran'dan petrol ithalatı 2019'a göre %73,5 düşüş göstermiş ve toplam 28,7 milyon varil İran petrolü ithal edilmiştir (S. Arabia becomes, 2021). Fakat bu durum Çin'in İran'ı yalnız bırakmasından ziyade daha çok Çin'in dış politika prensipleriyle ilişkili bir konu olarak okunmalıdır.

Bununla birlikte, iki ülke sadece ekonomik işbirliği konusunda değil, politik açıdan da sıkı bağlara sahiptir. Örneğin, Suriye konusunda aynı çizgide konumlanan Pekin ve Tahran yönetimleri Suriye'ye istikrarın gelmesini istiyor ve iki devlet de Suriyeli muhalif grupların yok edilmesi gerektiğini düşünüyor. ABD ile ilişkilerde İran'ın desteklenmesi gerektiğine inanan Pekin, uluslararası toplumu rahatsız etmeden Tahran'a gerekli desteğin verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Çin, ABD'nin tüm baskılarına rağmen 5 Kasım sürecinde İran ile ilişkilerini normal şekilde sürdüreceğini ifade eden açıklamalarda bulunmuş, pek çok şirketin İran'dan çekildiği bir dönemde Çinli şirketler kapasiteleri oranında İran'da yaşanan boşluğu doldurmaya çalışmıştır (Katz, 2019). Ayrıca, İran'a uygulanan yaptırımlardan da rahatsız olan Çin, Tahran

ile yürütülen müzakerelerin bir an önce sonuçlanmasını ve İran'dan azalan enerji ithalatını tekrar arttırıp enerji çeşitliliğini korumak istemektedir.

Bu kapsamda Çin'in İran ile son yıllarda gözle görülür bir şekilde artan ilişkileri ve Pekin'in bölgede genişleyen etkisi kapsamlı bir inceleme yapılmasını gerekli kılmaktadır. Özellikle Çin'in Ortadoğu'ya yönelik motivasyonunu kavrayabilmek için zamanla şekillenen aşamaların anlaşılması ve konuyu dışardan yorumlayanlarla birlikte Çinli akademisyenlerin düşüncelerinin ele alınması gerekmektedir.

Çin'in Ortadoğu Politikasının Ana Hatları

Çin, dünyanın en büyük enerji rezervleri ve dünyanın en istikrarsız alanlarına ev sahipliği yapan Orta Doğu'da nispeten yeni sayılabilecek bir oyuncudur. 1949'da kurulduktan sonra ideolojik bir dış politikaya sahip Çin Halk Cumhuriyeti, bölgeye yönelik ilgisini ilk kez devrimci Arap gruplarıyla geliştirdiği ilişkilerle göstermiştir (Kemp, 2010:64). Soğuk Savaş döneminde bölgede kısıtlı bir varlığı bulunan Çin, 1980'li yıllarda Tayvan konusunda destek sağlamak ve uluslararası tanınırlığını genişletmek için bölgeye daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır. 1956'da sadece Mısır ile diplomatik ilişkileri bulunan Çin, 1971'de Tayvan'ın yerine BM'ye girmesiyle birlikte bölge ülkeleriyle daha hızlı diplomatik ilişkiler tesis etmeye başlamıştır. 1971'de İran, Kuveyt ve Lübnan ile; 1978 yılında Libya ve Umman ile resmi ilişkiler başlamıştır. ABD Başkanı Richard Nixon'ın Şubat 1972'de Çin'i ziyareti ve 16 Aralık 1978'de ABD ile diplomatik ilişkilerin kurulması diğer ülkelerin de Çin'le yakın ilişkiler geliştirmesini sağlamıştır. Bunun neticesinde son dalga olarak Birleşik Arap Emirlikleri 1984'te, Katar 1988'de, Bahreyn 1989'da, Suudi Arabistan 1990'da ve İsrail 1992 yılında Çin ile resmi diplomatik ilişkilerini başlatmıştır (Scobell, 2016:4).

Çin'in bölgeye yönelik ilgisi farklı aşamalarda farklı amaçlarla kendini göstermiştir. İlk dönem bölgeye ideolojik bir ilgi duyan Çin, ikinci aşamada uluslararası tanınırlığını genişletmek amacıyla bölgeye ilgi göstermiştir. Ancak 1990'lara gelindiğinde, yeni bir faktör Çin'in Orta Doğu'ya yönelik ilgisini şekillendirmiştir. 1978'de Deng Xiaoping ile başlayan "Reform ve Dışa Açılma" dönemi Çin ekonomisinin hızlı bir şekilde büyümesini sağlamıştır. Bu büyümenin sürdürülebilir olması için ise Pekin yönetimi sürekli bir enerji ithalatına ihtiyaç duymaktaydı. 1993 yılında ilk kez petrol ithalatçısı bir ülke haline gelen Çin, 2000 yılına kadar yılda 30 ila 50 milyon ton arasında değişen petrol ihtiyacı olması beklenen önemli bir alıcı haline gelmişti. Orta Doğu Çin'in bu ihtiyacını karşılayabilecek en önemli destinasyonlardan biri olması hasebiyle de yeni dönemde Çin'in bölgeye yönelik ilgisini temelde enerji arzı ve

güvenliği şekillendirmiştir (Rubin, 1999:48). Çin'in artan enerji ihtiyacı ile birlikte ilerleyen yıllarda bölge ülkeleriyle olan ticaret hacmi de önemli oranda artmıştır. 2000-2014 yılları arasında Çin ile Orta Doğu ülkeleri arasındaki ticaret hacmi 17 kat artarak 18 milyar dolardan 312 milyar dolara çıkmıştır. 2010'da Çin, bölgenin en büyük ticaret ortağı olarak ABD'nin yerini alırken, ticari ilişkilerin merkezinde doğal olarak Çin'in muazzam enerji talebi bulunmaktadır (Hornschild, 2016:1). 2021 yılına gelindiğinde Çin ham petrol ithalatının %50,7'ini sadece Orta Doğu'dan temin eder hale gelmiştir. İthal edilen bu devasa enerji, Suudi Arabistan'dan (39,9 milyar dolar) Mısır'a kadar (232,3 milyon dolar) dokuz farklı Orta Doğu ülkesinden geliyordu (Workman, 2022).

Ortadoğu Çin'in en önemli enerji sağlayıcısıyken, Pekin bölgeyi aynı zamanda Çin ürünleri için önemli bir pazar olarak da görmektedir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika (MENA) ülkeleri, üçte biri 15 ila 29 yaşları arasında olmak üzere yaklaşık 400 milyon kişiye ev sahipliği yapıyor ve nüfusunun 2060 yılına kadar da ikiye katlanması bekleniyor. Bu da öngörülebilir gelecekte bölgenin Çin malları ve hizmetleri için büyük bir pazar olması anlamına geliyor. Dünyanın fabrikası olarak tanımlanan Çin için ürünlerini satabilecek yeni pazarlar bulma en az enerji güvenliğini sağlamak kadar önemlidir. Bu nedenle Pekin, petrol ithalatının yanı sıra bölgeyle daha derin ekonomik ve ticari bağlar kurmaya çalışmaktadır. Ticaret rakamları incelendiğinde bunu daha da yakından görebilmekteyiz. Örneğin 2017'de Çin, %47'si tüketim malları olmak üzere MENA ülkelerine 124,6 milyar dolar değerinde mal ihraç etmiştir (Mohseni-Cheraghlou, 2021).

Bu dönemde ekonomik gerekçelerle Ortadoğu'ya yönelen Çin'in 2000'li yıllardan sonra bölgeye ilgisi güvenlik perspektifinden de şekillenmeye başlamıştır. Her ne kadar ekonomik ve ticari ilişkilerin önüne geçmese de güvenlik konusu da son yıllarda Çin için önemli bir unsur haline gelmiştir. Özellikle ABD'nin Irak'ı işgali ve Suriye iç savaşı sonrasında bölgede sayıları hızla artan radikal gruplar yer yer Çin'in çıkarlarını zedelemeye başlamıştır. Zira, bölgedeki petrol arzının sekteye uğraması veya ticaret yollarında ani bir kesinti Pekin için ciddi bir ulusal güvenlik sorunu oluşturabilecek kapasitedir. Bununla birlikte IŞİD gibi radikal örgütlerin varlığı bölgede bulunan Çin vatandaşları için de büyük riskler barındırmaktadır. Mayıs 2017'de IŞİD Belucistan'da 2 Çin vatandaşını kaçırmış ve infaz etmişti (Aamir, 2021). IŞİD yine 2017 yılında yayınladığı yarım saatlik bir video ile ilk kez Çin'i tehdit etmiş ve Çin hedeflerine yönelik saldırılar gerçekleştirip nehir gibi Çinli kanı akıtacaklarını söylemişti (Gramer, 2017). Son olarak Nisan 2022'de Beluc ayrılıkçılar tarafından Karaçi Üniversitesi'nde bulunan Konfüçyüs Enstitüsü'ne düzenlenen bombalı saldırıda enstitü müdürü dahil 3 Çin vatandaşı

hayatını kaybetmişti (Hendrix, 2022). Bu ve bunun gibi saldırılar düşünüldüğünde Çin'in Ortadoğu'ya yönelik güvenlik odaklı stratejisinin önümüzdeki yıllarda daha da yoğunlaşacağı beklenmektedir. Ayrıca Uygur Türklerinin bölgede bulunan radikal örgütlere katılımı Çin'i endişelendiren bir başka konudur. Suriye makamlarına göre yaklaşık 5 bin Uygur Türkü (Syriasaysup, 2017) radikal örgütlerde savaşçı olarak bulunurken, bu durum Pekin'de "Müslüman nüfusumuz radikalleşiyor mu?" korkusunu arttırmıştır. Artan güvenlik riskleri Çin'in bu konulara daha fazla odaklanmasına neden olmuş ve 2016 yılında yayınlanan Arap Politika Belgesi'nde ortak bir güvenlik konsepti oluşturulması ve terörle mücadelenin genişletilmesi çağrısında bulunmuştur (Full text of China's, 2016). Çin'in hem ekonomik çıkarlarını hem de insan varlığını tehdit eden risklerin artması, Pekin yönetiminin bölgedeki radikal gruplara ve genel istikrarsızlığa karşı hassas olmasını sağlamıştır. Bölgede kalıcı bir istikrarın Çin'in en çok istediği şeylerden biri olduğu bilinirken, bu istikrarın nasıl sağlanacağı ise en çok merak edilen konuların başında gelmektedir. Zira Non-Interference politikası gereği başka ülkelerin işlerine müdahale etmeyen Çin'in varlıklarını nasıl güvence altına alacağı veya bölgedeki çatışmaların çözümü noktasında nasıl bir rol üstleneceği merak ediliyor (Castilla, 2016:2). Çin varlıklarına tehditlerin artması durumunda Pekin'in bu politikasını revize ihtimali de seçenekler arasında bulunuyor. Örneğin artan tehditler sonrasında Çin hükümeti Aralık 2015'te ilk terörle mücadele yasasını çıkarmış ve ordunun yurt dışındaki terörle mücadele görevlerinde yer almasına izin vermiştir (Chaziza, 2016:26). Her ne kadar Çin şimdiye kadar denizaşırı bir terör operasyonu düzenlemese de bu yasa Çin silahlı kuvvetlerinin IŞİD gibi gruplara operasyon yetkisi vermiş ve Pekin'in niyetlerini dolaylı bir şekilde ortaya koymuştur.

Burada ayrıca şunu da vurgulamak gerekiyor ki Uygur meselesi konusunda bölgedeki Müslüman devletlerin desteğini almak da Çin yönetimi için stratejik konuların başında geliyor. Uygurlar konusunda daha hassas olması beklenen Müslüman toplulukların meseleye daha az tepkisel olmasını sağlamak ve Müslüman devletlerle imzalanan "Geri İade Yasaları" sayesinde bölgede bir Uygur diasporasının oluşmasının önüne geçmek Çin'in diğer önemli amaçlarından biridir. Son olarak, Orta Doğu, Çin'in diplomatik becerilerini test etmek için iyi bir saha özelliği göstermektedir (Wang, 2018:26). Özellikle ABD'nin bölgede giderek azalan etkisiyle birlikte Çin, Ortadoğu'daki diplomatik ve ekonomik angajmanını da arttırmaya başlamıştır. İlk kez 2002 yılında Ortadoğu'dan sorumlu bir elçi atayan Çin (Zha ve Meidan 2015:10); İsrail-Filistin çatışmasında barış için sunduğu 4 maddelik (Figueroa,2021) çözüm önerisi, Suriye konusunda Birleşmiş Milletler'deki aktif tavrı, P5+1 görüşmelerinde ve Kapsamlı Ortak Eylem Planı'na

(JCPOA) yeniden dönülmesi konusunda oynadığı kritik rolle Ortadoğu'nun kaotik sahnesinde önemli diplomatik beceriler elde etmiştir (Hornschild, 2016:2).

Özetlersek, Çin'in Orta Doğu'daki çıkarları temel olarak 4 ana konu etrafında şekilleniyor: enerji, siyaset, ekonomi ve jeopolitik (Jiadong, 2016:22). Bu çıkarların altında yatan motivasyonlar ise zaman içerisinde şekillenmekle birlikte şu sekiz kategoride değerlendirilebilir:

1- ÇHC kurulduktan sonra ideolojik nedenlerle bölgeye gösterilen ilgi.
2- 1971'de BM'ye dâhil olma ve 1978'de ABD ile başlayan ilişkilerle birlikte 1980'li yıllarda uluslararası meşruiyet kazanmak için bölge ülkeleriyle başlayan ilişkiler. 1992'ye kadar bölge ülkeleriyle başlatılan diplomatik ilişkiler.
3- 1993'de Çin'in petrol ithalatçısı bir ülke haline gelmesiyle birlikte başlayan enerji odaklı ilişkiler. (Son yıllarda petrol ve doğal gaz dışında bölgedeki zengin maden kaynakları da Çin'in ilgisini çekmiş durumdadır. Özellikle Afganistan'da bulunan zengin lityum ve bakır yatakları Çin'in Afganistan'a ilgi göstermesine neden olmuştur.)
4- Enerji ulaşım yollarının çeşitlendirilmesini sağlamak ve BRI vizyonu. Çin yalnızca enerji ürünleri satın alan bir ülke olmanın ötesine geçerek, aynı zamanda enerji transit hattını da çeşitlendirmek istemektedir (Pan, 2008:65). Bu amaçla bölgedeki birçok ülke Kuşak ve Yol Projesi'ne (BRI) dâhil edilmiş ve bu ülkelerle transit taşımacılık konusunda çok sayıda kapsamlı anlaşma imzalanmıştır.
5- Ortadoğu'nun genç ve kalabalık nüfusu nedeniyle bölgenin Çin ürün ve hizmetleri açısından önemli bir pazar olarak görülmesi. Böylece ekonomik boyutu ön plana çıkan bir süreç.
6- Bölgede bulunan terör gruplarının Çin varlığını tehdit etmesi sonrasında başlayan güvenlik odaklı yaklaşım.
7- Uygur meselesi. Bölgedeki terör gruplarına katılan Uygur kökenli Çin vatandaşlarına çözüm arayışları ve bölgedeki İslam ülkelerinden Uygur meselesiyle ilgili destek arayışı.
8- Çin'in diplomatik becerilerini test etme alanı.

Öte yandan Çinli uzman ve akademisyenler de Pekin'in Ortadoğu politikasını benzer gerekçelerle açıklamaya çalışmaktadır. Tek fark Çinli uzmanların daha uyumlu bir dil kullanmasıdır. Örneğin Şanghay Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi Orta Doğu Enstitüsü Direktörü Profesör Liu Zhongmin Çin'in Ortadoğu politikasının evrimini şu üç aşamaya ayırmaktadır: 1) Reform ve dışa açılmadan önceki devrimci diplomasi aşaması 2) 1980'ler ve 1990'lardaki kopma aşaması 3) 21. yüzyıldan bu yana yapıcı müdahale aşaması (3. Şanghay,

2018:152). Çin'in eski Ortadoğu Özel Elçisi Gong Xiaosheng Nisan 2019'da Şanghay Üniversitesi'nde düzenlenen 3.Ortadoğu Çalışmaları Konferansı'nda yaptığı konuşmada Çin'in bölgeye yönelik politikasını şu sözlerle anlatmıştır (3. Şanghay, 2018:141):

> "Çin'in Orta Doğu politikasının temel amacı, ikili ve çok taraflı ilişkilerin geliştirilmesine bağlı kalmak ve bölge ülkeleriyle kapsamlı bir şekilde iyi ilişkileri teşvik etmektir. Pekin, Çin-Arap Devletleri İşbirliği Forumu'nu bölgesel diplomasi yürütmek için bir platform olarak kullanmakta, bölge ülkeleri ile "Kuşak ve Yol" girişimi temelinde ve çeşitli alanlarda ekonomik ve ticari işbirliğini teşvik etmekte ve çeşitli alanlarda aktif olarak çalışmaktadır".

Kuşak ve Yol Girişimi de Çinli akademisyenler tarafından Pekin'in Ortadoğu politikasında özel bir yere oturtulurken, birçok akademisyen çok taraflılığın ve ilişkilerin geliştirilmesini Çin'in Ortadoğu Diplomasisinin merkezine yerleştirmektedir (3. Şanghay, 2018:152).

Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nin daimî üyeleri arasında tüm Ortadoğu ülkeleriyle iyi ilişkiler sürdüren neredeyse tek ülke olduğunu söyleyen Li Ruiheng (2017:56), Çin'in tarafsız diplomatik duruşu nedeniyle Ortadoğu ülkeleri tarafından benimsendiğini ve bunu devam ettirmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çin'in Ortadoğu'nun güvenlik sorunlarına odaklanmadığına ve büyük güç sorumluluğu almadığına dair çok sayıda eleştiri olmasına rağmen Çinli akademisyenlerin neredeyse ortak görüşü Pekin'in bu tuzağa düşmemesi gerektiğidir. Li Weijian (2017:18), *"Çin'in Ortadoğu'daki diplomatik söylemi, Çin'in barışçıl kalkınma ve kazan-kazan işbirliği söylemi etrafında inşa edilmelidir. Çin zamanla Orta Doğu ülkelerinin ve uluslararası toplumun güvenini kesinlikle kazanacak ve böylece bölgesel kalkınmaya öncülük edecek etki kazanacaktır."* demektedir.

Kasım 2012'de Çin Komünist Partisi'nin 18. Ulusal Kongresi toplanmış ve Çin diplomasisi Çin karakteristiği taşıyan büyük ülke diplomasisi çağına girmiştir. Bu dönemden itibaren Çin'in birçok bölgede olduğu gibi Ortadoğu'da da kendine özgü bir diplomasi geliştirmek istediğini görüyoruz. Haziran 2018'de Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Dış İlişkiler Çalışma Konferansı'nda, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Çin'in yeni sosyalist diplomasi çağına bağlı kalması gerektiğini ve Çin özelliklerine sahip yeni bir diplomatik dönemde olduklarını söylemiştir (Liu ve Gao, 2020:88,91). Çinlilere göre, Çin karakteristiğinde yeni bir diplomasi tarzının şekillendirdiği Pekin'in Ortadoğu politikası özetle şu özellikleri içermektedir.

1- İkili ilişkileri geliştirmek ve bölge ülkeleriyle dostane ilişkiler kurmak
2- Müdahale etmeme politikasına bağlı kalmak. Mümkün mertebe problemli alanlardan uzak durup hiçbir ülkenin içişlerine müdahale etmemek.
3- Bölge ülkeleri arasında güven oluşturmak.
4- Kuşak ve Yol'u merkeze alan ve kazan-kazan vurgusunu ön plana çıkaran ekonomik temelli

ilişkileri geliştirmek.

Çin İran İlişkileri

Çin ve İran arasındaki diplomatik ilişkiler 1971'de (Abidi, 1981:47) başladığından beri, iki ülke arasında önemli siyasi, ekonomik ve askeri iş birlikler oluşturulmuştur. 1979 yılında İran'da gerçekleşen devrim Çin ve İran arasında önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Bu tarihten sonra ABD ve Batılı ülkelerin ambargolarına maruz kalan İran hükümeti, içine düştüğü sıkışıklıktan çıkabilmenin yolunu Çin ile yakın ilişkiler geliştirmekte bulmuştur. Ancak aynı döneme denk gelen Çin'in "Reform ve Dışa Açılma" dönemi ve ABD-Çin ilişkilerinin onarılma evresi Çin'in İran konusunda temkinli bir yaklaşım benimsemesini de sağlamıştır. Örneğin rehine krizi sırasında Çin konuyu uluslararası hukukun ihlali olarak değerlendirip BM Güvenlik Konseyi'nin 52 ABD'li diplomatın derhal serbest bırakılması kararını desteklemiştir. Ancak, Tahran'a yaptırım uygulanması yönündeki oylamada ise çekimser kalmıştır. Bu tarihten itibaren John Kalabrese'nin de ifadesiyle (2006:3) iki ülke ilişkileri İran pragmatizmi ve Çin oportünizminin bir kombinasyonu şeklinde ilerlemiştir. Aslında İran'daki yeni rejim Çin'in Şah yönetimi ile var olan iyi ilişkileri nedeniyle başlangıçta Çin'e çok sıcak bir yaklaşıma sahip değildi. Zira Çin Dışişleri Bakanı Huang Hua'nın İran Şahını ziyaret eden son yabancı liderlerden biri olduğu da düşünülürse Çin'in İran'daki huzursuzluğa rağmen, son ana kadar Şah yönetimine destek verdiğini biliyoruz. Ancak bu hata 1980-1988 yılları arasında devam eden İran-Irak savaşında İran'a silah tedarik edilerek giderilmeye çalışılmıştır (Shichor, 2016:1).

Diplomatik ilişkilerin başlamasından soğuk savaşın sona erip Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar, Çin-İran ilişkiler önemli ilerlemeler kaydetti. İki ülke de çok kutuplu bir uluslararası sistemin kurulması noktasında benzer görüşlere sahipti. Çin'in 1993'te petrol ithal eden bir ülke haline gelmesi ve büyüyen ekonomisinin artan enerji ihtiyacı nedeniyle, Ortadoğu ülkelerinin enerji kaynaklarına erişim Çin dış politikasının önemli bir önceliği haline geldi. Humeyni'nin ölümünden sonra İran cumhurbaşkanı seçilen Ali Ekber Haşimi Rafsancani, 8 yıllık İran-Irak savaşı sonrasında büyük bir yıkım yaşayan İran ekonomisinin yeniden canlanması amacıyla daha pragmatist ve Batılı ülkelerle uyumlu bir politika izledi. Rafsancani'nin Cumhurbaşkanlığı Çin'de 1993'te devlet başkanlığına gelen Jiang Zemin ile aynı döneme denk gelmişti. Bu dönemde iki ülke de ekonomik ilişkilere daha fazla odaklanmıştır. İran savaş sonrası yeniden altyapı inşası için Çin'e, Çin ise artan enerji ihtiyacı nedeniyle İran'a ihtiyaç duyuyordu (Lim, 2021:8). 1990'lardan bu yana, ikili ilişkiler birçok alanda güçlenerek gelişmeye devam etti. Aslında hem Çin hem de İran birbirlerinden istediklerini alıyordu. Körfez Savaşı'ndan sonra ABD, İran ve Irak'a karşı "Çifte Çevreleme"

politikasını izlemeye başlamış ve Tahran yönetimi üzerindeki baskı da artmaya başlamıştı. İran'ın artan izolasyonu ve Çin'in ise enerji ihtiyacı iki ülkeyi birbirine daha da yakınlaştırdı (Harold ve Nader, 2012:6). Çin, İran'a altyapı yatırımları yapıyor, uluslararası izolasyonla karşı olabildiğince Tahran'a destek vermeye çalışıyordu. Bu dönemde Pekin yönetimi; Tahran'a nükleer teknoloji sağlamış, uranyum madenciliği ve uranyum zenginleştirme konularında yardımcı olmuş, İsfahan Nükleer Araştırma Merkezi gibi enstitüler kurmuştu (Belal, 2020:50). İran ise Çin'in devasa enerji ihtiyacına cevap verebilecek petrolü sağlamıştır.

Aslında Çin ile İran arasındaki ekonomik ilişki çok da büyütülecek bir konu olmamıştır hiçbir zaman. Çin için kayda değer bir petrol sağlayıcısı olsa da Çin yıllar içerisinde enerji arzını olabildiğince çeşitlendirmiş ve özellikle İran'a uygulanan yaptırımlar nedeniyle Çin'den ithal ettiği ham petrol miktarında da önemli düşüşler gerçekleşmiştir. İran, 2005-2014 yılları arasında Çin'in en büyük üçüncü petrol tedarikçisiyken, 2015-2019 yılları arasında altıncı sıraya kadar gerilemiştir (Reale, 2020). 2011 yılında Çin'in toplam enerji ithalatının %11'ini karşılayan İran'ın payı, son yıllarda %8'e kadar düşmüştür (China's Crude, 2016). İran'dan petrol ithalatı 2021'de resmi olarak oldukça büyük düşüş gösterirken, bunun sebebi olarak da hem ABD yaptırımları hem de İran'dan yapılan sevkiyatların Umman ve Malezya menşeli olarak Çin'e gitmesi gösterilebilir (Saudi Arabia is, 2022). Çin ve İran arasındaki toplam ticaret hacmine bakıldığında da çok büyük rakamlarla karşılaşmamaktayız. 2020 yılında iki ülke arasında 14.912 milyar dolarlık bir ticaret hacmi mevcutken, bu rakam BAE, Suudi Arabistan, Irak ve İsrail ile yapılan ticaret rakamlarının gerisinde kalmaktadır (China Med, 2022). Ayrıca İran'ın Çin toplam ticareti içindeki payı ise sadece %0,3'tür.

Görüldüğü üzere Çin ve İran arasındaki ekonomik ilişkiler, Orta Doğu'daki diğer ülkelerle olduğu kadar belirgin olmamasına rağmen, İran'ın bölgesel ve küresel güvenlik yapısına yönelik barındırdığı potansiyel tehdit ve ABD dış politikasındaki konumu nedeniyle Tahran ile ilişkiler Çin için büyük bir siyasi öneme sahiptir. Ayrıca, İran sayesinde ABD'nin odak noktasını Asya-Pasifik'ten uzaklaştırıp bu bölgeye tam olarak yoğunlaşamaması Pekin yönetiminin stratejik amaçları arasında yer almaktadır (Stanzel, 2022:9). Bununla birlikte, iki ülkenin de uluslararası sisteme yönelik ortak kaygıları bulunmaktadır. Örneğin iki ülke de Batı'nın statükosuna karşı çıkan memnuniyetsiz güçlerdir. İki ülke de ABD liderliğindeki tek kutuplu sisteme karşıdırlar ve çok kutuplu bir sistemi arzulamaktadırlar. Ayrıca Batı'nın bölgedeki askeri varlığından endişe duyuyorlar (Peimani, 2011:131).

İran'ın coğrafi konumu da Çin'in özellikle Kuşak ve Yol Stratejisi açısından büyük bir öneme haizdir. Basra Körfezi'nin en dar noktasında yer alan İran, Arap Denizi ile Hint

Okyanusu'nu birbirine bağlayan stratejik bir konuma sahiptir. Ayrıca enerji açısından zengin Hazar Denizi'ne kıyısı olan bir ülke olması da İran'ın Çin açısından önemini arttıran diğer bir unsurdur (Mackenzie, 2010:7). Tüm bu sebepler ve İranlı politika yapıcılar arasında Çin'in (Rusya ile birlikte) İran'ın dış ilişkilerinde güvenebileceği en iyi ortak (Soltaninejad, 2017:42) olduğu konusundaki yerleşik tutum da göz önüne alındığında, iki ülke ilişkilerinin nasıl bu denli iyi olduğu daha rahat anlaşılacaktır.

Çin'in stratejik amaçları açısından taşıdığı önem ve İran'ın dahil olabileceği bir çatışmanın bölgeyi felakete sürükleme ihtimali Çin'in pek çok kez İran konusunda inisiyatif almasını sağlamıştır. Zira Pekin'in enerji güvenliği ve Kuşak Yol Stratejisi açısından hayati öneme sahip Ortadoğu'nun istikrarsızlaşması doğrudan Pekin'in çıkarlarını etkileyebilecek kapasiteye sahiptir. Bu sebeple Çin, P5+1 müzakereleri boyunca Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nın (JCPOA) yeniden hayata geçmesi ve İran'ın izolasyondan kurtulup küresel ekonomiye katılmasına yardımcı olmada çok önemli bir rol üstlenmiştir (Garver, 2016:1). Örneğin, Temmuz 2015'te imzalanan Ortak Kapsamlı Eylem Planı'nın en büyük yararlanıcılarından birinin Çin olması, Pekin'in İran'ı sisteme dâhil etme arzusunu anlamamıza yardımcı olacaktır. Zira Çin, BM Güvenlik Konseyi'nin daimî üyesi olarak, nükleer müzakere sürecine yapıcı bir tavırla katılmış, müzakere zorluklarla karşılaştığında ve çıkmaza girdiğinde, Çin tarafı sorunu çözmek için aktif olarak yeni çözüm önerileri getirmiştir (Liu ve Gao, 2020:92). Çin, İran nükleer meselesinde İran'ın nükleer silahlardan arındırılmasında ısrar ederken; uluslararası toplumdan da Tahran'la meşru ekonomik ve ticari alışverişleri sürdürmesini, İran'da daha fazla yatırım yapmasını ve İran'ın petrol ve gaz kaynaklarını ihraç etmeye izin vermesini istemektedir. Bu sayede İran'ın uluslararası sisteme dâhil olmasını arzu etmektedir (Liu ve Gao, 2020:104).

Çin ve İran arasındaki ilişkiler son yıllarda artan iş birlikleri sayesinde uluslararası toplumun gündemine daha çok gelmeye başlamıştır. Ayrıca, ABD yaptırımlarına rağmen Pekin'in sürdürmeye devam ettiği ekonomik ve siyasi ilişkiler Tahran yönetiminin Çin'le adil olmayan bir ilişki içerisine girmesine de neden olmuştur. Örneğin en son Mart 2021'de Çin ve İran arasında imzalanan 25 yıllık anlaşma, İran'da bile rahatsızlıklara neden olan bir konu olmuştur. İranlılar arasında Pekin ile derinleşen bağların potansiyel etkileri hakkında sayısız tartışma çıkarken, bazı İranlılar İran'ın Çin'e peşkeş çekildiğini dahi söylemiştir (Vaisi, 2022). Anlaşmanın detayları tam olarak bilinmese de İran medyasına sızdırılan ve Çin'in yalanlamadığı anlaşmanın 18 sayfası, iki ülke arasında 25 yılda 400 milyar doları bulan ekonomik, güvenlik ve askeri işbirliğini ortaya koyuyordu. Bununla birlikte İran'ın telekomünikasyon, hastane ve demiryolu gibi alt yapı inşasına yardım edilmesi karşılığında

Çin'in İran petrolüne ucuz erişiminin sağlanacağı düşünülüyor (The China-Iran, 2021). Ancak Pekin yönetiminin İran'ın stratejik alanlarında söz sahibi olması ve "borç tuzağı" gibi konular İranlılar arasında tedirginliğe yol açan konuların başında geliyor.

Her ne kadar Çin ve İran ilişkileri dışarıdan bakınca kusursuz gibi görünse de iki ülke ilişkileri yer yer sıkıntılı zamanlar geçirmiştir. Örneğin, yukarıda da ifade edildiği gibi Çin enerji arzı konusunda İran'a bağımlılığını azaltmak ve çeşitliliği arttırmak için İran'dan ithalatını azaltmıştır. 2005-2014 yılları arasında Çin'in en büyük üçüncü petrol tedarikçisi İran, 2015-2019 yılları arasında altıncı sıraya kadar gerilemiştir. Bu durum İran tarafında rahatsızlıklara neden olmuştur. Yine Pekin yönetimi, 1997'de İran'ın nükleer programına verdiği desteği sona erdirmiş ve son on yılda İran'a büyük askeri satışlardan kaçınmaya çalışmıştır. Ayrıca, Xi Jinping'in ziyaretleri dışında 2002 ile 2016 yılları arasında Çinli liderlerin İran'ı ziyaret etmekten kaçındığı bilinmektedir (Wuthnow, 2016:2). Öte yandan, her ne kadar şu an İran Çin'in Uygur politikasını desteklese de geçmişte bu konuda Çin ve İranlı makamlar arasında gerginlikler yaşanmıştır. Temmuz 2009'da Urumçi'de yaşanan olayların ardından dönemin İran Dışişleri Bakanı Manoucher Muttaki, bölgede yaşananları görüşmek üzere Çinli mevkidaşını aramış ve endişelerini dile getirmiştir. Yine önde gelen din adamları, Xinjiang'da yaşanan Müslüman ölümlerinden dolayı Çin'i kınamayan İranlı siyasileri sert şekilde eleştirmişlerdir (Shichor, 2021:8). Ancak gelişen ilişkiler ve İran'ın Çin'e olan bağımlılığının artması İran'ın da birçok Müslüman ülke gibi Uygur meselesinde tavır değişikliğine gitmesine neden olmuş ve İran bir süre sonra Çin politikalarının en büyük destekleyicisi haline gelmiştir. İran, Temmuz 2019'da BM İnsan Hakları Konseyi'ne gönderilen ve Pekin'in Sincan'daki politikalarını destekleyen bir mektubun 50 imzacısından biriydi. Yine İran devlet medyası da Çin politikalarının en büyük destekçisi olmuştur. İranlı yayın organları Çin'in Sincan politikalarına yönelik eleştirileri reddedip bunları "propaganda, yalan ve suçlama" olarak gösteren ve aslında Pekin'in Uygurlara yönelik en doğru politikayı izlediğini iddia eden yayınlar yapmışlardır (Green, 2021:8).

Çin perspektifinden bakıldığında ise Pekin'in İran politikasının neredeyse Batılı akademisyenlerle aynı doğrultuda olduğu gözlemlenebilir. Çinli akademisyenler de İran'ı enerji, Kuşak-Yol stratejisi, güvenlik ve ekonomi gibi perspektiflerden ele almışlardır. Örneğin Çinli akademisyen Tian Wenlin (2016:131) İran'ı aşırılık yanlısı dini güçlerin Xinjiang Uygur bölgesine sızmasını önlemede önemli bir "güvenlik duvarı" olarak göstermektedir. İktidardaki birkaç Şii ülkeden biri olan İran'ın, El Kaide ve İslam Devleti ile bağdaşamayacağını söyleyen Wenlin, İran'ın aşırıcı Sünni güçlerin yayılmasını önlemede önemli bir güç olduğunu ve

Ortadoğu'daki Suudi Arabistan, Mısır, Türkiye gibi ülkelerin ise bu anlamda İran ile benzer bir rol oynayamayacağını ifade etmektedir. Ayrıca İran'da Çin için önemli ekonomik fırsatlar olduğunu ifade eden Wenlin (2016:142); İran'da tarım, petrol, doğal gaz, sanayi ve gayrimenkul gibi alanlarda yıllık 60 ila 80 milyar ABD doları arasında bir yatırıma ihtiyaç olduğunu ve bunun da Çin için önemli fırsat olduğunu söylemektedir. Çin'in önde gelen Ortadoğu uzmanlarından Fudan Üniversitesi profesörlerinden Sun Degang (2015:88) ise İran'ın önemini şu ifadelerle anlatmaktadır:

> "Çin'in kalkınması ve enerji güvenliğiyle ilgili İran petrolünün önemli bir yeri bulunmaktadır. Ayrıca İran, Çin'in önemli bir ticaret ortağıdır ve iki ülkenin enerji, altyapı yatırımı, ekonomi ve ticaret gibi alanlarda birçok projesi vardır ve işbirliği potansiyeli büyüktür. Öte yandan Çin'in nükleer müzakerelere katılması, Pekin'in Ortadoğu'daki siyasi söylemini genişletmesi, sorumlu bir büyük güç olarak imajını sergilemesi ve büyük güçler arasındaki ilişkileri planlaması açısından önemli bir kaldıraçtır."

Yunnan Üniversitesinden iki akademisyen Liu Jun ve Wu Lei (2010:52) yazdıkları makalede iki ülke arasındaki ilişkilerin çok boyutlu bir yapısı olduğunu ve Çin'in bölgede etkili olabilmesi için İran gibi bölgesel aktörlerle bağlarını güçlendirmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Jun ve Lei Çin'in İran stratejisini şu sözlerle açıklıyorlar,

> "İran Ortadoğu'da etkili olabilme stratejisinin ana hedefidir. Ayrıca, Tahran önemli bir petrol üreticisi olması ve Hürmüz Boğazı'nı kontrol edebilmesi nedeniyle önemli bir jeopolitik baskı aracına sahiptir. Öte yandan Çin, Hazar havzasındaki enerji kaynaklarına ulaşma hedefi nedeniyle bölgedeki varlığını güçlendirmek istiyor. Hazar enerjisinden yararlanmak, Çin'in Basra Körfezi'ndeki Arap ülkelerinden ithal ettiği petrole bağımlılığını azaltmasına yardımcı olacak ve böylece kesintisiz bir petrol akışını da güvence altına alacaktır."

Diğer yandan Çin'in pazar arayışları Çin-İran ilişkilerini bir başka önemli motivasyon kaynağıdır. Zira devasa miktardaki ürünleri için denizaşırı pazarlar bulmak zorunda olan Çin, İran gibi kalabalık bir ülke ile iyi ilişkiler geliştirmek zorundadır (Fan, 2011:52). Özetlemek gerekirse Çinli akademisyenler Pekin'in İran politikasını şekillendiren altı ana unsur saymaktadırlar.

1- Çin'in enerji bağımlılığı
2- Kuşak-Yol Stratejisi
3- İran'ın aşırıcılığa karşı bir güvenlik duvarı olması
4- İran'ın Çin ürünleri için Pazar potansiyeli
5- Sorumlu büyük güç imajı sergilemek istemesi
6- İran'ın jeopolitik konumu

Bölgesel Güçler ve ABD Denkleminde Çin İran İlişkileri

ABD'nin 2011'den bu yana Ortadoğu'da azalan varlığıyla birlikte, Çin bölge ülkeleriyle daha yakın ilişkiler geliştirmeye başlamış ve Washington'un aksine kaotik bir politikadan ziyade uyumlu, sürdürülebilir ve ekonomik ilişkileri önceleyen bir politika benimsemiştir. Eski Başkan George W. Bush'un, "Ya bizimlesiniz ya bize karşı" (Bush, 2009) sözleriyle somutlaşan ABD'nin bölgedeki kutuplaştırıcı tavrının aksine Çin, hiçbir ülkeyi taraf tutmak zorunda bırakmamıştır. Bölgedeki zıt kutuplarla gayet uyumlu bir ilişki türü geliştirmeye çalışmıştır. Sun Degang (2015:85), Pekin'in bölge ülkeleriyle tezat gibi görünen ancak gayet uyumlu ilişkisini şu şekilde anlatıyor: *"İsrail ve Filistin, Arap ve Arap olmayanlar, Sünni ve Şii, İran ve Suudi Arabistan, cumhuriyetler ve monarşiler, petrol üreten ülkeler ve petrol fakiri ülkeler, ılımlı İslam ülkeleri ve radikal İslam ülkeleri; tüm bu zıtlar arasında Çin, her kesimle dostane alışverişini sürdürmeye devam ediyor."* Profesör Sun Degang'ın da ifade ettiği gibi Çin; İran, Suudi Arabistan ve İsrail gibi bölgede birbirlerine rakip hatta düşman sayılabilecek ülkelerle oldukça yakın ilişkiler kurabilmiş vaziyettedir. Üstelik hiçbir ülke Çin'in bu tutumundan dolayı ciddi bir rahatsızlık duymamıştır.

Ortadoğu'nun üç ülkesi İran, Suudi Arabistan ve İsrail arasındaki rekabet bölgesel güvensizliğin merkezinde yer almaktadır. Özellikle İran'ın bu iki ülkeye karşı tavizsiz tutumu Ortadoğu'daki birçok sorunun ana kaynağı olarak görülmektedir. Ayrıca İran'la koordineli şekilde hareket eden ve Tahran yönetimi tarafından maddi ve askeri anlamda desteklenen Hizbullah, Husiler, Haşdi Şabi gibi aktörler de Suudi Arabistan ve İsrail nezdinde rahatsızlığa neden olmaktadır. Buna rağmen Çin, "herkesin dostu ol kimsenin düşmanı olma" (Houghton, 2022:125) stratejisi gereğince bölgenin kronik sorunlarına gözünü ve kulağını kapatır bir şekilde politika yürütmektedir. Bununla birlikte hem Tahran hem de Riyad Çin'in Ortadoğu politikasında vaz geçilemez öneme sahip iki başkent konumundadır. Çin biri için diğerinden vazgeçebilecek durumda değildir. Bu nedenle Pekin yönetimi uzun süredir iki tarafı da küstürmeme stratejisi uygulamakta ve iki tarafla da ayrıcalıklı ilişkilerden kaçınmaya dikkat etmektedir. Örneğin 2016 yılında Xi Jinping'in Ortadoğu ziyareti sırasında hem Suudi Arabistan hem de İran ile stratejik kapsamlı bir ortaklık imzalanmış ve iki devletle de diplomatik ilişkilerin statüsü aynı anda en yüksek seviyeye çıkarılmıştır (Houghton,136).

Çin'in İran'a daha yakın olduğuna dair bir algı varken aslında durum tam olarak böyle değildir. Çin her ne kadar İran'la ilgili ekonomik ve siyasi çıkarlara sahip olsa da Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri de Çin'in önemli ekonomik partnerleridir. Özellikle Riyad'ın Çin'in en büyük petrol sağlayıcısı olduğu düşünüldüğünde Suudilerin Pekin yönetimi

için kolay kolay vaz geçilemez bir ortak olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Örneğin 2020 yılında Çin ve İran arasında 14.912 milyar dolarlık bir ticaret hacmi mevcutken, aynı yıl Çin ve Suudi Arabistan arasında 65,2 milyar dolarlık bir ticaret gerçekleşmiştir (China/Saudi, 2022). Yine Çin'in enerji güvenliği açısından son derece kritik bir ülke olan Suudi Arabistan, Çin'in en büyük petrol sağlayıcısıdır. 2021 yılında Suudi Arabistan'ın Çin'in petrol ithalatındaki toplam payı %17'ye çıkmış ve Rusya'nın da önünde Pekin'in en büyük petrol sağlayıcısı olmuştur (Saudi Arabia is, 2022). Ayrıca Suudilerin İran destekli Husilerle Yemen'de giriştiği savaşta Çin menşeli droneları kullandığı bilinmekle birlikte (Downed drone, 2022), Pekin'in Suudi Arabistan'a silah ihracatı da her geçen yıl artmaktadır. SIPRI'nin verilerine göre son beş yılda Çin'in Suudi Arabistan'a silah ihracatı %290 artmıştır (Oki, 2022). Tüm bu nedenler düşünüldüğünde, Çin'in Ortadoğu'nun iki güçlü rakip ülkesi Suudi Arabistan ve İran'a yönelik dengeli bir politika yürütmesi de zaruri hale gelmektedir. Bu sebeple Pekin, bu iki ülke arasındaki çatışma ve anlaşmazlıklara müdahale etmemeye ve desteklememeye çalışır. Çin'in Orta Doğu'daki ana hedefi önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi ekonomi ve ticaret odaklı bir düzen oluşturup Kuşak ve Yol'un gelişimini sağlamak ve istikrarlı bir bölgenin oluşumuna katkı sunmaktır. Çin her ne kadar İran'a daha yakın gibi gözükse de pratikte böyle bir durum söz konusu değildir.

Öte yandan ABD'nin Ortadoğu'da daralan etkisine paralel olarak Çin'in etkisi genişlemektedir. ABD-Çin rekabeti her ne kadar kendini Ortadoğu'da da gösterse de Çin, ABD'nin aksine hiçbir ülkeyi seçim yapmak zorunda bırakmamıştır. Düşmanımın düşmanı düşmanım, dostumun dostu dostumdur anlayışını bu güçler arasında geçerli olmadığını, özellikle de Pekin'in ABD'nin bu klasik yaklaşımına karşı durduğunu görmekteyiz. Ayrıca Çin olabildiğince ABD ile bölgede rekabet etmekten kaçınmaya çalışmaktadır. ABD'nin tüm kışkırtmalarına rağmen Çin, Washington ile karşı karşıya gelmek istememiştir. Çin, ne ABD'nin Ortadoğu politikasına açıkça karşı durmuş ne de Ortadoğu ülkelerinden Çin ile ABD arasında bir taraf seçmelerini istemiştir. Çin bölgede ABD ile Rusya arasında taraf tutmamaya, Suudi Arabistan ile İran arasında bir tercihte bulunmamaya çalışmaktadır. Her ne kadar görünüşte Çin Rusya ve İran cephesine yakın gibi gözükse de tüm taraflarla yakın ilişkiler sürdürmeye devam etmektedir (Niu, 2021:33).

Sonuç

Ekonomik büyümesini devam ettirebilmek için sürekli artan oranda enerji ithalatına gereksinim duyan Çin, petrol zengini Ortadoğu ülkeleriyle ilişkisini zaman içerisinde aynı oranda genişletmiştir. Bununla birlikte Çin'in bölgeye yönelik ilgisi farklı aşamalarda farklı amaçlarla

kendini göstermiştir. İlk dönem bölgeye ideolojik bir ilgi duyan Çin, ikinci aşamada uluslararası tanınırlığını genişletmek amacıyla bölgeyle yakın ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. 1978'den sonra dışa açılma ile birlikte hızlı bir ekonomik büyüme sürecine giren Çin, büyümenin devamlılığını sağlayabilmek amacıyla ciddi bir enerji gereksinimine ihtiyaç duymuştur. Orta Doğu Çin'in bu ihtiyacını karşılayabilecek en önemli bölgelerden biri olması hasebiyle de 1990'lardan itibaren Çin'in bölgeye yönelik ilgisini temelde enerji arzı ve güvenliği şekillendirmiştir. Bu yıllarda ekonomik gerekçelerle Ortadoğu'ya yönelen Çin'in 2000'li yıllardan sonra bölgeye ilgisi güvenlik perspektifinden de şekillenmeye başlamıştır. Her ne kadar ekonomik ve ticari ilişkilerin önüne geçmese de güvenlik konusu da son yıllarda Çin için önemli bir unsur haline gelmiştir. Bunların yanı sıra Ortadoğu'nun Çin ürünleri için önemli bir Pazar olması, Kuşak ve Yol stratejisi açısından jeopolitik öneminin bulunması, Uygur meselesinde Ortadoğu'daki İslam ülkelerinin desteğine ihtiyaç duyulması ve Çin'in diplomatik becerilerini test etmek için Ortadoğu'nun önemli bir potansiyel barındırması gibi sebepler Pekin'in bölgeye yönelik temel motivasyonunu oluşturmaktadır.

Öte yandan Çin ve İran arasındaki ekonomik ilişkiler her ne kadar Orta Doğu'daki diğer ülkeler kadar belirgin olmasa da İran'ın bölgesel ve küresel güvenlik yapısına yönelik barındırdığı potansiyel tehdit ve ABD dış politikasındaki konumu nedeniyle Tahran ile ilişkiler Çin için büyük bir öneme sahiptir. Çin'in enerji bağımlılığı, Kuşak-Yol Stratejisi, İran'ın aşırıcılığa karşı bir güvenlik duvarı olarak görülmesi, İran'ın pazar potansiyeli, Çin'in sorumlu büyük güç imajı sergilemek istemesi ve İran'ın jeopolitik konumu Pekin'in İran'a ilgi göstermesini sağlayan en önemli nedenlerdir. Bununla birlikte Çin'in Ortadoğu'da çok dengeli bir politika izlediği görülmektedir. Tüm taraflarla uyumlu bir ilişki geliştiren Pekin yönetimi, bölgenin sorunlu konularından olabildiğince uzak durmaya ve ABD ile doğrudan karşı karşıya gelmemeye çalışmaktadır. Ayrıca, Çin her ne kadar İran'la ilgili çok önemli ekonomik ve siyasi çıkarlara sahip olsa da Suudi Arabistan, BAE ve İsrail gibi ülkeler de Çin'in önemli partnerleri arasında bulunmaktadır.

Kaynakça

Aamir, A. (2021). Deadly IS attack threatens China's Belt and Road in Pakistan, 27 Haziran 2022 tarihinde Nikkei Asia: https://asia.nikkei.com/Spotlight/Belt-and-Road/Deadly-IS-attack-threatens-China-s-Belt-and-Road-in-Pakistan

Abidi, A.H.H. (1981). Iran-China Relations: A Historical Profile. *China Report*, 17(3), 33-49.

Aluf, D. (2021). China's reliance on Middle East oil, gas to rise sharply", 25 Haziran 2022 tarihinde Asia Times: https://asiatimes.com/2021/12/china-to-rely-more-on-middle-east-for-oil-and-gas/

Belal, K. (2020). China-Iran Relations: Prospects and Complexities. *Policy Perspectives*, Sayı.17, No.2, 47-65.

Bush: 'You Are Either With Us, Or With the Terrorists', (2009), 12 Temmuz 2022 tarihinde VOA: https://web.archive.org/web/20150112170258/http://www.voanews.com/content/a-13-a-2001-09-21-14-bush-66411197/549664.html

Calabrese, J. (2006). *China and Iran: Partners Perfectly Mismatched*. Middle East Institute.

Castilla, C. (2016). China's Evolving Middle East Role. Institute for Security and Development Policy, *Policy Brief*, No. 193.

Chaziza, M. (2016). China's Middle East Policy: The ISIS Factor. *Middle East Policy*, Vol. 23, No. 1, 25-33.

China/Saudi Arabia, (2022). 12 Temmuz 2022 tarihinde OEC: https://lk.tc/7NCrq.

ChinaMed INDEX for the Middle East, (2022). 01 Temmuz 2022 tarihinde Chinamed: https://www.chinamed.it/chinamed-data/middle-east

China's Crude Oil Imports from Iran 2011-2016, (2016), 01 Temmuz 2022 tarihinde MEI: https://www.mei.edu/resources/infographic/chinas-crude-oil-imports-iran-2011-2016

Downed drone in Yemen's capital kills three, (2022), 13 Temmuz 2022 tarihinde Aljazeera: https://www.aljazeera.com/news/2022/5/24/downed-drone-in-yemens-capital-kills-locals

Fan, H. (2011). China's Policy Options Towards Iran. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, Sayı. 5, No. 1, 45-60.

Figuero, W. (2021). Can China's Israel-Palestine Peace Plan Work, 27 Haziran 2022 tarihinde The Diplomat: https://thediplomat.com/2021/05/can-chinas-israel-palestine-peace-plan-work/.

Full text of China's Arab Policy Paper, (2016), 27 Haziran 2022 tarihinde china.org: http://www.china.org.cn/world/2016-01/14/content_37573547.htm

Garver, J.W. (2016). *China and Iran: An Emerging Partnership Post-Sanctions*. MEI.

Gramer, R. (2017). ISIS just pledged to attack China — here's why, 27 Haziran 2022 tarihinde Foreign Policy: https://foreignpolicy.com/2017/03/01/the-islamic-state-pledged-to-attack-china-next-heres-why/

Green, W. Roth, T. (2021). *China-Iran Relations: A Limited but Enduring Strategic Partnership*. U.S.-China Economic and Security Review Commission.

Harold, S. Nader, A. (2012). *China and Iran: economic, political, and military relations.* Rand Corporation.

Hendrix, C.S. (2022). Chinese nationals have become targets for violence as China deepens its international reach, 27 Haziran 2022 tarihinde PIIE: https://www.piie.com/blogs/realtime-economic-issues-watch/chinese-nationals-have-become-targets-violence-china-deepens

Hornschild, S. (2016). China in the Middle East: not just about oil. *European Union Institute for Security Studies (EUISS)*.

Houghton, B. (2022). China's balancing strategy between Saudi Arabia and Iran: The View From Riyadh. *Asian Affairs*, Sayı. 53, No. 1, 124–144.

Katz, D. (2019). Despite sanctions, China is still doing (some) business with Iran, 25 Haziran 2022 tarihinde Atlantic Council: https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/despite-sanctions-china-is-still-doing-some-business-with-iran/

Kemp, G. (2010). *The East Moves West India, China, and Asia's Growing Presence in the Middle East.* Brooking Institutions Press.

Li, R. (李睿恒). (2017). "中东乱局背景下"一带一路"倡议的建设性作用分析" (An Analysis of the Constructive Role of China's Belt and Road Initiative in the Context of Middle East Chaos). *阿拉伯研究论丛*,No.2, 53-62.

Li, W. (李伟建). (2017). 中国在中东: 话语与现实 (China in the Middle East: Discourses and Reality). *西亚非洲*, No.5, 3-19.

Lim, K. (2021). China-Iran Relations: Strategic, Economic, and Diplomatic Aspects in Comparative Perspective. *Institute for National Security Studies*, No. 213.

Liu, J, Wu, L. (2010). Key Issues in China-Iran Relations. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (In Asia),* Sayı.4, No.1, 40-57.

Liu, S. (刘胜湘), Gao, H. (高瀚). (2020). 中东剧变背景下中国中东大国外交论析, (China's Middle East Major－country Diplomacy under the Background of the Upheaval in the Middle East). *西亚非洲*, No.5, 82-116.

Mackenzie, P. (2010). A Closer Look at China-Iran Relations, CNA China Studies, Roundtable Report. Main suppliers of crude oil to China in 2020 and 2021, (2022), 25 Haziran 2022 tarihinde Statista: https://www.statista.com/statistics/1310953/oil-imports-by-country-china/#:~:text=Saudi%20Arabia%20is%20China's%20main,countries%20in%20the%20Middle%20East

Mohseni-Cheraghlou, A. (2021). MENA at the center of the West: China's "opening up to the West" strategy, 26 Haziran 2022 tarihinde MEI: https://www.mei.edu/publications/mena-center-west-chinas-opening-west-strategy#:~:text=In%202017%20alone%2C%20China%20exported,expansion%20in%20the%20long%20run

Niu, X. (牛新春). (2021). 想像与真相：中国的中东政策 (Myth and Truth: China's Middle East Policy). *西亚非洲*, Sayı.4, 25-53.

Oki, S. (2022). China increasing arms exports to Middle East and Eastern Europe, 13 Temmuz 2022 tarihinde ANN: https://asianews.network/china-increasing-arms-exports-to-middle-east-and-eastern-europe/

Pan, G. (2008). China's Energy Strategy and Primary Role of the Middle East in This Strategy. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, Vol. 2, No. 2, 62-72.

Peimani, H. (2011). China and Iran: Energy Security Cooperation, but not Much More. *East Asian Policy*, 126-134.

Reale, H. (2020). Where Does China Get Its Oil?, 01 Temmuz 2022 tarihinde Energy Policy: https://www.energypolicy.columbia.edu/sites/default/files/fileuploads/Where%20Does%20China%20Get%20Its%20Oil_%20-%20The%20Wire%20China.pdf.

Rubin, B. (1999). China's Middle East Strategy. *Middle East Review of International Affairs* Vol. 3, No. 1, 46-54.

S. Arabia becomes largest oil supplier to China in 2020. (2021). 25 Haziran 2022 tarihinde

Anadolu Agency: https://www.aa.com.tr/en/energy/energy-security/s-arabia-becomes-largest-oil-supplier-to-china-in-2020/31666

Saudi Arabia is top oil supplier to China in 2021. (2022). 01 Temmuz 2022 tarihinde Arab News: https://www.arabnews.com/node/2008206/business-economy

Scobell, A. Nader A. (2016). *China in the Middle East The Wary Dragon.* Rand Corporation.

Shichor, Y. (2016). *Iran after the Sanctions: the Marginalization of China*. DGRIS.

Soltaninejad, M. (2017). Iran and Southeast Asia: An Analysis of Iran's Policy of Look to the East. *IJAPS*, Vol. 13, No. 1, 29–49.

Stanzel, A. (2022). China's Path to Geopolitics: Case Study on China's Iran Policy at the Intersection of Regional Interests and Global Power Rivalry. *German Institute for International and Security Affairs*, Research Paper 5.

Sun, D. (孙德刚). (2015). 中国参与中东地区冲突治理的理论与实践 (Theory and Practice of China's Participation in the Middle East Conflict Governance). *西亚非洲*, No.4, 79-98.

Syria says up to 5,000 Chinese Uighurs fighting in militant groups, (2017), 27 Haziran 2022 tarihinde Reuters: https://www.reuters.com/article/uk-mideast-crisis-syria-china-idUSKBN1840UP

The China-Iran 25-Year Cooperation Agreement: What is it and Should Investors be Encouraged, (2021), 04 Temmuz 2022 tarihinde China Briefing: https://www.china-briefing.com/news/the-china-iran-25-year-cooperation-agreement-what-is-it-and-should-regional-investors-traders-pay-attention/

Tian, W. (田文林) (2016). The Belt and Road Initiative and China's Middle East Strategy ("一带一路"与中国的中东战略)", *西亚非洲*, No.2, 127-145.

Üçüncü Şanghay OrtaDoğu Forumu Seminer Özeti. (2019). "转型中的中东与新时代中国中东外交" (Geçiş Sürecinde Orta Doğuve Yeni Dönemde Çin'in Ortadoğu Diplomasisi). *国际关系研究*, Sayı.2, 140-154.

Vaisi, G. (2022). The 25-year Iran-China agreement, endangering 2,500 years of heritage, 04 Temmuz 2022 tarihinde MEI: https://www.mei.edu/publications/25-year-iran-china-agreement-endangering-2500-years-heritage

Wang, M. (王猛). (2018). 一带一路"视域下的中国中东外交: 传承与担当(China's Middle

East Diplomacy from the Perspective of The “Belt and Road”Initiative: Inheritance and Innovation)”. *西亚非洲*, No.4, 21-41.

Workman, D. (2022). Top 15 Crude Oil Suppliers to China, 25 Haziran 2022 tarihinde Worlds Top Exports: http://www.worldstopexports.com/top-15-crude-oil-suppliers-to-china/

Wuthnow, J. (2016). *Posing Problems Without an Alliance: China-Iran Relations after the Nuclear Deal.* INSS.

Zha D. Meidan, M. (2015). China and the Middle East in a New Energy Landscape. Chatham House, Research Paper.

Zhang, J. (2016). China and the Challenges in Greater Middle East – Conference report. *Danish Institute for International Studies*, 22-26.

ÇİNCE İM SÖZLÜKLERİNİN ATASI: SHUOWEN JIEZI (说文解字)

ANCESTOR OF CHINESE CHARACTER DICTIONARIES: SHUOWEN JIEZI (说文解字)

Sema GÖKENÇ GÜLEZ*

Özet

Çincenin ilk sözlüğü M.Ö. 3. yüzyılda yazılmış olan Erya iken, M.S. 100 yılında yazımına başlanılan ve M.S. 121 yılında tamamlandığı düşünülen Shuowen Jiezi (说文解字) sözlüğü, Çince imleri anlamları ile analiz eden ilk sözlüktür. Sözlük Doğu Han Hanedanlığı döneminde klasikler üzerine çalışan Xu Shen (许慎) tarafından derlenmiştir. Shuowen Jiezi sözlüğü kelimenin temel anlam ve telaffuzunu veren standart bir sözlükten öte, Çince imlerin oluşumu ve anlamlarını analiz eden etimoloji sözlüğüdür. Xu Shen'ın sözlükte kullandığı yöntem, eserini filolojik bir eserden, bilimsel bir sınıflandırma eserine dönüştürmüştür. Shuowen Jiezi sözlüğünün günümüze kadar ulaşmış ve kalıcı olmasının nedeni yazarın benimsediği bu yöntemdir. Günümüzde de modern bir dili konuşup anlayabilmek ya da herhangi bir yabancı dil öğrenirken kelimenin o dildeki anlamını öğrenmek için başvurduğumuz sözlükler düşünüldüğünde, Çin'in antik döneminde yazılan Shuowen Jiezi sözlüğü, zaman içerisinde değişime uğramış fakat anlamını yitirmeden günümüze kadar gelmeyi başarmış, Çin dilini, Çince imleri ve imlerin barındırdığı farklı anlam ve özelliklerini anlamamız açısından önemli bir eserdir. Bu çalışmada, öncelik olarak sözlüğün tarihçesine ve Çincenin temel özelliklerine değinmekte, öncelik olarak Çincenin yapısı ele alınarak, ShuowenJiezi sözlüğünün yapısı ve önemi, yazar Xu Shen'ın sözlük yazımında kullandığı şablon ve im kategorizasyonundaki yöntemler sözlükte yer alan örnekler ile ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Shuowen Jiezi, Çin'in İlk İm Sözlüğü, Çince İm Analizi, Xu Shen, Etimoloji Sözlüğü

Abstract

While Chinese first dictionary was Erya which was written in 3rd century, the Shuowen Jiezi (说文解字) dictionary that was thought to started to be written in CE 100 and have been completed in CE 121, was the first dictionary to analyze Chinese characters with their meanings.

* Dr. Öğretim Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Çin Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, gokencsema@nevsehir.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-1787-9328

The dictionary was compiled by Xu Shen (许慎), who studied the classics of the Eastern Han Dynasty. Shuowen Jiezi dictionary is more than a standard dictionary that gives the basic meaning and pronunciation of the word. It is an etymology dictionary that analyzes the formation and meanings of the Chinese characters. The methods Xu Shen used in the dictionary transformed his work from a philological work to a scientific classification work. The reason why the Shuowen Jiezi dictionary has survived and is permanent is the method used by the author Xu Shen. Considering the dictionaries we use to speak and understand the modern language even today or considering the dictionaries we use to learn the meaning of the word while learning any foreign language, the Shuowen Jiezi dictionary, which was written in ancient times in China, is an important work in terms of understanding the Chinese language, Chinese characters and the different meaning and culture of the characters, which have changed over time but have survived to the present day without losing its meaning. In this study, first will be analyzed the history of the dictionary, the structure of Chinese language and will be analyzed and discussed the structure and importance of Shuowen Jiezi dictionary, the composition of the lexical entries and the methods used in dictionary, characters categorization with the examples of in the dictionary.

Key Words: Shuowen Jiezi, Chinese First Character Dictionary, Chinese Characters Analyzes, Xu Shen, Etymology Dictionary

Giriş

Sözlük; Türk Dil Kurumu sözlüğünde, *"Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat''* olarak tanımlanmaktadır. (https://sozluk.gov.tr/) Bingöl'e göre: *"Sözlük, bir dilin belli bir çağda ya da bütün çağlarda kullanılan sözcüklerini terimlerini ve kalıp kullanımlarını (deyimler, kalıp sözler, deyimler, atasözleri vb.), alfabetik düzen içinde, tanımları, örnek tümceleri, söylenişleri, kökenleri, dilbilgisi kategorileri, eş anlamlıları, karşıt anlamlıları, bir başka dildeki karşıtlarıyla, vb. yapılara denir. Sözlüklere aynı zamanda lügat veya eski deyişle kamus denir (Bingöl, 2006: 198)."* Sözlüğün bir başka tanımı Yılmaz tarafından şu şekilde yapılmıştır:

> "Genellikle bir dilin (veya karşılaştırmalı olarak birden çok dilin) belli bir döneminin özellikle de son döneminin söz varlığının bütününün veya çeşitli uzmanlık alanlarını ilgilendiren özel bir bölümünün, alfabetik veya kavramsal olarak ortaya konulmasını amaçlayan; içerdiği söz varlığındaki sözlüksel birimlerin ölçünlü dildeki (veya kullanıldığı alandaki) ana biçimlerini, bu

> biçimlerin vurgu ve tonlamaya göre geçirdiği ses temelli değişiklikleri, kökenlerini, bağlam içindeki kullanım alanlarını, dâhil olduğu çeşitli dilsel tabakaları; bir dil birimi olarak ait olduğu sınıf ve türleri, bağlam içinde gösterdiği çeşitli dil bilgisel özellikleri, anlam/anlamlarını -genellikle- ortak yazı dilinden taranarak belirlenmiş tanıklı (imzalı) örneklerle tanımlayarak veren, bu sözlüksel birimlerin geçtiği deyim, atalar sözü, kalıp söz, birleşik şekilli dil öğelerini de kapsayan, ana dili ve yabancı dil öğrencileri için temel başvuru kaynağıdır'' şeklinde tanımlanmıştır(Yılmaz: 2009: 48)."

Tarihte bilinen ilk sözlük olan, M.Ö. 2300 yıllarına tarihlenen Sümer ve Akadca dillerinde yazılmış çivi yazısı tabletlerinden, günümüzde kullandığımız çevrimiçi sözlüklere kadar tüm sözlükler nesiller boyunca bilgi taşıyıcılığı görevini üstlenen ve hazırlandıkları dönemlerdeki metinlere ışık tutmamızı sağlayan yegâne aktörler olmuşlardır. *"Bilinen en eski sözlük Sümerce Akadca karşılıklar kılavuzu niteliğindeki UrraHubullu'dur. Sözcüklerin konularına göre düzenlendiği sözlük, yirmi dört tabletten oluşmaktadır. Yaklaşık olarak MÖ 2300 yılında Akad İmparatorluğu'nda ortaya konulduğu sanılan sözlüğün tabletleri Suriye'deki Ebla kalıntılarında bulunmuştur (Akalın, 2010: 270-271)."* Sterkenburg ilk sözlüğün iki dilli olarak batı Asya'da M.Ö. 2600'lü yıllara kadar uzandığından ve Akadlar ya da Babiller tarafından Sümer diline tematik olarak erişebilmek ve neticede bu dili anlayabilmek için kil tabletlere *"kavramlar dizisi"* şeklinde yazılarak oluşturulduğundan bahsetmektedir (Sterkenburg, 2003: 8). Crystal, ilk sözlüklerin pratik bir amacı olduğunu ve çoğunlukla iki veya çok dilli olan sözlük listesi niteliğindeki sözlüklerin gezginlere, tacirlere veya misyonerlere yardımcı olmak amacıyla hazırlandığını vurgulamakta, Eski Yunan'da ise az kullanılan, tarihsel kaynaklarda kalmış, unutulmuş sözcüklerle yerel sözcükleri veya teknik sözlükleri anlamak isteyen insanlara yararlı olmak üzere hazırlanan "glossary"nin olduğundan bahsetmektedir (Crystal 2003: 110). İlk sözlükler hakkında bilgi veren Akalın, ilk sözlüklerin, sözcüklerin değil resim yazıların (piktogram) karşılıklı açıklaması olarak hazırlandığını belirterek, kavram yazısının (ideogram) yerini ses değerleriyle birlikte hece yazılarının almaya başlamasıyla dillerin anlaşılmaz olduğunu ve böylece hece yazılarının kavram yazı işaretlerini açıklamakta kullanıldığının ve bunların da dikey sütunlar hâlinde kil tabletlere yazıldığının altını çizmektedir (Akalın, 2010: 270).

Günümüzde bile modern dili konuşup anlayabilmek adına, içeriği sadece günümüzde kullandığımız sözcüklerden oluşan sözlüklere olan ihtiyacın hala sürdüğünü düşünürsek, geçmişi anlamak için bir kaynağa ihtiyaç duymamız şüphesiz ki kaçınılmazdır. Bu ihtiyaç özellikle binlerce yıldır değişime uğramış ancak anlamını yitirmeden günümüze kadar gelmeyi başarmış Çince gibi köklü dilleri ve o dilin konuşulduğu zamandaki dönemin yaşam biçimini ve kültürünü anlamak için elzemdir.

"Çince, ideografik yazı sistemine sahip, yazının harfler yerine sembollerle ifade edildiği bir dildir. Klasik Çince imler zamanla yavaş yavaş değişerek günümüze kadar gelmiş, ancak ifade ettiği anlamı koruduğu için bugün bile bize anlamından bir şey kaybetmeden antik zamandaki birçok durum ve olay hakkında bilgiler iletmeye devam etmektedir (Gökenç, 2016: 87)." Bu durum aynı zamanda Çince imlerin, kuşaklar arasında bilgi taşıyıcılığı görevi yaptığını, tarihsel, kültürel, edebi ve sanatsal öğeleri sonraki nesillere aktarmak gibi görevleri de üstlenmiş olduğunu göstermektedir.

Gülez, günümüzde kullandığımız Çinceye ait ilk izlere yaklaşık 3600 yıl önce, Jiaguwen denilen ve Fal Yazıtları olarak adlandırılan hayvan kemikleri ve kaplumbağa kabuklarında rastlandığını ve Jiaguwen'ın günümüzde Çin yazısının temelini oluşturduğunu ve aynı zamanda bu yazıtların Çin astronomisinin de en eski kayıtları olarak kabul edildiğinden bahsetmektedir (Gökenç Gülez, 2022: 369). Azertürk ise, Çince imlerin tarihine baktığımızda, Fal Yazıtlarının Çincenin bilinen en eski yazı sistemi olduğunu, Fal Yazıtlarındaki imlerin zaman içinde gelişmesiyle günümüzde kullanılan "Çin Yazısı" formuna ulaşıldığını ve bu yüzden de Fal Yazıtlarına günümüz Çin yazısı ve imlerinin temeli olduğunu vurgulamaktadır (Azertürk, 2014: 70). Öte yandan, Jean, Çin yazısının bambaşka bir niteliği olduğunu, M.Ö. 2000 yılında ortaya çıkan, zamanımızdan 1500 yıl önce belli bir düzene oturtulan ve M.Ö. 200 ve M.S. 200 yılları arasında tutarlı bir sisteme dönüşen bu yazının aslında Çinlilerin bugün de okuyup yazdıkları yazı olduğunun altını çizmektedir (Jean, 2002: 45-46). Çince hâlâ ilk halinin izlerini taşımasına rağmen yine de zaman içerisinde birçok değişimden geçmiştir. Ancak bütün yazıların temel ögesi olan piktogram Çin yazısında bugün hala kullanılmaktadır. Gülez Jiaguwen'dan sonra farklı dönemlerde ortaya çıkan yazı formları hakkında detaylı bilgi vermektedir:

> "Shang döneminde rastlanılan Jiaguwen'dan sonra farklı dönemlerde Jinwen (金文), Dazhuan (大篆), Xiaozhuan (小篆), Lishu (隶书), Kaishu (楷书), Xingshu (行书), Caoshu (草书) gibi yazı formları oluşturulmuştur. Jinwen, Jiaguwen'dan sonra atalara tapınma ile ilişkili olarak bronz kaplar üzerinde kendine yer bulmuş olan bir yazı formudur. Jinwen'dan sonra Dazhuan piktografik yazı formu geliştirilmiştir. Dazhuan yazı formunda tanımlanmış olan daha fazla karakter vardır. Bu piktografik yazılar bronz ya da tahta üzerine yazılmış yazılardır. Çin yazısında geliştirilen üçüncü yazı formu ise Xiaozhuan yazı formudur. Bu yazı formu önceki yazı formlarına göre daha az piktograf, fakat daha çok logografik içermektedir. Xiaozhuan yazı formunda semboller resimlerden ziyade kavramları temsil etmektedir. Bir diğer yazı formu ise Lishu'dur. Lishu yazı formu, Qin Hanedanlığı ve Han Hanedanlığı dönemlerinde kullanılan yazı formudur. Lishu; devlet işlerinin belgelendirilmesi gerektiği ihtiyacından ötürü doğmuş ve bürokratik işlerde kullanılmıştır. Cümleler, iple birbirine bağlı bambu tomarlar üzerine yazılmıştır. Bu yazı formlarının dışında, şiirde ve kaligrafide kullanılan bitişik eğik yazı formları da geliştirilmiştir. Bunlar; standart yazı formu Kaishu, Xingshu ve Caoshu yazı formlarıdır. Kaishu ve Xingshu yazı formları Han döneminde oluşturulurken, Caoshu yazı formu Qin döneminde oluşturulmuştur (Gökenç Gülez, 2022: 5)."

Tüm bu yazı formları farklı dönemlerde değişime uğrayarak sadeleşmiş, fakat imler anlamını korumuştur. Geçmişi daha iyi anlayabilmek ve geçmişten o güne kadar kullanılmış olan imlerin anlamlarını sonraki nesillere aktarabilmek için imleri sistemli bir şekilde kategorize etme ihtiyacı doğmuş, bu da Shuowen Jiezi'nın doğuşuna sebep olmuştur.

Shuowen Jiezi Sözlüğü ve Yapısı

Yazılmaya M.S. 100 yılında başlandığı tahmin edilen Shuowen Jiezi (说文解字) sözlüğü, Doğu Han Hanedanlığı döneminde Konfüçyüs Klasikleri ve el yazısı üzerinde çalışan Xu Shen (许慎)tarafından derlenmiş, Çince imlerin oluşumunu ve anlamlarını analiz eden, yorumlayan ve telaffuzlarını veren ilk Çince im sözlüğüdür.

Shuowen Jiezi, sadece kelimelerin temel anlamlarını veren bir sözlük değildir. Shuowen Jiezi sözlüğü bir grafik etimoloji sözlüğüdür ve etimoloji semantik analizden ayrı olarak dikkatli bir şekilde ele alınmalıdır. Shuowen Jiezi, sözcükleri yazmak için kullanılan grafiklerin açıklamasıyla ilgili anlamları verir. *"Benzer şekilde, Shuowen Jiezi sözlüğü şimdiye kadarki fonetik bileşenlerinin açıklamasıyla ilgili olduğu grafiklerin telaffuzlarına da atıfta bulunur (Bottéro ve Harbsmeier, 2008:254)."* Yine de Xu Shen bu sözlüğü yazarken fonetik ve anlamsal farklılıklar üzerine odaklanmamıştır. Hatta kelimelerin telaffuz detaylarına ve anlamlarına da değinmemiştir. Bottéro ve Harbsmeier, Xu Shen'ın sadece imlerin anlamlarına odaklandığını ve Shuowen Jiezi'da kullandığı bu yöntemin, yazarın çalışmasını filolojik bir eserden, bilimsel bir sınıflandırma eserine dönüştürdüğünü ve sözlüğün günümüze kadar ulaşmasını ve hatta günümüzde bile anlaşılıyor olmasının ve Çin tarihinde kalıcı bir yere sahip olmasının nedeninde tam olarak bundan kaynaklandığını vurgulamaktadırlar (Bottéro ve Harbsmeier, 2008: 254).

Xu Shen, her bir Çince imin açıklamasını bir dizi kural üzerine inşa etmiştir. Her ne kadar zaman zaman kendi belirlediği kuralların dışına çıksa da genel olarak bir metodolojiye bağlı kalmış olması, çalışmasının düzenli ve basit kalmasını sağlamış, bu da Shuowen Jiezi'nın kendisinden sonra gelenler tarafından farklı metodolojilerle tekrar yorumlanabilmesine olanak tanımıştır. Xu Shen, sözlüğünde bağlam içerisinde kullanılan imlerin anlamı yerine, imlerin tek başına kendi anlamı üzerine yoğunlaşmayı tercih etmiştir. Bu da ilgi alanının çoğunlukla *"imlerin yazımı"* olduğuna kanıt olarak gösterilebilir. Sözlükteki her kelime, yedi alandan oluşan bir şablonu takip etmektedir:

1	Ana diyagram, kelimenin yazılışı	Zorunlu ve daima mühür yazısı ile
2	Grafolojik analiz ile ilgili anlamsal yorum	Zorunlu. Bu genellikle hiçbir şekilde temel anlamı olmayan, yorumlanan kelimeye marjinallik sağlamak amacıyladır. İsteğe bağlı olarak, yorumlarda Xu Shen'ın literatürde bulduğu ve kaydetmek istediği alternatif yorumları da içerebilir.
3	Anlamsal ve fonetik bileşenlerin grafolojik analizi	Zorunlu. Sadece fonetik bileşenlerinin ikili semantik-fonetik kullanımına opsiyonel olarak dikkat edilir.
4	Grafiksel olarak farklı allograflara dair not, bilgi	Opsiyonel
5	Tamamlayıcı/ansiklopedik muhtelif materyal	Opsiyonel
6	Altında toplama formülü	Radikaller hariç, sadece radikallerlezorunlu tutulmuştur
7	Telaffuz üzerine notlar	Opsiyonel. Telaffuz üzerine notlar yaklaşık olarak imlerin %10'luk kısmında yer alır ve düzenli olarak girişin sonunda bulunur.

Tablo 1: Shuowen Jiezi Sözlüğü Şablonu[7] **(**Bottéro ve Harbsmeier, 2008: 252**)**

Yukarıda yer alan şablonda görüldüğü üzere, bu alanlardan bazıları her bir karakter için kullanılmış iken, bazıları ise açıklamalarda kendine yer bulamamıştır. Yazar, sözlüğe eklediği her kelime için şablonda belirtilen bu yedi alanı sanki bir form doldurur gibi takip etmiştir. Bazıları zorunlu olarak uygulanırken bazıları ise opsiyoneldir. Sözlükte ana diyagram, kelimenin nasıl yazıldığı zorunlu bir kural olarak belirlenmiştir. Ayrıca, imlerin anlamsal yorumları, anlamsal ve fonetik bileşenlerin grafolojik analizi ve radikalleri altında toplama formülü sözlükteki zorunlu kurallardır. İmlerin anlamsal yorumlarının mutlaka verildiği

[7]Tablo 1 Bottéro ve Harbsmeier (2008)'ın çalışmasındaki bilgiler temel alınarak oluşturulmuştur.

sözlükte, aynı zamanda Xu Shen imlerin yorumlanmasında literatürde bulduğu ve kaydetmek istediği alternatif yorumlara da yer vermiştir. Bunun yanında, grafiksel olarak farklı allograflara dair bilgi ya da not, imlere dair tamamlayıcı ansiklopedik muhtelif bilgi ve imlerin telaffuzu üzerine notlar opsiyoneldir. Sözlükte yer alan telaffuz üzerine notlar yaklaşık olarak imlerin %10'luk kısmında bulunmaktadır.

Xu Shen'ın sözlüğü için belirlediği kurallarının dışına çıktığı durumlar bunlarla sınırlı değildir. Örnek olarak eğer yazdığı karakterin içinde, o dönemde hayatta olmayan bir imparatorun adını geçiriyorsa bunu "shànghuì (上諱)" olarak belirtmiştir(Bakınız: Resim 1). Bu Xu Shen'ın Han Hanedanlığı'na duyduğu bağlılık ve saygının, eserinde takip ettiği şematik kurallardan daha ağır basması olarak da yorumlanabilir.

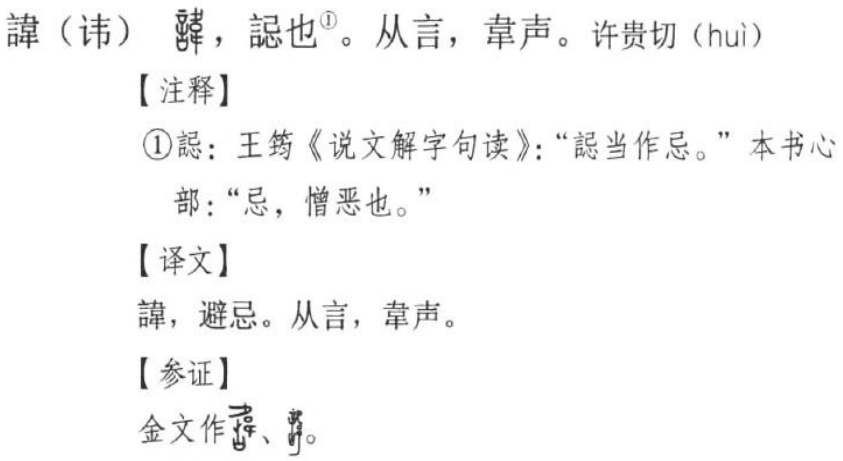
諱（讳） 諱，誋也①。从言，韋声。许贵切（huì）

【注释】

①誋：王筠《说文解字句读》："誋当作忌。"本书心部："忌，憎恶也。"

【译文】

諱，避忌。从言，韋声。

【参证】

金文作、。

Resim 1: Huì, 諱 iminin Shuowen Jiezi'daki Açıklaması (Tang, 2018: 卷五, 言部, 484)

Kural dışı olarak gösterilebilecek bir diğer örnek ise, Xu Shen'ın ilgi duyduğu yazı formları ile ilgilidir. Xu Shen sözlüğü hazırlarken Lishu kullanılıyor olmasına rağmen bazı başkarakterleri sözlüğüne eklerken Xiaozhuan yazı formundaki hallerini kullanmıştır. Xu Shen'ın imleri yazarken özellikle yaşadığı dönemin imini değil de geleneksel Çince imleri kullanmayı tercih ettiği görülmektedir (Bottéro ve Harbsmeier, 2008: 256). Çünkü Çincenin geleneksel versiyonları yazarın sistematik mantığına daha iyi uymaktadır ve daha kapsayıcıdır.

Xu Shen'ın incelediği grafolojik sistem, Han geleneğinden devraldığı ve Shuowen'ın önyüzünde kısaca ele aldığı Çince imlerin sınıflandırılması ve oluşturulması anlamına gelen Liushu (六書) olarak adlandırılır. Sözlükte, Çince imleri sınıflandırma ve oluşturma yöntemleri şu şekildedir:

	Yöntem Adı	Açıklaması	Örnek İm
1	zhǐ shì (指事)	İmlerin resimsel ve sembolik olarak oluşturulması yöntemidir.	shàng 上: üst, yukarı xià 下 imi: alt, aşağı
2	xiàng xíng (象形)	İfade edilecek kelimenin fiziksel şeklini simgeleme ve sembolize etme yöntemidir.	yuè 月 : ay rì 日 : gün
3	xíng sheng (形聲)	Anlam, şekil ve ses bilgisini (fonetik) belirten yöntemdir.	Jiang 江: nehir hé 河: nehir
4	huì yì (會意)	Birleşik ideogram yani birden fazla Çince imin ve anlamlarının birleşerek farklı bir imi ortaya çıkarmasıdır.	wǔ 武: savaşa ait xìn 信: mektup
5	zhuǎn zhù (轉注)	Anlamı diğer kelimelerden etkilenen imlerdir. Bazen karşılıklı olarak açıklayıcı imler olarak da adlandırılır.	kǎo 考 : denetleme, sınav lǎo 老 : yaşlı
6	jiǎ jiè (假借)	Fonetik birleşme ile anlam kazanan imlerdir.	lìng/lǐng 令 cháng/zhǎng 長

Tablo 2: Çince İmleri Sınıflandırma ve Oluşturma Yöntemleri[8]

Xu Shen'ın, sözlükte belirlediği ve uyguladığı kuralların yanında, ele almadığı bazı noktalar da bulunmaktadır. Örneğin, Xu Shen yazım sırasından sözlüğün hiçbir yerinde bahsetmemiştir. Sözlükteki imlerin onlarca farklı yazılış şekli olabilir. Yazar, imin ana yapısını değiştirmediği sürece bunları da görmezden gelmiştir. Ayrıca, imlerin her birinin ilk ne zaman bulunduğu ya da bu imlere dönem yazılarında rastlandığı bilgisini de vermemiştir. Çünkü bu imin telaffuzunun değişmesine sebep olabilir.

Xu Shen'ın sözlükte üzerinde çok fazla durmadığı konulardan birisi de imlerin telaffuzudur. İmlerin telaffuzlarının verilmesi sözlükte zorunlu bir kural olarak belirtilmemiş,

[8]Tablo 2 Bottéro ve Harbsmeier (2008)'ın çalışmasındaki bilgiler temel alınarak oluşturulmuştur.

opsiyonel olarak belirlenmiştir. Bu sebeple, sözlükte telaffuz üzerine not ya da bilgi sadece %10'luk kısımda yer almaktadır. Shuowen Jiezi sözlüğü, fonetik ve anlam çeşitliliği üzerinde durmadığından, bir telaffuz sözlüğü ya da kelimelerin temel anlamlarını veren bir sözlük değildir. Yazarın, sözlükte imlerin telaffuzlarını opsiyonel olarak vermesi, imlerin telaffuzlarının zaman içerisinde, dönem ve bölgeye göre değişmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Çincede kelimelerin birden fazla telaffuz ve anlama sahip olduğu durumlar olabilir. Yazar Xu Shen'ın döneminde de Çince imler genellikle farklı telaffuzlara sahiptir. Örneğin; "shuō 说" imi Basitleştirilmiş Çincede "shuō (söylemek), shuì (ikna etmek), yuè (memnun, tatmin)" şeklinde üç farklı telaffuz ve anlama sahiptir. Ancak Xu Shen, sözlükte imin telaffuzu ve açıklamasında "konuşmak, konuşma eylemi" anlamına gelen "shuō" imine yer vermiştir. (Bakınız Resim: 2)

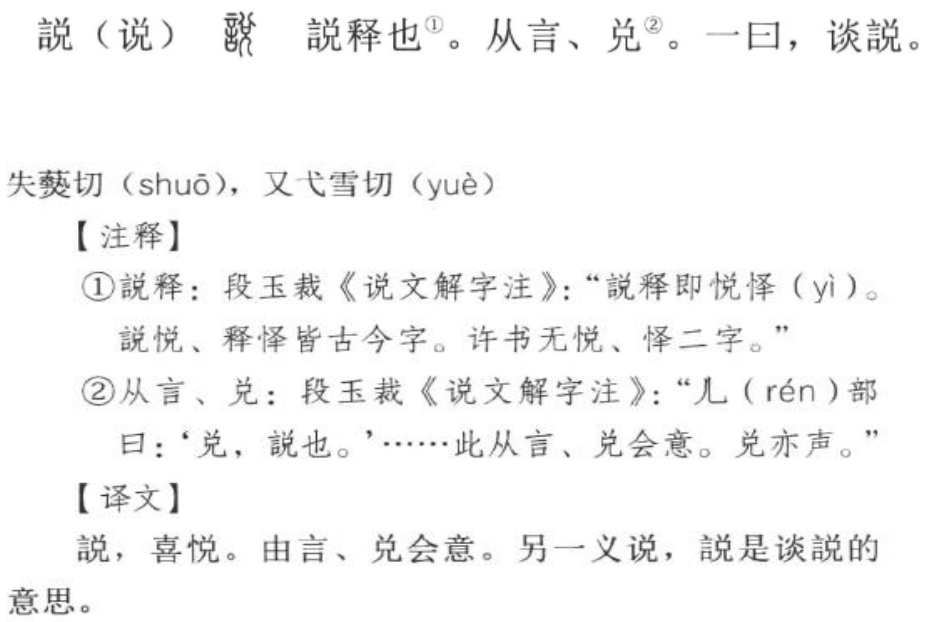

說（说） 說釋也[1]。从言、兑[2]。一曰，谈說。

失爇切（shuō），又弋雪切（yuè）

【注释】

①說释：段玉裁《说文解字注》："說釋即悦怿（yì）。說悦、釋怿皆古今字。许书无悦、怿二字。"

②从言、兑：段玉裁《说文解字注》："儿（rén）部曰：'兑，說也。'……此从言、兑会意。兑亦声。"

【译文】

說，喜悦。由言、兑会意。另一义说，說是谈說的意思。

Resim 2: Shuō İmi Shuowen Jiezi'daki Açıklaması (Tang, 2018: 卷五, 言部, 490-491)

Yazarın, sözlükte %10'luk kısmını oluşturan bazı imler için alternatif telaffuz eklediği durumlar da bulunmaktadır. Örneğin, tek başına kullanılmayan bazı imler için telaffuz üretmiştir. Örneğin, "**s**uǒ 所" imi ağaca vuran baltanın sesi olarak açıklanmıştır. Yazar Xu Shen, verilen bu açıklamanın imin anlamının doğru bir şekilde anlaşılması için yardımcı olmadığının farkındadır. Ancak kelimenin nadir anlamı düşünüldüğünde, kelimenin yazılışının en iyi şekilde anlaşılacağını düşünüyordur.

所 伐木声也[①]。从斤，户声。《诗》曰："伐木所所。"[②]疏举切（suǒ）

【注释】

①伐木声：段玉裁《说文解字注》："伐木声乃此字本义，用为处所者，假借为处字也。"

②伐木所所：语见《诗经·小雅·伐木》。毛本所所作许许。段玉裁《说文解字注》："所所，则锯声也。"

【译文】

所，砍伐树木的声音。从斤，户声。《诗经》说："砍伐树木啊所所地响。"

Resim 3: "Suǒ, 所" iminin Shuowen Jieizi'daki Açıklaması

(Tang, 2018: 卷二十七, 斤部, 3075-3076)

Shuowen Jiezi sözlüğü kategorizasyonu ile de öne çıkan bir sözlüktür. Tan, sözlüğün kategorizasyonu hakkında aşağıdaki bilgileri vermektedir:

> "Sözlük toplamda 15 bölümden oluşmaktadır. Analiz edilen 9353 adet Çince im, tekrarlayan ise 1163 adet im olmakla beraber, sözlükte toplamda 10516 im yer almaktadır. Çince imlerin yapısına göre, Xu Shen 9353 mühür yazısını (篆文) 540 bölüme ayırmıştır. Bu şekilde bölümler dağınık bir şekilde değil, imler aynı yerde toplanmış ve sınıflandırılmış bir sisteme oturtulmuştur. Xu Shen'ın sözlük için yaptığı ilk sınıflandırma bu olmuştur. Daha sonra radikalleri 214 bölüme indirgemiş ve kapsamı daraltmıştır. Xu Shen'ın radikaller altına Çince imleri düzenlemesi sözlüğün temelini oluşturmuştur. Bölüm başlıklarının sayısı olan 540 numerolojik olarak Yin ve Yang'ın sembolik sayılarının çarpımı 6x9x10'a ve Tian Gan'a (天干) eşittir. İlk bölüm başlığı "一 yī" (bir, ilk) iken sonuncu bölüm başlığı da "亥 hài' dır" (Tan, 2010: 224)."

Huang, Yang ve Sheng, Shuowen Jiezi sözlüğünde semantik sembollerin radikal formlara göre düzenlendiğini ve imlerin radikallere göre sınıflandırılmış ve anlamları semantik sembolün etrafında kümelendiğini vurgulamaktadırlar (Huang, Yang, Chen, 189). Shuowen Jiezi sözlüğünün derlenmesinden önce, imlerin sınıflandırdığı bir diğer kitap Batı Han Hanedanlığı döneminde yazar Shi You (史游) tarafından kaleme alınmıştır. Shi You, Jijiupian (急就章) adlı eseri kaleme almasıyla, Çince imleri sınıflandırma işini başlatmıştır. Lu, Shi You'un Jijiupian kitabında, benzer radikalleri bir arada sıraladığını, imleri içeriğe göre oluşturduğunu ve radikalleri birlikte sınıflandırması ve oluşturmasının yazarın kasıtlı olarak değil rastgele yaptığı bir sıralama olduğunu belirtmektedir (Lu, 1981). Xu Shen'ın radikalleri sınıflandırması ve imleri oluşturma yöntemi Shiyou ile farklılık göstermektedir. Xu Shen

Shiyou'dan etkilenmiş ve kendi yöntemini kullanarak özgün bir sözlük oluşturmuştur. Tan bu durumu şu şekilde anlatmaktadır:

> "Yazar Shiyou'un öncesinde, Han Hanedanlığı'ndan Sima Xiangru, Xu Shen'a zengin içerikli materyaller sunmuştur. Xu Shen kendisinden önceki kişilerin girişimlerinden etkilenerek kendi yöntem ve metodunu kullanarak özgün radikalleri (bileşenleri indeksleyen) düzenleyen sistemini oluşturmuştur. Xu Shen, Shuowen Jiezi sözlüğünde Çince imleri radikallere göre ayırarak sınıflandırmış, karışık ve dağınık haldeki Çince imlerin kendi sıralama sistemini oluşturmuştur (Tan, 2010: 224)."

Bu da Shuowen Jiezi sözlüğünü, daha önce derlenen kitaplardan ayırırken aynı zamandaÇince imleri analiz eden ilk sözlük unvanını almasını sağlamıştır. Shuowen Jiezi sözlüğü Çince imlerin analiz edildiği ilk im sözlüğü iken, Çin'in ilk sözlüğü M.Ö. 3. yüzyıla ait "Ěryǎ 尔雅" sözlüğüdür. Shuowen Jiezi sözlüğünü diğer sözlüklerden ayıran birden fazla özelliği bulunmaktadır.Bu özellikler arasında, Xu Shen'ın sözlükte sunduğu grafik yapısıyla imlerin yapısını analiz etmesi, imlerin arkasındaki mantığı da beraberinde sunması ve radikalleri ortak bileşenlere göre düzenleme ilkesi gösterilebilir.

Sonuç

Tarihte bilinen en eski sözlük olan, M.Ö. 2300 yıllarına tarihlenen Sümer ve Akadca dillerinde yazılmış Urra Hubullu sözlüğünden günümüzde kullandığımız çeşitli çevrimiçi sözlüklere kadar tüm sözlükler nesiller boyunca elçi olarak bilgi taşıyıcılığı görevini üstlenmiş ve aynı zamanda yazıldıkları dönemdeki metinleri anlamamızı sağlarken, o dönemin kültürü ve yaşayışı hakkında da bilgi edinmemizi sağlayan önemli kaynaklar olmuşlardır. Bir dili konuşup anlayabilmek ve kelime dağarcığımızı genişletmek adına sözlüklere önemli derecede ihtiyaç duyduğumuz ortadadır. Konuştuğumuz dilin yanında özellikle yabancı bir dil öğrenirken sözlüklerin, dili öğrenme ve konuşmada son derece elzem bir kaynak olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bir dili öğrenirken ve konuşurken ihtiyaç duyduğumuz sözlükler, geçmişten günümüze değişime uğramış, içerisinde zengin kültürü barındıran ve anlamını yitirmeden günümüze kadar ulaşan Çin dilinin kökenini ve dönemsel özelliklerini anlamamız açısından oldukça önemlidir. Bu noktada, Çince imleri anlamları ile beraber analiz eden Çin'in ilk im analiz sözlüğü Shuowen Jiezi dönemin kültürüne, yaşayışına ve dönem hayatına ışık tutan bir kaynaktır.

Xu Shen'ın kaleme aldığı Shuowen Jiezi sözlüğü kelimelerin temel anlamını veren basit bir sözlükten ziyade, Çince imlerin anlamlarını analiz eden bir sözlüktür. Toplamda 15 ciltten oluşan sözlükte, Xu Shen her bir Çince imin açıklamasını bir dizi kural üzerine inşa etmiştir. Xu Shen'ın sözlüğe kelime girişlerinin bileşiminde yedi farklı alandan oluşan bir şablonu tıpkı

bir form doldurur gibi takip edildiği görülmektedir. Sözlüğe kelime girişlerinde kullandığı bu alanlardan, kelimenin yazılışı, imlerin analiz edilerek anlamsal yorumlanması, anlamsal ve fonetik bileşenlerin grafolojik analizi sözlükte zorunlu olarak uyulması gereken kurallar iken, farklı allograflara dair not ya da bilgi, imlere dair ek ansiklopedik muhtelif bilgiler, materyal ve radikaller hariç altında toplama formülü opsiyonel kurallar arasında yer almaktadır. Bunlardan anlaşılacağı üzere, Xu Shen'ın zaman zaman kendi belirlediği kuralların dışına çıktığı durumlar olsa da genel olarak metodolojiye bağlı kalmış ve bu sayede çalışmanın basit ve düzenli olmasını sağlamıştır. Xu Shen'ın sözlükte uyguladığı bu yöntem sözlüğü öne çıkarırken, kendinden sonraki dönemlerde farklı metodolojilerle yeniden yorumlanabilmesine olanak sağlamıştır. Xu Shen'ın sözlükte fonetik, telaffuz ve anlamsal farklılıklara çok düşük oranda yer verdiği, daha çok kelimenin anlamsal analiz ve yorumlaması üzerinde durduğu görülmektedir. Yazarın telaffuza odaklanmaması Çince imlerin telaffuzlarının ve anlamlarının farklı dönem ve zaman içerisinde değişmesi ile birlikte, o dönemde bir imin farklı telaffuzlara sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Antik dönemde, Çin'in Doğu Han Hanedanlığı döneminde M.S. 100 yılında yazılmaya başlanan, yazarın kendi metodunu kullanarak belirli bir indeksleme sistemi dâhilinde, Çince imlerin anlamlarını ve yorumlanmasını içeren Shuowen Jiezi sözlüğü, dönemin Çin toplumu, kültürü, dönem hayatı ve yaşantısının incelenmesi ve analiz edilmesi açısından önemlidir.

Kaynakça

Akalın, Ş. H. (2010). Sözlüğün Tarihi. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. C. XCVIII, 699. 268-279.

Azertürk, S. İ. (2014). Çiviyazısı ve Çin'in Fal Yazıtları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 37/2. 70-85.

Bingöl, Z. (2006). Sözlük ve Sözlükçülük Üzerine Bir Araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*. 9. 197-207.

Bottéro, F., Harbsmeier C. (2008). The Shuowen Jiezi Dictionary and the Human Sciences in China. *Asia Major*. Third Series, Vol. 21. 249-271.

Chu, R. H., Ya, J. Y., Sheng, Y. C. (2008). An Ontology of Chinese Radicals: Concept Derivation and Knowledge Representation Based on the Semantic Symbols of Four Hoofed-Mammals. 22nd Pacific Asia Conference on Language, Information and Computation (189–196)

Crystal, D. (2003). *Encyclopedia of Language*. 5. Baskı. Cambridge: Cambridge University Press.

Gökenç, S. (2016). Çin'in Antik Dönemdeki Ölüm ve Cenaze Merasimi Kültürü'nün Çince İmlere Yansıması. *Current Research Social Science*, 2 (2), 86-95.

Gökenç Gülez, S. (2022). Çin Yazısı'nın Temeli Jiaguwen'da Çince Kavramların Gösterimi. M. Kotuk (Ed.). 7th International Zeugma Conference On Scientific Research. The Book of Full Papers (369-377)

Jean, G. (2002). *Yazı İnsanlığın Belleği*. N. Başer (Çev). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Lu, Z. D. (1981). *Shuowen Jiezi Tonglun*. Beijing: Beijing Chubanshe.

Sterkenburg, P. V. (2003). The Dictionary: Definition and History." A Practical Guide to Lexicography. Piet V. S. Sterkenburg (Ed). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 3-17.

Tan, S. (2010). Si Lun Shuowen Jiezi Bushou Cidi. *Anhui Wenxue*. Vol:9. 224-225.

Xu, S. (2018). *Shuowen Jiezi*. T. Kejing (Çev.). Beijing: Zhonghua Shuju.

Yılmaz, E. (2009). *Türkiye Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 14.10.2022)

ÇAĞDAŞ ÇİNCEDEKİ EKLEŞME EĞİLİMİ DOĞRULTUSUNDA YARI EKİN TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

DEFINITION AND CHARACTERISTICS OF THE QUASI-AFFIX IN ACCORDANCE WITH AFFIXATION TENDENCY IN MODERN CHINESE

Semine İmge AZERTÜRK*

Özet

Yalınlayan bir dil olan Çince, her zaman morfolojik değişikliklerden yoksun bir dil olarak kabul edilmiştir. Fakat günümüzde Çağdaş Çincenin kendine özgü morfolojik değişiklikleri olduğunu söyleyebilir ve bunun işareti olarak ekleri ve *yarı ekleri* gösterebiliriz. Eklerin sayıları oldukça azdır, bu nedenle sözcük türetme işlevlerinin de ne kadar az ve sınırlı olacağı tahmin edilebilir. Bununla birlikte toplumun gelişmesi ve farklı dillerle olan ilişkiler nedeniyle *yarı ekler*, Çincede yapıcı, yeni sözcükler türeten ögeler olarak etkili ve önemli hale gelmiştir. Özellikle 21. yüzyıldan itibaren uluslararası işbirliği ilişkilerinin hızlanması ve yabancı dillerle olan etkileşimin de artmasıyla birlikte diğer tüm dillerde olduğu gibi Çincede de birçok yeni sözcük ve kavram ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak yeni sözcük ve kavramları karşılamak için Çincede, giderek daha fazla ek benzeri biçimbirimlerin ve *yarı eklerin* ortaya çıktığı gözlenmektedir. Çincede kökün ekleşmesi ve *yarı ekler*, kendine özgü özelliği ve karmaşıklığı nedeniyle birçok yönden incelenmeye ve araştırılmaya değer konular sunmaktadır. Bu çalışma Çincede oldukça işlevsel ve etkili olan yarı eklerin ne olduğu, nasıl tanımlandığı ve özelliklerinin neler olduğu gibi soruları araştırmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada kaynak tarama yöntemi temel alınarak Çağdaş Çincedeki ekleşme eğilimi doğrultusunda *yarı ekin* tanımı ve özelliklerinin neler olduğu betimleme yöntemi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın, Türkiye'deki alanyazına ve yarı eklerle ilgili gelecekte yapılacak araştırmalara temel oluşturacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çince, Çağdaş Çince, ekleşme, ek, yarı ek, lei cizhui, dilbilgiselleşme, sözcük yapımı

Abstract

Chinese being an isolating language has always been accepted as a language without morphological alterations. However, today, Modern Chinese has distinctive morphological

*Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Çin Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kayseri, TÜRKİYE, azerturkimge@hotmail.com ORCID: 0000-0002-3954-2400

alterations and the reasoning can be seen as affixes and *quasi-affixes*. The number of affixes is considerably low so functions of derived words are also low and limited. *Quasi-affixes* have become effective and of importance to Chinese as constructive new words derived from a developing society and association with different languages. Especially since the 21st century, having international associations, growing relations and interaction with foreign languages, many new words and concepts have been formed in Chinese, as they do in all other languages. In parallel to this, to receive new words and concepts, more morphemes and *quasi-affixes* have formed. This article presents the value in analysing and researching the distinctive characteristics and complexity of root affixation and *quasi-affixes* in Chinese. It aims to research what the functioning and effective *quasi-affixes* are, how they are defined and what their characteristics are. In proceeding with the literature review method, the article presents a descriptive method for the definition and characteristics of the *quasi-affix* in accordance with affixation tendency in Modern Chinese. This article shall form a foundation to Turkey's literature and also to future researches on *quasi-affixes*.

Keywords: Chinese, Modern Chinese, affixation, affix, quasi-affix, lei cizhui, grammaticalisation, word formation

Giriş

Dışa açılım politikası ile toplum, teknoloji, bilim gelişmiş, diller arasındaki etkileşim de hızla artmıştır. Çincenin sözcük varlığı da bunlara bağlı olarak gelişmekte ve değişikliğe uğramaktadır. Bu değişikliklerin bir kısmı ek benzeri oluşumlarla kendini göstermektedir. Bu tür oluşumların gelişmesi, sözcük oluşturmada yer almaları, Çincenin sözcük yapım yöntemlerini de dikkat çekici bir şekilde etkilemekte ve değiştirmektedir. Ancak bunların bir kısmı "*kök ve ek arasında olduğundan ekleşme yönündeki gelişimleri daha tamamlanmamıştır*" (Zhang, 2006: 1). Bu yüzden hangilerinin ek, yarı ek ya da kök biçimbirim olarak kabul edilmesi konusunda da birçok tartışma bulunmaktadır. Bunu dilbilgiselleşme açısından ele alırsak, Berke Vardar (2002: 72) dilbilgiselleşmeyi, "*dilin evrim süreci içinde bir sözlükbirimin biçimbirime dönüşmesi*" olarak tanımlar. "*Dilbilgiselleşme, kademeli bir değişim sürecidir. Bu değişim için çok uzun süreler gerekmektedir. Kökten eke değişim süreci için de böyledir. Kökün ekleşmeye doğru olan değişim sürecinde bazı durumların ve farklı etkenlerin varlığı yadsınamaz*" (Zhang, 2006). Böylece Çağdaş Çincede kökün ekleşme eğilimi ile oluşan yarı ek sorunu daha net bir şekilde kavranabilir.

Öncelikle, Çin'deki alanyazında ekleşme ve yarı ek kavramı ile ilgili, dikkat çeken araştırmalar ve konunun tarihsel gelişimi üzerinde durulacaktır.

Ekleşme son yıllarda Çince biçimbilgisi araştırmalarında sık sık karşılaşılan bir kavram olmuştur. Yeni sözcük yapımında ekle türemiş sözcüklerin sayısının ve bazı asıl sözcüklerin dilbilgiselleşme eğilimindeki artışı dikkat çekicidir.

Yapı bakımından yalınlayan dil grubunda olan Çince, morfolojik değişikliklerin ve eklerin olmadığı bir dil olarak bilinmektedir.

> "Liu Shuxin, Çince sözcük yapımı hakkında şunları belirtmiştir: Ekle sözcük oluşturma yöntemi, birleşik sözcük oluşturma yöntemine göre yaygın bir şekilde kullanılmamaktadır. Birleşik sözcük oluşturma yöntemi Çincenin çok eski dönemlerinden itibaren sürekli gelişirken; ekle sözcük oluşturma çok daha sonra ortaya çıkmış ve günümüzde hızla gelişme göstermeye başlamıştır" (aktaran Song, 2006: 90).

"*Cheng Xiangqing, Doğu Han Hanedanlığı [M.S.25-220] zamanında yazılmış Lun Heng" adlı kitap üzerine yaptığı araştırmada "ek yöntemi ile oluşturulmuş 63 sözcük*" (aktaran Song, 2006) bulunduğu bilgisi vardır. Bu da eklerle sözcük türetme yönteminin eski tarihlere dayandığının, Doğu Han Hanedanlığı döneminde de var olduğunu ve eski Çincede çok kullanılmayan bir sözcük oluşturma yöntemi olduğunu göstermektedir.

Son yıllarda yeni Çince sözcükler üzerine yapılan araştırmalar ise şunları göstermektedir: "*Çincedeki yeni sözcüklerde, eklerle türetilen sözcüklerin oranı giderek artmaktadır. Örneğin Yao Hanming'in yeni dönemde ortaya çıkan yeni sözcükler üzerine yaptığı analizde, 1000'den fazla yeni sözcük içinde ekle türetme yönteminin oranı beklenmedik bir şekilde %13.9 olarak çıkmıştır*" (aktaran Song, 2006). Aslında bu oran yalınlayan bir dil olan Çince için düşük bir oran değildir. Aynı zamanda Çincenin yeni sözcük ve kavram oluşturmada ekle türetme yöntemini işlek bir biçimde kullanabilmesi önemli ve dikkate değer bir durumdur.

20. yüzyılın 40'lı yıllarında Lü Shuxiang "Çince Dilbilgisinin Anahatları" kitabında kök ve ek arasında bir yapının olduğuna dikkat çekerek "人，士，生，..." gibi 19 tane son eke benzer biçimbirimden söz etmiş ama daha fazla açıklama yapmamış ve detaylandırmamıştır. Yine Lü Shuxiang 1979 yılında "Çince Dilbilgisinin Analiz Problemleri" adlı kitabında ise resmi olarak ilk kez "[lèi yǔ zhuì] 类语缀"[9] *kavramını oluşturmuş ve terim olarak kullanmıştır* (aktaran Zhang, 2006: 2).

[9] Lèi yǔ zhuì (类语缀): Bu terim Türkçeye *yarı ek* ya da *ekimsi* olarak çevrilebilir. Bu çalışmamızda yarı ek olarak kullanmayı uygun gördük. Çinli dilcilerin küçük bir kısmı, yarı ek olarak (zhǔn cízhuì) 准词缀 ve (yardımcı ek fù cízhuì)副词缀 terimini de kullanmışlardır. Fakat günümüzde *yarı ek* olarak sık kullanılan terim (lèi cízhuì) 类词

Lü Shuxiang'ın (1979) kitabında yaptığı açıklama şu şekildedir: "*Sayısı az olmayan birçok biçimbirimi, tam bir ön ek ya da son ek olarak sayamayız, fakat bu biçimbirimler hemen hemen ek gibidirler. …. Bazen hâlâ kök sözcük olarak karşımıza çıkmaktadırlar*" (s.48). Bundan sonra, bu biçimbirimler araştırmacıların dikkatini çekmeye başlamıştır (Su ve Shen, 2014:6). "Lü Shuxiang'ın bu açıklamaları ekleşme eğilimi ve yarı ek araştırmaları açısından öncü ve yol gösterici bir öneme sahiptir" (Qie, 2006: 3).

Ren Xueliang, 1981'yılında "Çincede Sözcük Yapım Yöntemi" adlı kitabında anlamın dilbilgiselleşme derecesine dikkat çekerek yarı ön ve son eklerden söz etmiştir (aktaran Fu, 2020).

1986 yılında Shen Mengying kökün ekleşme olgusunu ileri sürerek, Çincedeki ekleşme eğilimini kavram olarak net bir biçimde tanımlamıştır.

> "Böylece kökün ekleşmesi ile ilgili araştırmalar resmen başlamış oldu. 'Çincede Yeni Ekleşme Eğilimi' adlı makalesinde ekleşme eğilimini, kökün asıl anlamının yavaş yavaş dilbilgiselleşmesi olarak tanımlamış; sözcük yapımında bazı ek anlamlar oluşturma eğiliminde olduğundan söz etmiştir. Bu aşamada Çincenin bazı köklerinin ekleşmiş olduğunu ve var olan asıl eklerin de yeni gelişimler gösterdiğinden bahsetmiştir. Bu yeni ekleşme eğilimlerinde hâlâ belirli biçimbirim anlamlarına sahip olmalarına rağmen, daha soyut ve genelleşmiş anlamlar içerdiklerini, yani bir ek anlam oluşturmuş ve biçimbirim anlamlarının bir dereceye kadar dilbilgiselleşmiş olduğunu belirtmiştir. Bu yeni eklerin "[lèi cízhuì] 类词缀" ya da "[zhǔn cízhuì] 准词缀[bu iki terimde yarı ek olarak çevrilmiştir]" olarak adlandırıldığını ve sadece ekleşme sürecinde olduklarını ifade etmiştir. Bu ekler var olmakla birlikte sayıları da artmaktadır. Buna bağlı olarak kullanım alanları da genişlemekte ve kesin bir gelişme eğilimi göstermektedirler." (aktaran Zhang, 2006:3).

Shen Mengying kısaca Çincenin yeni ekleşme eğilimine sahip olduğunu; bunun Çincenin değişim ve gelişimindeki bir eğilimi ve özelliği olduğunu belirtmiştir. "*Çincede kökün ekleşmesi, 1986 yılında Shen Mengying tarafından ileri sürüldüğünden beri akademik çevreler tarafından da kabul edilmiştir*" (Zhang, 2006: I).

Tang Zhixiang (2001) "*Çağdaş Çincede Sözcüğün Genel Durumu ve Evrimi" adlı kitabında kökün ekleşmesi konusunda da çalışma yapmıştır. "Çincede ekleşmenin gelişimi: 1. Bazı gerçek anlamlı köklerin yavaş yavaş daha fazla ve sık kullanımıyla ek işlevi kazanması. 2. Çince sözcük sisteminde türemiş sözcüklerin gittikçe artmasıdır*" (s.149). Tang Zhixiang, ekleri *"[asıl, tam] ek, yarı ek ve ek özelliği taşıyan ekimsiler*" olmak üzere üçe ayırmıştır (Tang, 2001: 149).

缀 dir. Eklerin gelişim sürecinde bazı Çinli dilciler, ekleri, yarı ekleri, ön ve son ekleri farklı Çince terimlerle ifade etmişlerdir. Bu çalışmada terim sorunu ele alınmamıştır.

2004 yılında Diao Yanbin'in çalışmasında (aktaran Chen, 2008: 21), Çağdaş Çincede birçok yarı ek bulunduğunu, genellikle [asıl, gerçek] eklerden çok daha işlek olduklarını, daha fazla sözcük türetme kabiliyetleri olduğunu, çok çeşitli gelişim ve değişim süreci içinde bulunduklarından, inceleme ve araştırma yapmaya değer olduklarını ifade etmiştir.

Çağdaş Çincede eklerle ilgili araştırmaların derinleşmesiyle birlikte ekleşme eğilimi üzerine yapılan araştırmalarda gelişme göstermiştir. Ancak 80'li yıllardan önce ve 80'lerin başlarında yapılan araştırmalarda, eklerin gelişiminin fazla olmadığı, varsa bile açıklamaların basit yüzeysel olduğu, kökün ekleşmesi olgusuna dair olan araştırmaların neredeyse yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. 1980'li yılların ortalarından sonra kök ve ek arasındaki oluşumların sözcük yapımının bir bileşeni olarak türemiş sözcükler oluşturduklarına ve hızlı bir şekilde artış gösterdiklerine dikkat çeken detaylı araştırmalar bulunmaktadır. Shen Mengying, kökün ekleşme olgusuna dikkat çektikten sonra, ekler, yarı ekler ve ekleşme eğiliminin özellikleri birlikte araştırılmaya başlanmıştır. Daha sonra birçok dilcinin de Çincede kökün ekleşmesi olgusunu, varlığını ve rasyonelliğini kabul etmesi sonucunda, araştırmalarda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. 2000'li yıllardan günümüze kadar olan araştırmalar da çoğalarak çeşitlenmiş, farklı dillerdeki eklerle Çincedeki eklerin karşılaştırılması üzerine yapılan araştırmalar da önem kazanmıştır. Böylece Çincedeki bu ekleşme eğilimi ve ekler, Çinli araştırmacılar için önemli ve ilgi çekişi bir araştırma konusu haline gelmiştir.

Yarı eklere geçmeden önce Çincede ekin nasıl tanımlandığına çok kısa değinelim. Çincede ekin tanımı ve doğru bir şekilde sözcük ya da biçimbirimden ayırt edilmesinde hâlâ farklı görüşlerin bulunduğu karmaşık ve zor bir konudur. Çağdaş Çincede ekin genel kabul gören tanımı şu şekildedir:

"*Morfolojik değişimlerden yoksun olan Çincede ekler, köke bağlı, gerçek sözcük anlamı olmayan yerleri sabit biçimbirimlerdir. Genellikle köke eklenerek ek anlam veya dilbilgisel anlam katarlar. Ekler, kökün önünde ya da sonunda bulundukları konuma göre ön ek ve son ek olarak ikiye ayrılırlar*" (Yan, 2021:151).

Yarı Ek İçin Yapılan Tanımlar

İlk olarak, Çinli dilcilerin yarı ekleri nasıl tanımladıklarını inceleyelim. Lü Shuxiang'ın (1979) ve Ren Xueliang'ın (1981) yaptığı açıklamaları burada tekrar daha detaylı ele almakta yarar vardır:

> "Sayısı az olmayan birçok biçimbirimi, tam bir ön ek ya da son ek olarak sayamayız, fakat bu biçimbirimler hemen hemen ek gibidirler. Onun için 'yarı ön

> ek ve yarı son ek'[10] diye adlandırabiliriz. … Buların ön ek ve son ek olarak biraz eksikleri olduğunu söylemek gerekir. Bu yüzden bu biçimbirimler adlandırılırken ek sözcüğünün önüne "[lèi] 类 " imi getirilmelidir. Bu biçimbirimler anlam bakımından tam olarak dilbilgiselleşmemişlerdir. Bazen hâlâ kök sözcük olarak karşımıza çıkmaktadırlar. …Var olan bu tür yarı ön ek ve yarı son eklerin, Çince eklerin bir özelliği olduğu söylenebilir" (Lü, 1979).
>
> Ren Xueliang, "Anlamın dilbilgiselleşme derecesi yeterince olmayan sözcük oluşturan birimlere "yarı ön ek ve yarı son ek" denir. Bu tür ön ve son eklerin sözcük anlamı yoktur. Biçimbirim anlamı dilbilgiselleşmiş olsa da tamamıyla yok olmamıştır. Tek başına kullanılamazlar, sadece sözcük yapıcı birimlerdir. Bu yarı eklerin dilbilgisel anlam ve işlev olmak üzere iki fonksiyonları vardır" (aktaran Fu, 2020).

Guo Liangfu (1983) ek konusunda, anlamın dilbilgiselleşme derecesinin ekleri belirlemede önemli bir ölçüt olduğunu belirtmiştir. "*Biçimbirim anlamındaki dilbilgiselleşme derecesi ve sözlük anlamını koruma derecesi arasındaki farklara dikkat çekmiştir. Bu nedenle klasik [asıl] ekler dışında, yarı ön ek ve yarı son eklerin varlığını kabul etmiştir*" (aktaran Zou, 2006: 7).

Chen Guanglei (1994), yarı ekler için yaptığı açıklama şu şekildedir:

> "Yarı ek olarak adlandırılanlar, eklere benzer biçimbirimlerdir. Dilbilgiselleşme derecesi eklere göre biraz eksik, yetersizdir. Yarı sözlük anlamını korur, yarı dilbilgiselleşmişlerdir. Genellikle dilbilgiselleşme, sözlük anlamından çok daha ileri derecededir. … Dönüşmekte olan ancak henüz tamamen dilbilgiselleşmemiş bir ek, yarı ek ya da 'yardımcı ek'[11] olarak adlandırılabilir" (aktaran Zou, 2006).

Çincede ekler, temelde dilbilgiselleşme yolu ile meydana gelmiştir ve dilbilgiselleşmenin hedef aldığı, asıl sözcükler ile biçimbirimlerdir (Yan, 2021: 152). Başka bir deyişle sözcüğün dilbilgiselleşmesiyle oluşmuşlardır. *Yarı ekler de, ön ve son eklere benzer özellikler taşırlar. Sözcük anlamı dilbilgiselleşmeye başlamıştır fakat asıl eklerdeki dilbilgiselleşme derecesine daha ulaşamamıştır. Dilin iletişiminde işlek kullanılan, geniş birleşme özelliği ve güçlü sözcük oluşturma yeteneği olan biçimbirimlerdir* (Yan, 2021).

Bu açıklamalarda araştırmacıların (asıl) eklerle yarı ekleri ayırt etmek için dikkat çektikleri temel konu, anlamın dilbilgiselleşmesi sorunudur. Hatta yarı eklerin tanımlanmasında en önemli ve belirleyici etkenin bu olduğu söylenebilir.

Yarı Eklerin Özellikleri

Yarı ekler üzerine yapılan araştırmalarda özellikleri hakkında da farklı görüşler bulunmaktadır. Aşağıda araştırmacıların sıklıkla ve önemle üzerinde durdukları özellikler maddeler halinde incelenmiştir.

---

[10] Lèi qiánzhuì 类前缀: yarı ön ek; lèi hòuzhuì 类后缀: yarı son ek

[11] Fù cízhuì 副词缀: yardımcı ek

1.Anlamın Dilbilgiselleşmesi ve Soyut Olma Eğilimi

> "Ekler ile bağımsız sözcükler arasındaki fark, eklerin sözlük anlamının zayıflayıp dilbilgiselleşmesidir. Shen Mengying'in verdiği [sıcak rè] 热 örneğini incelersek; [Rè] 热, aslında sıfat yapısında bağımsız bir sözcüktür. Ör: [Bugün hava çok sıcak] 今天很***热*** cümlesindeki gibi. Ayrıca bir fiil olarak da kullanılabilir. Ör: [yemeği bir ısıtı ver] 把饭***热***一下 cümlesinde olduğu gibi. Aynı zamanda bir sözcük köküdür. Ör: [Hevesli, coşkulu, içten rèqíng] ***热***情, [ateşli, ateş gibi sıcak huǒrè] 火***热*** sözcüklerinde olduğu şekilde. Bunların hepsinin sözlük anlamı vardır. Fakat [futbol çılgınlığı zúqiúrè] 足球***热***, [seyahat tutkusu lǚyóurè] 旅游***热***, [çiçek yetiştirme modası yǎnghuārè] 养花***热*** gibi sözcüklerde ise [rè] 热'nın anlamı çoktan dilbilgiselleşmiş ve moda, çılgınlık, tutku, akım gibi soyut anlam kazanmaya başlamıştır" (aktaran Zou, 2006: 7-8).

2.Anlamın Genelleşme Eğilimi

Genelleşme, sözcüklerin gerçek anlamlarının, genelleşmesi, genişlemesi ve soyutlaşması anlamına gelir. Bu, gerçek anlamlı sözcüğün belirli anlambirimcik demetlerinden uzaklaşmasına ve uygulama kapsamının genişlemesine dayanır. Sözcük anlamının genellenmesi ve soyutlanması, sözcüğün yapısal ilişkilerinde değişikliğe yol açmakta ve yarı ekin oluşmasına neden olmaktadır (Zou, 2006: 8).

> "Genelleşme, yarı eklerin üretkenliği için önemlidir. Shen Mengying (1986), sözlük anlamı dilbilgiselleşerek anlamın önemli ölçüde genelleştiğini belirtmiştir. Ör: [Hù]户'nun sözlük anlamları kapı, hane halkı; banka hesabıdır. [Küçük ölçekli yatırımcı sǎnhù]散***户***, [birbirleriyle ilişkili ortak çıkarları olan taraflar ya da gruplar, yakından ilişkili kişiler ya da birimler guānxì hù]关系***户***, [serbest meslek sahibi, serbest çalışan gètǐhù]个体***户*** gibi sözcüklerdeki anlamı genelleşerek kişi, birey, birim, grup anlamlarını ifade etmektedir" (aktaran Li, 2009: 15).

3. Bağımsız Değildir, Tek Başlarına Sözcük Oluşturamazlar

> "'Bağımsız değildir' ifadesi, yarı ek olarak bir biçimbirimin diğer biçimbirimler veya sözcüklerle özgürce birleşmeyeceği anlamına gelmez, ancak bu biçimbirimin yalnızca yarı ek görevinde olduğu zaman böyle genelleşmiş soyut anlama sahip olabileceği anlamına gelir. Ekle türetilmiş sözcüğün anlamı iki farklı düzeydeki anlamsal bileşenin kaynaşmasıyla oluşmaktadır. Ek sadece sözcüğün bütününde genel anlamı ifade eder" (Zou, 2006: 8). Ör: "[Shǒu] 手'nun anlamı aslında eldir. Ama yarı ek olarak da kullanılır. [Shǒu] 手 eki, alan sözcükler belli bir iş ya da alanda iyi, usta olan kişileri ifade ederler, [uzman, profesyonel gāoshǒu]高***手***, [davulcu gǔshǒu] 鼓***手***, [şarkıcı gēshǒu]歌***手*** gibi. Çünkü ekin bütün ifade ettiği sözcüğün genel anlamıdır. Bu yüzden ek sözcükten atıldığında ekin bu vermiş olduğu genel anlam da ortadan kalkar. Bu noktada onun anlamı sözlükte gerçek anlamı olan bir biçimbirim olarak kabul edilir" (Chen, 2021: 10).

Yarı eklerin köke eklenme ilişkisi basit değildir, bir kaynaşma ilişkisidir. Ancak bu kaynaşma ilişkisi birleşik sözcüklerdeki gibi sözdizimsel olarak, sözcüklerin anlamlarının birleşmesinden farklıdır; soyut dilbilgisel anlamlar ifade ederek yapısal işlev görürler (Li, 2009: 14). *Tümüyle dilbilgiselleşmemiş sözcük oluşturan öge olarak yarı eklerin, kökle olan*

ilişkileri hem konumsal hem de anlamsaldır. Yani yarı ekler sadece dilbilgisel anlamları değil, aynı zamanda sözcük oluştururken belirli soyut anlamları da yansıtırlar. Bu anlamlar ancak diğer sözlük birimlere eklenip birleştiğinde yeni sözcükler haline geldiğinde, ortaya çıkarlar (Chen, 2021: 23). *Yarı ekler sadece başka biçimbirimlere eklendikleri takdirde genel bir anlam ifade ederler, tek başlarına bağımsızca sözcük oluşturamazlar ve anlam ifade edemezler* (Shi, 2016: 2)

> Çağdaş Çincede, yeni gelişen yarı eklerin birleşme [köke eklenme] yeteneği çok daha güçlüdür. Biçimbirime, sözcüğe ya da sözcük öbeğine eklenerek yeni sözcük oluştururlar. Örneğin [spor dünyası tǐtán] 体坛[tán 坛, bu sözcükte yarı son ek olarak kullanılmıştır. Biçimbirim+yarı ek biçimine örnektir.]; [ileri teknoloji, yüksek teknoloji gāokējì]高科技 [gāo 高, burada yarı ön ek olarak kullanılmıştır. Yarı ek+sözcük biçimine örnektir.]; [Kızıl bilim araştırma akımı hóngxué yánjiūrè] "红学研究热"[12] [rè 热, burada yarı son ek olarak kullanılmıştır. Sözcük öbeği+ yarı ek biçimine örnektir.] Çağdaş Çincede yeni gelişen yarı ekler, aynı zamanda çok çeşitli ve farklı sözcük türlerindeki köklere eklenerek, yine farklı sözcük türlerinde yeni sözcükler türetirler. Ör: [diǎn]点, isim, fiil ve sözcük öbekleri ile birleşebilir; [gülme eşiği xiàodiǎn] 笑点, [ağlama eşiği kūdiǎn] 哭点, gibi. [Zú] 族 da, isim, fiil, sıfat ve sözcük öbekleri ile birleşebilir; [ofis çalışanlar, büro memurları shàngbānzú]上班族,[her ikisi de çalışan çocuksuz çiftler dīng kèzú] 丁克族, [kırsaldan kuzeydeki büyük şehirlere göçen gençler běipiāozú]北漂族, [Çin'de büyük şehirlerde düşük gelirle, kötü hayat koşullarında fakirlik içinde yaşayanlar yǐ zú] "蚁族"[13] gibi. Ayrıca son yıllarda ortaya çıkan bir başka durumda, yeni gelişen bazı yarı eklerin, sözlük anlamı olan biçimbirimler, sözcükler dışında, İngilizcede harflerden oluşan kısaltmalara da eklenebilme özelliği göstermesidir. Ör: "SOHO 族, NBA 热"[14] gibi. (Wang, 2014: 7-8)

4.Sözcük Yapımında Yerinin Sabit Olması

> "Zhang Bin, Çağdaş Çincenin Yeni Edisyonu adlı eserinde, ekleri [asıl (tam) ekler zhēn cízhuì] 真词缀 ve [yarı ekler lèi cízhuì] 类词缀 olarak ayırmıştır. Ayrıca kök, yarı ek ve asıl (tam) eklerin tanımlarını yaparak bazı standartlar ortaya koymuştur. Bir biçimbirim, anlam değişimine uğramadan başka biçimbirimlerle serbestçe birleşebildiği ve sözcükteki yeri de değişebildiği sürece o biçimbirim bir kök olarak düşünülmelidir. Eğer bir biçimbirimin sözcükteki yeri sabit olma eğilimde ise, anlam bakımından da genelleşmeye başladı ise bu biçimbirim bir yarı ek olarak düşünülmelidir. Ne zaman ki bir biçimbirim sadece yeri bakımından sabit olmakla kalmayıp aynı zamanda hem anlamsal olarak dilbilgiselleşmiş hem de 'sesletimi güçsüzleşmiş'[15] ise asıl (tam) ek olarak kabul edilmelidir. Görüldüğü

[12]Hóngxué 红学: Buradaki kızıl ya da kırmızı (hóng 红), Çinin dört klasik romanından biri olan Cao Xueqin tarafından yazılan "Kızıl Konağın RüyasıHóng Lóu Mèng 红楼梦"'ı ifade etmektedir. (Xué 学) ise bilim anlamında kullanılmıştır. Bu roman hakkında yapılan çalışmalar, araştırmalar anlamındadır; kısaca "kızıl bilim" diye Türkçeye çevrilebilir.

[13] Motamot çevirisi "karınca kolonisi 蚁族"dir. Aslında başlangıçta mesai saati uzun, ekip çalışması şeklinde karıncalar gibi çalışan Japonları ifade etmek için kullanılırdı. Günümüzde ise yukarıda metinde belirttiğimiz anlamda kullanılmaktadır.

[14] SOHO 族: mesailerine tamamen kendileri karar veren, serbest olarak home ofis şeklinde evden çalışanlar. NBA 热: NBA çılgınlığı

[15] Çincede her hecenin ses tonu vardır. 4 ayrı ses tonu bulunur, ayrıca nötr tonda söylenen heceler vardır. Buradaki sesletimin güçsüzleşmesi; ses tonu olan bir hecenin nötr tona dönüşmesi anlamındadır. Nötr ton, hafif düz kısa

> üzere bu üç tanımda özellikle temel alınan iki unsur; biçimbirimin sözcük içindeki konumunun sabitliği ve anlamın dilbilgiselleşmesi olarak öne çıkmaktadır" (aktaran Zou, 2006: 9).

Asıl eklerde olduğu gibi, yarı eklerin de yerleri sabittir. Yani bir biçimbirim ek görevinde ise sözcük oluşturma sırasında konumu belli ve sabittir. Çincede hem yarı ön ek hem de yarı son ek bulunmaktadır. "*Yarı ek ile kök arasına başka hiçbir öge eklenemez. Yarı ön ekin ve son ekin konumu değişirse ya da ek ile kök arasına başka bir öge getirilirse, yarı ekin işlevi yok olur*" (Zou, 2006: 9). Yerinin sabit olması, yarı eklerin belirlenmesinde önemli bir ölçüttür, ama tek başına yeterli değildir.

Görüldüğü üzere yerinin sabit olması yarı ekler için çok önemli bir özelliktir. Bu noktada akla gelen soru ve dikkat edilmesi gereken,

> "Her yeri sabit olan biçimbirim yarı ek midir? sorusudur. Tabi ki değildir. Çağdaş Çincede yeri sabit tüm biçimbirimlerin ek ya da yarı ek olamayacağının da bilinmesi gerekir. Gerçekte Çincede çok sayıda yeri sabit biçimbirim olsa da bunlar sözlük anlamlarını koruduklarından dolayı ek ya da yarı ek olarak kabul edilmezler. Ör: [yú]渔, [balıkçılık, balık tutma anlamları vardır]. [Balıkçılık yúyè] ***渔***业, [balıkçı teknesi yúchuán] ***渔***船, [ihtiyar balıkçı yúwēng] ***渔***翁 gibi sözcüklerde [yú]渔'nün yeri sözcükte başta, sabit olarak bulunsa da, bir ek ya da yarı ek değildir. Bir biçimbirimin sadece sözcükteki yerine göre onun ek ya da yarı ek olduğuna karar vermek doğru olmaz. Anlamın gerçek sözlük anlamını içerip içermediğine yani dilbilgiselleşip dilbilgiselleşmediğine de bakılmalıdır" (Zou, 2006: 10).

Bu özellikler, eklerle kökleri ayırt etmede dikkat edilmesi gereken önemli etkenlerdir. Yú (渔) örneğinde olduğu gibi, sözcüklerde yú (渔)'nün yeri sabit olsa da sözlük anlamı değişmemiş ve dilbilgiselleşmemiştir.

5. Yeni Sözcüğün, Sözcük Türünü Belirler

Sözcük türü, yarı eklerin genelleşmesini gösteren özelliklerden biridir (Li, 2009: 14). Başka bir deyişle yarı ek, yeni bir sözcük oluşturduğunda, sözcük türünü de belirleyebilmektedir. Ör: "*yarı ek [xìng] 性, [esneklik tánxìng] 弹**性**, [heves, şevk etkinlik aktiflik jījíxìng] 积极**性**, [olasılık, ihtimal kěnéngxìng] 可能**性**, [kararlılık juédìngxìng] 决定**性** gibi sözcüklerde, eklendiği sözcüğü isim yapan bir ektir* (Li, 2009). *Çoğu yarı ek ve ekler, sözcük türünü belirleme işlevine sahiptir* (Shi, 2016: 2). Bir başka örnek olarak ön ek [kě]可'yı verebiliriz. *"[kě]可 eklendiği sözcüğü sıfat yapar. [sevimli kě ài]**可**爱, [zavallı kě lián]**可**怜" gibi* (Qie, 2006: 25).

şekilde telaffuz edilir.

6. Türetme Özelliği

Yarı ekler sözcük oluşturmada örnekseme ve türetme işlevlerine sahiptir. Her yarı ek, örnekseme yoluyla çeşitli köklerle birleşerek sözcük oluşturabilirler. Böylece aynı ekle türemiş bir dizi sözcük oluşturulur. Sözcük yapımında yarı ekler, çok güçlü ve işlevsel türetme gücüne sahiptir (Shen, 2011: 111). Yarı ekler, çok sayıda yeni sözcük türetir, aynı zamanda nicelik bakımından da asıl eklerden çok daha fazladırlar ve dinamik bir şekilde de artmaktadırlar (Li, 2011: 4).

Yarı eklerin sözcük türetiminde, daha önce bahsedildiği gibi anlamın genelleşmesinin önemli bir işlevi bulunmaktadır; bu da yarı eklere güçlü bir sözcük türetme yeteneği sağlamaktadır.

Çincede yarı eklerin, asıl sözcüklerin anlamlarının dilbilgiselleşmesine, soyutlaşmasına ve genelleşmesine bağlı olarak şekillendiği ve dilbilgisel işlev kazandığı anlaşılmaktadır. Anlamın dilbilgiselleşmesi uzun ve aşamalı bir süreçtir.“*Yarı ekler hem dilbilgiselleşme sürecinde hem de sözlük anlamına sahip olarak iki özelliği aynı anda bulundurmaktadırlar. Sözcük tam olarak dilbilgiselleşmemiş ya da belli bir düzeyde dilbilgiselleşmiş ama yeterli ölçüde değildir ve gelişmeye devam etmektedir*” (Yan, 2021: 152). “*Başka bir ifadeyle bir biçimbirimin değişime uğramamış şekli de ‘değişmiş şekli’*[16] *de aynı anda dil içerisinde kullanımdadır. Bu, aynı anda var olma (coexistence) terimiyle adlandırılmaktadır*” (Demirci, 2008: 139). Yarı ek işlevindeki bazı biçimbirimler sözlük anlamlarını koruyabilirler. *Örneğin: [sırt çantalı gezginler, seyahat arkadaşları lǘyǒu] ‘驴友’*[17]*, [satranç arkadaşı qíyǒu] 棋友, [internet arkadaşı wǎngyǒu] 网友 sözcüklerindeki [yǒu]友, “belli ilgi alanları ya da hobileri nedeniyle bir araya gelen insanlar anlamındadır, aynı zamanda asıl sözcük anlamı olan ‘arkadaşı’ da ifade etmektedir.*” (Yan, 2021: 152).

[16]Çincedeki ek için bu değişim şeklen değildir yani Çince karakter şekil olarak değişmez; anlamsal ve işlevsel olarak yeni nitelikler, görevler üstlenir.

[17]驴友[lǘyǒu sırt çantalı gezginler, seyahat arkadaşları]: Sözcüğün çıkış kaynağı internettir. [Seyahat lǚyóu] 旅游 sözcüğünün fonetik benzerliğinden oluşmuştur. [Lǚyóu 旅游 ve lǘyǒu 驴友’nun ses tonları farklı da olsa, telaffuz açısından sesteştir]. [Lǘyǒu]驴友 seyahat etmeyi seven ve sıklıkla birlikte seyahat eden insanları ifade eder. Genellikle doğa sporları, kampçılar, seyahat tutkunları için kullanılan bir terim olduğundan seyahat edenlerin birbirlerine hitap etmek için de kullandıkları bir sözcüktür. [Lǘ 驴’ nün sözlük anlamı eşektir]. Eşekler sırtlarında yük taşıyabilmeleri, zorluklara ve çok çalışmaya dayanıklı oldukları için Çin kültüründe sevilir ve onurlu, gururlu olarak kabul edilirler. [Sırt çantalı gezginler de eşekler gibi sırtlarında yük taşır yani ekipmanlarını taşırlar]. Daha çok sırt çantalarında uyku tulumu çadır, kamp malzemeleri gibi profesyonel ekipmanlar taşıyan gezgincileri ifade eder. (Baike baidu 驴友, 2022)

Sonuç

Dışa açılım politikasıyla birlikte, sosyal hayattaki hızlı değişimler, sosyal medyanın yükselişi, diller arası etkileşimin artması, Çincenin sözcük oluşum şeklini etkileyerek büyük değişimlere neden olmuştur. Böylece Çincedeki ekleşme eğilimi belirgin hale gelmiş ve günümüzde yeni sözcükler arasında ekle türemiş sözcüklerin oranı önemli ölçüde artış göstermiştir.

Akademik çevreler tarafından da Çağdaş Çincenin yarı ekleri, yeni gelişen ekleşme olgusu olarak kabul görmüştür. Gelişen bu ekleşme eğilimi içerisinde, yarı eklerin aktif kullanımı ile birçok yeni sözcük oluşturulmaktadır. Bu sayede Çincenin dilsel iletişim ihtiyaçları, önemli ölçüde karşılanmaktadır. Aynı zamanda Çincenin anlatım gücünü zenginleştirmekte ve artırmaktadır.

Yarı ek, gelişmekte olan bir dil unsuru olduğu ve anlamsal açıdan da dilbilgiselleşme süreci dinamik olduğu için, her yarı ekin dilbilgiselleşme dereceleri de farklılık gösterebilmektedir. Asıl ekler ile karşılaştırıldığında yarı ekler, sözlük anlamını az ya da çok koruyabilirler. Yani yarı eklerin dilbilgiselleşme dereceleri farklı olabilmektedir. Kök olarak anlamları incelendiğinde ise kısmen dilbilgiselleşmişlerdir. Dilbilgiselleşmesi düşük derecede olan yarı ekler, sözcük oluşumunda, sözlük anlamını büyük ölçüde içerebilirler. Yǒu (友) örneğinde olduğu gibi. Dilbilgiselleşme derecesi çok olan yarı eklerde, sözlük anlamından büyük ölçüde uzaklaşmış olabilirler. Rè (热) ve shǒu (手) örneklerindeki gibi.

Yarı eklerde anlamın dilbilgiselleşmesi, esas olarak anlamın soyutlaşarak genelleşme eğilimde olması ve bağımlı biçimbirim olma özelliği ile kendini gösterir.

Çalışmanın genelinde anlatılanları kısaca özetlersek, yarı ekin ek ile kök arasında bir dilbilgisel olgu olduğu söylenebilir. Ne tam bir kök ne de tam bir ektir. Görüldüğü üzere yarı eklerin günümüz Çincesine ve sözcük oluşturma yöntemlerine küçümsenmeyecek etkileri vardır ve gelecekte de bu etkilerin devam edeceği, gelişerek artacağı, hatta zaman içinde yarı eklerin dilbilgiselleşmelerini tamamladıklarında asıl eklere dönüşme olasılıklarının yüksek olduğu da söylenebilir.

Kaynakça

Chen, J. (2021). *Xiandai Hanyu Lei Cizhui Ji Xiangguan Wenti Yanjiu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Xi Hua Shifan Daxue, Nanchong.

Chen, T. (2008). *Xiandai Hanyu Cigen De Cizhui Hua Qingxiang Yanjiu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Tianjin Shifan Daxue, Tianjin.

Demirci, K. (2008). Dilbilgiselleşme Üzerine Bir İnceleme. *Bilig, sayı bahar 45*, s.131-144. Erişim adresi: https://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/

Fu, Z. (2020). Qian Tan "Yun" De Lei Cizhui Hua. *Xiandai Yuyan Xue,8(5)*, 710-714. Erişim adresi: https://www.hanspub.org/

Li, G. (2011). *Xiandai Hanyu Lei Cizhui "Fei, Zhun, Xing, Hua, Jia" De Fa Zhan Yanbian Yu Tedian* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Shoudu Shifan Daxue, Beijing.

Li, J. (2009). *Xiandai Hanyu Lei Cizhui Yanjiu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Xibei Shifan Daxue, Lan Zhou.

Lü, S. (1979). Hanyu Yufa Fenxi Wenti. Beijing: Shangwu Yin Shuguan.

驴友. (2022, 30 Temmuz). Erişim adresi: https://baike.baidu.com/item/驴友/196915

Qie, Y. (2006). *Xiandai Hanyu Goucifa Zhong De Cizhui Hua Qingxiang Yanjiu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Zhongyang Minzu Daxue, Beijing.

Shen, G. (2011). Xiandai Hanyu Lei Cizhui De Jieding Biaozhun Yu Fanwei. *Hebei Shifan Daxue Xuebao, cilt 34 sayı 3*, 109-113. Erişim adresi: https://www.cnki.net

Shi, Y. (2016). *Hanyu Xin Ciyu Lei Cizhui Yanjiu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Qufu Shifan Daxue, Qufu.

Song, L. (2006). Cong Hanyu Cizhui De Dingyi Kan "Cizhui Hua". *Guangdong Jiaoyu Xueyuan Xuebao,cilt 26 sayı 6*, 90-93. Erişim adresi: https://www.cnki.net

Su, B. ve Shen, G. (2014). Lei Cizhui De Yuyi Tezheng Yu Shibie Fangfa. *Yuwen Yanjiu, cilt 133 sayı 4*, 6-10. Erişim adresi: https://www.cnki.net

Tang, Z. (2001). Dangdai Hanyu Ciyu De Gong Shi Zhuangkuang Ji Qi Shanbian: 90 Niandai Zhongguo Daji, Xianggang, Taiwan Hanyu Ciyu Xianzhuang Yanjiu. Shanghai: Fudan Daxue Chuban She.

Vardar, B. (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Multilingual.

Wang, K. (2014). *Duiwai Hanyu Jiaoxue Shijiao Xia De Hanyu Cizhui Hua Xianxiang Yanjiu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Chongqing Shifan Daxue, Chongqing.

Yan, X. (2021). Xiandai Hanyu Cizhui Hua Xianxiang Chutan. *Xibu Xue Kan, 136,* 151-154. Erişim adresi: https://www.cnki.net

Zhang, X. (2006). *Hanyu Ci Gen Cizhui Hua Yanjiu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dongbei Shifan Daxue, Changchun.

Zou, X. (2006). *Xiandai Hanyu Xinxing Lei Cizhui Tanxi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Huazhong Keji Daxue, Wuhan.

BATIYA YOLCULUK ROMANI VE SUN WUKONG (孙悟空)

JOURNEY TO THE WEST AND SUN WUKONG (孙悟空)

Şükrü AKTAŞ*

Özet

MS. XV. yüzyılda, Çin'in, Ming Hanedanlığı döneminde, Wu Cheng'en tarafından kaleme alınan "Batı'ya Yolculuk; Xi Youji" romanı klasik Çin edebiyatının en önemli ve en bilinen eserlerinden biridir. Klasik Çin edebiyatında son derece önemli bir konuma sahip olan bu eser tüm dünyaca Çin'e özgülüğü ile tanınmaktadır. "Batı'ya Yolculuk" romanı, Budist keşiş Xuanzang'ın (Tang Sanzang) Hindistan'a yaptığı hac yolculuğun hikâyesini anlatmaktadır. Romanın başkahramanları yolculuk boyunca çeşitli mitolojik hayvan, hayalet, canavar ve efsanevi yaratıklarla karşılaşmışlardır. Seyahat boyunca yaşanan olaylar tamamen Budizm ile ilgili ögeler içermektedir. Diğer yandan tüm hikâye Xuanzang önderliğinde Hindistan'a gerçekleştirilen hac yolculuğunu ve başlarından geçen on yedi senelik serüveni konu edinmektedir. Bu serüvende, Xuanzang (Tang Sanzang)'ın kutsal hac yolculuğu boyunca kendisine hizmet etmek ve kendisini her türlü sıkıntıdan muhafaza etmek için görevli bulunan "Sun Wukong" ve "Zhu Bajie", "Sha Wujing ve "Beyaz Ejderha Atı" yer almaktadır. Bu yolculuk süresince en dikkat çeken karakter Sun Wukong'dur. Sun Wukong öylesine özel bir karaktere sahiptir ki yaptıkları, hareketleri, tüm serüven boyunca gösterdiği kahramanlıkları, kişisel yetenek ve hünerleri gibi pek çok özelliği ile Batı'ya Yolculuk romanının önüne geçmiştir. Bu bakımdan çalışmamızın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Diğer yandan, Batı'ya Yolculuk romanının Çin coğrafyasına komşu ülkelerde pek çok türevlerine rastlanmaktadır. Hindistan'daki muadili Ramayana ve ana karakterlerden olan Hanuman buna önemli bir örnektir. Bu çalışmada Batı'ya Yolculuk romanının tanıtımı ve hikâyesi kısaca anlatılmakta ve esas itibariyle romanın en dikkat çeken öğesi Sun Wukong'un hikayesi anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Çin Edebiyatı, Batı'ya Yolculuk, Xi Youji, Sun Wukong

* Dr. Ağrı İÇ. Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, aktassukru_86@hotmail.com ORCID: 0000-0002-9945-0620

Abstract

"Journey to the West" （*Xiyou ji* 西遊記）is one of the most important and best-known works of classical Chinese literature. The novel of Journey to the West was composed during the Ming Dynasty (1368–1644, 明) and attributed to Wu Cheng'en (ca. 1500–1582, 吳承恩). It has an extremely important position in classical Chinese literature and is known all over the world for its uniqueness to China. The novel "Journey to the West" tells the story of the Buddhist monk Xuanzang (Tang Sanzang) on his pilgrimage to India. Along the way, they encountered various mythological animals, ghosts, monsters and mythical creatures. The events during the trip contain elements related to Buddhism. Besides, the whole story is about the pilgrimage trip to India under the leadership of Xuanzang (Tang Sanzang) and lasts about seventeen-year. In this adventure, there are "Sun Wukong" and "Zhu Bajie", "Sha Wujing and the "White Dragon Horse" who are assigned to serve him and protect him from all kinds of troubles during Xuanzang's (Tang Sanzang) holy pilgrimage. The most striking character during this journey is Sun Wukong. He has become a prominent character with his features, from his actions to heroism, he showed throughout the journey. With this respect, Sun Wukong forms the starting point of our study. On the other hand, many derivatives of the novel Journey to the West can be found in countries neighboring the Chinese geography. Its Indian counterpart, the Ramayana, and one of the main characters, Hanuman, are an important example of this. In this study, the introduction and story of the novel Journey to the West is briefly explained and the story of Sun Wukong, which is the most important and remarkable element of the novel, is told.

Keywords: Classical Chinese Literature, Journey to the West, Xi Youji, Sun Wukong

Giriş

Batıya Yolculuk romanı Çin edebiyatının en önemli dört klasik romanından biridir. Batıya Yolculuk romanının ana karakteri Xuanzang gerçek hayatta Hindistan'a seyahati gerçekleştiren keşiştir. Ancak Xuanzang'dan (玄奘) ilhamla Batı'ya Yolculuk'un romanının baş kahramanı olan roman kahramanı Tang Sanzang'dır (Tang Seng 唐僧, Tang Sanzang 唐三藏). Gerek yolculuğa çıkarken ki vazifesi gerekse sahip olduğu konumu itibariyle daha ağırbaşlı, kendinden emin ve oturaklı bir konumdadır. Diğer yandan on yedi senelik Hindistan yolculuğu, öyle kolay ve yalnız geçirilemeyecek nitelikte bir hadisedir. Bu itibarla, kendisine yoldaşlık, yarenlik edecek ve aynı zamanda, olası pek çok olaya, saldırıya, duruma karşı kendisine

muhafızlık edip, koruyacak yardımcılara ihtiyacı olmuştur. Bu yüzden Sun Wukong (孙悟空), Zhu Bajie (猪八戒), Sha Wujing (沙悟净) ve Beyaz Ejderha Atı (白龙马) kendisine eşlik etmiştir (Wong; 2002, s.72,74,75,76). Bu da hikâyenin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Ancak bu çalışmamızın ana unsuru Sun Wukong'dur. Sadece Batıya Yolculuk romanının kısa tanıtımı dahi devasa genişlikte bir araştırma ve çalışmayı gerektirmektedir ki bu neredeyse imkânsızdır. Bu bakımdan, bu çalışma Batıya Yolculuk romanının başkahramanlarından biri olan Sun Wukong üzerinde şekillenmiştir. Sun Wukong'un, doğumu, yaşamı, kişilik özellikleri, hünerleri, Xuanzang (*Tang Sanzang*) ile tanışmaları ve Batı'ya Yolculuk serüvenine katılışı ile birlikte seyahat boyunca yaptıkları ve icraatları üzerinde durmaktadır.

1. Doğumu, Yaşamı ve Xuanzang'a Katılmasına Kadar Geçen Süreçte Sun Wukong

Sun Wukong'un yolculuğu, güneşin, Ay ışığının, cennetin ve yeryüzünün enerjilerinin dağın tepesinde bir kayayı tohumlamak için birleştiği Çiçek ve Meyve Dağı'nın (Huaguo 花果山) tepesinde başlamıştır.[1] Sihirli taş, bu dağın tepesine, top büyüklüğünde bir taş yumurta bırakmadan önce yüzyıllar geçer. Rüzgâr ve diğer elementler taşı aşındırlar, taşın aşınmasıyla ortaya al yanaklı makak maymunu meydana getirirler. Meydana getirilen bu taş maymun canlandırılır. Kısa bir süre sonra, gözlerinden iki parlak ışık huzmesi fışkırarak cennete kadar ulaşır, ışığın kaynağını arayan ve sadece bebek maymunu bulan Aziz Yeşim İmparatoru'nu[2] alarma geçirir. Sun Wukong'un gözlerindeki ışık, biraz yemek yemesi sonrası sönmektedir, ancak Yeşim İmparatoru, Sun Wukong'un, biraz yemek yemesi sonrası sönmesinden çok derin bir endişeye kapılmamış ve bunun üzerine çok kafa yormamıştır. Sun Wukong, doğaüstü bir şekilde canlanarak maymuna dönüşmeden önce Çiçek Meyve Dağı'nda (Huaguo Shan 花果山) bir kaya olarak dünyaya gelir. Dünyaya gelişinden itibaren öne çıkan bir kişilik olmuştur. Bu itibarla, gösterdiği kişilik özellikleri ve önderlik vasıfları ile kısa süre sonra Su Perdesi Mağarası'nda güvenli bir yer edinen bir maymun kabilesinin lideri olur. Hayat bulması ile birlikte varlık sahasında görünen Sun Wukong, zaman ilerledikçe içinde bulunduğu hayatın, sonsuz olmadığını fark eder ve bu bağlamda kendi ölümlülüğünü anlamış olur. Ölümlü olduğunu anlamaya başlayana kadar uzun yıllar maymunlar üzerinde mutlu bir şekilde hüküm sürer. Kendisinin de ölümlü olduğunu ve hayatın bir sonunun olduğunu fark etmesiyle ölümsüz

[1] https://mythus.fandom.com/wiki/Sun_Wukong (E.T. 28.09.2022).
[2] Aziz Yeşim İmparatoru'nun Çincesi: 玉皇大帝.
Kaynak: https://journeytothewestresearch.com/2019/02/03/story-idea-the-ape-immortals-the-origin-of-sun-wukong/ (E.T. 12.10.2022).

olmanın bir yolunu arayan Sun Wukong, önce bir Budist patriğinden eğitim alır ve birçok büyüde ustalaşır. Ölülerin On Yargıcı onu almaya geldiğinde, savaşarak adını ve tüm maymunların isimlerini "*Yaşam ve Ölüm Kitabından*" silmeyi başarır.[3] Cennetin Kralları, bu yanlışlar için onu Yeşim İmparatoru'na rapor eder. Hakkında yapılan bu şikâyet üzerine Sun Wukong, uyarılır. Ancak kabına sığmayan kişiliği onun rahat durmasını engeller. Ve yaptığı sivriliklerin daha da fazlasını yapar. Bu ilk hadisenin ardından ortam bir miktar sakinleşmiştir ve bu esnada Sun Wukong, Pénglái Dağı'ndaki ölümsüzlerin evinde bulunduğu sırada başını beladan uzak tutmak için Göksel Atların Koruyucusu olarak atanır.[4] Bunun gerçekte ne kadar düşük bir rütbe olduğunu öğrendiğinde isyan eder ve kendisini "*Tanrıya (Göğe) Denk Büyük Bilge*" olarak tayin eder (Lou; 2016, s.4). Uzun bir kavgadan sonra, tanrılar, Sun Wukong'un isyankârlığı karşısında çaresiz kalırlar ve Sun Wukong'un kendisine atfettiği bu unvanı kabul etmek zorunda kalırlar. Böylelikle Sun Wukong, Xi Wang Mu'nun Göksel şeftali bahçesinin koruyucusu olarak atanır. Daha sonra, Ba Xian'in Sun Wukong'u önemli bir ziyafetten dışladığını öğrendiğinde, Xi Wang Mu'nun "*ölümsüzlük şeftalilerini*"[5], Lao Zi (Tzu)'nın "*Uzun Ömür Haplarını*" ve Yeşim İmparator'un "*Kraliyet Şarabını*" çalar, hepsini yiyip bitirir ve tekrar ettiği isyanını bu şekilde dışa vurmuş olur.[6] Daha sonra Göğün Ordusu'nun ve Erlang Shen'ın saldırısına uğrar. Sun Wukong, tüm orduyu ve göğün en büyük generali Erlang Shen'i (二郎神)[7] alt etmeyi başarmıştır[8]. Kazandığı bu zafer sonrası Su Perdesi Mağarası'na geri döner (Walker; 1998, s.13). Guanyin onu Xuanzang'ın öğrencisi yapana kadar burada kalır. Hindistan'dan sutraları alma yolculuğunda Xuanzang'a eşlik eder, alternatif olarak yoldaşlarını korur, yaramazlıklar ve hileler yapar. Wukong sonunda aydınlanmaya ulaşır ve bir Buda olur, sonunda uzun zamandır arzuladığı ölümsüzlüğü elde eder.[9] Sun Wukong, Batıya Yolculuk romanındaki olağanüstü özellikleri, sıra dışı yetenekleri ve alışılmadık kişiliği ile dikkat çekmektedir. Bu bakımdan ele alındığında Sun Wukong hakkında değineceğimiz ilk konu doğumudur. Sun Wukong, taş yumurtadan dünyaya gelmiştir (Lou; 2016, s.3). Doğumunun sıra dışı olması dışında kendisine dair dikkat çeken bir durum yoktur ve diğerleri gibi gayet sıradan biridir. Ancak akrabaları için doğal bir sığınak bulması ve taç giymesi ile birlikte durum değişmiştir. Bu olay ile Kral olarak bilinmeye başlamıştır. Maymun dostları ile eğlenmeye

[3] https://mythus.fandom.com/wiki/Sun_Wukong (E.T. 28.09.2022).
[4] https://mythus.fandom.com/wiki/Sun_Wukong (E.T. 28.09.2022).
[5] Guardian of the Immortal Peach Grove
[6] https://mythus.fandom.com/wiki/Sun_Wukong (E.T. 28.09.2022).
[7] Ölümsüz Erlang, Cennetteki en güçlü Tanrılardan biridir. Ancak yeryüzünde kendi yeri (*dojo; Lou'un çalışmasında bu isimle geçmektedir*) olduğu için Cennette kalmaz. Yeşim İmparator'un yeğenidir (Lou; 2016, s. 4).
[8] https://mythus.fandom.com/wiki/Sun_Wukong (E.T. 28.09.2022).
[9] https://mythus.fandom.com/wiki/Sun_Wukong (E.T. 28.09.2022).

devam etmiş ve her şey gayet normal sürmüşken ölüm tehdidini hissetmesiyle her şey değişmiştir (Lou; 2016, s.3). Yaşam-ölüm döngüsünden nasıl kurtulacağını öğrenmeye kararlı olan Maymun Kral Sun Wukong, aziz akıl hocaları bulmak için senelerce yurt dışında kalmıştır (Lou; 2016, s.3). Nihayet, Sun Wukong, bir akıl hocası bulmuş, ondan öğrendikleri sayesinde ölümsüzlük ve doğaüstü güçler kazanmıştır. Sun Wukong ölümsüzlüğün yolunu bulduktan ve süper güçler kazandıktan sonra altın çemberli değnek olarak bilinen silahı, komşusu Doğu Denizi'nin ejderha kralından çalmıştır (Lou; 2016, s.3). Wukong ayrıca ölüm çağırıcısını dövmüş, yeraltı efendilerini, akrabalarının yaşam kayıtlarını zorla silmeye zorlamıştır (Lou; 2016, s.3). Güç kazanması ve ölümsüzlüğün çaresini bulması ile oldukça hoyratlaşan Sun Wukong'u zapt edip, barış içinde tutabilmek için Yeşim İmparatoru, bir süvari tayin eder (Lou; 2016, s.4). Yeşim İmparatoru daha sonra Wukong'u, Wukong'un Gökten gelen generalleri mağlup etmesinden ötürü, içine düştüğü sıkıntıdan kendisini kurtarmak ve O'nu beladan uzak tutmak için "*Tanrıya (Göğe) Denk Büyük Bilge*" unvanıyla onurlandırır (Lou; 2016, s.4). Buna rağmen, Sun Wukong yine rahat durmamış, haylazlık yapmayı ve hadise çıkarmayı sürdürmüştür. Bunun en önemli örneklerinden biri de Ana Kraliçenin ziyafetinde yaptığıdır (Lou; 2016, s.4). Ana Kraliçe'nin verdiği ziyafete davetsiz misafir olarak katılıp, her şeyi alt üst etmesi, tüm ölümsüzlük şeftalilerini, yiyecekleri, şarap ve iksirleri çalması ile birlikte kısa bir süreliğine sağlanan huzur ortamı darmadağın olmuştur. Sebep olduğu bu sıkıntı üzerine kaçan Sun Wukong, küçük bilge Erlang tarafından yakalanır (Lou; 2016: 4; Walker; 1998: 63-64). Wukong, kırk dokuz gün boyunca Sekiz Trigram Ocağı'na konulmak suretiyle cezalandırılır (Walker; 1998: 7). Sun Wukong, maruz kaldığı bu cezadan da sağ kurtulmayı başarıp yine kaçar. Bu kurtuluşunun üzerine yine rahat durmayıp tekrar Göğe (*tanrıya*) isyan eder. Kurtulmayı başardığı bu cezadan sonra Sun Wukong, Tathagata veya diğer ismiyle Gautama Buddha'sının[10] gelişine kadar hiçbir tanrı tarafından durdurulamamış ve isyanını sürdürmüştür (Lou; 2016: 4). Ancak bu sırada Sun Wukong'un isyan etmesinin esas nedeni işlediği cinayet nedeniyle Xuanzang tarafından kovulması sonrası Su Perdesi Mağarasına döndüğünde kendi tahtında oturan, kendisine tıpatıp benzeyen bir maymun görmesindendir (Walker; 1998, s.13). Kendi tahtında oturan sahtekâr ile mücadeleye girişir. Yaşadığı bu sorunun çözümü için Budist Tathagata'dan yardım ister. Tathagata da gerçek olan Wukong'un kim olduğunu ortaya çıkarır. Bunun üzerine sahtekâr olan kaçmaya çalışır ancak kaçarken Sun Wukong tarafından öldürülür (Walker; 1998: 13). Tathagata, Sun Wukong'a bir iblis tarafından yakalanan Xuanzang'ı geri getirmesini ve kurtarmasını emreder (Walker; 1998, s.13). Buda,

[10] Tathagata veya diğer adıyla Gautama Buddha'sı Budistlerin atası, erki olarak da anılmaktadır. Kendisi, Batı'ya Yolculuk'ta Budizm'in en lideri ve en güçlü öğesi olarak yer almaktadır (Lou; 2016: 4).

Sun Wukong'un tek ayakla çapraz avucundan kaçamayacağına dair bir bahse girmiştir. Esasen Wukong'un tek bir taklası onu yüz sekiz bin mil ileri atabilmesine rağmen, Sun Wukong bahsi kaybeder ve yakalanır. Tathagata beş parmağını beş dağa dönüştürür ve Wukong'u sabitler (Lou; 2016, s.4). Dağın altında beş yüz yıl hapis yattıktan sonra Sun Wukong, yolculuğa katılmak ve Xuanzang'ı korumak için seçilir (Lou; 2016, s.4). Aslında burada kendisine bir teklifte bulunulmuştur. Çektiği bu cezadan kurtulması da bu sayede mümkün olabilmiştir. Bu da çekmekte olduğu cezadan kurtulmasına karşılık Xuanzang'ın Hindistan'a Budist din metinlerinin getirilmesi yolculuğunda kendisine yoldaş ve de muhafız olmasıdır. Bunun üzerine Sun Wukong teklifi kabul eder ve Xuanzang'a katılır. Şimdi Xuanzang ile ilk tanışmalarının nasıl ve ne şekilde olduğunu inceleyelim.

2. Xuanzang'ın Batıya Yolculuğu ve Sun Wukong ile Tanışmaları

Çalışmanın kaynak dili Çincedeki ismiyle Xi Youji (西游记) dilimizdeki karşılığı itibariyle "Batı'ya Yolculuk" olarak tanımladığımız Batıya Yolculuk romanı, Ming Hanedanlığı döneminde yaşamış olan Wu Cheng'en (吴承恩) tarafından derlenmiş bir eserdir (*Deeg; 2020, s.232,233*). Eser gerçek hikâyeden ilham alarak meydana gelmiştir kurgusal bir romandır. Daha önce de belirtiğimiz gibi gerçek kişi Xuanzang'dan ilhamla vücut bulmuş Tang Sanzang'ın Hindistan'a yaptığı kurgusal hac yolculuğunu anlatmaktadır (*Deeg; 2020, s.233; Hargett; 1996, s.311*). Yolculuk boyunca çeşitli mitolojik hayvan, hayalet, canavarlarla ve efsanevi yaratıklarla karşılaşan Xuanzang'ın yolculuğu boyunca yaşanılan serüvenler anlatılmaktadır. Batıya Yolculuk romanının Çin coğrafyasına komşu ülkelerde pek çok türevlerine rastlanmaktadır. Hindistan'daki muadili *Ramayana* ve ana karakterlerden olan *Hanuman* buna önemli bir örnektir (Wong; 2002, s.74). Ayrıca Kore, Japonya, Kamboçya, Vietnam, Tayland ve Sri Lanka gibi ülkelerde de benzerlerine rastlanmaktadır (Walker; 1998, s.4).[11] Bu bakımdan Çin'e komşu pek çok ulus ve kültüre de ilham kaynağı olmuş bir hikâye ve eserdir. Diğer yandan çalışmamızın konusu olan Sun Wukong'a döndüğümüzde kendisinin de çevre kültür ve coğrafyalarda pek çok benzeri, birbirine ilham kaynağı olmuş benzer karakterler bulunmaktadır (Lou; 2016, s.1). Japonya'da *Son Goku (Son Gokū そんごくう)*, Korede *Son Oh Gong (손오공)*, Kamboçya'da yine *Sun Wukong* ve Vietnam'da ise *Tôn Ngộ Không* isimleriyle yer alan hikayeleri bir önceki cümlemizde yer verdiğimiz ifademize

[11] Walker, Hera S.; "Indigenous or Foreign? A Look at the Origins of the Monkey Hero Sun Wukong" SINO-PLATONIC PAPERS, Department of East Asian Languages and Civilizations University of Pennsylvania; number 81, 1998, sayfa 4.

verebileceğimiz örneklerdir. Sun Wukong, sahip olduğu özellikleri, doğumu, yaşamı, yetenekleri vb. pek çok konu bakımından tüm dünyada oldukça tanınmış bir simge ve karakterdir. Sun Wukong, maymun olarak bilinmesinin yanı sıra Maymun Kral olarak da tanınmakta ve tabir edilmektedir (*Hargett; 1996, s.311*). Özellikle İngilizce yapılmış tercümelerde ve sinema televizyon uyarlamalarında hep *Maymun Kral* ismi ile tanımlanmaktadır.[12] Diğer yandan, her biri ayrı bir hayatta ve macerada iken, Xuanzang'ın seyahati ile yolları kesişmiş bu roman kahramanlarının her birinin Xuanzang'a katılma süreci ve nedenleri de birbirinden farklı olmuştur. Bu bakımdan düşündüğümüzde bu dahi kendine özgü araştırma konusu olma özelliğindedir. Ancak şu an için bu çalışmamızın konusu Sun Wukong üzerinden ilerleyeceğiz. Çalışmamız Sun Wukong ve özellikleri bağlamında şekillenmiştir.

Sun Wukong'un başkahramanlardan biri olduğu *Batıya Yolculuk romanı MS. 628 yılında, Budist Ramayana metinlerinin Hindistan'dan getirilmesi amacıyla yola koyulan Xuanzang'ın ve beraberindekilerin MS. 645 yılına kadar olan serüven ve hikayesini konu edinmektedir* (Lou; 2016, s.1).[13] Hindistan'a doğru çıkılan bu yolculuğun esas noktalarından biri de Budizm çok fazla mezhebe bölünmesi ve o sırada, Budizm'e dair var olan Çince metinlerin ve çevirilerinin birbiriyle çelişiyor olmasının fark edilmesidir. Bu nedenle, Xuanzang, Budizm'in ortaya çıktığı Hindistan'da otantik Budist öğretilerini bulmak ve Çin Budist metinlerindeki eksiklik ve yanlış yorumlamaları çözmek istemişti. Bu hedefle Chang'an'dan (长安) yola çıkan Xuanzang, yolculuğu esnasında, kendisine on yedi senelik serüven boyunca eşlik edecek olan Wukong, Wuneng[14], Wujing[15] ve Aolie[16] ile karşılaşır (Lou; 2016, s.3). Sun Wukong, bu karakterler içinde en dikkat çeken, en hareketli belki de tüm romanın ve hatta ana karakter olan Xuanzang'ın bile önüne geçmiş bir roman kahramanıdır. Romanda öylesine etkileyici ve dikkat çeken bir karaktere dönüşmüştür ki, kimi zaman dünya

[12] https://mythus.fandom.com/wiki/Sun_Wukong (E.T.23.02.2022).

[13] Xuanzang'ın, Hindistan'a gittiği tarih olarak Tang Hanedanlığı kayıtlarında MS. 626 yılı olarak geçmektedir (Lou; 2016, s.1).

[14] Wuneng (悟能),Xuanzang'ın ikinci müridiidir. Wuneng, aynı zamanda Zhu Bajie (猪八戒) olarak da bilinmektedir, hatta bu ismi daha bilindiktir. Wuneng (Bajie), esasen Göksel Donanmanın Mareşali idi. Ancak daha sonra yeryüzüne, insanlaşmış (insan özelliklerinde) maymun olarak sürgün edilir. Sürgün edilmesinin sebebi, Ay Tanrıçasına cinsel tacizde bulunmaya çalışmasıdır. Wuneng, yemek yemeyi ve kızlarla takılmayı çok seven bir karakterdir. Şakacıdır ve özellikle Wukong'a şaka yapmaya bayılmaktadır (Lou; 2016, s.3).

[15] Wujing (悟净), Xuanzang'ın üçüncü müridiidir. Jade İmparator'unun "*Perde Kaldıran Kaptanı*" olarak hizmet etmiştir. Ama daha sonra kristal lambayı dikkatsizce kırdığı için kovulmuştur. Sessiz ve sadık biridir (Lou; 2016, s.3).

[16] Aolie (敖烈), Xuanzang'ın dördüncü müridiidir. Batı Denizi'nin ejderha kralının oğluydu. Aolie, babasını gücendirdiği için ölüme mahkûm edilmişti. Günahını telafi etmek için Xuanzang'ın beyaz atına dönüştürüldü ve tüm yolculuk boyunca onu taşıdı (Lou; 2016, s.3).

edebiyatı araştırmacılarıyla kimi zamanda Çin edebiyatına alanında uzmanlaşmış araştırmacılar ile Batı'ya Yolculuk üzerinde yapılan bahislerde Batı'ya Yolculuk romanı şeklinde yapılan tanım ve tariflerde pek çağrışım yapmadığı görülmektedir. Ancak Batı'ya Yolculuk ismiyle hatırlamaları sağlanamadığında doğrudan çağrışım yapması ve vurucu örnek olması amacıyla *Maymun Kral* ismi söylendiğinde pek çok kimsenin hatırladığı fark edilmektedir ve bu da Sun Wukong'un Batı'ya Yolculuk romanı için en temel ve vurucu kahramanı olduğunu işaretidir. Ayrıca, Batı'ya Yolculuk romanının kendine has hikayesi ve konusunun yanında, Maymun Kral veya romanda geçen ismiyle Sun Wukong'un, sadece bir roman kahramanı olmasına rağmen öğesi bulunduğu Batı'ya Yolculuk romanından çok öteye geçtiği gerçeğinin en güzel ispatı ve göstergesidir.

3. Görsel Özellikleri ve Yetenekleri Bağlamında Sun Wukong

Aydınlanmasından önce normal bir maymun olarak görünürken, daha sonra, genellikle cübbeler, zırhlar ve diğer insan kıyafetleri içinde tasvir edilmektedir.[17] Buradan da anlaşıldığı üzere Xuanzang'a (*Tang Sanzang*) katılması ve Hindistan'dan Budist din öğretilerinin alınıp getirilmesi hedefiyle çıktığı yolculukta Sun Wukong'un görünüşü, değişmiştir. Diğer yandan, Batı'ya Yolculuk romanına ve bununla birlikte Batı'ya Yolculuk'un esin kaynağı olduğu pek çok film, dizi, tiyatro ve edebi esere bakıldığında Sun Wukong, bir metreden kısa, çirkin, kel, al yanaklı maymun olarak tasvir edilmektedir.[18] Geleneksel kıyafeti, bir anka kuşu tüyünden başlık, altın zincirden zırh ve nilüfer kökü renginde çizmeler içermektedir. Altın bir şerit, ipek bir gömlek, bir kaplan derisi etek ve deri çizmeler giymektedir. Her iki ucunda tek bir altın yüzükle süslenmiş siyah demir bir çubuk kullanmaktadır. Silah, gövdesi boyunca astronomik simgelerle süslenmiştir. Diğer bir ucunda ise silahın adını ve ağırlığını listeleyen bir yazıt bulunmaktadır. Sun Wukong'un görünüşünün yanı sıra Batıya Yolculuktaki hikayesi ilerledikçe yetenekleri de değişmektedir. Sun Wukong'un en önemli özelliklerinden biri dönüşüm yapabilme yeteneğidir. Sun Wukong, 72 farklı görünüşe ve de simgeye dönüşüm yapabilmeyi öğrenmesiyle tamamen farklı bir karaktere evrilmiştir. Öğrendiği bu özellikle formunu değiştirme yeteneği kazanmıştır. Ayrıca, tek bir takla ile 34.000 mil "uçmasına" izin veren bulut takla sanatı da öğrendiği bir diğer yetidir. Büyüleri, ilaçları ve muazzam gücüne ek olarak onu harika bir dövüşçü yapan silahlarla daha da yetenekli hale dönüşür ve silahlarla nasıl savaşılacağını öğrenir. Ayrıca kendisine ölümsüzlük kazandıran bir nefes alma yöntemi de

[17] https://mythbank.com/sun-wukong/ (E.T. 28.09.2022).
[18] https://journeytothewestresearch.com/2017/05/17/sun-wukong-and-the-rhesus-macaque/ (E.T. 28.09.2022).

öğrenir.[19] Sun Wukong, Xuanzang önderliğinde sürdürdüğü yolculuğunda, iğne boyutuna küçültebileceği dokuz tonluk bir sütun, bulut üstünde yürüyüşünü sağlayan botları, altın zincir zırh ve anka tüyünden bir başlık da dahil olmak üzere birçok büyülü nesneye sahip olmanın yolunu bulur. Saçının bir tutamını kendisinin bir kopyası da dahil olmak üzere hemen hemen her nesneye dönüştürebildiği için saçları da büyülüdür.[20] Sun Wukong genellikle, yaklaşık dört ila beş ayak boyunda, kaplan derisinden yapılmış önlük ile bir keşiş cübbesi giyen ve başında altın taç (*saç bandı*) takan bir maymun olarak tasvir edilmektedir.[21] Xuanzang (*Tang Sanzang*), "*Zihni Kontrol Eden Gerçek Sözler*"[22] büyüsünü okuduğunda Sun Wukong'un başındaki taç (*saç bandı*) başını sıkıştırmaya başlamış ve Sun Wukong'un serbestçe hareket etmesini engellemiştir. Ayrıca, silahı altın halkalı değneğini de her zaman yanında taşımıştır (Lou; 2016, s.4). Diğer yandan, Wukong, Göksel Saray'a karşı isyanından ötürü Budist Keşiş (*Patrik*) tarafından cezalandırılmasına rağmen, "*Tanrıya (Göğe) Denk Büyük Bilge*" unvanını korumuştur. Ölümsüzlerin ve ilahların, cezalandırmasından sonra dahi Sun Wukong'a Büyük Bilge dedikleri belirtilmektedir (Lou; 2016, s.5). Bu da göstermektedir ki Sun Wukong, asi, hoyrat bir kişiliğe sahip olsa da pek çok varlığın gözünde oldukça önemli bir konumdadır ve cezaya rağmen bu konumunu sürdürmüştür. Xuanzang'ın en güçlü, sadık ve anlayışlı çırağı olarak Sun Wukong, her zaman açgözlü canavarları yenen ve efendisini ölüm tehditlerinden kurtaran kişidir. Ancak, Sun Wukong bazen kibirli ve pervasız davranışlar sergilemekten de geri durmamıştır. Dikkatsizliğinden dolayı, Wukong çeşitli senaryolarda diğer hilekârlar tarafından tuzağa düşürülmüş ve aldatılmıştır. Aslında Sun Wukong, kendisi de hile konusunda oldukça başarılı ve mahirdir.[23] Ancak kimi zaman, kendi dikkatsizliği ve haytalığından kaynaklı sebeplerden dolayı diğer hilebazlar tarafından kandırılmıştır. Wukong, düşmanlarına karşı oldukça acımasızdır, ancak efendisine karşı ise elinden geldiğince hizmetkardır. Kimi zaman davranışlarında oldukça sert olması Xuanzang tarafından da fark edilmiş ve bu yaptıkları Xuanzang'ı rahatsız etmiştir. Sırf bu orantısız vahşiliği nedeniyle Xuanzang tarafından iki kez gruptan çıkarıldığı ifade edilmektedir (Lou; 2016, s.5). Xuanzang'ın kötü muameleye, daha doğrusu gereksiz ve izahı olmayan sertliklere karşı gösterdiği bu tutum, Budist doktrinlerinin bir gereğidir ve bu nedenle inançları itibariyle de kesinlikle çelişen bir tutumdur. Diğer yandan,

[19] https://mythbank.com/sun-wukong/ (E.T. 28.09.2022).
[20] https://mythbank.com/sun-wukong/ (E.T. 28.09.2022).
[21] Saç bandının Çincesi: 金箍圈.
[22] "Zihni Kontrol Eden Gerçek Sözlerin Çincesi: "定心真言". Kaynak: https://journeytothewestresearch.com/2022/01/23/the-tightening-spell-of-sun-wukongs-golden-headband/ (E.T. 12.10.2022).
[23] Sun Wukong'un hilekâr ve dalavereci kişiliğe üzerine detaylı bilgi için bakınız: Lou; 2016, ss: 8-23; Levy; 2017, s. 272.

Budizm'e katı bir inançla bağlı olması nedeniyle Xuanzang'ın, inancının gereği bir davranış sergilemesi de kendisinden beklenen bir harekettir. SunWukong'a gösterdiği bu tepki de bunun en önemli delilidir.

4. Xuanzang'ın Muhafızı Olarak Sun Wukong'un Ekibe Katılması

Daha önceki bölümlerimizde de değindiğimiz üzere Batıya Yolculuk romanının baş karakteri Sun Wukong değildir. Bunun en önemli göstergelerinden birisi de romanın ilk 8 ila 12 bölümlerine kadar Sun Wukong'un sadece özet olarak sayabileceğimiz nitelik ve çapta anlatılması, ifade edilmesidir.[24] Bu nedenle, Sun Wukong'un özet niteliğinde anlatıldığı ilk bölümler aynı zamanda keşiş Xuanzang'ın hikayesinin de özetle anlatıldığı girizgahtır. Her iki karakterle birlikte diğer karakterlerin romanın kahramanı olmaları ve bir araya gelmeleri süreci ile başlamaktadır.[25] Diğer yandan, Sun Wukong'un, Xuanzang'a katılması sürecine yeniden kısaca değinecek olursak, Sun Wukong, ölümsüzlük iksiri aradığı süreçte isyan etmiştir. Bu isyanı üzerine Gök'ün harekete geçirdiği güçler tarafından yakalanıp göğe götürülmüştür. Burada işlediği suçlardan idam edilecektir ancak idam edilmemiştir. Ancak yine rahat durmamış ve yine kaçmıştır. Bunun üzerine Yeşim İmparatorunun vekaletinde harekete geçen Buda kendisini bir kayanın altında kıstırmıştır. Xuanzang'a katılması sürecine kadar yaklaşık olarak beş yüz yıl bu kayanın altında kalmıştır. Ceza alıp hapsedilen Sun Wukong'un, cezadan kurtulması bir şart ile mümkün olmuştur. Guanyin tarafından Hindistan'dan sutraları alma yolculuğunda Xuanzang'a eşlik etmek üzere görevlendirilmiştir (Wong; 2002, s.43). Bu görevi kabul etmesiyle beş yüz yıldır çekmekte olduğu cezadan kurtulmuştur. Xuanzang'a yolculuğunda muhafızlık etmiş, ayrıca yolculukta ekipte yer alan diğer katılımcılara da aynı görevle muamele etmiştir. Her ne kadar şartlı salınmış ise de huylu huyundan vazgeçmemiş, yolculuk boyunca yaramazlık etmeyi sürdürmüştür. Bu onun doğasıdır. Vazgeçmiş olsa belki de bugün bu denli önemli bir karakter olamayacaktır. Nitekim yolculuk Sun Wukong'u da etkilemiştir.[26] Başlarından geçen maceralardan, olaylardan önemli dersler çıkarmış, en önemlisi de Xuanzang'ın davranışı, tutumu ve örnek kişiliğinden feyz almıştır.

Xuanzang'a (Tang Sanzang) katılması, kendisine yoldaş olması, muhafızlık etmesi amacıyla Guanyin'in tarafından seçilmesi tesadüfi değildir. Kendisinde bir ışık görmüş olmalı ki bu sadece doğumundan sonra gözlerinden çıkan ışık değildir, Guanyin'i Sun Wukong'a

[24] https://mythbank.com/sun-wukong/ (E.T. 12.10.2022).
[25] https://mythbank.com/sun-wukong/ (E.T. 12.10.2022).
[26] https://mythbank.com/sun-wukong/ (E.T. 12.10.2022).

yöneltmiştir. Keşiş Xuanzang'ı koruması teklifini kabul etmiş, ceza çektiği dağın altında hapisten kurtulmuş, keşişe yardım etmeye gönüllü olmuştur. Kişilik özelliklerinden bir diğeri de Sun Wukong'un oldukça hilekâr birisi olduğudur. Hatta bu konu Huanliang Lou'un 2016 yılında sunduğu tez çalışmasında da detaylı olarak ele alınmıştır (Lou; 2016, s.8-24). *Romanda da Sun Wukong'un hilekâr ve sahtekarlıktaki hüneri bilindiğinden kendisine bir şart karşılığı verilen bu kısıtlı özgürlük ortamı, kendisine bunu sağlayanlar tarafından yine de birtakım şüphe ve önlemleri de beraberinde getirmiştir*.[27] Bu anlamda, kendisinin düzenbazlık konusundaki maharetinin farkında olan Budist şefkat tanrıçası Bodhisattva Guanyin, keşişe Wukong'a taktırması için bir taç (*saç bandı*) vermiştir. Wukong'a verilen bu taç, taktıktan sonra çıkarılamayan sihirli bir kafa bandıdır. Keşiş "Zihni Kontrol Eden Gerçek Sözler" ilahilerini okuduğunda kafa bandı sıkılaşmaya başlar, bu da Sun Wukong'un başında korkunç bir ağrıya neden olur ancak bu taç sayesinde kontrol altında tutulur. Guanyin, Sun Wukong'a üç büyülü saç verir ve Sun Wukong'un, keşiş Xuanzang ile batıya seyahat etmesine izin verir. Bu da bugün Batıya Yolculuk olarak adlandırılan romanın öyküsünü oluşturmaktadır. [28] Çin edebiyatının önemli eseri Batıya Yolculuk romanı bu öykü ve oluşan bu ekibin Hindistan'a Budist metinlerinin alınması ve Tang Topraklarına getirilmesi için gerçekleştirdikleri yolculuk olarak başlar ve devamında Budist keşiş Xuanzang'ın yolculuğunda karşılaştığı tehlikeleri detaylı olarak anlatmaktadır. Sun Wukong'un yanı sıra Zhu Bajie, Sha Wujing ve Beyaz Ejderha atı ekipte yer almaktadır. Sun Wukong gibi ekipte yer alan diğerleri de Xuanzang'a yardım ederek işledikleri günahların kefaretini ödemeyi uman iblis benzeri tanrılardır.[29] Bu yaratıklar yolda keşişi korur, hayaletler, canavarlar ve iblisler şeklinde gelen düşmanları ardı ardına yenerler. *Sun Wukong, Budizm'i Budist keşişten öğrenir ve efsanenin sonunda, aydınlandığı, keşiş yolculuğuna yardım ettiği ve tüm bencil yollarını geride bıraktığı için "Muzaffer Savaşan Buda" adını alır*.[30]

Sonuç

Batıya Yolculuk romanı gerek Çin edebiyatı için gerekse Çin edebiyatının dünya edebiyatına kazandırdığı eser olmasından dolayı evrensel edebiyat eserleri arasında son derece önemli konumdadır. İçerdiği mitolojik öğeler, Hindistan'a gerçekleştirilen on yedi senelik seyahat boyunca yaşadıkları birbirinden ilginç ve bir o kadar sıra dışı hikâyeler nedeniyle

[27] https://mythbank.com/sun-wukong/ (E.T. 11.10.2022)
[28] https://mythbank.com/sun-wukong/ (E.T. 11.10.2022).
[29] https://mythbank.com/sun-wukong/ (E.T. 11.10.2022).
[30] https://mythbank.com/sun-wukong/ (E.T. 11.10.2022).

kendine özgü bir yapıdadır. Batıya Yolculuk romanının ana karakteri olmamasına karşın ana karaktermişçesine öne çıkan ve romanın isminin hatırlanmadığı durumlarda, Maymun Kral ifadesiyle açıklandığı zaman, insanların zihninde hemen çağrışım uyandıran karakterlerinden biri Sun Wukong'dur. Batıya Yolculuk romanına ilham veren gerçek kişi Xuanzang'dır. Ancak romanda yer alan kurgusal keşiş karakterinin ismi ise Tang Sanzang'dır. Sun Wukong, romanda Xuanzang'a, Hindistan'a yapacağı kutsal hac yolculuğu ve Budist dini metinlerin getirilmesi serüveninde yarenlik eden, Xuanzang'ın muhafızlığı ve yardımcılığını yapan bir kahramandır. Doğumu ve yaşamına bakıldığında, mitolojik olay ve hikâyeler barındırmaktadır. Öncelikle doğumu oldukça dikkat çekicidir. Taş yumurtadan dünyaya gelmiş, önceleri sıradan bir hayat sürerken sonradan ölümsüzlük arayışına girişiyle birlikte hoyratlaşmış, pek çok hadise çıkarmış, yaramazlıklar yapmıştır. Bunlar pek çok kez cezaya tabi tutulsa da her seferinde ya kaçmayı başarmış ya da bir şekilde kurtulmuştur. Bir kayanın altında sıkışıp beş yüz yıl kaldığı cezadan bir şartla salınması sayesinde kısmen de olsa kurtuluşa ermiştir. Bu kurtuluş Sun Wukong'u başı boşluğa bırakmamıştır. Xuanzang'ın (*Tang Sanzang*) emir komutasında olmasının yanı sıra taktığı saç bandı vb. gibi nesneler ile kontrolü sağlanmıştır. Daha önce yaptıklarından ders çıkaran Guanyin, Buda ve diğerleri Sun Wukong'u Hindistan seferinde zapturapt altına alacak tedbirler uygulamışlardır. Bu sayede düzgün bir şekilde Xuanzang'a hizmet etmiş, yoldaş olması sağlanmıştır. Diğer yandan, Çin mitolojisi açısından ele alındığında da dikkat çeken bir karakterdir. Doğumu ve içerdiği gerçeküstücü hikâyesi, çin mitolojisinin en önemli konularından olan evrenin ve insanoğlunun varoluşuna dair kıymetli bir örnektir. Evrenin ve insanın bir toz bulutundan varlık sahnesine geldiği düşüncesine sahip Çin mitolojisinde, Sun Wukong'un doğumu ve yaşamı da benzer bir özelliğe ve hikâyeye sahiptir.

EKLER

Resim I. Batıya Yolculuk'un Qing hanedanlığı dönemine ait bir nüshasında Xuanzang tasviri.

Resim II. 14. yüzyıldan kalma Xuanzang tasviri. Xuanzang, Hindistan yolunda

Kaynak: https://journeytothewestresearch.com/2022/10/04/a-realistic-retelling-of-journey-to-the-west/ (Erişim Tarihi:22.11.2022).

Sun Wukong ve üstadı Xuanzang- Sanzang'ı bir arada gösterir tasvir. Kaynak: https://mythus.fandom.com/wiki/Sun_Wukong?file=2802f8f2e6abcf3a96ae847c861eca75.jpg (Erişim Tarihi: 24.11.2022).

Kaynak: Yulin mağaralarında (榆林窟) yer alan Xuanzang ve (*ön*) Sun Wukong tasviri. Yulin Mağaraları 3, 12 ila 13. yüzyıllar. Mogao Mağaraları, Dunhuang, Gansu Eyaleti, Çin Halk Cumhuriyeti. Deeg, Max. "Looking from the Periphery: Some Additional Thoughts on Yulin Cave 3." In *Buddhism in Central Asia I: Patronage, Legitimation, Sacred Space, and Pilgrimage*, edited by Carmen Meinert and Henrik H. Sørensen, Brill, 2020, s.234. http://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctv2gjwt66.17.

Kaynakça

Deeg, M. (2020). "Looking from the Periphery: Some Additional Thoughts on Yulin Cave 3". In *Buddhism in Central Asia I: Patronage, Legitimation, Sacred Space, and Pilgrimage*, edited by Carmen Meinert and Henrik H. Sørensen.Leiden: Brill. 230–43. http://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctv2gjwt66.17

Hargett, J. M. (1996). "Monkey Madness" in China. *Merveilles & Contes*, *10*(2), 310–314. http://www.jstor.org/stable/41390465

Levy, D. J. (2017). The Monkey King, 4-EVER [Review of Transforming Monkey: Adaptation and Representation of a Chinese Epic, by H. Sun]. *China Review International*, 24(4), 271–278. https://www.jstor.org/stable/26892134

Lou, H. (2016). "A Comparative Study of the Chinese Trickster Hero Sun Wukong". *Graduate Liberal Studies*. Durham: Duke University.

Dorothy C. Wong (2002)."The Making of a Saint: Images of Xuanzang in East Asia", *Early Medieval China*, 8, 43-95, DOI: 10.1179/152991002788193906

Walker, H. S. (1998). "Indigenous or Foreign? A Look at the Origins of the Monkey Hero Sun Wukong". *Sino-Platonic Papers*, 81, http://sino-platonic.org/complete/spp081_monkey_sun_wukong.pdf

MythBank (October 11, 2022) **Sun Wukong: The Monkey King of Chinese Mythology**. Retrieved from https://mythbank.com/sun-wukong/.

Pan, K. (2021). "The Comparison of Monkeys: the Study of Hanuman from the Ramayana and Wu-K'Ung from the Journey to the West". *2021 4th International Conference on Interdisciplinary Social Sciences & Humanities*.

İnternet Kaynakları

https://mythus.fandom.com/wiki/Sun_Wukong

https://www.vbtutor.net/Xiyouji/psunwukong.htm

https://mythbank.com/sun-wukong/

https://journeytothewestresearch.com/2017/05/17/sun-wukong-and-the-rhesus-macaque/

ÇİNCE İM SÖZLÜKLERİNİN ATASI: SHUOWEN JIEZI (说文解字)

ANCESTOR OF CHINESE CHARACTER DICTIONARIES: SHUOWEN JIEZI (说文解字)

Sema GÖKENÇ GÜLEZ*

Özet

Çincenin ilk sözlüğü M.Ö. 3. yüzyılda yazılmış olan Erya iken, M.S. 100 yılında yazımına başlanılan ve M.S. 121 yılında tamamlandığı düşünülen Shuowen Jiezi (说文解字) sözlüğü, Çince imleri anlamları ile analiz eden ilk sözlüktür. Sözlük Doğu Han Hanedanlığı döneminde klasikler üzerine çalışan Xu Shen (许慎) tarafından derlenmiştir. Shuowen Jiezi sözlüğü kelimenin temel anlam ve telaffuzunu veren standart bir sözlükten öte, Çince imlerin oluşumu ve anlamlarını analiz eden etimoloji sözlüğüdür. Xu Shen'ın sözlükte kullandığı yöntem, eserini filolojik bir eserden, bilimsel bir sınıflandırma eserine dönüştürmüştür. Shuowen Jiezi sözlüğünün günümüze kadar ulaşmış ve kalıcı olmasının nedeni yazarın benimsediği bu yöntemdir. Günümüzde de modern bir dili konuşup anlayabilmek ya da herhangi bir yabancı dil öğrenirken kelimenin o dildeki anlamını öğrenmek için başvurduğumuz sözlükler düşünüldüğünde, Çin'in antik döneminde yazılan Shuowen Jiezi sözlüğü, zaman içerisinde değişime uğramış fakat anlamını yitirmeden günümüze kadar gelmeyi başarmış, Çin dilini, Çince imleri ve imlerin barındırdığı farklı anlam ve özelliklerini anlamamız açısından önemli bir eserdir. Bu çalışmada, öncelik olarak sözlüğün tarihçesine ve Çincenin temel özelliklerine değinmekte, öncelik olarak Çincenin yapısı ele alınarak, ShuowenJiezi sözlüğünün yapısı ve önemi, yazar Xu Shen'ın sözlük yazımında kullandığı şablon ve im kategorizasyonundaki yöntemler sözlükte yer alan örnekler ile ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Shuowen Jiezi, Çin'in İlk İm Sözlüğü, Çince İm Analizi, Xu Shen, Etimoloji Sözlüğü

Abstract

While Chinese first dictionary was Erya which was written in 3rd century, the Shuowen Jiezi (说文解字) dictionary that was thought to started to be written in CE 100 and have been completed in CE 121, was the first dictionary to analyze Chinese characters with their meanings.

* Dr. Öğretim Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Çin Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, gokencsema@nevsehir.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-1787-9328

The dictionary was compiled by Xu Shen (许慎), who studied the classics of the Eastern Han Dynasty. Shuowen Jiezi dictionary is more than a standard dictionary that gives the basic meaning and pronunciation of the word. It is an etymology dictionary that analyzes the formation and meanings of the Chinese characters. The methods Xu Shen used in the dictionary transformed his work from a philological work to a scientific classification work. The reason why the Shuowen Jiezi dictionary has survived and is permanent is the method used by the author Xu Shen. Considering the dictionaries we use to speak and understand the modern language even today or considering the dictionaries we use to learn the meaning of the word while learning any foreign language, the Shuowen Jiezi dictionary, which was written in ancient times in China, is an important work in terms of understanding the Chinese language, Chinese characters and the different meaning and culture of the characters, which have changed over time but have survived to the present day without losing its meaning. In this study, first will be analyzed the history of the dictionary, the structure of Chinese language and will be analyzed and discussed the structure and importance of Shuowen Jiezi dictionary, the composition of the lexical entries and the methods used in dictionary, characters categorization with the examples of in the dictionary.

Key Words: Shuowen Jiezi, Chinese First Character Dictionary, Chinese Characters Analyzes, Xu Shen, Etymology Dictionary

Giriş

Sözlük; Türk Dil Kurumu sözlüğünde, *"Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat''* olarak tanımlanmaktadır. (https://sozluk.gov.tr/) Bingöl'e göre: *"Sözlük, bir dilin belli bir çağda ya da bütün çağlarda kullanılan sözcüklerini terimlerini ve kalıp kullanımlarını (deyimler, kalıp sözler, deyimler, atasözleri vb.), alfabetik düzen içinde, tanımları, örnek tümceleri, söylenişleri, kökenleri, dilbilgisi kategorileri, eş anlamlıları, karşıt anlamlıları, bir başka dildeki karşıtlarıyla, vb. yapılara denir. Sözlüklere aynı zamanda lügat veya eski deyişle kamus denir (Bingöl, 2006: 198)."* Sözlüğün bir başka tanımı Yılmaz tarafından şu şekilde yapılmıştır:

> "Genellikle bir dilin (veya karşılaştırmalı olarak birden çok dilin) belli bir döneminin özellikle de son döneminin söz varlığının bütününün veya çeşitli uzmanlık alanlarını ilgilendiren özel bir bölümünün, alfabetik veya kavramsal olarak ortaya konulmasını amaçlayan; içerdiği söz varlığındaki sözlüksel birimlerin ölçünlü dildeki (veya kullanıldığı alandaki) ana biçimlerini, bu

> biçimlerin vurgu ve tonlamaya göre geçirdiği ses temelli değişiklikleri, kökenlerini, bağlam içindeki kullanım alanlarını, dâhil olduğu çeşitli dilsel tabakaları; bir dil birimi olarak ait olduğu sınıf ve türleri, bağlam içinde gösterdiği çeşitli dil bilgisel özellikleri, anlam/anlamlarını -genellikle- ortak yazı dilinden taranarak belirlenmiş tanıklı (imzalı) örneklerle tanımlayarak veren, bu sözlüksel birimlerin geçtiği deyim, atalar sözü, kalıp söz, birleşik şekilli dil öğelerini de kapsayan, ana dili ve yabancı dil öğrencileri için temel başvuru kaynağıdır'' şeklinde tanımlanmıştır(Yılmaz: 2009: 48)."

Tarihte bilinen ilk sözlük olan, M.Ö. 2300 yıllarına tarihlenen Sümer ve Akadca dillerinde yazılmış çivi yazısı tabletlerinden, günümüzde kullandığımız çevrimiçi sözlüklere kadar tüm sözlükler nesiller boyunca bilgi taşıyıcılığı görevini üstlenen ve hazırlandıkları dönemlerdeki metinlere ışık tutmamızı sağlayan yegâne aktörler olmuşlardır. *"Bilinen en eski sözlük Sümerce Akadca karşılıklar kılavuzu niteliğindeki UrraHubullu'dur. Sözcüklerin konularına göre düzenlendiği sözlük, yirmi dört tabletten oluşmaktadır. Yaklaşık olarak MÖ 2300 yılında Akad İmparatorluğu'nda ortaya konulduğu sanılan sözlüğün tabletleri Suriye'deki Ebla kalıntılarında bulunmuştur (Akalın, 2010: 270-271)."* Sterkenburg ilk sözlüğün iki dilli olarak batı Asya'da M.Ö. 2600'lü yıllara kadar uzandığından ve Akadlar ya da Babiller tarafından Sümer diline tematik olarak erişebilmek ve neticede bu dili anlayabilmek için kil tabletlere *"kavramlar dizisi"* şeklinde yazılarak oluşturulduğundan bahsetmektedir (Sterkenburg, 2003: 8). Crystal, ilk sözlüklerin pratik bir amacı olduğunu ve çoğunlukla iki veya çok dilli olan sözlük listesi niteliğindeki sözlüklerin gezginlere, tacirlere veya misyonerlere yardımcı olmak amacıyla hazırlandığını vurgulamakta, Eski Yunan'da ise az kullanılan, tarihsel kaynaklarda kalmış, unutulmuş sözcüklerle yerel sözcükleri veya teknik sözlükleri anlamak isteyen insanlara yararlı olmak üzere hazırlanan "glossary"nin olduğundan bahsetmektedir (Crystal 2003: 110). İlk sözlükler hakkında bilgi veren Akalın, ilk sözlüklerin, sözcüklerin değil resim yazıların (piktogram) karşılıklı açıklaması olarak hazırlandığını belirterek, kavram yazısının (ideogram) yerini ses değerleriyle birlikte hece yazılarının almaya başlamasıyla dillerin anlaşılmaz olduğunu ve böylece hece yazılarının kavram yazı işaretlerini açıklamakta kullanıldığının ve bunların da dikey sütunlar hâlinde kil tabletlere yazıldığının altını çizmektedir (Akalın, 2010: 270).

Günümüzde bile modern dili konuşup anlayabilmek adına, içeriği sadece günümüzde kullandığımız sözcüklerden oluşan sözlüklere olan ihtiyacın hala sürdüğünü düşünürsek, geçmişi anlamak için bir kaynağa ihtiyaç duymamız şüphesiz ki kaçınılmazdır. Bu ihtiyaç özellikle binlerce yıldır değişime uğramış ancak anlamını yitirmeden günümüze kadar gelmeyi başarmış Çince gibi köklü dilleri ve o dilin konuşulduğu zamandaki dönemin yaşam biçimini ve kültürünü anlamak için elzemdir.

"Çince, ideografik yazı sistemine sahip, yazının harfler yerine sembollerle ifade edildiği bir dildir. Klasik Çince imler zamanla yavaş yavaş değişerek günümüze kadar gelmiş, ancak ifade ettiği anlamı koruduğu için bugün bile bize anlamından bir şey kaybetmeden antik zamandaki birçok durum ve olay hakkında bilgiler iletmeye devam etmektedir (Gökenç, 2016: 87)." Bu durum aynı zamanda Çince imlerin, kuşaklar arasında bilgi taşıyıcılığı görevi yaptığını, tarihsel, kültürel, edebi ve sanatsal öğeleri sonraki nesillere aktarmak gibi görevleri de üstlenmiş olduğunu göstermektedir.

Gülez, günümüzde kullandığımız Çinceye ait ilk izlere yaklaşık 3600 yıl önce, Jiaguwen denilen ve Fal Yazıtları olarak adlandırılan hayvan kemikleri ve kaplumbağa kabuklarında rastlandığını ve Jiaguwen'ın günümüzde Çin yazısının temelini oluşturduğunu ve aynı zamanda bu yazıtların Çin astronomisinin de en eski kayıtları olarak kabul edildiğinden bahsetmektedir (Gökenç Gülez, 2022: 369). Azertürk ise, Çince imlerin tarihine baktığımızda, Fal Yazıtlarının Çincenin bilinen en eski yazı sistemi olduğunu, Fal Yazıtlarındaki imlerin zaman içinde gelişmesiyle günümüzde kullanılan "Çin Yazısı" formuna ulaşıldığını ve bu yüzden de Fal Yazıtlarına günümüz Çin yazısı ve imlerinin temeli olduğunu vurgulamaktadır (Azertürk, 2014: 70). Öte yandan, Jean, Çin yazısının bambaşka bir niteliği olduğunu, M.Ö. 2000 yılında ortaya çıkan, zamanımızdan 1500 yıl önce belli bir düzene oturtulan ve M.Ö. 200 ve M.S. 200 yılları arasında tutarlı bir sisteme dönüşen bu yazının aslında Çinlilerin bugün de okuyup yazdıkları yazı olduğunun altını çizmektedir (Jean, 2002: 45-46). Çince hâlâ ilk halinin izlerini taşımasına rağmen yine de zaman içerisinde birçok değişimden geçmiştir. Ancak bütün yazıların temel ögesi olan piktogram Çin yazısında bugün hala kullanılmaktadır. Gülez Jiaguwen'dan sonra farklı dönemlerde ortaya çıkan yazı formları hakkında detaylı bilgi vermektedir:

> "Shang döneminde rastlanılan Jiaguwen'dan sonra farklı dönemlerde Jinwen (金文), Dazhuan (大篆), Xiaozhuan (小篆), Lishu (隶书), Kaishu (楷书), Xingshu (行书), Caoshu (草书) gibi yazı formları oluşturulmuştur. Jinwen, Jiaguwen'dan sonra atalara tapınma ile ilişkili olarak bronz kaplar üzerinde kendine yer bulmuş olan bir yazı formudur. Jinwen'dan sonra Dazhuan piktografik yazı formu geliştirilmiştir. Dazhuan yazı formunda tanımlanmış olan daha fazla karakter vardır. Bu piktografik yazılar bronz ya da tahta üzerine yazılmış yazılardır. Çin yazısında geliştirilen üçüncü yazı formu ise Xiaozhuan yazı formudur. Bu yazı formu önceki yazı formlarına göre daha az piktograf, fakat daha çok logografik içermektedir. Xiaozhuan yazı formunda semboller resimlerden ziyade kavramları temsil etmektedir. Bir diğer yazı formu ise Lishu'dur. Lishu yazı formu, Qin Hanedanlığı ve Han Hanedanlığı dönemlerinde kullanılan yazı formudur. Lishu; devlet işlerinin belgelendirilmesi gerektiği ihtiyacından ötürü doğmuş ve bürokratik işlerde kullanılmıştır. Cümleler, iple birbirine bağlı bambu tomarlar üzerine yazılmıştır. Bu yazı formlarının dışında, şiirde ve kaligrafide kullanılan bitişik eğik yazı formları da geliştirilmiştir. Bunlar; standart yazı formu Kaishu, Xingshu ve Caoshu yazı formlarıdır. Kaishu ve Xingshu yazı formları Han döneminde oluşturulurken, Caoshu yazı formu Qin döneminde oluşturulmuştur (Gökenç Gülez, 2022: 5)."

Tüm bu yazı formları farklı dönemlerde değişime uğrayarak sadeleşmiş, fakat imler anlamını korumuştur. Geçmişi daha iyi anlayabilmek ve geçmişten o güne kadar kullanılmış olan imlerin anlamlarını sonraki nesillere aktarabilmek için imleri sistemli bir şekilde kategorize etme ihtiyacı doğmuş, bu da Shuowen Jiezi'nın doğuşuna sebep olmuştur.

Shuowen Jiezi Sözlüğü ve Yapısı

Yazılmaya M.S. 100 yılında başlandığı tahmin edilen Shuowen Jiezi (说文解字) sözlüğü, Doğu Han Hanedanlığı döneminde Konfüçyüs Klasikleri ve el yazısı üzerinde çalışan Xu Shen (许慎)tarafından derlenmiş, Çince imlerin oluşumunu ve anlamlarını analiz eden, yorumlayan ve telaffuzlarını veren ilk Çince im sözlüğüdür.

Shuowen Jiezi, sadece kelimelerin temel anlamlarını veren bir sözlük değildir. Shuowen Jiezi sözlüğü bir grafik etimoloji sözlüğüdür ve etimoloji semantik analizden ayrı olarak dikkatli bir şekilde ele alınmalıdır. Shuowen Jiezi, sözcükleri yazmak için kullanılan grafiklerin açıklamasıyla ilgili anlamları verir. *"Benzer şekilde, Shuowen Jiezi sözlüğü şimdiye kadarki fonetik bileşenlerinin açıklamasıyla ilgili olduğu grafiklerin telaffuzlarına da atıfta bulunur (Bottéro ve Harbsmeier, 2008:254)."* Yine de Xu Shen bu sözlüğü yazarken fonetik ve anlamsal farklılıklar üzerine odaklanmamıştır. Hatta kelimelerin telaffuz detaylarına ve anlamlarına da değinmemiştir. Bottéro ve Harbsmeier, Xu Shen'ın sadece imlerin anlamlarına odaklandığını ve Shuowen Jiezi'da kullandığı bu yöntemin, yazarın çalışmasını filolojik bir eserden, bilimsel bir sınıflandırma eserine dönüştürdüğünü ve sözlüğün günümüze kadar ulaşmasını ve hatta günümüzde bile anlaşılıyor olmasının ve Çin tarihinde kalıcı bir yere sahip olmasının nedeninde tam olarak bundan kaynaklandığını vurgulamaktadırlar (Bottéro ve Harbsmeier, 2008: 254).

Xu Shen, her bir Çince imin açıklamasını bir dizi kural üzerine inşa etmiştir. Her ne kadar zaman zaman kendi belirlediği kuralların dışına çıksa da genel olarak bir metodolojiye bağlı kalmış olması, çalışmasının düzenli ve basit kalmasını sağlamış, bu da Shuowen Jiezi'nın kendisinden sonra gelenler tarafından farklı metodolojilerle tekrar yorumlanabilmesine olanak tanımıştır. Xu Shen, sözlüğünde bağlam içerisinde kullanılan imlerin anlamı yerine, imlerin tek başına kendi anlamı üzerine yoğunlaşmayı tercih etmiştir. Bu da ilgi alanının çoğunlukla *"imlerin yazımı"* olduğuna kanıt olarak gösterilebilir. Sözlükteki her kelime, yedi alandan oluşan bir şablonu takip etmektedir:

1	Ana diyagram, kelimenin yazılışı	Zorunlu ve daima mühür yazısı ile
2	Grafolojik analiz ile ilgili anlamsal yorum	Zorunlu. Bu genellikle hiçbir şekilde temel anlamı olmayan, yorumlanan kelimeye marjinallik sağlamak amacıyladır. İsteğe bağlı olarak, yorumlarda Xu Shen'ın literatürde bulduğu ve kaydetmek istediği alternatif yorumları da içerebilir.
3	Anlamsal ve fonetik bileşenlerin grafolojik analizi	Zorunlu. Sadece fonetik bileşenlerinin ikili semantik-fonetik kullanımına opsiyonel olarak dikkat edilir.
4	Grafiksel olarak farklı allograflara dair not, bilgi	Opsiyonel
5	Tamamlayıcı/ansiklopedik muhtelif materyal	Opsiyonel
6	Altında toplama formülü	Radikaller hariç, sadece radikallerlezorunlu tutulmuştur
7	Telaffuz üzerine notlar	Opsiyonel. Telaffuz üzerine notlar yaklaşık olarak imlerin %10'luk kısmında yer alır ve düzenli olarak girişin sonunda bulunur.

Tablo 1: Shuowen Jiezi Sözlüğü Şablonu[7] **(**Bottéro ve Harbsmeier, 2008: 252**)**

Yukarıda yer alan şablonda görüldüğü üzere, bu alanlardan bazıları her bir karakter için kullanılmış iken, bazıları ise açıklamalarda kendine yer bulamamıştır. Yazar, sözlüğe eklediği her kelime için şablonda belirtilen bu yedi alanı sanki bir form doldurur gibi takip etmiştir. Bazıları zorunlu olarak uygulanırken bazıları ise opsiyoneldir. Sözlükte ana diyagram, kelimenin nasıl yazıldığı zorunlu bir kural olarak belirlenmiştir. Ayrıca, imlerin anlamsal yorumları, anlamsal ve fonetik bileşenlerin grafolojik analizi ve radikalleri altında toplama formülü sözlükteki zorunlu kurallardır. İmlerin anlamsal yorumlarının mutlaka verildiği

[7]Tablo 1 Bottéro ve Harbsmeier (2008)'ın çalışmasındaki bilgiler temel alınarak oluşturulmuştur.

sözlükte, aynı zamanda Xu Shen imlerin yorumlanmasında literatürde bulduğu ve kaydetmek istediği alternatif yorumlara da yer vermiştir. Bunun yanında, grafiksel olarak farklı allograflara dair bilgi ya da not, imlere dair tamamlayıcı ansiklopedik muhtelif bilgi ve imlerin telaffuzu üzerine notlar opsiyoneldir. Sözlükte yer alan telaffuz üzerine notlar yaklaşık olarak imlerin %10'luk kısmında bulunmaktadır.

Xu Shen'ın sözlüğü için belirlediği kurallarının dışına çıktığı durumlar bunlarla sınırlı değildir. Örnek olarak eğer yazdığı karakterin içinde, o dönemde hayatta olmayan bir imparatorun adını geçiriyorsa bunu "shànghuì (上諱)" olarak belirtmiştir(Bakınız: Resim 1). Bu Xu Shen'ın Han Hanedanlığı'na duyduğu bağlılık ve saygının, eserinde takip ettiği şematik kurallardan daha ağır basması olarak da yorumlanabilir.

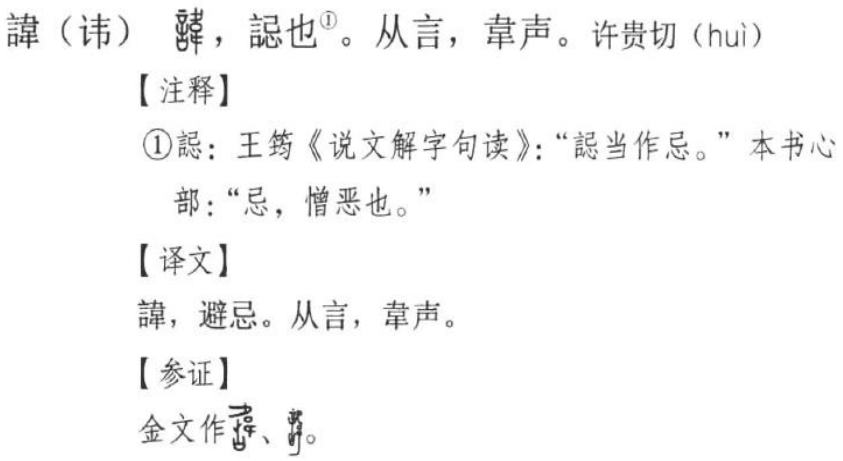
諱（讳） 諱，誋也①。从言，韋声。许贵切（huì）

【注释】

①誋：王筠《说文解字句读》："誋当作忌。"本书心部："忌，憎恶也。"

【译文】

諱，避忌。从言，韋声。

【参证】

金文作、。

Resim 1: Huì, 諱 iminin Shuowen Jiezi'daki Açıklaması (Tang, 2018: 卷五, 言部, 484)

Kural dışı olarak gösterilebilecek bir diğer örnek ise, Xu Shen'ın ilgi duyduğu yazı formları ile ilgilidir. Xu Shen sözlüğü hazırlarken Lishu kullanılıyor olmasına rağmen bazı başkarakterleri sözlüğüne eklerken Xiaozhuan yazı formundaki hallerini kullanmıştır. Xu Shen'ın imleri yazarken özellikle yaşadığı dönemin imini değil de geleneksel Çince imleri kullanmayı tercih ettiği görülmektedir (Bottéro ve Harbsmeier, 2008: 256). Çünkü Çincenin geleneksel versiyonları yazarın sistematik mantığına daha iyi uymaktadır ve daha kapsayıcıdır.

Xu Shen'ın incelediği grafolojik sistem, Han geleneğinden devraldığı ve Shuowen'ın önyüzünde kısaca ele aldığı Çince imlerin sınıflandırılması ve oluşturulması anlamına gelen Liushu (六書) olarak adlandırılır. Sözlükte, Çince imleri sınıflandırma ve oluşturma yöntemleri şu şekildedir:

	Yöntem Adı	Açıklaması	Örnek İm
1	zhǐ shì (指事)	İmlerin resimsel ve sembolik olarak oluşturulması yöntemidir.	shàng 上: üst, yukarı xià 下 imi: alt, aşağı
2	xiàng xíng (象形)	İfade edilecek kelimenin fiziksel şeklini simgeleme ve sembolize etme yöntemidir.	yuè 月 : ay rì 日 : gün
3	xíng sheng (形聲)	Anlam, şekil ve ses bilgisini (fonetik) belirten yöntemdir.	Jiang 江: nehir hé 河: nehir
4	huì yì (會意)	Birleşik ideogram yani birden fazla Çince imin ve anlamlarının birleşerek farklı bir imi ortaya çıkarmasıdır.	wǔ 武: savaşa ait xìn 信: mektup
5	zhuǎn zhù (轉注)	Anlamı diğer kelimelerden etkilenen imlerdir. Bazen karşılıklı olarak açıklayıcı imler olarak da adlandırılır.	kǎo 考 : denetleme, sınav lǎo 老 : yaşlı
6	jiǎ jiè (假借)	Fonetik birleşme ile anlam kazanan imlerdir.	lìng/lǐng 令 cháng/zhǎng 長

Tablo 2: Çince İmleri Sınıflandırma ve Oluşturma Yöntemleri[8]

Xu Shen'ın, sözlükte belirlediği ve uyguladığı kuralların yanında, ele almadığı bazı noktalar da bulunmaktadır. Örneğin, Xu Shen yazım sırasından sözlüğün hiçbir yerinde bahsetmemiştir. Sözlükteki imlerin onlarca farklı yazılış şekli olabilir. Yazar, imin ana yapısını değiştirmediği sürece bunları da görmezden gelmiştir. Ayrıca, imlerin her birinin ilk ne zaman bulunduğu ya da bu imlere dönem yazılarında rastlandığı bilgisini de vermemiştir. Çünkü bu imin telaffuzunun değişmesine sebep olabilir.

Xu Shen'ın sözlükte üzerinde çok fazla durmadığı konulardan birisi de imlerin telaffuzudur. İmlerin telaffuzlarının verilmesi sözlükte zorunlu bir kural olarak belirtilmemiş,

[8]Tablo 2 Bottéro ve Harbsmeier (2008)'ın çalışmasındaki bilgiler temel alınarak oluşturulmuştur.

opsiyonel olarak belirlenmiştir. Bu sebeple, sözlükte telaffuz üzerine not ya da bilgi sadece %10'luk kısımda yer almaktadır. Shuowen Jiezi sözlüğü, fonetik ve anlam çeşitliliği üzerinde durmadığından, bir telaffuz sözlüğü ya da kelimelerin temel anlamlarını veren bir sözlük değildir. Yazarın, sözlükte imlerin telaffuzlarını opsiyonel olarak vermesi, imlerin telaffuzlarının zaman içerisinde, dönem ve bölgeye göre değişmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Çincede kelimelerin birden fazla telaffuz ve anlama sahip olduğu durumlar olabilir. Yazar Xu Shen'ın döneminde de Çince imler genellikle farklı telaffuzlara sahiptir. Örneğin; "shuō 说" imi Basitleştirilmiş Çincede "shuō (söylemek), shuì (ikna etmek), yuè (memnun, tatmin)" şeklinde üç farklı telaffuz ve anlama sahiptir. Ancak Xu Shen, sözlükte imin telaffuzu ve açıklamasında "konuşmak, konuşma eylemi" anlamına gelen "shuō" imine yer vermiştir. (Bakınız Resim: 2)

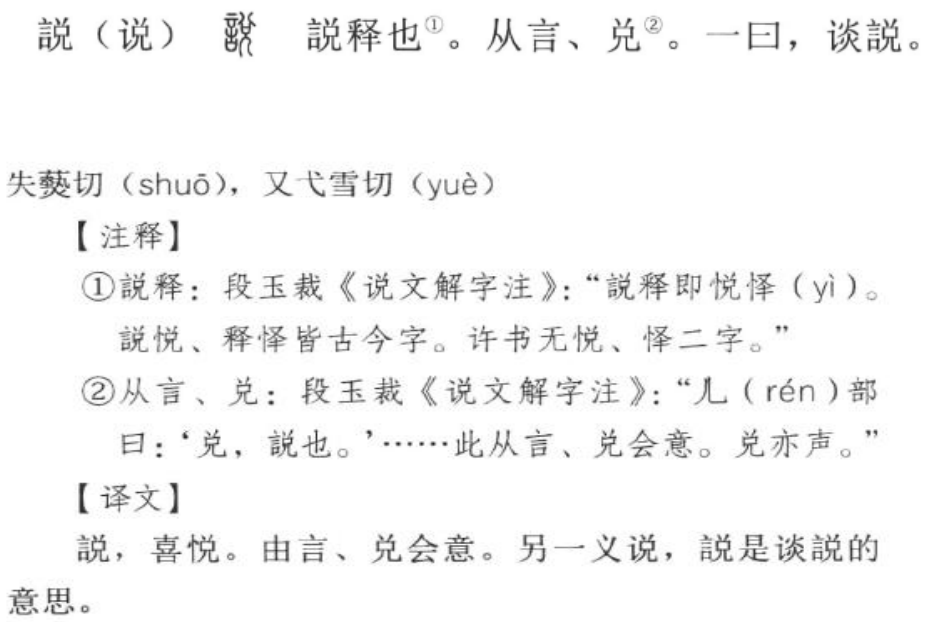

說（说） 說釋也[1]。从言、兑[2]。一曰，谈說。

失爇切（shuō），又弋雪切（yuè）

【注释】

①說释：段玉裁《说文解字注》："說釋即悦怿（yì）。說悦、釋怿皆古今字。许书无悦、怿二字。"

②从言、兑：段玉裁《说文解字注》："儿（rén）部曰：'兑，說也。'……此从言、兑会意。兑亦声。"

【译文】

說，喜悦。由言、兑会意。另一义说，說是谈說的意思。

Resim 2: Shuō İmi Shuowen Jiezi'daki Açıklaması (Tang, 2018: 卷五, 言部, 490-491)

Yazarın, sözlükte %10'luk kısmını oluşturan bazı imler için alternatif telaffuz eklediği durumlar da bulunmaktadır. Örneğin, tek başına kullanılmayan bazı imler için telaffuz üretmiştir. Örneğin, "**s**uǒ 所" imi ağaca vuran baltanın sesi olarak açıklanmıştır. Yazar Xu Shen, verilen bu açıklamanın imin anlamının doğru bir şekilde anlaşılması için yardımcı olmadığının farkındadır. Ancak kelimenin nadir anlamı düşünüldüğünde, kelimenin yazılışının en iyi şekilde anlaşılacağını düşünüyordur.

所 伐木声也[①]。从斤，户声。《诗》曰："伐木所所。"[②]疏举切（suǒ）

【注释】

①伐木声：段玉裁《说文解字注》："伐木声乃此字本义，用为处所者，假借为处字也。"

②伐木所所：语见《诗经·小雅·伐木》。毛本所所作许许。段玉裁《说文解字注》："所所，则锯声也。"

【译文】

所，砍伐树木的声音。从斤，户声。《诗经》说："砍伐树木啊所所地响。"

Resim 3: "Suǒ, 所" iminin Shuowen Jieizi'daki Açıklaması

(Tang, 2018: 卷二十七, 斤部, 3075-3076)

Shuowen Jiezi sözlüğü kategorizasyonu ile de öne çıkan bir sözlüktür. Tan, sözlüğün kategorizasyonu hakkında aşağıdaki bilgileri vermektedir:

> "Sözlük toplamda 15 bölümden oluşmaktadır. Analiz edilen 9353 adet Çince im, tekrarlayan ise 1163 adet im olmakla beraber, sözlükte toplamda 10516 im yer almaktadır. Çince imlerin yapısına göre, Xu Shen 9353 mühür yazısını (篆文) 540 bölüme ayırmıştır. Bu şekilde bölümler dağınık bir şekilde değil, imler aynı yerde toplanmış ve sınıflandırılmış bir sisteme oturtulmuştur. Xu Shen'ın sözlük için yaptığı ilk sınıflandırma bu olmuştur. Daha sonra radikalleri 214 bölüme indirgemiş ve kapsamı daraltmıştır. Xu Shen'ın radikaller altına Çince imleri düzenlemesi sözlüğün temelini oluşturmuştur. Bölüm başlıklarının sayısı olan 540 numerolojik olarak Yin ve Yang'ın sembolik sayılarının çarpımı 6x9x10'a ve Tian Gan'a (天干) eşittir. İlk bölüm başlığı "一 yī" (bir, ilk) iken sonuncu bölüm başlığı da "亥 hài' dır" (Tan, 2010: 224)."

Huang, Yang ve Sheng, Shuowen Jiezi sözlüğünde semantik sembollerin radikal formlara göre düzenlendiğini ve imlerin radikallere göre sınıflandırılmış ve anlamları semantik sembolün etrafında kümelendiğini vurgulamaktadırlar (Huang, Yang, Chen, 189). Shuowen Jiezi sözlüğünün derlenmesinden önce, imlerin sınıflandırdığı bir diğer kitap Batı Han Hanedanlığı döneminde yazar Shi You (史游) tarafından kaleme alınmıştır. Shi You, Jijiupian (急就章) adlı eseri kaleme almasıyla, Çince imleri sınıflandırma işini başlatmıştır. Lu, Shi You'un Jijiupian kitabında, benzer radikalleri bir arada sıraladığını, imleri içeriğe göre oluşturduğunu ve radikalleri birlikte sınıflandırması ve oluşturmasının yazarın kasıtlı olarak değil rastgele yaptığı bir sıralama olduğunu belirtmektedir (Lu, 1981). Xu Shen'ın radikalleri sınıflandırması ve imleri oluşturma yöntemi Shiyou ile farklılık göstermektedir. Xu Shen

Shiyou'dan etkilenmiş ve kendi yöntemini kullanarak özgün bir sözlük oluşturmuştur. Tan bu durumu şu şekilde anlatmaktadır:

> "Yazar Shiyou'un öncesinde, Han Hanedanlığı'ndan Sima Xiangru, Xu Shen'a zengin içerikli materyaller sunmuştur. Xu Shen kendisinden önceki kişilerin girişimlerinden etkilenerek kendi yöntem ve metodunu kullanarak özgün radikalleri (bileşenleri indeksleyen) düzenleyen sistemini oluşturmuştur. Xu Shen, Shuowen Jiezi sözlüğünde Çince imleri radikallere göre ayırarak sınıflandırmış, karışık ve dağınık haldeki Çince imlerin kendi sıralama sistemini oluşturmuştur (Tan, 2010: 224)."

Bu da Shuowen Jiezi sözlüğünü, daha önce derlenen kitaplardan ayırırken aynı zamandaÇince imleri analiz eden ilk sözlük unvanını almasını sağlamıştır. Shuowen Jiezi sözlüğü Çince imlerin analiz edildiği ilk im sözlüğü iken, Çin'in ilk sözlüğü M.Ö. 3. yüzyıla ait "Ěryǎ 尔雅" sözlüğüdür. Shuowen Jiezi sözlüğünü diğer sözlüklerden ayıran birden fazla özelliği bulunmaktadır.Bu özellikler arasında, Xu Shen'ın sözlükte sunduğu grafik yapısıyla imlerin yapısını analiz etmesi, imlerin arkasındaki mantığı da beraberinde sunması ve radikalleri ortak bileşenlere göre düzenleme ilkesi gösterilebilir.

Sonuç

Tarihte bilinen en eski sözlük olan, M.Ö. 2300 yıllarına tarihlenen Sümer ve Akadca dillerinde yazılmış Urra Hubullu sözlüğünden günümüzde kullandığımız çeşitli çevrimiçi sözlüklere kadar tüm sözlükler nesiller boyunca elçi olarak bilgi taşıyıcılığı görevini üstlenmiş ve aynı zamanda yazıldıkları dönemdeki metinleri anlamamızı sağlarken, o dönemin kültürü ve yaşayışı hakkında da bilgi edinmemizi sağlayan önemli kaynaklar olmuşlardır. Bir dili konuşup anlayabilmek ve kelime dağarcığımızı genişletmek adına sözlüklere önemli derecede ihtiyaç duyduğumuz ortadadır. Konuştuğumuz dilin yanında özellikle yabancı bir dil öğrenirken sözlüklerin, dili öğrenme ve konuşmada son derece elzem bir kaynak olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bir dili öğrenirken ve konuşurken ihtiyaç duyduğumuz sözlükler, geçmişten günümüze değişime uğramış, içerisinde zengin kültürü barındıran ve anlamını yitirmeden günümüze kadar ulaşan Çin dilinin kökenini ve dönemsel özelliklerini anlamamız açısından oldukça önemlidir. Bu noktada, Çince imleri anlamları ile beraber analiz eden Çin'in ilk im analiz sözlüğü Shuowen Jiezi dönemin kültürüne, yaşayışına ve dönem hayatına ışık tutan bir kaynaktır.

Xu Shen'ın kaleme aldığı Shuowen Jiezi sözlüğü kelimelerin temel anlamını veren basit bir sözlükten ziyade, Çince imlerin anlamlarını analiz eden bir sözlüktür. Toplamda 15 ciltten oluşan sözlükte, Xu Shen her bir Çince imin açıklamasını bir dizi kural üzerine inşa etmiştir. Xu Shen'ın sözlüğe kelime girişlerinin bileşiminde yedi farklı alandan oluşan bir şablonu tıpkı

bir form doldurur gibi takip edildiği görülmektedir. Sözlüğe kelime girişlerinde kullandığı bu alanlardan, kelimenin yazılışı, imlerin analiz edilerek anlamsal yorumlanması, anlamsal ve fonetik bileşenlerin grafolojik analizi sözlükte zorunlu olarak uyulması gereken kurallar iken, farklı allograflara dair not ya da bilgi, imlere dair ek ansiklopedik muhtelif bilgiler, materyal ve radikaller hariç altında toplama formülü opsiyonel kurallar arasında yer almaktadır. Bunlardan anlaşılacağı üzere, Xu Shen'ın zaman zaman kendi belirlediği kuralların dışına çıktığı durumlar olsa da genel olarak metodolojiye bağlı kalmış ve bu sayede çalışmanın basit ve düzenli olmasını sağlamıştır. Xu Shen'ın sözlükte uyguladığı bu yöntem sözlüğü öne çıkarırken, kendinden sonraki dönemlerde farklı metodolojilerle yeniden yorumlanabilmesine olanak sağlamıştır. Xu Shen'ın sözlükte fonetik, telaffuz ve anlamsal farklılıklara çok düşük oranda yer verdiği, daha çok kelimenin anlamsal analiz ve yorumlaması üzerinde durduğu görülmektedir. Yazarın telaffuza odaklanmaması Çince imlerin telaffuzlarının ve anlamlarının farklı dönem ve zaman içerisinde değişmesi ile birlikte, o dönemde bir imin farklı telaffuzlara sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Antik dönemde, Çin'in Doğu Han Hanedanlığı döneminde M.S. 100 yılında yazılmaya başlanan, yazarın kendi metodunu kullanarak belirli bir indeksleme sistemi dâhilinde, Çince imlerin anlamlarını ve yorumlanmasını içeren Shuowen Jiezi sözlüğü, dönemin Çin toplumu, kültürü, dönem hayatı ve yaşantısının incelenmesi ve analiz edilmesi açısından önemlidir.

Kaynakça

Akalın, Ş. H. (2010). Sözlüğün Tarihi. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. C. XCVIII, 699. 268-279.

Azertürk, S. İ. (2014). Çiviyazısı ve Çin'in Fal Yazıtları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 37/2. 70-85.

Bingöl, Z. (2006). Sözlük ve Sözlükçülük Üzerine Bir Araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*. 9. 197-207.

Bottéro, F., Harbsmeier C. (2008). The Shuowen Jiezi Dictionary and the Human Sciences in China. *Asia Major*. Third Series, Vol. 21. 249-271.

Chu, R. H., Ya, J. Y., Sheng, Y. C. (2008). An Ontology of Chinese Radicals: Concept Derivation and Knowledge Representation Based on the Semantic Symbols of Four Hoofed-Mammals. 22nd Pacific Asia Conference on Language, Information and Computation (189–196)

Crystal, D. (2003). *Encyclopedia of Language*. 5. Baskı. Cambridge: Cambridge University Press.

Gökenç, S. (2016). Çin'in Antik Dönemdeki Ölüm ve Cenaze Merasimi Kültürü'nün Çince İmlere Yansıması. *Current Research Social Science*, 2 (2), 86-95.

Gökenç Gülez, S. (2022). Çin Yazısı'nın Temeli Jiaguwen'da Çince Kavramların Gösterimi. M. Kotuk (Ed.). 7th International Zeugma Conference On Scientific Research. The Book of Full Papers (369-377)

Jean, G. (2002). *Yazı İnsanlığın Belleği*. N. Başer (Çev). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Lu, Z. D. (1981). *Shuowen Jiezi Tonglun*. Beijing: Beijing Chubanshe.

Sterkenburg, P. V. (2003). The Dictionary: Definition and History." A Practical Guide to Lexicography. Piet V. S. Sterkenburg (Ed). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 3-17.

Tan, S. (2010). Si Lun Shuowen Jiezi Bushou Cidi. *Anhui Wenxue*. Vol:9. 224-225.

Xu, S. (2018). *Shuowen Jiezi*. T. Kejing (Çev.). Beijing: Zhonghua Shuju.

Yılmaz, E. (2009). *Türkiye Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 14.10.2022)